

TEORETICKÝ ČASOPIS ARMÁDY ČESKÉ REPUBLIKY

VOJENSKÉ ROZHLEDY

2

ROČNÍK 14 (46)

Ing. Antonín Krásný, CSc.

Zamyšlení nad bezpečnostním vývojem ve vztahu k České republice

Motto:

Do budoucna se naše republika nemůže spoléhat pouze na rozhodnutí NATO a EU. Stát a jeho složky nic nezbavuje odpovědnosti přijímat relativně samostatná rozhodnutí, a to jak v zahraničněpolitické oblasti, tak v oblastech obrany, armády a vnitřní bezpečnosti.

Z materiálu strategických velitelů NATO „Strategická vize – Vojenská výzva“ (SV-VV) je možno shrnout, že komplexnost a neurčitost úkolů v novém strategickém prostředí bude vyžadovat uplatnění netradičních způsobů myšlení, plánování a jednání. Jedná se zejména o přístup, jenž při vojenských operacích zvažuje všechny souvislosti a důsledky (EBA - Effects-based Approach).

Hodnocení účinků jednotlivých prvků a fází vojenských operací není nové. Jedná se spíše o změnu filozofie ve způsobu plánování a vedení operací. V minulosti se kladl a stále klade důraz na zničení cíle (nepřítele). Nový přístup věnuje zvýšenou pozornost zejména komplexnímu odhadu důsledků, které operace přinese (politických, strategických, ekonomických, ekologických, morálních, psychologických, etických, mediálních apod.). Tento přístup může být použit na všech úrovních velení a řízení v celém spektru konfliktů.

Zamyšlení nad budoucností NATO

Severoatlantická smlouva (NATO) si zřejmě uchová svůj charakter významného bezpečnostně politického vojenského svazku, jehož základní funkcí bude nadále kolektivní obrana, vojenské zvládnutí krizí a také preventivní bezpečnostní a politické partnerství a spolupráce, včetně zachování transatlantického spojení. NATO se – na rozdíl od EU – nebude podřizovat „vertikálnímu rozšíření“ ve smyslu vývoje jedné z mnoha schopností činnosti zahrnující civilní a vojenské oblasti (od prevence krizí přes jejich zvládnutí až po opětovnou výstavbu a předání správy civilním strukturám). Naopak spíše bude optimalizovat své současné funkce v západním stylu a v dílčích oblastech bude své reakční spektrum teritoriálně rozšiřovat s ohledem na nová bezpečnostní ohrožení jako je terorismus, proliferace a jiné asymetrické hrozby.

Bude se pravděpodobně rozšiřovat v horizontálním smyslu ve směru na tendenční globální orientaci. NATO se tedy nerozšiřuje vertikálně kvůli funkčnímu spektru, které je jím již pokryto, ale **horizontálně, kvůli svěmu „prostoru zájmů a zodpovědnosti“**.

NATO zůstane pro své evropské členy ještě dlouho prvním řešením (první volbou) v porovnání s EU, a tedy nástrojem vojenského zvládnutí krizí. S ohledem na zasazení sil si ponechá právo předběžného rozhodnutí.

NATO bude až do roku 2030 dlouhodobě zavádět reformovaný proces plánování obrany a plynule ho přizpůsobovat na budoucnost orientovaným závěrům z jednání ve Washingtonu, Praze a Istanbulu, včetně strategické koncepce a iniciativě obranných možností (DCI - Defence Capability Initiative). Bude nadále zdokonalovat své schopnosti k intervenci při

minimálních ztrátách a při omezení škod u nepřítelů, včetně schopnosti k odražení asymetrických nepřátelských útoků.

Jako jediná instituce bude moci vyrovnat vojenskou sílu Ruska, Indie a Číny a současně se s těmito mocnostmi starat o partnerství a spolupráci. Jako jediná instituce bude základem pro přítomnost USA v Evropě, a tím bude chránit transatlantické spojení.

Zůstane – s USA jako vedoucí silou – nadále nejmocnějším svazkem, ale bude s velkou pravděpodobností zažívat situace, ve kterých bude prověřována až na maximum, a to na základě rozdílných zájmů jejích členů, a také z jejich rozdílných dílčích schopností k činnosti.

Zamyšlení nad budoucností EU

Evropská unie (EU) bude zřejmě až do roku 2030 zavádět svůj „základní cíl“ – European Headline Goal (EHG) – jak kvantitativně podle počtu kontingentů ozbrojených sil, tak také kvalitativně podle vojenských schopností. Bude schopna vést jak politicky, tak i vojensky operace v rámci spektra tzv. petersbergských úkolů. Rovněž je v případě potřeby zahájit, a to při účasti jak členů, tak také nečlenů EU. Jako jediná instituce bude moci vlastními prostředky řešit všechno potřebné ke zvládnutí krize: od včasného rozpoznání přes civilní a vojenskou prevenci, přes podporu embarga a vojenskou intervenci až po opětovnou výstavbu a předání správy civilním strukturám při poskytnutí rozsáhlé finanční pomoci a nabídnutí perspektivy budoucí spolupráce a integrace.

Bude usilovat v pozitivním, ale současně nejpravděpodobnějším případě o autonomii pouze ve smyslu politické svobody rozhodování. Ohledně strukturální výstavby to bude pod úrovní politických a vojenskopolitických rozhodovacích grémií a nebude pravděpodobně vytvářet žádné zdvojené vlastní struktury a procesy, pokud se bude moci opřít o stávající struktury NATO, zejména pokud jde o důležitý, postupně reformovaný proces plánování obrany. Může být spojeno s návratem Francie do procesu plánování ozbrojených sil a do integrované velitelské struktury NATO.

Nelze pustit ze zřetele možnost negativního vývoje, kdy se snahy Francie, případně i Německa, mohou projevit vytvořením úplné autonomie EU s vlastními strukturami a procesem plánování.

EU získala díky činnosti na Balkáně první operační zkušenosti se zasazením. Po jejich vyhodnocení a ověření postupně přebírá a bude přebírat další operace NATO na Balkáně. Na ostatních územích (jako například v Africe) je a bude schopna za podpory NATO vést vlastní operace.

Při aktivitách získá EU také negativní zkušenosti, které se mohou projevit v některých krizových situacích. Na základě nejednotných zájmů jednotlivých členů může dojít až k neakceschopnosti. S velkou pravděpodobností bude muset EU v rámci svého rozšíření (až na 28 členů) překonat také těžkou finanční přechodnou fázi, jejíž vrchol by mohl být v letech 2010 až 2020. To by mohlo zpomalit vyčleňované náklady na oblast zbrojení (například na základě programu raketové obrany) nebo jim dokonce zabránit.

Zamyšlení nad transatlantickými vztahy

V dalším vývoji transatlantických vztahů nejsou nyní rozpoznatelné žádné zřetelné trendy. Je možno si představit tyto hlavní směry vývoje:

1. Může dojít k dlouhodobému podřízení se pod vedoucí mocnost USA, která bude akceptována většinou evropských států nebo dokonce vědomě doporučena. V tomto případě by EU svojí vnější politikou působila v zásadě jako „**subfaktor**“ USA.
2. Jako druhou variantou si lze představit, že EU se pod vlivem Francie, případně i Německa, bude vyvíjet jako „**reálný konkurenční prvek**“ USA. V tomto případě by mohly narůstající globální hospodářská rivalita, rozdíly v názorech na bezpečnostně politické otázky, například o spolupráci s Ruskem nebo o spolupráci se státy na „periferii“ (Kavkaz, Blízký východ, Středozeří a Afrika), a to navíc k již existujícím nedorozuměním ohledně cíle evropské bezpečnostní a obranné politiky a komunikačním problémům, vést až k hluboké roztržce s USA.
3. Možná je ovšem i varianta vzniku rovnoprávného partnerství s dalekosáhle odsouhlasenou dělbou práce mezi EU a USA. V tomto případě by mohla EU v otázkách zahraniční a bezpečnostní politiky vystupovat vedle USA jako „**partner na stejné úrovni**“, tak, jak se to dnes již ukazuje v hospodářské oblasti. To znamená, že značná část rozhodnutí, která se týkají bezpečnostně politických otázek, by byla přijata samotnými Evropany, aniž by USA měly rozhodující vliv na vývoj evropských pozic.
4. Neočekávaná varianta vývoje, i když dnes se zdá značně hypotetická, může nastat za situace, kdy bude NATO tvořeno USA, EU, Kanadou a Ruskem (pokud toto již nebude členem EU).

Zamyšlení nad soudržností NATO a EU

Problémy soudržnosti mezi NATO a EU mohou narůst okolo roku 2030, po více než 30 letech trvajícím procesu rozšíření, na možných 25-30 nebo více členských státech. Možné je, i když to není dnes příliš pravděpodobné, že dokonce Rusko bude na základě přímých nebo nepřímých konstrukcí fakticky nebo dokonce de iure členem NATO nebo EU, případně obojího.

Jedna z rozhodujících otázek s pohledem na rok 2030 bude proto pro NATO a EU ta stejná. Totiž jak podřídit dlouhodobou existenci principu konsenzu (shody), aby byla zachována **akceschopnost NATO a EU** při takřka zdvojeném počtu členů, kteří jsou vybaveni právem veta?

Základní problém bude jak pro NATO, tak pro EU totožný: obvyklý jednohlasný princip jako výraz národní státní suverenity, který v EU při 6 až 15 a v NATO při 15 až 19 členech za relativně jednoduchých podmínek studené války fungoval, nebude již pravděpodobně při 28 respektive 30 členech za daleko komplexnějších rámcových podmínek fungovat.

Při řešení možných problémů přicházejí v úvahu následující cesty:

1. Přechod od jednohlasného principu k principu více hlasů s podmínkou různé váhy, důležitosti hlasů, jak bylo pro EU diskutováno v Nice, také pro NATO, a to včetně podmínky, kdy určitému členu je v praxi garantováno, že vůči jeho hlasu není možné žádné většinové rozhodnutí.
2. Využití – v NATO již v náznamech existujících – tzv. mechanismů výběru (opting out), které svazku umožňují vystupovat a jednat jako svazek, i když někteří členové se sami nechtějí nebo nemohou aktivně zúčastnit.
3. Mechanismy, které členským státům chtějícím aktivně jednat (a to i při přetrvávajícím principu jednohlasnosti v případě veta jednoho členu nebo několika členů), umožní v rámci *ad hoc* koalicí využít schopnosti a kapacity NATO nebo EU (velitel a příslušníci štábů, velitelství jako celek, hodnocení, plánovací procesy, ...).

Zamyšlení nad budoucností OBSE

Požadavky na schopnosti, které se odvíjí od role a funkce **Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE)**, budou v budoucnu dalekosáhle nabízeny OSN, NATO a EU. Z tohoto důvodu se OBSE, pokud se týče profilu úkolů a schopností, pravděpodobně nebude příliš rozvíjet. Její specifickou funkci pravděpodobně zůstane **civilní prevence krizí**, především na základě misí, příspěvku ke krizovému řízení (managementu) a výstavba právních a demokratických struktur po krizích. OBSE bude pravděpodobně jen v malém rozsahu využívat vojenské operace, i když tradiční mírotvorné operace patří k jejím instrumentům. Vojenskou akceschopnost OBSE však ve větším rozsahu nelze očekávat.

V tomto pravděpodobně omezeném rámci i přesto existuje u OBSE potřeba pro tzv. **vojenskou diplomacii**. Tato schopnost má velký význam v rámci preventivních opatření jako specifická forma poradenství místním nositelům rozhodnutí při civilních misích. Příslušníci ozbrojených sil se budou nad rámec toho pravděpodobně podílet také na pozorovatelských úkolech. Do budoucna připadá v úvahu také evakuace civilních misí. Celkově se jeví odpovídající posílení preventivních schopností, které OBSE přísluší.

Zamyšlení nad budoucností OSN

Vzhledem k **Organizaci spojených národů (OSN)** je nutno se ptát, co bude muset Česká republika a její armáda umět navíc, co by měla v rámci NATO, EU a OBSE pokrýt (naplnit).

Možné a představitelné jsou některé úkoly, jako:

- ❑ narůstající úkoly vojensko policejního typu při procesech rozpadu státu,
- ❑ podpora sankcí pro OSN,
- ❑ úkoly v rámci asymetrických ohrožení (střetnutí za použití chemických či biologických zbraní, bojové a především nebojové operace v obydleném terénu, likvidace band), zpravidla v extrémních podmínkách,
- ❑ úkoly v rámci péče po konfliktu.

Na základě komplexních podmínek misí bude ovšem do budoucna platit, že se musí dále rozvíjet schopnost spolupráce s ostatními aktéry (nestátní aktéři, nestátní organizace) a zvyšovat efektivitu a účinnost mírových misí OSN.

K dlouhodobému vývoji OSN a OBSE nutno poznamenat, že s ohledem na cílové schopnosti nebudou vznikat podstatné změny vůči současnému stavu, a také **nebudou rozpoznatelné dodatečné vojenské cílové schopnosti, které by nebyly již podchyceny na základě požadavků, které vznikly ze širokého spektra úkolů NATO a EU.**

S ohledem na očekávané úkoly se budou muset od vyslaných důstojníků vyžadovat zvýšené znalosti „diplomatických schopností“. Spektrum zasazení v rámci OSN, například v Africe, bude v některých oblastech zahrnovat velmi negativní a drastické scénáře, mj. násilná střetnutí s „dětskými vojáky“ a ženami, masovou bídu, zasazení při obzvláště chaotických koordinačních, organizačních a velitelských podmínkách.

Takové situace budou nad rámec známých operačních scénářů NATO a EU. Proto je třeba stanovit speciální požadavky v oblasti výcviku, výbroje a výstroje (např. neletální prostředky). Při aktivitách po konfliktu budou síly OSN zejména oddělovat znepřátelené strany a vytvářet tzv. bezpečnostní zóny.

S ohledem na cílové schopnosti ozbrojených sil v rámci regionální spolupráce stojí v předí otázky jejich schopnosti spolupráce a interoperability, jejich kvalitativní a kvantitativní struktury, schopnosti plnit více úkolů (multitask), rovněž jako otázky jejich preventivního zasazení. Potřeba těchto schopností bude v neposlední řadě záviset na účinnosti hospodářských a politických nástrojů stabilizace. Kromě toho se jeví do budoucna potřebné jasné rozdělení úkolů ohledně respektování různých nástrojů mezi NATO a EU.

Jako **vhodná ke zkoumání** se jeví úvaha, zda nejsou v budoucnosti, vedle stávajících bezpečnostně politických institucí, nutné ještě další, nové instituce. Tyto mohou být potřebné proto, aby se vyhovělo budoucím scénářům ohrožení a přijatelným rizikovým scénářům, které nemohou být v dostatečné míře pokryty stávajícími organizacemi.

Především na základě reálných scénářů, dejme tomu budoucí **informační války**, je třeba prozkoumat, zda jsou potřebné nové organizační formy, např. typ „Global Information Operations Organization“ k ochraně hospodářských a vojenských komunikačních sítí, průzkumu možností útoků a koordinace vhodných ochranných opatření a protiopatření proti možnému napadení (odpovídajícímu globálnímu propojení sítí). V této oblasti je potřeba stanovit další potřebu výzkumu.

Zamyšlení nad mezinárodní spoluprací při zbrojení

Kromě toho je nutno sledovat možné nové instituce ve sféře **mezinárodní spolupráce při zbrojení**. Pomocí nových organizací mohou být koncipovány mezinárodní zbrojní záměry (i při zachování příslušných národních zbrojních a bezpečnostně politických zájmů) a v určité míře může být dosaženo i interoperability. Budoucí potřeba zbrojení bude ve stejné míře kryta výrobky civilních firem, které budou na vysoké technologické úrovni a také vojenským materiálem klasického zbrojního průmyslu. Současný bezpečnostně politický scénář vedl ke spojení vojenských struktur a průmyslových odvětví, které se zabývají vojenstvím, a to nad rámec hranic jednotlivých států. Tím by mohla být naznačena cesta.

Pro podstatné záměry zbrojení bude v Evropě „Evropská zbrojní agentura“. Měla by být rozšířenou variantou Organizace pro spolupráci v oblasti zbrojení (OCCAR – Organisation Conjointe de Coopération en matière d’Armement), anebo by měla být agenturou na způsob European Armaments Agency (EAA). Na místo národních bezpečnostně politických ustanovení, která pak charakterizují potřebu zbrojení příslušných ozbrojených sil, bude víc a více vystupovat evropská bezpečnostní struktura, která se bude odrážet v evropských požadavcích na ozbrojené síly. Za první příklad může platit EHG.

Zamyšlení nad důsledky pro Českou republiku

A jaké závěry je možno přijmout pro Českou republiku? Dojde ke změnám v politickém rozhodování?

Z dosavadního vývoje vyplývá, že ve strukturách bezpečnostně politických institucí a s tím spojeného rámce činnosti, který je k dispozici pro Českou republiku, nastanou změny:

① První změna – Bezpečnostní politika České republiky bude mít na výběr z více variant.

Jako **primární** se, tak jako dosud, nabízí opírat se v první řadě o NATO, a tím současně o USA, coby rozhodující mocnost. NATO nabízí i do budoucna známé přednosti. Česká republika může s tímto nástrojem naplnit všechno to, co bylo doposud reálně možné.

Kromě toho bude Česká republika – pozitivně formulováno – s tendenčně silnějším, globálně orientovaným NATO v budoucnu schopna svoje bezpečnostně politické zájmy ve vzdálenějších regionech vnímat aktivněji než dosud. To ovšem znamená, že Česká republika bude muset být připravena na základě svého členství v tendenčně globálním NATO k **převzetí další zodpovědnosti a nových smluvních závazků**, včetně nových zátěží. A to i ve vzdálenějších regionech, které mají pro některé spojení velký význam, ale pro Českou republiku byly doposud mimo její bezpečnostně politický horizont. To platí třeba pro prostor Blízkého a Středního východu (blízký zejména USA), rovněž jako pro Kaspickou oblast (energetické zásoby) nebo pro Afriku (se kterou jsou díky dřívější kolonizaci spojeni Velké Británie a Francie).

Revolučně nové je a bude to, že nám díky vojenskému rozměru plně rozvinuté EU bude dlouhodobě k dispozici druhý plnohodnotný prostor činnosti.

Jako nejvýznamnější výhoda může být ta, že EU může na rozdíl od NATO poskytnout úplné spektrum krizového řízení (managementu), od prevence konfliktu až po následnou péči po konfliktu, „z jedné ruky“. Ovšem EU se bude – v tom je to obdoba dosavadního NATO – omezovat na evropský prostor a s ním hraničící oblasti, a to jak kvůli své politické soudržnosti a obtížně získávané schopnosti shody (například s dřívějšími neutrálními subjekty), tak také na základě svých – v porovnání s NATO – daleko skromnějších prostředků.

Dalším aspektem je skutečnost, že **Evropa je od konce druhé světové války prvním prostorem činnosti, v němž neexistuje americká vedoucí role.**

Evropské mocnosti jsou ve sféře zahraniční a bezpečnostně politické oblasti sice pod tlakem tak, aby bez problémů a třenic došlo k vyřešení jejich zájmů a aby realizovaly společné vedení. S ohledem na války, které mezi sebou vedly evropské mocnosti od 17. do 20. století, které i v Evropě vedly k dominantní americké pozici, nabízí tento vývoj Evropanům také poprvé historickou emancipační šanci, aniž by s tím muselo být spojeno neodvratné odcizení a oslabení transatlantického svazku.

2 Druhá změna pro Českou republiku dána tím, že v NATO se z důvodu narůstajícího počtu členských států, při možné neprovedené reformě rozhodovacích struktur (zachování práva veta) a s tím spojeného nebezpečí ztráty soudržnosti svazku, prosadí řešení „střední cesty“, tedy **trendu k vytvoření ad hoc koalic.**

Při nich se většina členských států, včetně nás, může opírat o prostředky a schopnosti svazku, jeho štábů a postupů plánování, který se bude podílet na vedení operací reagujících na krize (CRO - Crises Response Operations), aniž by ovšem NATO oficiálně jednalo jako svazek.

Dlouhodobě budou u NATO, a také u EU, existovat dvě paralelní a spolu navzájem úzce související tendence, které působí ve stejném směru. Polevující soudržnost a schopnost rozhodnutí na základě rozšíření bude mít za následek narůstající trend k „vnitřní cirkulaci“, vzniku „rozhodujících států“ nebo „k široké spolupráci odhodlaných států“. Ať se snažíme popsat tuto politicky nepřijemnou situaci jak chceme, bude tato s ohledem na bezpečnostně politické krizové situace, které vyžadují vojenskou činnost, ústít do narůstající závažné představy „ad hoc koalic odhodlaných“ při podpoře schopnostmi NATO (a později EU).

3 Třetí změna vyplývá z relativně **malých přesunů ve funkci a významu OSN a OBSE**, ze kterých nebudou pro Českou republiku do budoucna vznikat žádné zvláštní důsledky.

Pro Českou republiku zůstává NATO nadále nejdůležitější vojensko-politickou zárukou bezpečnosti. Současně dlouhodobě značně narůstá význam EU jako nástroje pro bezpečnostně politickou akceschopnost. V tomto prostoru pravděpodobně vzniknou rozhodující impulzy

a změny. Další vývoj v obou bezpečnostně politických institucích by proto měl být pro další rozvoj ozbrojených sil České republiky rozhodující. Přitom angažovanost České republiky v NATO a EU bude v každém ohledu určitým dílčím způsobem spoluovlivňovat akceschopnost těchto institucí.

Ačkoliv z ostatních institucí lze očekávat jen druhořadé dodatečné impulzy, je nutno brát v úvahu, že Česká republika bude muset mít při převzetí přiměřené odpovědnosti v rámci mezinárodního společenství na zřeteli svoji důležitost, například na základě zesílené angažovanosti v rámci mírových operací.

Příprava Dlouhodobého výhledu rozvoje rezortu obrany

Rozbíhající se práce na **Dlouhodobém výhledu rozvoje rezortu obrany** (DV), i když to dosud není příliš uváděno, vycházejí ze závěrů a doporučení Perspektiv vývoje bezpečnostní situace, vojenství a obranných systémů do roku 2015 (2025) zpracovaných Ústavem strategických studií, obhájené v únoru a prezentované vojenské veřejnosti v březnu minulého roku (2004).

Na co je třeba brát ohled a co je třeba pro požadovaný výsledek při zpracování DV důležité? Rozhodující bude podchytit bezpečnostně politické a pro plánování ozbrojených sil příslušné souvislosti a vyvodit z toho odpovídající důsledky.

Otázka, o níž se diskutuje v současnosti na nejvyšší úrovni v NATO (jak v souvislosti s plánováním obrany, tak s DCI) je, jak může být řešen zásadní problém, když Evropané vydávají celkem 60 % obranných výdajů USA, ale to se odráží pouze v 10 % skutečně efektivních evropských schopností.

Protože tato dlouhodobě neudržitelná nevyváženost by svazek pod aspektem **transatlantického sdílení rizik** politicky zpochybnila, uzavřeli prezidenti a předsedové vlád na vrcholném setkání NATO ve **Washingtonu v dubnu 1999** přijetím DCI dlouhodobou iniciativu ke zlepšení obranyschopnosti. V jádru se jedná o to, aby se minimalizovaly deficity ve vojenských schopnostech, které již dlouho v NATO existují, a které vyšly najevo zcela zřetelně při operacích v Kosovu. Jedná se takřka výlučně o deficity evropských spojenců NATO a jsou to současně ty samé deficity, které musí Evropané zvládnout také při zavádění ctižádostivého cíle **EHG EU**.

DCI NATO a EHG EU vyžadované schopnosti tvoří tudíž dvě stránky stejné mince. U deficitů, které jsou identifikovány v rámci DCI, jde o oblasti rozmístitelnosti a mobility, logistické udržitelnosti, efektivního zapojení, schopnosti přežít a ochrany sil a efektivní velení, řízení a spojení.

Prezidenti a předsedové vlád na vrcholném setkání v *Praze v listopadu 2002* přijali rozhodnutí ke komplexnímu balíku opatření založených na Strategické koncepci NATO. To přináší vyvážené a efektivní kapacity NATO tak, aby mohlo lépe uskutečňovat v plném rozsahu svá poslání a reagovat na ohrožení, včetně hrozby terorismu a šíření ZHN.

K tomu se rozhodli: vytvořit **síly rychlé reakce NATO** (NRF - NATO Response Force), přijmout opatření k operativnosti řízení vojsk v misích a přijmout „pražský závazek ke schopnostem“ (PCC - Prague Capabilities Commitment) ke zdokonalení a vývoji nové vojenské kapacity pro moderní vedení války v prostředí s vysokým stupněm ohrožení, podporovat schválenou vojenskou koncepci obrany proti terorismu, posílit možnosti a schopnosti obrany proti útokům z počítačových sítí, podpořit zvýšení a zdokonalení obranných schopností proti ZHN, včetně

možnosti účinně a efektivně se vypořádat s rostoucím rizikem raketového útoku proti cílům na aliančním území.

Bylo konstatováno, že **NATO a EU sdílejí společné strategické zájmy**. Obě struktury zůstávají vázány rozhodnutími washingtonského summitu a následujících ministerských zasedání vedoucích k rozšíření spolupráce NATO a EU.

Na vrcholném setkání v *Istanbulu v červnu 2004* potvrdili prezidenti a předsedové vlád trvající důležitost pevné transatlantické vazby a existence společných hodnot a nabídli spolupráci dalším oblastem. Rozhodli se rozšířit rámec a povahu operací NATO a definovali jasné spojení politických závazků a přístupu ke kapacitám nezbytným k jejich naplňování. Přijali řadu opatření pro další zlepšování schopností NATO čelit novým bezpečnostním ohrožením, především hrozbě terorismu. Podpořili iniciativy k prohloubení vztahů se současnými partnery včetně stanovení nových regionálních priorit zaměřených na Kavkaz a Střední Asii, a navázali kontakty s novými regiony, zejména v oblasti širšího Blízkého východu. Odsouhlasili posílení partnerství v rámci Rady euroatlantického partnerství a Partnerství pro mír a nabídli sedmi zemím podílejícím se na Středomořském dialogu – Alžírsku, Egyptu, Izraeli, Jordánsku, Mauretánii, Maroku a Tunisku – vytvoření ambicióznějšího a více rozsáhlejšího partnerství a vyhlášením **istanbulske iniciativy spolupráce** zároveň oslovili celý region širšího Blízkého východu.

V období od pražského summitu dosáhlo NATO při transformaci svých vojenských schopností jistého pokroku. Byly redukovány velitelské struktury a zřízeno velitelství spojeneckých sil pro transformaci, jež udržuje tempo změn a uvádí do organizace ozbrojených sil členských zemí NATO nezbytné reformy.

V souladu s tzv. pražským závazkem ke schopnostem došlo k pokroku v oblastech strategické námořní a letecké přepravy, systémech tankování za letu a při vývoji systému sledování pozemních cílů NATO. Do istanbulskeho summitu se rovněž podařilo dosáhnout plné operační připravenosti mnohonárodního praporu chemické, biologické a radiační ochrany a základní operační připravenosti dosáhly také síly rychlé reakce NATO.

V návaznosti na iniciativy přijaté v Praze schválili v Istanbulu nové politické cíle „použitelnosti“ na vysoké úrovni pro ozbrojené síly jednotlivých členských zemí. V praxi to znamená, že v budoucnu se členové NATO předem zaváží vysílat a udržovat v operacích NATO velkou část svých ozbrojených sil, a tím zajistit trvale dostupnou rezervu jednotek a zdrojů. NATO rovněž přistoupilo ke změnám systému plánování obrany a sestavování sil, které jsou určeny k synchronizaci politických rozhodnutí o zahájení určité operace s rezervami ozbrojených sil, jež danou operaci provedou. Dále bylo přijato rozhodnutí o vybudování moderních kapacit pro ochranu civilního obyvatelstva a ozbrojených sil před případnými teroristickými útoky.

Co je možno realizovat ve smyslu nízkonákladového řešení, mimo jiné na základě optimalizace plánovacích procesů, bylo již zpracováno. Zůstaly deficity související s financemi, jejichž odstranění vyžaduje nevyhnutelně značné množství financí. Dodatečné finanční zdroje se dají získat jen velmi těžce. A to z důvodů zmenšujících se rozpočtů na obranu u většiny států a pravděpodobně také na základě nového uspořádání priorit při obstarávání financí a racionalizačních zisků v rámci stávajících rozpočtů na obranu.

Zde má Česká republika, podle názoru autora, zatím nejvíce nevyužitých či nevyužívaných možností. Na tom je možno spatřit **základní problém dlouhodobého plánování ozbrojených sil** – a zde již jde opravdu o ozbrojené síly a ne jen o Armádu České republiky – v tom, že existují dvě navzájem si odporující tendence, které by měly být vyrovnány:

Za prvé v obou nejdůležitějších bezpečnostně politických institucích – NATO a EU – existuje obdobný problém, kdy s narůstajícím počtem členů bude do budoucna tendenčně klesat soudržnost a v krizových situacích bude obtížnější než v minulosti prosaditelný a udržitelný princip shody v otázkách „zda“ a „jak“.

Za druhé v obou institucích existuje problém: **odstranění stávajících deficitů** ve schopnostech, a to zejména v oblastech strategického průzkumu a přepravy, velení, řízení a spojení a kvalitní výzbroje pro použití za jakéhokoliv počasí. Toto u všech států (kromě USA), s ohledem na problémy s finanční situací, nutně vyžaduje, aby při vývoji, obstarávání a provozu těchto drahých „prostředků“ byla hledána **společná řešení** na základě mnohonárodního financování účastníky nebo všemi členy (multi-national, joint and common funding).

Klesající soudržnost svazku na jedné straně a narůstající **tlak na „common funding“** na straně druhé probíhají zcela protichůdně do té míry, že z finančních důvodů nutný přechod od národních ke společným řešením nutně předpokládá, že všichni spojenci budou muset počítat s **širší shodou** a soudržností než v minulosti. To musí být spolehlivým základem pro plánování, aby se mohlo vkročit na „novou půdu“.

Rozhodující význam má proto současně ještě zcela otevřená otázka, jak NATO a EU budou řešit svoje **problémy soudržnosti** a s ní spojenou otázku potřeby reformy svých **rozhodovacích struktur a procesů rozhodování**:

V kladném případě si bude NATO a EU udržovat svoji politickou a vojenskou akceschopnost v neustálém procesu vnitřního přizpůsobování svých rozhodovacích struktur a okolo roku 2030 nebudou přinejmenším o nic méně akceschopnější (i přes zdvojnásobení svých členů) než „staré NATO“ a EU během balkánských operací například v roce 1999.

V negativním případě nebudou obě instituce již více akceschopné s ohledem na určité krizové situace (jako mandátem nepotvrzená intervence v Kosovu, pro kterou bylo staré NATO ještě akceschopné). V tom případě budou aktivní pouze USA, pravděpodobně podporovány Velkou Británií jako např. v Iráku od roku 2003 a možná při účasti ostatních členských zemí EU v „koalici odhodlaných“. Toto se potom projeví se všemi velkými negativními politickými důsledky a klesajícím zájmu USA na institucionálním zapojení do NATO a úzké spolupráci s EU a rovněž s negativními účinky na důležitost a vliv Evropanů.

Nejpravděpodobnější vývoj může být takový, že NATO a EU se při procesu vnitřního přizpůsobení svých rozhodovacích struktur (i přes velkou snahu jako důsledek zdrženlivosti či opatrnosti členských států) budou muset vzdát částí své původní národní suverenity, částečně se pohnou kupředu, částečně zůstanou na poloviční cestě. NATO a EU budou v důsledku toho sice zásadně akceschopné, ale ne ve všech možných scénářích CRO – mezi tím budou i případy, které budou nutně vyžadovat vojenskou činnost.

V budoucnu půjde tedy o to, aby se stavělo na pozitivním, úspěšném vnitřním přizpůsobení rozhodovacích struktur a tyto co možná nejvhodnějším způsobem urychlovat a zdokonalovat, ale současně se musí počítat s jejich částečným krachem nebo bloádou na půlce cesty s důsledkem ne vždy přítomné akceschopnosti.

Je nutno počítat s tím, že mezi rozhodujícími členskými státy v NATO a EU bude prosazena následující linie:

- na jedné straně pokračující vnější přizpůsobení ke stoupajícímu počtu spojenců na základě **reformy rozhodovacích mechanismů s cílem zajištění co možná největší akceschopnosti**,

- a na druhé straně je toto potřebné spojit s **opatřeními do budoucna** pro případ, že v určitých krizových situacích přesto nebude dostatečná schopnost shody v neustále se zvyšujícím okruhu spojenců a určité členské státy budou muset jednat v **ad hoc koalících**, s podporou nebo bez podpory prostředků a kapacit NATO nebo EU.

Objevuje se složitá otázka, jaká bude z českého pohledu potřebná minimální míra nutné akceschopnosti? Může se vycházet z toho, že se k tomuto ve vládě České republiky prosadí následující úvaha:

- a) Do jisté míry jsou představitelné obtížné situace s nutnými komplexními operacemi, k nimž nelze dosáhnout politické shody, ve kterých budou **USA** jednat **samy** (což dnes a také v budoucnu mohou jako jediní realizovat), nebo **společně s Velkou Británií**, aniž by se Česká republika a členské **státy rozhodující skupiny EU** chtěly zúčastnit.
- b) Rovněž tak jsou představitelné (možné) situace, ve kterých by se mohly zúčastnit **USA a státy rozhodující skupiny EU**, včetně České republiky.
- c) V extrémním případě jsou dlouhodobě možné také komplexní operace, které by musely vést **státy rozhodující skupiny EU**, včetně České republiky, ale bez USA (ať již na přání USA, nebo dokonce bez nebo proti takovému přání).

V úvahách nejsou představitelné **žádné komplexní operace, při kterých by Česká republika** musela jednat **osamoceně** – bez států rozhodující skupiny EU a bez USA – s výjimkou humanitárních zasazení. Z dlouhodobého hlediska se budeme muset vzdát z důvodu nízkého rozpočtu některých schopností. I když se principiálně jeví žádoucí z výhledového hlediska disponovat národními prostředky a kapacitami ve smyslu národní **„dostatečné armády“**, tak mají tyto národní varianty, které jdou nad výše uvedený rámec, přece jenom tak vysokou politickou a především finanční cenu, že nemohou být (kvůli sníženému rozpočtu na obranu) již nyní zaplacený. V budoucnu se z hlediska neustále komplexnějších systémů v rozhodujících schopnostech zdají být ještě obtížněji finančně realizovatelné.

Ze shrnutí vývoje mezinárodní situace a stávajících či nových institucí se odvíjejí závěry pro cílovou schopnost českých ozbrojených sil v roce 2020 (2025-2030).

Základním úkolem a snahou by mělo být to, aby Česká republika zůstala za všech myslitelných okolností přinejmenším **v dalším rámci politicky a vojensky akceschopná**.

Návod k zajištění akceschopnosti ve vyváženém transatlantickém svazku by mohl znít:

- ❑ **„USA s po integraci toužící státy jádra Evropy, včetně České republiky“** za všech okolností – jedno v jakém rámci a vždy – politicky a vojensky akceschopnější k vedení mnohonárodních společných operací neomezeným schopným okruhem potenciálních nositelů „koalice odhodlaných“;
- ❑ **pro státy jádra Evropy, včetně České republiky, uchování základní schopnosti k – s omezeními – autonomnímu vedení mnohonárodních společných operací;**
- ❑ kromě toho otevřenost pro dodatečně se zúčastňující spojence a partnery (aniž by se na těchto museli udělat závislými), a tím odpovídajícím způsobem vytvoření vysoké míry **interoperability**.

Na tento formát by se mělo orientovat veškeré úsilí při plánování dalších reforem, transformací, reorganizací v ozbrojených silách České republiky s cílem v průběhu dalšího vývoje odstranit přetrvávající deficity a naplnit chybějící schopnosti, samozřejmě v mezích daných našimi ekonomickými zdroji, ovšem s jejich co nejefektivnějším využitím.

Život v míru nemusí být věčný

Závěrem je možno konstatovat, že otázky vedení budoucích válek a možných konfliktů patří k významným celospolečenským a vojenským problémům, které vyžadují stále větší pozornost.

Charakteristikami vývoje světových událostí jsou jeho dynamika, integrace, globalizace, nerovnoměrnost a neschopnost světa naplnit základní funkce zajišťující základní podmínky pro život jeho obyvatel.

To jsou skutečná východiska pro tvrzení, že současný život v míru nemusí být věčný. Stav na mnoha místech světa má k míru daleko a prostory některých konfliktů jsou od hranic České republiky vzdáleny jen nepatrně.

Vojenství v první třetině 21. století je a bude nadále součástí společenských znalostí, dovedností, vědy i kultury. Neexistuje izolovaně mimo toto prostředí a zachovává si Clauswitzovo „technologické pořadí“, tzn. že válka je pokračováním politiky jinými prostředky a je prostředkem pro dosažení politického cíle (účelu). Vzhledem ke změnám ve světě, k všestrannému rozvoji znalostí, vojenství a společnosti je předpokládáno, že na to budou reagovat i ozbrojené síly.

V mnohem výraznějším rozsahu, než tomu bylo v minulosti, bude v ozbrojených silách promítnuta skutečná **závislost na ekonomických možnostech státu**. Odrazem jsou tyto výrazné aspekty:

1. „Několikarychlostní“ technická a technologická úroveň ozbrojených sil ve světě a tomu odpovídající varianty konfliktů.
2. Neschopnost vojenství absorbovat plně explozi změn vědeckého poznání a technického rozvoje. Rozvoj již není prioritně uskutečňován pro vojenství. To mění svou orientaci ze zadavatelské role na sledování všeobecného vědeckotechnického pokroku a vyhledávání aplikací pro technický rozvoj a praxi.
3. Početně slabší, ale profesionální armády. Snížení výdajů na bezpečnost a obranu.

Tyto skutečnosti povedou k efektivnější bojové činnosti s využitím ničivějších prostředků ve víceúčelových operacích. Rozhodující podíl na průběhu a výsledcích války bude mít **střet v oblasti informací**. Velení ozbrojených sil nezbytně změní způsob uvažování o mnoha souvislostech, kterými jsou dnešní armády charakterizovány. Především bude přemýšlet o metodách vedení a vyhrávání budoucích konfliktů, i když po velení budou prakticky požadovány vojenské nebojové operace. I přes obrovský technologický pokrok základním prvkem armády zůstává člověk-vojenský profesionál.

Nejvýraznější změnou bezprostřední budoucnosti budou operace v nové sféře, a to vedení informační války.

Zásady z období studené války ve většině případů **pozbyvají platnosti**. Protivníka není možné jednoznačně definovat předem, není tedy ani možné připravit k zasazení vyčleněné síly a prostor budoucího střetnutí rovněž nelze vždy přesně stanovit. Proto musí být síly 21. století schopny a připraveny k zásahu kdekoli na světě, v kteroukoliv denní i noční dobu, v jakýchkoli klimatických podmínkách, v neznámém terénu i v současnosti s dříve neznámými vojenskými jednotkami, v bojových i nebojových (stabilizačních-mírových a podpůrných-humanitárních) operacích. Tento požadavek bude platný nejen pro ozbrojené síly vyspělých

států, ale stane se samozřejmostí pro všechny ozbrojené síly, která budou usilovat o splnění úkolů podle požadavků doby.

Na úplný závěr je možné shrnout, že nejen pro NATO a EU, ale i pro Českou republiku bude třeba vytvořit síly schopné řídit se přístupem k operacím EBA (effects-based approach). Budeme muset uzpůsobit současné síly, koncepce a schopnosti, které ovlivní všechny aspekty plánování a přípravy, výcviku, vybavení, nasazení, použití a udržení vojenských sil. A to je rámec pro nezbytnou další transformaci Armády České republiky a podle názoru autora, který už několikrát uvedl, a nejen v tomto článku, spíše pro ozbrojené síly České republiky.

Literatura:

- KREJČÍ, J. *Ozbrojené síly, schopnosti a technologie v 21. století (SFT)*. Dílčí studie ÚSS/2001-S-2-011, Brno 2001.
- KUBEŠA, M., KRÁSNÝ, A. *Realizace operačních požadavků kladených na vojska*. Dílčí studie ÚSS/2001-S-2-012, Brno 2001.
- POTÚČEK, Martin a kol. *Průvodce krajinou priorit pro Českou republiku*. 1. vydání. Praha: Centrum pro sociální a ekonomické strategie UK FSV, Gutenberg, 2002. 685 s. ISBN 80-86349-06-3.
- KRÁSNÝ, A., HREBÍČEK, M., PIKNER, I. *Charakteristika vojenských operací, operačních požadavků a vlivů technického pokroku ve vojenství do roku 2015 (2025)*. Závěrečná studie ÚSS/2004-S-001/II, Brno 2004.
- JANOŠEC, J., a kol. *Perspektivy vývoje bezpečnostní situace, vojenství a obranných systémů do roku 2015 s výhledem do roku 2025*. Studie - syntéza ÚSS/2004-S-001, Brno 2004.
- MC 400/2 – *Pokyny vojenského výboru pro vojenskou realizaci strategie Aliance*. 2004.
- Strategic Vision: The Military Challenge*. NATO's Strategic Commanders, NATO Public Information Office, 2004.

Některé použité zkratky:

CRO

Crises Response Operations operace reagující na krizi

DCI

Defence Capability Initiative obranná iniciativa (AAP-15)

EAA

European Armaments Agency Evropská vyzbrojovací agentura

EBA

Effects-based Approach přístup, jenž zvažuje všechny důsledky

EHG

European Headline Goal evropský základní cíl (EU)

NRF

NATO Response Force síly rychlé reakce NATO

OCCAR

Organisation Conjointe de Coopération en matière d'Armement Společný institut (organizace) pro spolupráci ve vyzbrojování
Organisation for Joint Armament Cooperation

PCC

Prague Capabilities Commitment „Pražský závazek“ posílení vojenských kapacit, vytvoření 20tisícové armády připravené k zásahu kdekoli na světě (přijatý na pražském summitu 21. 11. 2002)

Historické reflexe a současné výzvy v procesu tvorby a realizace bezpečnostní politiky

Inspirací k napsání tohoto článku bylo především 15. výročí listopadových událostí z roku 1989, které jsme si připomenuli v minulém roce a které uzavřely období ve kterém jsme po více jak 60 let neměli a nemohli mít vlastní bezpečnostní politiku. V „roce zázraků“ Timothy Gartona Ashe před 15 lety jsme začínali v bezpečnostní politice v mnoha ohledech od nuly a nebojím se říci, že i z minusu. Za 15 let se ale podařilo dosáhnout nemalého pokroku, stále ovšem existuje celá řada deficitů, které akceschopnost naší bezpečnostní politiky oslabují. V článku ovšem nepůjde o detailní rozbor a přehled strategií, koncepcí a dokumentů o bezpečnostní politice, ale spíše o zamyšlení nad širšími souvislostmi její tvorby a realizace v národním i mezinárodním kontextu. Dotkne se i konkrétně několika otázek, které jsou předmětem kritické diskuze v bezpečnostní komunitě, otázek které mohou vyvolat nejen odbornou, ale snad i politickou polemiku. Cílem článku rozhodně není přicházet s hotovými odpověďmi a závěry, ale spíše podnítit širší odbornou diskuzi při hledání odpovědí na mnohdy nejednoduché otázky, které jsou spojeny s tvorbou a realizací naší bezpečnostní politiky.

Vznik samostatného československého státu před více jak 86 lety bezesporu představoval významný mezník i v naší bezpečnostní politice. V mnoha ohledech to ale byl i začátek cesty na které jsme se permanentně nacházeli mezi „mlýnskými kameny“ historie. Z 50 let, které náš první prezident T. G. Masaryk považoval za potřebných pro vybudování demokracie a upevnění postavení našeho samostatného státu ve světě, se stalo pouhých dvacet a na jejich konci se zhroutil projekt naší koncepce bezpečnostní politiky opřený o spojenectví se dvěma západními mocnostmi, Francií a Velkou Británií. Právě tehdy začal podle Ivana Svitáka onen deset let trvající „velký skluz“, který se nesl především ve znamení hrůz a utrpení nacistické okupace, ale i hrdinství našich vojáků na frontách druhé světové války i hrdinství domácího odboje a který přivedl republiku do mocenské sféry Sovětského svazu, na druhý břeh bipolárně rozděleného a soupeřícího světa. Ani nové spojenectví nás neuchránilo od další historické lekce novými spojeními.

Snad paradoxně právě v roce, kdy jsme podle Masaryka měli dovršovat oněch „padesát potřebných let“ k vybudování demokracie, byla republika obsazena podruhé na více než dvacet let. Přitom v pozadí nebyly pouze důvody politické, ale jak se nyní nově ukazuje i vojenskostrategické, tj. zvýšení bojového potenciálu Sovětského svazu na středoevropském válčišti, pro které byla srpnová agrese v roce 1968 uskutečněna i bez ohledu na zřejmé politické, morální a ekonomické dopady diskreditující sovětský režim ve světě.

Tento fakt zřejmě nejvíce symbolizoval skutečnost, že více jak šedesát let jsme neměli a nemohli mít svoji vlastní bezpečnostní politiku, nepočítám-li nesmělé (ale jistě i tak na svou dobu odvážné) pokusy o jisté samostatné přístupy koncem šesté dekády dvacátého století.

Před více jak 15 lety ovšem nenastal onen proslulý Fukuyamův „konec historie“. S mírnou nadsázkou spíše v mnoha ohledech nastal, což platí snad i dvojnásob o oblasti bezpečnosti a bezpečnostní politiky, její začátek. Pro nás je ale podstatné, že se v uplynulých 15 letech přes všechny možné problémy podařilo to zásadní: po vstupu do NATO v roce 1999 uzavřel náš vstup do EU v letošním roce vnější rozměr transformačního období a změnil postavení České

republiky v politickém a bezpečnostním prostředí *de iure*. Naše bezpečnost se tím bezesporu zvýšila, zvýšila se ovšem i naše odpovědnost za tvorbu a realizaci takové bezpečnostní politiky, která ovlivní v krátkodobém a dlouhodobém horizontu nejen bezpečnost a obranyschopnost republiky, ale i jejích spojenců.

Dlužno dodat, že se přitom ocitáme a budeme ocitat, ač bychom si to ještě v březnu 1999 dokázali až tak jasně představit, opět mezi mnoha „mlýnskými kameny“, což mj. přináší velmi dynamický světový a evropský vývoj. Ten nabral na obrátkách v poslední dekádě minulého století a zvláště v prvních letech století současného. Ona dynamika nás přitom trochu překvapila, překvapuje a troufám si tvrdit, že někdy trochu i zaskočila. Samozřejmě, že v takové situaci se velmi těžko vtiskává bezpečnostní politice jasná a silná myšlenka. Měli bychom se o to ale nicméně pokoušet. Proto bych se v této souvislosti chtěl pokusit o určité naznačení problémů, které jsou podle mého názoru v bezpečnostní oblasti na pořadu dne, a to i na pozadí současného mezinárodně politického postavení České republiky.

Vstoupili jsme do Evropské unie v období, kdy EU řeší velmi zásadní úkol: udržet krok s globalizací jako mnohostranným procesem politickým, hospodářským, technickým, kulturním a v neposlední řadě i bezpečnostním, což se projevuje záměrem vytvářet efektivní vojenské nástroje a kapacity k zajištění bezpečnosti. Uvedený proces probíhá po zhruba desetiletém intermezzu po skončení studené války na pozadí více či méně zřejmé nejednotnosti západního světa – Evropy, resp. EU (a zvláště lídrů EU, kterými jsou Francie a Německo) a USA.

Vyplyvá to z objektivně odlišného vnímání geopolitických a strategických zájmů i přesto, že oba aktéři čelí v podstatě stejným bezpečnostním hrozbám, kterými jsou mezinárodní terorismus, proliferace zbraní hromadného ničení a existence „slabých“ (nestabilních) států – failing states. Rozdílné koncepce zajišťování bezpečnosti ostatně vyplývají i z hlavních doktrinálních dokumentů Národní bezpečnostní strategie Spojených států (NBS, 2002) a Bezpečnostní strategie Evropské unie (BS EU, 2003).

Hlavní protiklad těchto strategií spočívá v jejich zaměření: USA jejím prostřednictvím deklarují unilaterální orientaci, naopak Evropská unie orientaci multilaterální. Spojené státy přitom svojí strategii odvozují od reálně existujících silných vojenských sil – vydávají na ozbrojené síly 50 % všech světových výdajů na obranu, mají též 50 % světové vojenské kapacity a jsou schopny zasáhnout kdekoli na světě. Unilateralistická orientace je v konfrontaci s novými hrozbami bezpečnosti USA (především se to týká teroristických akcí) podpořena přesvědčením, že Spojené státy musí zakročit proti takovéto hrozbě dříve, než by mohla být uskutečněna v praxi prostřednictvím tzv. preemptivní akce.

Tento postup přitom může být uplatněn i přes nesouhlas partnerů či spojenců Spojených států. Je nutné ovšem vidět, že americká strategie otevřeně pojednává i o tematicke moci, kdy Spojené státy deklarují svůj zájem o uchování mocenského postavení, čímž chtějí zabránit obnovení velmocenského soutěžení. Nevylučují ovšem nová partnerství s významnými globálními hráči jakými jsou ve strategii zmiňované Rusko či Čína. Evropa je v NBS naopak tak trochu stranou (nelze přehlédnout, že v textu NBS se používá pojmenování EU jen dvakrát a slovo Evropa lze nalézt na dvou nebo třech místech).

Limity unilateralistické strategie nicméně indikoval Henry Kissinger, který v analytickém článku „America's Assignment“ pro americký týdeník Newsweek z listopadu 2004 napsal, „že žádný stát, byť i sebemocnější, není schopen samostatně organizovat mezinárodní systém. V dohledné budoucnosti je to za hranicemi psychologických a politických možností i nejvlivnějšího státu na světě“. Kissinger také zdůraznil, že cílem americké zahraniční politiky

by měla být změna dominantního vlivu směrem ke sdílení odpovědnosti. Kissinger v této souvislosti citoval australského politologa Corala Bella, který uvedl, že přestože jsou si USA vědomi své strategické převahy musí vést politiku předstírající, že mezinárodní systém je tvořen mnoha mocenskými centry.

Strategie evropská taktéž nevyklučuje použití síly, jež bude založena na podpoře včasné, rychlé a když je potřebné i mohutné intervence, spolu s tím ale bere v potaz, že k řešení bezpečnostních problémů je nutné přistupovat z podstatně širšího hlediska. V této souvislosti se v BS EU konstatuje, že, **žádná z nových hrozeb není pouze čistě vojenská, a tudíž nemůže být řešena pouze čistě vojenskými prostředky.** Proti americkým přístupům je nabídnuta alternativa účinného a efektivního multilateralismu, jež vyplývá z podstaty fungování EU i reality jejího postavení ve světě. Nepřehlédnutelné je v této souvislosti i zdůraznění role OSN. Centrem BS EU je pojetí „preventivní angažovanosti“ (preemptive engagement), což je ve značném protikladu vůči americkému přístupu preventivních úderů, přičemž se zároveň naznačuje, že míra této angažovanosti leží především v regionech bezprostředně přiléhajících k Evropě (charakterizované poznámkou vysokého představitele EU pro zahraniční a bezpečnostní politiku J. Solany o potřebě „myslet globálně a jednat lokálně“).

Z našeho hlediska je bezesporu významná specifikace „triády“, která by měla být osou unijní angažovanosti:

- ❑ mobilní, flexibilní vojenské síly,
- ❑ policie a civilní kapacity pro post krizové situace,
- ❑ použití dvou uvedených komponentů v kombinaci a koordinaci s humanitární, obchodní a rozvojovou politikou.

Z uvedeného vyplývá i důležitý závěr: **BS EU je první kolektivní politický krok směřující k určení rovnováhy mezi „tvrdou“ (hard) a „měkkou“ (soft) bezpečností, což svým způsobem EU výrazněji odlišuje od NATO.** V daném případě je třeba zdůraznit, že v rámci EU na základě její bezpečnostní strategie dále pokračuje rozvíjení koncepčních úvah o konkrétním naplňování konceptu preventivní angažovanosti a účinného multilateralismu. Výrazně to dokládá výstup studijní skupiny o evropských bezpečnostních schopnostech „Humanitární evropská bezpečnostní doktrína“ ze září 2004, zpracovaný pod vedením prof. Marie Káldorové z London School of Economics, na vyžádání J. Solany.

Doktrína konstatuje, že občané Evropy se nemohou oddělit od bezpečnosti lidí kdekoli ve světě, a proto má EU zásadní zájem na rozvíjení kapacit a schopností, které by přispívaly ke globální lidské bezpečnosti. **Dokument proto mj. počítá se zřízením sil humanitární bezpečnostní reakce,** které budou mít zpočátku 15 tisíc příslušníků, z nichž minimálně jednu třetinu budou tvořit civilisté (policisté, právníci, humanitární pracovníci, administrátoři apod.) a které budou určeny k praktickému naplňování konceptu preventivní angažovanosti.

Vnímání obou zmíněných strategií (a k tomu ještě strategie NATO z roku 1999 resp. 2002) jako jistých orientačních bodů pro naši zahraniční politiku nemůže být prosto rozporů. Ačkoliv je do značné míry charakterizuje více méně shodné vnímání hrozeb a do jisté míry i shoda v pohledu na nutnost použití vojenské síly k jejich potlačení, nepanuje shoda v tom, k jakému politickému cíli mají tyto strategie sloužit.

Nelze přehlédnout, že strategie žádného ze zmíněných aktérů nevěnuje pozornost tomu, jak by mohla být uvedena do souladu s plány zbylých aktérů. Otázkou ovšem je zda je to vůbec

možné za situace, kdy Evropská unie vystupuje jako politický aktér, který ale nemá potřebné mocenské nástroje, NATO prochází jistou krizí své identity a USA mají stále dominantní roli v transatlantické bezpečnostní politice. S ohledem na deklarované zahraničněpolitické cíle České republiky je jisté svým způsobem konfliktní, že se politická váha zřetelně přesouvá z NATO na Evropskou unii a Spojené státy, aniž by tito dva aktéři byli zatím schopni nalézt nový rámec pro budoucí spolupráci. Nalezení tohoto rámce je přitom pro udržení funkční transatlantické vazby klíčové.

V tomto kontextu je nicméně významné, že na únorové mnichovské bezpečnostní konferenci německý kancléř Gerhard Schröder otevřel otázku o potřebě nové podoby transatlantického dialogu ve kterém by Evropská unie hrála silnější roli. Mělo by se tak ale dít i souběžně s posilováním politické role NATO, které stále ještě představuje platformu doslova denního politického dialogu mezi Evropou a Spojenými státy, což je důležité i nyní, kdy Spojené státy a Evropa mají skutečně odlišné doktrinární přístupy a priority v bezpečnostní politice.

Nicméně konfrontace s problémy se kterými se potýkají jak Američané, tak Evropané při praktickém naplňování cílů bezpečnostní politiky především ve vojenských operacích může (snad i paradoxně) přispět k užší spolupráci.

Zde mám na mysli, že každá strana zde má svoje silné a slabé stránky – Evropané sice zaostávají za Američany ve schopnosti vedení operací široké intenzity mj. s využitím nejmodernějších technologií, na druhé straně ale mají mnohem lépe propracovány postupy pro zajišťování poskonfliktní stabilizace v regionu, který byl dotčen konfliktem (americký deficit je nyní patrný především v Iráku). Výměna a přebírání zkušeností v tomto směru je žádoucí.

Steven Everts a Daniel Keohane z Centra pro evropskou reformu v Londýně dokonce v tomto směru mluví o možnosti jakési doktrinární konvergence. Ta by snad mohla přispět k překonání dosavadní situace, kdy slovy Francoise Heisbourga, ředitele pařížské nadace pro strategický výzkum, Američané obrazně ve vojenských operacích „vykopávají dveře“ a Evropané následně „uklízejí dům“. Konvergenci ale podle mého názoru není možné uskutečnit, aniž by na evropské straně nedošlo k posilování jejich reálných obranných schopností.

Co všechno plyne z uvedeného pro naši bezpečnostní politiku? **Naše bezpečnostní politika by měla v maximální možné míře podporovat udržení transatlantické vazby podpořené rozvojem obranné politiky, a především obranných schopností EU.**

Zásadní otázkou pro tvorbu a realizaci naší bezpečnostní politiky zde je nakolik a v jakém časovém horizontu budou reálné vojenské kapacity EU k dispozici tak, aby mohly přispět k reálnému zajištění bezpečnosti jednotlivých členských států Evropské unie, a tedy i České republiky. Taková otázka je důležitá především v kontextu problémů se kterými se Unie potýká při navyšování a zajištění svých kapacit (tj. efektivnosti zbrojních výdajů, nadnárodních zbrojních projektů, výdajů na výzkum a vývoj, zajištění strategické přepravy apod.). Nelze pominout ani fakt, že rozdíly v úrovni ozbrojených sil neexistují pouze mezi USA a EU jako celkem, ale i mezi jednotlivými státy EU, což se zvýraznilo především v souvislosti s rozšířením EU.

Bezpečnostní strategie EU je i z tohoto důvodu příležitostí k otevření širšího diskurzu o evropské bezpečnosti (kterého by se u nás mohla ujmout i bezpečnostní komunita), neboť BS EU v každém případě představuje základ důležité debaty ohledně strategické orientace EU a jejích priorit. V centru pozornosti by mohly být např. otázky zda BS EU může přispět k překonání bezpečnostní politiky definované národními zájmy, perspektiv přenášení odpovědnosti za bezpečnost na nadnárodní model nebo sdružování stávajících evropských obranných zdrojů a jejich účinného využívání. Stranou pozornosti by neměla být ani otázka možnosti přípravy

evropské vojenské doktríny, vojenských aspektů evropské politiky sousedství a v neposlední řadě vytvoření strategie vnitřní bezpečnosti Evropské unie (problematika vnitřní bezpečnosti v unijní strategii absentuje).

V konfrontaci s hrozbou terorismu, a to zvláště po teroristickém útoku v Madridu v březnu 2004, se zřetelně ukazuje jako nezbytné účinně propojit v rámci Unie široké spektrum nástrojů bezpečnostní politiky – zpravodajství, justice, armády policie a civilní obrany, které umožní Unii efektivně čelit teroristickým hrozbám, což se velmi obtížně činí pouze na národní bázi. Americký koncept „homeland security“ by mohl být pro Unii jistou inspirací.

Právě společné hrozby západní civilizaci, kde mezinárodní terorismus je na prvním místě seznamu, by měly být tmelem větší jednoty Spojených států a Evropy. Je totiž vysoce pravděpodobné, že v této a následující dekádě bude ve světě dominovat řešení bezpečnostních problémů spojených především s aktivitami mezinárodního terorismu. Militantní islámské organizace po 11. září 2001 stupňují četnost a brutalitu svých teroristických útoků, což aktuálně potvrzuje denní praxe v Iráku, ale i atentát v Madridu. Záříjové přepadení školy čečenskými teroristy v ruském Beslanu, ke kterému došlo symbolicky v den 65. výročí začátku druhé světové války, signalizují spolu s mnoha dalšími faktory, že jsme podle H. Kissingera ve válce s radikální, výbojnou fundamentalistickou odnoží islámu, jejímž hlavním cílem je likvidace umírněných islámských vlád a rozvrat všech ostatních společností překážejících vytvoření islámského chalífátu.

Extrémní riziko zde představuje fakt, že je více než reálnou možností, že se teroristická uskupení stala i vlastníky zbraní hromadného ničení. K tomu přistupuje i další znepokojivý moment: k „tradičním“ nositelům jaderných zbraní přibýly v posledním desetiletí nové země, a to i nepřátelsky naladěné vůči Západu, v regionech, které mají pro vývoj světa a světové ekonomiky významné místo – zde mám na mysli především Blízký východ, jihovýchodní a východní Asii. Svět se tak může opět přiblížit do doby studené války, kdy stále existovala reálná hrozba globálního válečného konfliktu s použitím zbraní hromadného ničení, včetně jaderných.

Při hodnocení hrozeb bychom ovšem neměli podléhat jakémusi automatismu či strnulosti. Velkým problémem se např. stávají environmentální hrozby (především globální oteplování), kterým nebude možné čelit silovými prostředky. Nelze také jednostranně zdůrazňovat pouze některé hrozby, jako je např. terorismus a hrozba rozšiřování zbraní hromadného ničení atd., bez náležitého vyhodnocování dalších silících hrozeb, jaké představují např. podceňování diktátorských režimů, sociálně-ekonomické hrozby (extrémní chudoba), působení organizovaného zločinu, korupce, technologické katastrofy, růst nacionalismu a fundamentalismu, nebezpečí narušení informační bezpečnosti, zranitelnost finančních trhů apod.

K tomu je možné uvést, že např. celkový obrat světového organizovaného zločinu se pohybuje okolo 500 miliard dolarů. Organizovaný zločin je výraznější než jiné potenciální hrozby, protože má tak evidentní a bezprostřední vliv na životy lidí a velmi snadno se exportuje. Jeho mezinárodní povaha, rozsah a jeho schopnost podvracet řízení států z něj pro každou demokratickou zemi činí skutečný problém národní bezpečnosti. Prorůstání organizovaného zločinu do politiky a společnosti je tedy minimálně srovnatelné se samotným terorismem.

Reakce na zmíněné hrozby otevírá problém adekvátní reakce. Např. pochopení faktu, že **asymetrické hrozby ze strany teroristických organizací vůči státům, infrastruktuře, občanům, ale také ozbrojeným silám a složkám vyžadují i asymetrické reakce, a že komplexnost vnějších i vnitřních bezpečnostních hrozeb, které mohou ohrožovat stabilitu**

společnosti nastoluje potřebnost vybudovat systém komplexního řízení bezpečnosti země. Jedině takový systém zřejmě může čelit útoku, který není primárně veden na území státu, ale na jeho strukturu, podstatu jeho společnosti, fungování jeho institucí a koneckonců i životní styl občanů.

Jedná se o velmi složitý cíl, který má zvláště u nás svou historickou, politickou, ekonomickou, právní, i psychologickou dimenzi. Poslední dvě dimenze přitom mají v době respektující dodržování lidských práv velmi silný význam – musí se hledat rovnováha mezi zajištěním bezpečnosti občanů a státu a zachováním občanských práv a svobod. Že se jedná o složitý a senzitivní problém není pochyb.

Právě v souvislosti s potřebností systému komplexního řízení bezpečnosti země je na místě otevřít i **problém celkového pojetí resp. pojmání bezpečnosti.** Jsme totiž zřejmě na počátku přechodu mezi dvěma přístupy k jejímu zajišťování. V dosavadním, řekněme „tradičním“ modelu občan jako základní entita společnosti plní své povinnosti, přičemž stát (zastupující společnost) má právo vyžadovat jejich plnění. Modernější pojetí však s občanem počítá nejen jako se zákazníkem, jehož požadavky plní stát, nýbrž jako s partnerem, který sám nese jistou odpovědnost za bezpečnost. Bezpečnost se v daném případě stává veřejnou službou. 15 let po listopadu 1989 je takové konstatování možná „malou revolucí“, která bude vyžadovat hlavně posun v myšlení občanů. Dodávám, že třeba v konfrontaci s profesionalizací armády to bude velmi složitý úkol.

Základní otázkou v procesu tvorby a realizace bezpečnostní politiky v návaznosti na deset výše uvedených determinant zůstává 15 let po listopadu 1989 schopnost promítnout celou jejich složitost do rozhodovacích procesů tak, aby bylo možné naplňovat hlavní cíl: v co největší možné míře zajistit bezpečnost České republiky. V popředí stojí především kapacity a kvalita rozhodovacích procesů v bezpečnostní politice kam vstupuje celá řada subjektů – především vláda a parlament a dále politické strany a do jisté míry, i když stále ještě ne dostatečně, bezpečnostní komunita.

Podíváme-li se na uplynulých 15 let je nepochybné, že se vytvořil potřebný základ a rámec pro tvorbu a realizaci naší bezpečnostní politiky – mám tím na mysli novou krizovou a brannou legislativu a zásadní doktrinální dokumenty zajišťování bezpečnosti České republiky. Nebude přitom bez zájímavosti vyjádřit rozsah onoho základu i kvantitativně. Mj. se jedná o:

- ❑ dva ústavní zákony,
- ❑ čtyři klíčové zákony vymezující oblast krizového řízení a zajišťování obrany,
- ❑ 23 právních předpisů,
- ❑ 19 prováděcích předpisů,
- ❑ tři bezpečnostní a tři vojenské strategie,
- ❑ zásadní koncepční dokumenty vymezující průběh a cíle reformy ozbrojených sil,
- ❑ přípravu koncepčních dokumentů vytvářejících předpoklady pro postupné vybudování systému komplexní bezpečnosti země.

I přes řadu výhrad, které dále zmíním, nelze pominout, že je to výsledkem intenzivní práce řady politiků, a především pracovníků státní správy, kteří často museli uvedenou legislativu vytvářet v nikoli optimálních podmínkách.

Již bylo uvedeno, že pro tvorbu a realizaci bezpečnostní politiky jsou rozhodujícími faktory kapacity a kvalita rozhodovacích procesů. Vývoj v uplynulých 15 letech zřetelně ukázal, že z tohoto hlediska má klíčový význam komunikace mezi subjekty, které se na tvorbě a reali-

zaci bezpečnostní politiky přímo podílejí (vláda, ministerstva, parlament, politické strany). Právě v procesu komunikace dochází i k utváření předpokladů pro dosahování politického konsenzu v bezpečnostní politice, který, a uplynulých 15 let nás o tom také přesvědčilo, je předpokladem její efektivity.

Konsenzus se přitom zřetelně stává mnohem důležitější (a také se mnohem obtížněji udržuje), **pokud se jedná o závazky státu přesahující jeho hranice** – což je bezesporu i náš případ. V našich podmínkách je dosažení a dosahování politického konsenzu neuzavřenou záležitostí, což proces tvorby a realizace bezpečnostní politiky negativně ovlivňuje. Je možné charakterizovat několik rozhodujících faktorů tohoto stavu:

1. Absence české „strategické kultury“ daná především historicky, což především vyplývá z faktu dlouholeté neexistence samostatné bezpečnostní politiky.
2. Bezpečnostní politika, její tvorba a realizace je zatím nevýraznou součástí veřejné politiky a veřejné služby, její tvorba a realizace je determinována nižší mírou profesionality jejích aktérů a nízkou mírou participace občanské veřejnosti. (Je zde patrná i jistá míra obavy, že by občané mohli především na místní úrovni promlouvat – tak je to možné v některých zemích EU, např. ve Francii – do priorit zajišťování bezpečnosti.)
3. Rozpolcenost české společnosti ve vztahu k zajišťování bezpečnosti státu, která se projevuje navenek pacifistickými postoji k opatřením a rozhodnutím ve vnitřní i zahraniční politice s bezpečnostní dimenzí. Tyto postoje silně ovlivňované i postoji médií jsou následně reflektovány i některými politiky a promítají se negativně do konkrétních politických postojů a rozhodnutí.
4. Politické spory mezi resp. uvnitř politických stran ohledně strategických priorit bezpečnostní politiky, které mají nejen politický a bezpečnostní, ale i ekonomický rozměr.
5. Absence kvalifikované odborné i veřejné diskuze o bezpečnostní politice a jejích prioritách, což vede v konečném důsledku k tomu, že se problematika bezpečnostní politiky stává pouze předmětem (často i ad hoc) úzkého politického rozhodování (s tím souvisí i velmi rozsáhlý systém utajování, který je evidentně naddimenzován).
6. Rezortismus v procesu tvorby bezpečnostní politiky, který se často projevuje v soupeření silových rezortů (i uvnitř nich) o kompetence při tvorbě bezpečnostních dokumentů a následně i při realizaci bezpečnostní politiky.
7. Absence reálného civilního řízení a kontroly ozbrojených sil, která nemůže být vnímána pouze skrze její formální projevy (civilista jako ministr obrany), ale především skrze reálné vstupy politické reprezentace do procesu strategického řízení obrany a ozbrojených sil. (Limity vstupů jsou zde zřetelné, což ilustrují fakta: za 15 let se v čele rezortu vystříдалo 11 ministrů, tj. v průměru byl 1 ministr v úřadu 1 rok a 3 měsíce, bylo přijato a realizováno celkem 8 transformací a reforem.)
8. V soustavě a v tvorbě bezpečnostních dokumentů jsou i na základě uvedených vlivů skryty rezervy jak v teoretickém rozpracování problematiky, tak v jejich aplikaci.

Všechny uvedené faktory v konečném důsledku vedou k tomu, že jednotlivé subjekty podílející se na rozhodovacích procesech v bezpečnostní politice často postupují při rozhodování o bezpečnostních otázkách nejednotně a nekoordinovaně, což nemá pouze politické, ale také ekonomické dopady – týká se to např. již známých kauz projektu L-159, výměny letounů MiG-29 za vrtulníky, projektu modernizace tanku T-72, nedokončené reformy akvizičního systému MO, kde u 60 % investic není vůbec nebo jen velmi vágně specifikováno, co za ně rezort hodlá

nakupovat, apod. Týká se to ale i legislativy: existují např. výrazné duplicity v oblasti krizové a branné legislativy, což se mj. týká překrývání opatření uvedených v krizových plánech a plánech obrany, neefektivního a neracionálního zdvojování výdajů na civilní nouzové plánování a obranné plánování, budování „dvojí“ krizové infrastruktury při MV a MO, věčně odkládané reformy zpravodajského systému apod. Týká se to i našich mezinárodních závazků – principy a zásady ke kterým jsme se zavázali se v některých případech liší od reálné politiky (příkladem budiž např. přístup ČR k závazku zapojit se do projektu strategické vzdušné přepravy, ke kterému se přihlásila na summitu NATO v roce 2002).

Neprovázanost rozhodovacích procesů v oblasti bezpečnostní politiky snad nejlépe ilustroval bývalý náměstek ministra obrany Jan Váňa, který na národním semináři k reformě ozbrojených sil v září 2003 otevřeně prohlásil, že „reforma ozbrojených sil předskočila architekturu systému bezpečnosti, která měla být hotová jako první“. Váňa měl bohužel v tomto ohledu pravdu, neboť poslušnost, obsah, struktura a v neposlední řadě i praktická použitelnost doktrinálních dokumentů v oblasti bezpečnostní politiky ukazuje, že není dotvořena celková koncepce bezpečnostního systému České republiky.

Svědčí o tom i fakt, že teprve v návaznosti na přijetí první koncepce reformy ozbrojených sil v listopadu 2002 bylo vládním usnesením rozhodnuto o zpracování Koncepce bezpečnostního systému České republiky, přičemž na základě rozhodnutí Bezpečnostní rady státu z letošního roku byl tento úkol korigován a počítá se s vypracováním návrhu na optimalizaci bezpečnostního systému. V kontextu současné bezpečnostní situace ve světě, aktuálních hrozeb a rizik je samozřejmě pozitivní, že se začíná s vytvářením základů koncepce komplexního systému bezpečnosti země – není jistě bez významu, že jeden z impulzů pro takový krok přišel i z akademické komunity vypracováním tzv. strategického tahu „Systém komplexního řízení bezpečnosti České republiky“ v roce 2002 v rámci Centra pro sociální a ekonomické strategie FSV UK.

V této souvislosti je pozitivní, že v návaznosti na přijetí první koncepce reformy ozbrojených sil v listopadu 2002 bylo vládním usnesením rozhodnuto zpracovat Koncepci bezpečnostního systému České republiky. Na základě rozhodnutí Bezpečnostní rady státu z října 2004 a na základě usnesení vlády ČR č. 1203 ze dne 1. prosince 2004 byl ale tento úkol korigován a počítal se pouze s vypracováním „Optimalizace bezpečnostního systému“.

Fakt pouhé optimalizace bezpečnostního systému zřejmě signalizuje, že nadále není ujasněna cílová představa o tom, jaká by měla být podoba bezpečnostního systému v České republice v dlouhodobém horizontu. Z toho vyplývá, že se nedají očekávat žádné zásadní posuny od obecných závěrů analýzy bezpečnostního systému ke konkrétním opatřením (např. změny legislativy, koordinace mezi rezorty a role ministerstva vnitra v tomto směru, koordinace zpravodajských služeb apod.).

Rezervy ale existují i v obsahu hlavních doktrinálních dokumentů – Bezpečnostní (2003) a Vojenské (2004) strategii. Není např. dostatečně rozpracována strategie obrany ČR, která by byla programem obranné politiky. Bezpečnostní strategie např. řeší problematiku obranné politiky pouze v kontextu prosazování bezpečnostních zájmů a stanovuje pouze její zásady. Vojenská strategie se zabývá výstavbou a použitím ozbrojených sil. Není tak koncepčně rozpracována celková problematika obrany státu, a to jak po věcné stránce, tak po stránce jejího řízení. V případě vojenské strategie je přitom zřejmé, že nepředcházela koncepci reformy ozbrojených sil, ale že jí byla přizpůsobena. Na pořad dne se proto dostává velmi důležitá otázka potřebnosti vypracování a přijetí Strategie obrany, ať už v podobě samostatného

dokumentu, součástí Bezpečnostní strategie, nebo i dokumentu nahrazujícího vojenskou strategii. **Strategie obrany by měla mj. dát odpovědi na mnohé otázky, např. co tvoří systém obrany a jak je řízen, jak je propojeno řízení obrany s celkovým systémem bezpečnosti, jak jsou nastaveny vazby mezi řízením obrany, civilním řízením ozbrojených sil a vojenským velením apod.**

Důležitost přehodnocení zaměření a obsahu výše uvedených doktrinálních dokumentů přitom vynikne zvláště v konfrontaci se ztroskotáním první koncepce reformy ozbrojených sil v roce 2003. Deficity v rozhodovacích a řídicích procesech vedly k jejímu zahájení bez ohledu na reálnou ekonomickou kalkulaci jejích nákladů (a dopadů), což mělo za následek její přepracování s nemalými politickými, ekonomickými, společenskými a psychologickými důsledky se kterými se potýkáme dodnes, jak uvnitř, tak i vně armády.

Neúspěšný start reformy ozbrojených sil v roce 2003 ukázal důležitost i dalšího prvku v procesu tvorby a realizace bezpečnostní politiky, kterým je tak často diskutované „**politické zadání**“. Primární odpovědnost za formulaci politického zadání samozřejmě leží na politících – členech vlády, primárně premiérovi a „silových“ ministrech, tj. zahraničních věcí, vnitra a obrany a poslancích – především z branných a bezpečnostních výborů parlamentu. Klíčovou otázkou jsou zde strategické výstupy, které z povahy věci musí být plně doménou politiků, samozřejmě přijímané na základě zevrubných analýz zpracovaných státními úředníky – vojáky, policisty, civilními úředníky ministerstev. Často se ovšem stává, že vrcholní činitelé exekutivy i parlamentu ponechávají, řízení rozhodovacích procesů při přípravě strategických výstupů pouze na úřednících, což je mj. dáno i absencí skutečného a fungujícího odborného politického zázemí v politických stranách i parlamentu o které by se mohli opřít. Limitem je také i omezenost politického mandátu (poslanci i vláda ve čtyřletém cyklu), a tím i reálné možnosti zabývat se do hloubky danou problematikou. To ale nesmí znamenat ze strany politiků rezignaci na daný stav, neboť je minimálně v jejich možnostech, aby byli schopni zavést v rámci exekutivy moderní metody a styl strategického řízení, který je úspěšně uplatňován především v komerčních organizacích. Odpovědnost za přípravu a v konečném důsledku formulování politického zadání ovšem v nemalé míře leží i na vojácích, policistech a státních úřednících. Vezměme si např. již několikrát zmiňovanou armádu: odpovědnost za přípravu a v konečném důsledku formulování politického zadání v nemalé míře leží i na jejím vedení.

Právě vedoucí představitelé armády by měli být schopni politikům předkládat variantně zpracované představy o další výstavbě ozbrojených sil, možných reakcích na bezpečnostní hrozby, nezbytnosti a rozsahu modernizace armády apod. Vždyť právě vojáci, a snad lépe než politici, znají naši bezpečnostní situaci a možné hrozby, znají naše závazky ke spojencům, ví, jaké síly vyžaduje obrana země. Jejich angažovanost (mj. v médiích) a odbornost by prostě měly být nosným činitelem kontinuity realizace bezpečnostní politiky. V situaci, kdy už sice nemáme starou armádu, ale ještě nemáme armádu novou, je to dvojnásob důležité.

Hovoříme-li o problematice politického konsenzu a politického zadání není možné obejít ani působení bezpečnostní komunity jako významného faktoru ovlivňujícího především tvorbu bezpečnostní politiky. Po téměř deseti letech od počátků jejího konstituování, je bezpečnostní komunita již více méně respektovaným partnerem především státní správy v diskuzi o bezpečnostně-politických otázkách a v procesu tvorby bezpečnostní politiky. Její současnou podobu můžeme charakterizovat jako dobrovolné, neformální a relativně ustálené společenství zástupců odborné i laické veřejnosti, neziskového sektoru, univerzit, vědeckých a výzkumných institucí, aktivně se vyjadřujících k otázkám bezpečnosti státu a problémům

bezpečnostní politiky. Výstupy této komunity jsou obecně známé, není je proto nutné širěji připomínat. Je ale možné učinit pár poznámek k aktuálním možnostem působení komunity v rámci komunikace s vládou, „silovými“ ministerstvy a parlamentem.

Pokud byl zmíněn fakt, že bezpečnostní komunita je více méně respektovaným partnerem stalo se tak záměrně. Přes přiznání faktu její existence se totiž stále objevují tu větší, tu menší obavy z jejich aktivit a vlivu, často vyvolané i tím, aby komunita a její příslušníci negativně neovlivňovali přijaté záměry či rozhodnutí v procesu tvorby a realizace bezpečnostní politiky. V pozadí spíše stojí obava z vedení přímého a kvalifikovaného dialogu o bezpečnostních otázkách. Myslím si, že pro tyto obavy v zásadě není důvod – ostatně otevřenost k dialogu uplatňovaná např. sekci obranné politiky a strategie MO nebo odborem bezpečnostní politiky MV to potvrzují. I tento dialog je nástrojem civilního řízení a kontroly silových složek.

V této souvislosti si dovoluji i jednu odvážnější poznámku – právě bezpečnostní komunita může být přirozeným spojencem „osvícených“ nebo s jistou nadsázkou „angažovaných“ vojáků, policistů a dalších státních úředníků usilujících o co nejvyšší efektivitu při zajišťování bezpečnosti země. Podmínky pro to mohou vytvořit kvalitní komunikační kanály mezi státní správou, ministerstvy a bezpečnostní komunitou, které by se neměly omezovat pouze na ad hoc akce typu seminářů, kulatých stolů apod., ale pravidelnou (a možná i svým způsobem institucionalizovanou) spolupráci např. formou expertních fór.

V této souvislosti je možné v perspektivě (i na základě např. francouzských zkušeností) uvažovat o zřízení relativně nezávislého analyticko-výzkumného pracoviště pro potřeby strategického řízení bezpečnostního systému České republiky, které by spolupracovalo s vládou a bylo by vládou spolufinancováno. Především pro exekutivu by mohlo být výhodné zadávat mu (z hlediska kvality, objektivnosti a efektivnosti) analýzy, koncepce, studie apod. v oblasti bezpečnostní politiky. Velký důraz by se samozřejmě musel věnovat zajištění potřebné míry vědecké autonomie takového pracoviště, tak aby ho nebylo možné chápat jako případný nástroj některé politické strany nebo politického směru, ale naopak, aby bylo vnímáno jako platforma otevřeného výzkumu a bádání v oblasti, která nemůže být z principu předmětem partikulárních politických zájmů. Jednou z cest jak toto zabezpečit by mohl být např. přesně formulovaný statut, definující cíle a úkoly pracoviště, vytvoření řídicího orgánu v podobě jakési dozorcí rady sestavené z osobností z nespochybnitelným odborným a morálním kreditem apod.

Takové analyticko-výzkumné pracoviště by nicméně nemělo úplně nahrazovat struktury strategického myšlení v rámci silových rezortů, především obrany a vnitra, naopak by měly být vytvářeny podmínky pro jejich kvalitní fungování.

Bezpečnostní komunita by měla být ve větší míře i odbornou základnou pro řešení problematiky bezpečnostní politiky v parlamentu resp. pro poslance a senátory. Úzce to souvisí s ochotou a připraveností politických stran k celkové modernizaci jejich vnitřního fungování, které mj. zahrnuje i zefektivnění činnosti expertního zázemí, které bude schopné vygenerovat nejen schopné a kompetentní politiky, ale i jejich poradce a asistenty. V případě politiků-poslanců je velkou chybou politických stran, že až na několik výjimek je jejich využitelnost v bezpečnostní oblasti mnohdy omezena pouze trváním jejich mandátu a po jeho skončení se nebere v potaz možnost využít jejich zkušenosti v politické straně samotné, ale i ve státní správě, samosprávě, na akademické půdě nebo v nevládních organizacích – a tím i v bezpečnostní komunitě. Po skončení mandátu, resp. aktivní politické kariéry, by tak představitelé různých politických proudů mohli více působit v zájmu společné věci: zvyšování

občanského vědomí důležitosti bezpečnosti. To by mohl být účinný nástroj jak ovlivňovat postoje decizní sféry k bezpečnosti na všech úrovních vládnutí.

Bezpečnostní komunita by ovšem mohla být i platformou, která by mohla sloužit k utváření většího konsenzu v oblasti bezpečnostní politiky. Z toho co zde zatím bylo uvedeno vyplývá, že klíč k řešení zde leží v otevřené a permanentní komunikaci v trojúhelníku vláda-parlament-bezpečnostní komunita, přičemž každá z uvedených složek by si měla být vědoma své úlohy při formování konsenzu. Vláda jako hlavní výkonná složka má odpovědnost největší, ale i další strany trojúhelníku, tedy parlament a bezpečnostní komunita, musí být natolik odborně na výši (a nestranné), aby podpořily vládu jedná-li se o rozhodnutí, které je z hlediska zájmů státu resp. našich spojeneckých závazků správné, ale i oponovaly, pokud tomu tak není.

V každém případě jde ale i o to, aby se diskuze a spory o obsah a směřování naší bezpečnostní politiky neodehrávaly pouze v politické a ideové rovině, v níž se díky politické realitě může vytratit samotný předmět diskuze ve své věcné podobě, tj. skutečná efektivnost bezpečnostního systému a jeho jednotlivých součástí (aktuálně např. reálné vojenské schopnosti AČR), ale aby zde fungovaly i standardní mechanismy, které budou schopny postihnout reálný stav a skutečné potřeby bezpečnostního systému. Důležitost takových mechanismů vyplývá z faktu že se na fungování bezpečnostního systému ročně vydá ze státního rozpočtu více jak 100 miliard korun.

Tento závěr je na místě především v kontextu budoucího politického a bezpečnostního vývoje ve světě a v České republice, který bude zřetelně vyžadovat ještě větší důraz na kvalifikovaný přístup k tvorbě a realizaci bezpečnostní politiky. Takový přístup by měl vycházet především ze širší a hlubší odborné diskuze uvnitř a mezi subjekty, které se na tvorbě a realizaci bezpečnostní politiky podílí. To může vytvořit pevnější základ pro náš relevantní vstup do procesu politické komunikace a rozhodování o bezpečnostních otázkách na nadnárodní úrovni, samozřejmě především v EU a v NATO.

Závěrem je možné ve stručnosti shrnout a zvýraznit konkrétní podněty pro tvorbu a realizaci naší bezpečnostní politiky:

- ❑ Je zjevné, že nejde nadále pokračovat ve zpracování takových koncepcí a strategií, které jsou pro rozhodovací procesy v bezpečnostní politice příliš obecné a stejně tak je nefunkční vypracovávat zcela konkrétní reformní koncepce, např. ozbrojených sil, bez obecnější představy o celkové podobě bezpečnosti. V této souvislosti je klíčové neuzavírat postup prací na vytváření Koncepce bezpečnostního systému České republiky a přehodnotit obsah a zaměření Bezpečnostní strategie a z ní vyplývajících dokumentů (Vojenské strategie případně Strategie obrany).
- ❑ V této souvislosti je důležité, aby návrh nové Bezpečnostní strategie vycházel i ze širší odborné diskuze ke Zprávě o zajištění bezpečnosti v roce 2005, jež bude předložena vládě. Je nutné vnímat, že Zpráva o zajištění bezpečnosti je základem mechanismu, který v následujících letech umožní pravidelně Bezpečnostní strategie hodnotit, čímž se vytvoří podmínky pro to, aby strategie byly funkčními dokumenty, jež nastíní předpokládané varianty bezpečnostního vývoje, které budou reflektovat všechny zásadní trendy a souvislosti bezpečnostního vývoje důležité pro Českou republiku. Aktuálním úkolem pro příští verzi Bezpečnostní strategie je bezesporu reflexe Bezpečnostní strategie EU a úkolů, které z ní vyplývají pro tvorbu a realizaci naší bezpečnostní politiky.

- ❑ Samotná příprava Bezpečnostní strategie České republiky by měla být v daném kontextu primárním úkolem nejen Ministerstva zahraničních věcí, ale i podstatně širšího fóra odborníků z ostatních, nejen „silových“, rezortů, ale i Parlamentu ČR, a také bezpečnostní komunity. Vyplyvá to mj. i z toho, že předpokládané perspektivy bezpečnostního vývoje vyžadují permanentní analýzu bezpečnostních hrozeb a z nich vyplývajících rizik, koordinaci zpravodajství, lepší a pružnější stanovování bezpečnostních priorit, skutečnou koordinaci zajišťování bezpečnosti ve všech oblastech atd. Jako klíčová se zde ukazuje strategicko-koncepční a koordinační role Úřadu vlády a kvalifikovaných pracovníků zde působících.
- ❑ Klíčovou prioritou je dosáhnout stavu, kdy budou přijímána kvalifikovaná rozhodnutí v bezpečnostní politice. Jednou z možností jak toho dosáhnout je iniciovat dva důležité kroky: vznik relativně nezávislého analyticko-výzkumného pracoviště působícího pro potřeby strategického řízení bezpečnostního systému České republiky, které by spolupracovalo s vládou a bylo by vládou spolufinancováno a vytvoření systému odborného vzdělávání aktérů bezpečnostní politiky, které zatím v ucelené podobě u nás neexistuje.

Česká republika vstupuje do bouřlivých vod a bude potřebovat jasnější orientační body, aby neztroskotala. To by měl být v budoucnu základní imperativ v procesu tvorby a realizace naší bezpečnostní politiky.

„Naše armádní a širší obranná doktrína musí být stále znovu konkretizována a korigována, a především musí být orientována na službu zájmům České republiky.“

Z projevu prezidenta republiky Václava Klause
na velitelském shromáždění Armády České republiky 2. listopadu 2004.

Kolik nás co stojí?

(Moderní ekonomické nástroje v obraně)

Vědomí nákladovosti se musí trvale stát součástí procesu velení. Nepodaří-li se nám to, budeme jedním z posledních hlídačů plánovacích ekonomických metod.

Z hlediska ekonomické teorie jsou veškeré zdroje vzácné, a proto nedostatkové, jak v kratším, tak v delším časovém horizontu. Nacházíme se v období napjatosti státních a veřejných financí. Proces profesionalizace armády, rozšířené spektrum úkolů ozbrojených sil a program vlády zaměřený na reformu veřejných financí vyžadují i od armády zásadní reformu hospodaření. Reformu, která by zaručila předvídatelnost a měřitelnost hodnotové stránky procesů, a která by měla spočívat zejména na těchto pilířích:

- ❑ investicích do lidských zdrojů, jejich trvalé vzdělávání,
- ❑ zajišťování profesního a sociálního výhledu do budoucnosti,
- ❑ výdajích do kvalitnějších materiálů a výzbroje,
- ❑ vyšší výkonnost ozbrojených sil,
- ❑ hospodárnosti vojenského provozu.

V podmínkách plné profesionalizace armády se musí přistoupit k **postupnému snižování provozních nákladů, aby se recipročně mohl zvýšit podíl investičních výdajů**. Možno však očekávat, že rostoucí podíl investic v konečném důsledku vyvolá tlak na zvyšování objemu provozních potřeb. To vyžaduje rozsáhlou racionalizaci provozu ozbrojených sil, která musí počítat se zlepšením charakteristik hospodárnosti. Bez využívání moderních ekonomických nástrojů a postupů, bez kontinuity s reálnými možnostmi národního hospodářství, je tato představa neuskutečnitelná.

Když nebudeme racionalizovat, pak nás provozní potřeby zdrojů budou v dalším rozvoji armády limitovat. Snahou musí být rozšířit řízení profesionalizované armády o provozně ekonomické prvky, které budou mít větší vliv na racionalitu rozhodovacích procesů velitelů a odborných náčelníků. Procesy vnímání a realizace řízení pomocí ekonomických principů jsou vesměs odvozovány z manažerské ekonomiky a měly by být aplikovány ve státní správě do konce tohoto desetiletí.

Místo a úloha teorie ekonomiky obrany státu a ekonomiky ozbrojených sil

Teorie ekonomiky obrany státu a ekonomika ozbrojených sil má za úkol aktivně přispívat k řešení ekonomických problémů ozbrojených sil. Je tomu tak proto, že je praktickou-normativní vědou. Její výklad se mimo jiné opírá o metody deskriptivní analýzy ekonomického rozhodování v ozbrojených silách. Její praktická stránka pak zahrnuje nabídku návodů, postupů, vzorců chování a rozhodovacích alternativ, které garantují dosahování vojensko-ekonomických cílů.

Jsmo toho názoru, že při hodnocení rozhodovacích alternativ ve vojenském prostředí musí být nejdříve prozkoumány vojenskoekonomické cíle. Systematické zkoumání cílů vyžaduje postupně naplňovat tyto úkoly:

- empiricky zkoumat cíle (obsah, rozsah a časová vazba cílů),
- analyzovat vztahy mezi cíli (komplementárnost, indiferentnost),
- naplňovat koncepte vojensko ekonomického cílového systému.

Další problémový okruh zahrnuje skutkovou podstatu vojensko ekonomického rozhodování. Zde je třeba zkoumat stupně volnosti, které mohou být určovány nositeli rozhodnutí *podle vlastního mínění*.

Pokládáme za prokázané, že s jednostrannou a neuváženou implementací všech provozně ekonomických metod, využívaných v civilní sféře, pro provoz ozbrojených sil počítat nelze. Přesto však je v prostředí armády celá řada vhodných oblastí, kde lze bez potíží nástroje manažerské ekonomiky aplikovat, a tak podpořit procesy ekonomizace procesů a aktivit při pochopitelném zajištění dostatečnosti a struktury ekonomických dat. Při funkčním posuzování nástrojů manažerské ekonomiky sice musejí být středem pozornosti ekonomické parametry, ale vždy ve vztahu, a to je potřebné neustále zdůrazňovat, ke kvalitnímu zajištění cílů vojenského výkonu.

Jako pozitivní krok můžeme hodnotit skutečnost, že významná část ekonomických dat, platných pro ozbrojené síly, byla pojmenována a již převzata do datového fondu. Zatím však víme, že procesy, probíhající v podmínkách ekonomiky ozbrojených sil, vyjádřené cestou ekonomických dat, mají nedostatečnou vazbu na obecně uznávané znaky jakosti.

Z praxe úsekových ekonomik víme, že efektivní systém měření je klíčovým předpokladem efektivního řízení. Faktem však zůstává, že s touto částí ekonomických dat, které v ozbrojených silách můžeme pokládat za vhodné standardy pro měření, neumíme dosud pracovat.

Opustit monetární způsob myšlení

Peníze v podobě vojenského rozpočtu jsou „tak akorát“ pro plnění základních cílů. To vede k názoru, že šetřením rozpočtu v podmínkách ozbrojených sil naplňujeme pojem hospodaření. Tento myšlenkový postup není však zcela správný. Jestli například továrna na obuv pro vysoké náklady za kůži, výrobu bot zastaví nebo omezí, pak bude prodáno jen málo bot a finanční zdroje se ještě více omezí. Nemá se tedy šetřit?

Peníze jsou nepochybně důležité. Avšak ve vojenských záležitostech nejsou peníze podstatným kritériem rozhodování a jednání. Historie dokládá, že při nákladných konfliktech se jednoduše peníze vytiskly nebo se získaly několika škrty perem. Nebo se peníze vypůjčí.

Peníze nejsou největším problémem. Monetární hodnocení faktorů nasazení neobrazí dispoziční potřebu. Důležitější pro hospodaření jsou konkrétní ekonomické, věcné úkoly.

Jde o obětování všech majetkových prostředků ve vztahu k plnění úkolu, anebo k chystanému výkonového standardu. Očekávání účelné hranice spotřeby zdrojů na zamýšlený a její nezvratnost na uskutečněný výkon zakládá naši povinnost chovat se racionálně. Ať již hovoříme o hospodárnosti, efektivnosti či účelnosti. Podobně to můžeme vyjádřit jako výkonnost udávanou poměrem: *output k input*.

Jestliže teď opustíme monetární, tedy penězi hodnotitelný způsob myšlení a faktory k zajištění produkce všeho druhu budeme posuzovat podle účelnosti a účelovosti k dosahování očekávaných výkonů, pak bude možno vytvořit předpoklad pro hodnocení racionality.

Hospodárnost vyjadřující úspornost a účinnost (využitelnost) zdrojů, jakési nutné optimum, by měla být novým jevem v ekonomice ozbrojených sil. Jde o uvážlivé nakládání nasazených prostředků (input). Současně je nezbytné stanovit veličiny tohoto uvážlivého nakládání, s nimiž lze ještě zjistit přiměřenou úroveň splnění úkolů. V podmínkách ozbrojených sil se nabízí široká škála možností, ať již jde o určení vlastností, které se týkají materiálu, možnosti skladování a jejich nahraditelnosti. Jde také o jejich aktuální i potenciální trvanlivost nebo např. o vývoj standardů opotřebení. Může jít též o rizika při získávání a udržování daného produkčního faktoru a o rizika v nárocích na kvalitu. Můžeme tedy hovořit o potřebě věcné analýzy prostředků k nasazení.

Zásada hospodárnosti byla již formulována významným českým ekonomem – Karlem Englišem (1880 - 1961) takto: *hospodárnost je snaha o maximální užitek a minimální náklad*, což je podle něj teleologickým principem racionality. *Ve své praxi se musíme snažit o rozklad principu racionality v zásady maximálního relativního užítu a minimálního relativního nákladu a zásadu vyrovnání jejich mezních veličin.*

Vliv záměny určitých veličin vyžaduje celkové posouzení disponibilních zdrojů. Tak můžeme dospět k definování pojmu „stupeň skrovnosti“, asi takto:

Stupeň skrovnosti je míra skrovnosti nějakého statku – jde o práci nebo kapitál a taky může jít o technologii. K jeho určení je nutné poznat charakteristické vlastnosti. Mezi ně patří trvanlivost, rizika a určující veličiny. Navíc musí být při jeho posouzení brány v úvahu jakost a intenzita jejich upotřebení, které mají být uspokojeny výkonem dosažitelným pomocí výrobního faktoru.

Nepřímo jsme nastolili otázku, jak mohou být v rámci ekonomického rozhodování v ozbrojených silách tyto poznatky o stupni „skrovnosti“ zohledňovány. Musí jít o poznání hranice tolerance při plnění úkolu, o možnou postupnou předprodukci, která nám vystupuje v podobě plánů nasazení, organizačních struktur, účasti v alianci atd. Jde o přiměřenou míru plánování aktivit.

Chceme-li mít správný, tedy dokonalý, na přesnost orientovaný propočet hospodárnosti, musí být výkonová stránka do všech detailů promyšlena a v odpovídající formě zpracována. Poznatky mají umožňovat adekvátní ekonomická rozhodování, jež mají vyčíslitelný a tedy i kontrolovatelný smysl. Jde o hledání optimálního stupně skrovnosti, optimálního ve vztahu k zajištění výkonu, ve vztahu k hospodárnosti a ve vztahu k vyčerpateľnosti zdrojů.

Budeme-li přešlapovat na místě jen u posuzování výdajové stránky hospodaření, pak z toho vzejde hledání kritéria šetrnosti. Rozšíříme-li však hodnocení výkonů o nákladovou stránku hospodaření, získáme tím šanci objektivizovat onu vzpomínanou účelnou a účelovou spotřebu potřebnou ke splnění dílčích i celkových výkonů. Uchopením této šance jsme povinovani vůči sobě samým i vůči společnosti.

Z toho vzniká otázka, kde by se mohlo nyní ušetřit? Například časová dimenze. Ta v ekonomických procesech sehrává primární úlohu. Čas na hodiny výcviku, čas pro vzdělání, trénink, zajištění kvality a kontrolu. Nebo v nasazení prostředků? Šetřit se může např. na dodatečném vyzbrojování technických a elektronických zařízení, na zásobení náhradními díly, oděvy, energií atd. Šetřit se může též na investicích do nových technických, zbraňových a pomocných systémů. Šetřit se může dokonce i zapojením civilního hospodářství do plnění úkolů ozbrojených sil.

Tyto úspory, z naprosto pochopitelných důvodů, se ve veřejném mínění, ale i v hodnocení nevojenských ekonomů promítají do příznivého hodnocení ozbrojených sil. Avšak úkol ozbrojených sil nemůžeme srovnávat s továrnou na obuv. Když se u kůže ušetří na impregnaci či

na balení, pak ještě stále existuje naděje, že se vyrobené zboží prodá, přestože kvalita pro plné uspokojení zákazníka nedosahuje špičkových parametrů.

Ozbrojené síly pro posilování míru a jeho zajištění a ozbrojené síly pro obranu musí zaručovat připravenost k nasazení. Nehospodáří však podle zisku, řídí se potřebou jejich připravenosti. A ta musí dosahovat špičkových parametrů. Proto je diskutabilní přiměřená míra racionality podle zásady minimální nákladovosti, kde se stanoví co možná nejmenší náklad, nasazení prostředků, input, určitý přesně definovaný výkon, output. Tyto prostředky však musí být nasazeny podle principu účelnosti a účelovosti a to již vyžaduje zcela odlišný přístup, podložený podrobnými kalkulacemi, rozpočtnictvím a celým mechanismem přístupů manažerské ekonomiky.

Efektivnost ve vojenské organizaci

K pozvednutí efektivity ve vojenských organizacích byla ve vyspělých průmyslových zemích navržena rozličná řešení. Obsahují mj. návrhy na vytvoření vnitřních trhů v armádě, experimenty s pracovními, studijními týmy, používání externistů-konzultantů, srovnávacích metod podle ceny nejefektivnějších, nejvýkonnějších jednotek.

V Bundeswehru je vnitřní výkonnost sledována prostřednictvím odpovědnostních rozpočtů. Dále je využívána strategie se zvýšenou oporou v privátním sektoru skrze privatizaci a smlouvy s vnějškem v podobě *Public Private Partnership* (Velká Británie). Zavádí se *leasing* (USA, Norsko, Španělsko, Itálie a dal.), *outsourcing* (většina zemí), pořádají se aukce vyřazené vojenské techniky (Švýcarsko) i vydávání dluhopisů (SRN).

Nemůže být pochyb o tom, že jakákoliv strategie, která se prosazuje v prostředí ozbrojených sil, přičemž současně nedisponuje odpovídajícími ekonomickými kritérii se zpětnou reflexí ekonomickými indikátory, pozbývá své přednosti a ve svém důsledku vede k vyššímu čerpání prostředků, bez odpovídajícího zvýšení vojenského, resp. obranného výkonu.

Zkušenosti, podmiňující nutnost zavádět ekonomická kritéria do vojenského prostředí, vycházejí z těchto poznatků:

- ❑ velitelé jednotek často nečelí nákladům v důsledku neplánovaných změn,
- ❑ podněty k vzrůstající výkonnosti jsou značně redukovány, jestliže se některé z užitků neuplatní u jednotlivců či jejich jednotky, ale jsou převedeny na ministerstvo obrany či ministerstvo financí,
- ❑ podněty k výkonu nejsou vztaženy k jasné specifikovaným výstupním cílům,
- ❑ v armádních a komerčních podmínkách existují potenciální rozpory mezi výkonností civilních podniků jako důsledek celoživotního vzdělávání a armádních specializací pro jeden úkol,
- ❑ tradiční armádní vzdělávací politika je zaměřena na to, aby přednostně dala důstojníkům široce zaměřený vojenský anebo technický trénink.

Plánování rozpočtu

Plánování rozpočtu MO ČR a jeho schvalování PS PČR je v příliš agregované podobě a ve skutečnosti je nemožné propojit rozpočtový-výdajový systém hospodaření se systémem hospodaření, který zohledňuje nezvratnost spotřeby zdrojů. Potřeba atomizace na dílčí aktivity,

resp. procesy je hlavním předpokladem řízení pomocí nákladů. Přesto je od jednotlivců stále požadováno, aby činili efektivní rozhodnutí s cílem naplnit ekonomickou efektivnost, ačkoliv nejsou vymezeny poměrové ukazatele, které by tuto efektivitu vyjadřovaly. V současných podmínkách by to měl být alespoň vztah náklad-výkon. Pak by plánovaný rozpočet poskytl informační rámec, jako vzájemně propojený, souhrnný výstup parciálních nákladových kalkulací, který může ve svém principu pomoci zlepšit kvalitu rozhodování, ovlivňující efektivní využívání zdrojů.

V reálné praxi je stav takový, že plánovaný rozpočet je aplikován byrokraty, kteří pravděpodobně spíše než zájem státu a komunity sledují svůj vlastní. Formulované ekonomické modely hledí na byrokracii jako na agendu maximalizující rozpočet. Rezorty v nich vedou úsilí o zvýšení rozpočtu, aby povýšily poptávku v jimi upřednostňovaných politikách a podhodnotily náklady jiných přístupů a projektů.

Výsledkem je, že maximalizace rozpočtu sestaveného byrokraticky je běžným trendem předznamenávajícím budoucí neefektivnost. Při uplatnění tohoto přístupu je na ministerstvo obrany pohlíženo jako na monopolního dodavatele obranných služeb, které jsou nabízeny vládě výměnou za rozpočet. Vláda postrádá informace o minimálním rozpočtu požadovaném pro jakýkoli obranný výstup. V této situaci se zřetelně rysuje možnost použití takto plánovaného rozpočtu, vzniklého na podporu a posílení cílů ministerstva obrany, ve skutečnosti prezentovaného jako podpora cílů vlády.

Tomu by šlo předejít sestavením rozpočtu odvozeného z plánovaných nákladů vojenských činností. Někteří kritici plánovaného rozpočtu, který by měl vzniknout na základě zjistitelné nákladovosti vojenských činností prohlašují, že:

„Lepší ekonomická analýza a ekonomická informace není celkovým řešením problému byrokracie, ale že vyšší výkon tržních institucí v prostředí obrany může řešit otázky efektivní spotřeby zdrojů v prostředí obrany.“

Můžeme se setkat také s názorem, že je zbytečné sledovat náklady na vojenské činnosti, aktivity. Budou-li některé aktivity zadány soukromým společnostem, trh pomocí výběrového řízení najde rovnovážnou cenu. Ekonom by dodal, za předpokladu dokonalé konkurence, ale ta v podstatě existuje jen v teoretických poučkách. Z teorie ekonomického rozhodování víme, že primární rozdíly ve výkonu různých organizací jsou způsobeny rozdíly nejen v jejich struktuře, iniciativě managerů, ale i ve znalostech vlastních nákladů.

Nabízí se implikace, že ekonomický problém zabezpečení obrany je nutno formulovat jako výběr strategie, technologie a struktury sil, pomocí kterých bude možno realizovat cíle obranné politiky s nejmenšími náklady ve světle limitovaných zdrojů. Ozbrojené síly je třeba vést k rozhodování o těchto otázkách pod tlakem limitovaných, nedostatkových zdrojů a při respektování stanovených cílů. Subjekty rozhodování tak ponесou břímě nákladů svých vlastních rozhodnutí. Avšak, aby tento úkol byl splnitelný, je potřebné na všech stupních a u všech rozhodovacích subjektů nákladovou stránku hospodaření plně respektovat. To ve svém důsledku umožní v armádních podmínkách přistoupit k efektivní alokaci zdrojů.

Efektivnost můžeme chápat jako použití ekonomických zdrojů, které přináší maximální úroveň uspokojení, dosažitelnou při daných vstupech a technologiích. K efektivnosti zdrojů v prostředí obrany přispějí i moderní ekonomické nástroje. Mezi tyto moderní ekonomické nástroje počítáme především:

- ❑ flexibilní rozpočtování,

- ❑ hodnotové řízení,
- ❑ procesní audit,
- ❑ balanced scorecard,
- ❑ marketing,
- ❑ controlling,
- ❑ datový sklad,
- ❑ porovnávání armádních a civilních nákladů,
- ❑ poměrové ukazatele,
- ❑ standardy,
- ❑ outsourcing,
- ❑ public private partnership,
- ❑ leasing,
- ❑ burzovní operace,
- ❑ aukce.

Předpoklady pro aplikovatelnost moderních ekonomických nástrojů v prostředí obrany

Jestliže chceme v podmínkách armády aplikovat moderní ekonomické nástroje, pak je nezbytné nutné vytvořit sofistikovanou hierarchii předpokladů, které podtrhují význam řízení ekonomických procesů prostřednictvím nákladů. Mezi hlavní předpoklady můžeme zařadit:

- ❑ **transparentnost nákladů** – zavedení metod, jimiž mohou být prokazovány oprávněnost, účelnost a účelovost nákladů pro ekonomické rozhodování;
- ❑ **výstavba systému** – v němž ten, kdo má podat určitý výkon, je odpovědný také za náklady s ním spojené;
- ❑ **odpovědnost za náklady** – vyvinutí a zavedení metod, které umožní vojenský výkon objektivně hodnotit;
- ❑ **operabilní cílové záměry a předpoklady** – zavedení metody přidělování úkolů, kde požadovaný výkon je kvantitativně i kvalitativně jasně definován;
- ❑ **soulad úkolů a finančních prostředků** – vytvoření systému, v němž je soulad mezi úkoly a zdroji;
- ❑ **svoboda jednání** – vytvoření nezbytné svobody jednání, aby se i na nižších úrovních řízení mohla realizovat hospodářsky smysluplná opatření, flexibilní rozpočtování.

Cílem tedy je, aby odpovědnost za náklady a pomocí nich realizované výkony byly v jedné ruce. Abychom mohli tyto náročné úkoly plnit, je potřebné mít potřebné plánovací a výsledné podklady. Umožní nám hodnotit nejen jednotlivé nákladové položky, ale i nákladovost, kterou můžeme chápat jako poměrový ukazatel souhrnných anebo dílčích nákladů k dosaženým výkonům. Bez odpovědnosti za vzniklé náklady je jen malá nebo žádná pobídka k ekonomickému jednání.

Jak sledovat vojenské výkony v prostředí obrany

Z hlediska plánování, sledování a hodnocení úrovně hospodaření vojenských činností je zřejmá ničím nezastupitelná kategorie nákladů. S tímto vědomím pak musíme upravit insti-

tucionální a personální strukturu ozbrojených sil ve prospěch plnění tohoto úkolu. Avšak, než-li k tomu přistoupíme, bude nutné si ujasnit, jaké primární předpoklady je nutno nejdříve naplnit. V současné době, i přes rozvoj vědní disciplíny ekonomika ozbrojených sil, dosud není vypracováno dostatečné množství implementačních variant.

Domníváme se, že k řešení této problematiky by napomohl již budovaný datový fond, resp. datový sklad, který vyvábí podmínky pro efektivní rozhodování v prostředí armády, a zároveň umožní sledovat rozpočtové výdaje. Bylo by vhodné, aby později zahrnoval náklady na jednotlivé činnosti v prostředí obrany.

Jasně určení cíle sleduje podporu velení při zajišťování celkového plnění úkolu, zejména pak z hlediska účinnosti, efektivnosti, kvality a hospodárnosti. Řízení podle nákladů by mohlo přinést souhrnné informace v podobě údajů a informací, které významným způsobem rozšiřují možnosti pro rozhodování odpovědného pracovníka. To je jedno z poslání datového fondu. Znamená to, že slouží podpoře při řešení úkolů vlastní úrovně velení a nikoli ke kontrole podřízené úrovně velení. Kontrola k tomu používá jen agregované údaje z podřízeného stupně, které jsou potřebné pro porozumění úkolům.

Naznačili jsme, že řešení složité situace v hospodaření v prostředí obrany vidíme, kromě jiného také v tom, zajistíme-li ve správné struktuře a naučíme-li se využívat ekonomická data. V současné době se spokojujeme s přidělenými rozpočtovými prostředky, které mají charakter budoucích výdajů. Ty se orientují na řešení otázek zajištění potřebných druhových, kvantitativních a časových proporcí v průběhu plnění úloh, přičemž se nezohledňuje, že náklady mohou dokládat vlastní racionalitu procesu realizovaných výkonů.

Požadavek, aby se smysl těchto komplementárních kategorií navzájem nezáměňoval souvisí s použitím ekonomického principu – totiž, aby se s co nejmenšími veřejnými prostředky dosahovalo co největšího užítu. Vzhledem k racionalizaci a zvyšování hospodárnosti je to požadavek naprosto oprávněný. Může být však splněn jen tehdy, když ozbrojené síly budou používat nástroje, který učiní zřejmým celkový ekonomický řád s údaji o kapitálu, majetku, nákladech a výkonech. Jinak řečeno, bude-li vytvořen prostor pro uplatnění principů manažerské ekonomiky.

Náklady v prostředí armády

Tak jako v tržním sektoru existují různé druhy nákladů, taktéž i v organizačních složkách státu jsou účtovou osnovou stanoveny konkrétní nákladové druhy. Vedle účtování nákladových druhů, které nám zajišťuje finanční účetnictví podle nákladových středisek jako celek, mělo by být zajištěno účtování podle účelů, tedy konkrétních aktivit, procesů, odpovědnostních, v rámci nákladového střediska vymezených nákladových míst. Podobně jako v tržním sektoru, kde je samozřejmostí znát náklady např. na jedno pracovní místo, měli bychom vědět i my, kolik nás stojí jedno pracovní místo, částka, která je zapotřebí na jednoho vojáka na určité funkci, na jednu aktivitu apod. Tato hodnota musí být agregovanou veličinou všech nákladových vstupů, včetně podílu režijních nákladů.

V systému PPBS se počítalo s tím, že cíle budou stanovány podle priorit, kalkulace výdajů proběhne podle standardů, střednědobé a dlouhodobé plánování bude spojeno s financováním, prosadí se decentralizace rozhodování podle správců rozpočtů a bude zřízena Rada pro řízení zdrojů. Byla však zohledněna pouze výdajová stránka hospodaření, přestože procesy se objektivně mohou realizovat jen spotřebou zdrojů, tedy nejen finančních výdajů, ale i ji-

ných majetkových hodnot. Jak známo, účetní nesoulad jejich spotřeby nám pak poskytuje zkreslené údaje o skutečné spotřebě na konkrétní účel. Vzhledem k tomu se PPBS nemohl plně realizovat a očekávaných cílů se plně nepodařilo dosáhnout. Možno snad připustit, že jen pro danou historickou etapu.

Základní podmínkou měřitelnosti efektivnosti je získávání (porovnávání) relevantních informací, které pro jeho interní uživatele (management) může zajistit jen manažerské účetnictví.

Účtový rozvrh RÚ MO obsahuje třídu „4“, která je rozdělena na nákladové účty; Materiální náklady; Služby a náklady nevýrobní povahy; Cestovné a ostatní výplaty fyzickým osobám; Mzdové a ostatní osobní náklady; Dávky sociálního zabezpečení; Manka a škody.

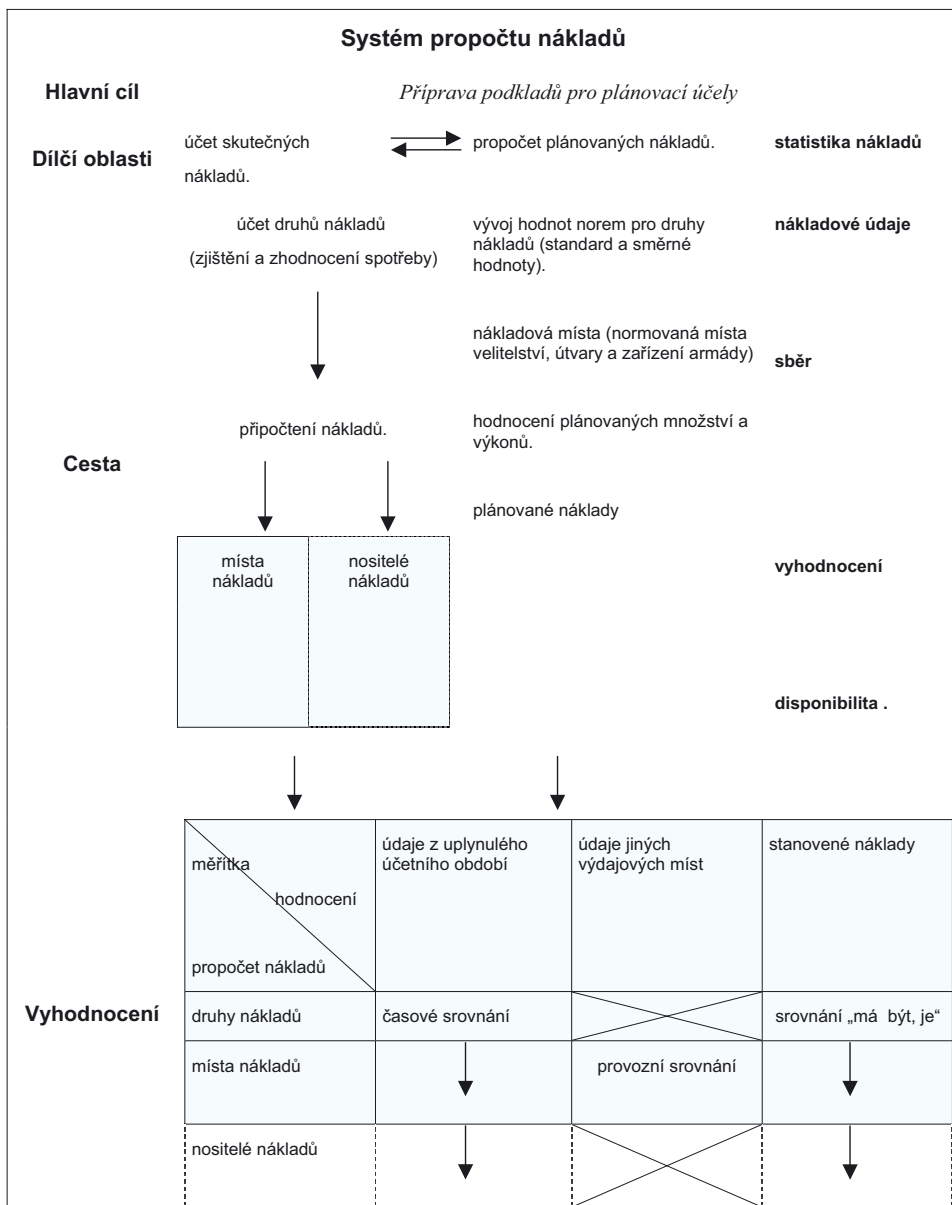
Výše uvedené nákladové účty svou povahou jsou druhové náklady. Druhové členění výdajů má přitom omezenou vypovídací schopnost. Prostřednictvím podvojného účetnictví poskytuje informace o vstupní spotřebě uvedených nákladových druhů ve vztahu k subjektu spotřeby (nákladovému středisku). V současné době nám náklad nenese informaci o konkrétním účelu, tedy o vynaložení prostředků ve vztahu k plnění konkrétního úkolu.

Z druhového členění nákladů také nelze hodnotit efektivnost a hospodárnost, protože ty lze stanovit pouze ve vztahu k požadovaným výkonům (aktivity, programy, činnosti apod.). Uskutečněnému a účtovanému výdaji na vrub rozpočtové podpoložky je automaticky (softwarem) přiřazen nákladový účet (jen v případě spotřeby). Tím se vypovídací hodnota nákladových účtů dostává do roviny evidence a výkaznictví. Nutno doplnit, že chybí plánování nákladů. Nejen druhových, ale ani účelových. To znamená, že nelze porovnávat plán se skutečností, nemůžeme posuzovat změny a tak měřit úroveň efektivnosti a hospodárnosti.

Naproti tomu podstata manažerského účetnictví je založena na existenci kategorie nákladů, jejich přiřazování konkrétním výkonům, hospodařícím subjektům, odpovědným pracovníkům, jejich kalkulaci, dílčímu a průběžnému hodnocení odchylek, ale i následným snahám o jejich snižování. Náklady nám tak představují prostředek, kterým lze vědomě a racionálně dosáhnout určitého ekonomického prospěchu. Náklady je možno chápat jako vynaložení ekonomických zdrojů vyjádřených v peněžních jednotkách. Jde o to, že náklady se musí vyjadřovat ve vztahu k určeným činnostem. Podstatná skutečnost pro využití nákladů v armádě je ta, že existuje vždy konkrétní objekt, se kterým mají tzv. příčinnou souvislost. V podmínkách armády to může být provedená práce, poskytovaná služba nebo činnost určitého útvaru. Kdežto náklady organizačních složek státu, výhradně v druhovém členění, vyjadřují konečnou spotřebu hospodářských prostředků vynaloženou na činnost organizace jako celku.

Druhy nákladů se projevují ve stejné rozmanitosti jako v každém jiném provozu. Jsou to mzdy, materiál, nájmy, spotřeba náhradních dílů, energie atd. Ty jsou zachyceny v systému podvojného účetnictví, který v armádě používáme. Co nám však chybí a bez čeho si nelze představit hodnocení hospodárnosti a efektivnosti, je další rozčleňování těchto druhových nákladů na náklady účelové. Účelové – kdy je v okamžiku vstupu nákladu do spotřeby jasný účel vynaložení nákladu, jeho nositel. Důležité místo mají náklady po linii výkonů a náklady z hlediska organizačního uspořádání. Na obrázku (viz **obr.**) je naznačen možný postup k systému sledování a rozpočtu nákladů.

Vycházíme z toho, že „výnosnost“ ozbrojených sil je ve výkonu pro obranu. Výkon v obraně se však neposuzuje ve vztahu k úplným vlastním nákladům. Protože cena nemůže být změřena na trhu, mohlo by se říci, že hodnotová úroveň výstupu není rozpoznatelná. Přesto existují metody výpočtu stínových cen, které vycházejí z obdobných kalkulací ceny jako v tržním

Obr.

sektoru. Kategorii zisku nahrazují její průměrnou společenskou mírou, přitom tyto metody kalkulují výhradně jen pomocí nákladů, což podtrhuje jejich význam. Nestačí tudíž získávat jen výpověď o výdajích a nahlížet na ně jako na rozhodující kategorii. A už vůbec ne očekávat, že rozpočtové výdaje jaksi samy o sobě budou transformovány do kategorie nákladů. Platí to totiž právě opačně, východiskem jsou plánované náklady, které by se měly transformovat do plánovaných výdajů a do známého principu natažené ruky. Stejná metoda výpočtu nákladů

u stejných nebo srovnatelných činností usnadní srovnání nákladů námi sledované jednotky s náklady jiných jednotek, možnost utváření standardů nákladové náročnosti těchto činností, jejich objektivizaci v čase, ve vztahu k inflaci apod., ale umožní i jejich velmi podrobnou analýzu.

Často diskutovaná **analýza nákladů a užítu** s požadavkem peněžního ohodnocení co možná všech účinků jednotlivých opatření dovoluje analýzu nákladů a užítu označit jako metodu hodnocení investic v užším smyslu pro investiční opatření v ozbrojených silách. V rezortu obrany může být použití analýzy nákladů a užítu zpochybňováno potíží v souvislosti s požadavkem peněžního ocenění účinku příslušných opatření. U velkého počtu menších, zvláště vojensko-technických opatření je peněžní hodnocení docílených užítků vskutku obtížné.

Upustí-li se v důsledku zmíněných výhrad od dosažení optimalizace zdrojů pomocí metody analýzy nákladů a užítu, pak existuje možnost racionálního rozpočtového rozhodnutí, které je založeno na rozdělení vzácných zdrojů podle kritéria **účinnosti nákladů**. Toto kritérium uvádí, že je možné docílit s danými zdroji buď nejvyšší možný užitek, nebo danou velikostí užítu s použitím co nejmenšího množství zdrojů, které představují náklady. Jen v případě použití kritéria účinnosti nákladů je možné jasné rozhodnutí s ohledem na výběr alternativních opatření za situace, kdy je užitek opatření na základě kritéria účinnosti měřitelný. Pak se hovoří o tzv. jednodimenzionálním systému cílů.

Můžeme říci, že analýza nákladů a užítu v užším smyslu má oproti analýze nákladů a účinků také své místo pro řešení otázek hospodaření s objemově mimořádně vysokými výdaji, dlouhodobými zdroji. Toto je mezi jiným nožné vyvodit z toho, že:

- a) jednotlivá opatření ve většině případů představují technicky nejvyšší náročné přístroje nebo komplexní systémy,
- b) cílený vývoj vhodných opatření probíhá na základě detailního požadavku,
- c) peněžní ocenění užítu je velmi obtížné.

Abychom mohli odpovědně rozhodnout, jak postupovat v budoucnosti, je potřebné mít:

- empiricky doložitelné souvislosti,
- soustředěná data,
- vztahující se souvislosti dat a prognóz,
- struktury preference nositelů rozhodování a vykonavatelů.

Zákonitá vzácnost, omezenost všech zdrojů i v rezortu obrany vyžaduje využívání exaktních, ale i vysloveně praktických a všeobecně známých postupů. Musíme vést okolí k uvážlivému nakládání s nimi. Je nutno si uvědomit, že postupy při sledování vztahu mezi náklady a užítu v žádném případě neodstraní politické rozhodování a politická odpovědnost za toto rozhodování.

Doporučení ke zdokonalování řízení pomocí nákladů a nákladovosti

Náklady a nákladovost vyjadřují očekávanou a výslednou spotřebu zdrojů vynaložených na konkrétní účel. Této skutečnosti musí být podřízeny veškeré metody, techniky a nástroje ekonomického řízení ozbrojených sil. Především půjde o řešení těchto problémových okruhů:

1. Náklady je nutno chápat jako peněžně ohodnocené a výsledné obětování zdrojů pro provedení výkonu.
2. Výpočet nákladových druhů by se měl stát také základem účetnictví nákladových středisek. Nákladové druhy za útvar sledujeme, nesledujeme účelové.
3. Účelově členěné náklady by se měly přiřazovat k nákladovým střediskům i ve vztahu k očekávanému časovému horizontu plnění úkolu.
4. Nákladové středisko by se mělo stát samostatně odpovědným celkem a musí být možné ho jednoznačně přiřadit k jedné osobě, která za nákladové středisko a tam provedené výkony a vzniklé náklady odpovídá.
5. Nákladovými středisky by se měly stát útvary (jednotky, organizační součásti pracoviště), které lze organizačně nebo prostorově ohraničit. Jedno nákladové středisko by mělo zpravidla obsahovat jeden nebo více prvků organizační struktury. Činnosti a výkony takového střediska by měly být homogenní.
6. Přiřazení nákladů k jednotlivým výkonům však není jednoduché. Výkony by měly být zobrazeny aktivitami, procesy a hlavními procesy. Přitom aktivity by měly se sloučit do procesů a procesy do hlavních procesů.
7. Aktivity by se měly skládat z jedné nebo několika prováděných činností v rámci nákladového střediska, které slouží přímo nebo nepřímo k provádění výkonů. Každá činnost, prováděná v rámci provozu nákladového střediska, by měla vstoupit do aktivity, popř. jí dokonce měla být. Aktivity se jednoznačně přiřazují k nějakému procesu.
8. Procesy by měly slučovat dohromady aktivity, prováděné jako činnosti v rámci výkonu pracoviště. Aktivity jednoho procesu by mohly probíhat v různých nákladových střediscích. Přiřazením aktivit k procesům by se zobrazilo celkové provádění výkonu.
9. Hlavní procesy by se skládaly z procesů, které na základě věcné příslušnosti by byly slučovány do hlavních procesů. Tímto postupem by bylo zjištěno, která nákladová střediska se v rámci provozu pracoviště podílí na kterých výkonech.

Ke zvýšení výkonnosti ozbrojených sil by tedy měly být nastoupeny tyto cesty:

- ☐ vyškolení příslušníků ozbrojených sil na úseku ekonomiky ozbrojených sil,
- ☐ náklady a nákladovost se musí stát kritériem hodnocení velitelů a odborných náčelníků,
- ☐ připravit formalizované výstupy z datového fondu pro rozhodování velitelů,
- ☐ institucionalizovat přípravy podkladů pro sledování ekonomických činností v podmínkách ozbrojených sil,
- ☐ vytvořit personální obsazení institucionalizovaného sledování nákladů.

Závěr: Prosadit ekonomickou racionalitu

Armáda na úseku ekonomizace vykonala již mnoho pozitivního. Mnohými transformačními nebo reformními kroky zasela do povědomí svých příslušníků nové myšlenky a přístupy k hodnocení zdrojové stránky hospodaření. Výsledky se nemohou dostavovat okamžitě. Jak ukazují zkušenosti jiných armád, náročnost postupně uskutečňovaných změn přináší první výsledky až po mnoha letech. I nám se skýtají podobné možnosti.

Se zavedením sledování vztahu náklady-výkony a zodpovědnost za ně se otevře nová kapitola i v naší armádě. Výsledek se dostaví v podobě efektivního užití zdrojů. Řešením

nastíněných problémů přispějeme k tomu, že se udrží schopnost výkonu při ubývajících prostředcích a pro převzetí nových úkolů. Nyní jde o to najít most mezi nahodilostí vojenského rozpočtu jako účtu výdání.

Nehospodárnosti imanentní zpracovávání se dají pravděpodobně odstranit teprve pod ještě silnějším tlakem na socioekonomický systém. Účty nákladů a výkonů vedené zdola nahoru, jak lze doufat, budou vytvářet podklady ke kalkulaci potřeb obrany země a budou mít charakter věrohodných a objektivizovaných dokumentů pro rozhodovací místa v armádě. Ekonomický účet se musí v dohledné době rozšířit. Důležité také bude, jak dalece se tato otázka institucionálně zabezpečí a jak bude personálně pokryta.

Optimalizace zdrojů při plnění úkolů je možná jedině tehdy, když managementu na všech úrovních řízení bude naprosto zřejmé, jaké může mít jejich rozhodnutí dopad na nákladovou stránku hospodaření, ať již v negativním, především ale v pozitivním smyslu. Transparentnost nákladů a výkonů není dosavadními disponibilními nástroji řízení dosažitelná. Možno vyslovit jen naději, aby tento stav přetrvával co nejkratší dobu.

Cíle ekonomické racionality jsou nanejvýš důležité v kontextu s relativním omezováním zdrojů pro obranu. Přesto musí být respektována základní priorita armády v jejím plném soustředění na základní poslání. Mohou se vytvářet předpoklady pro uvolňování personálu z tržních aktivit, ale i obráceným převodem úkolů do průmyslu nebo účastnických společností, což samo o sobě může být cestou ke zvyšování ekonomické racionality armády. Uplatněním zkušeností a inovačního úsilí z tržního hospodářství mohou být zlepšeny zejména podpůrné výkony, sníženy náklady a výdaje a získány tak zdroje na investice pro moderní vojenskou výzbroj.

K podpoře výkonného nasazení zdrojů v armádě by se měl ponechat velitelům, resp. odpovědným pracovníkům v rozpočtu větší prostor pro rozhodování, které může vést k optimalizaci výsledků jejich ekonomického chování s vazbou na motivační faktory.

Ekonomické myšlení musí produkovat ekonomická rozhodnutí s adekvátními výsledky, musí být měřítkem vhodného výběru personálu a musí být samozřejmou a daleko více respektovanou součástí vzdělávacích aktivit. Nestane se tak, pokud nebude vytvořen vhodný pobídkový systém pro subjekty rozhodování. Tím nemáme na mysli jen odměny a jiné formy hodnocení, na které se tento problém tak často zužuje, ale hlavně možnost dalšího využití rozpočtových prostředků ve prospěch vlastních, rozpočtově nezajištěných potřeb v dalším roce.

Na úplný závěr připomeneme citát Montaigna: „*Plus c'est la meme chose - čím více se to mění, tím stejnější to je.*“ Jde jen o to, v jaké hloubce změny sledujeme a aby se měnily jen hlavní příčiny, které v konečném důsledku mají takový účinek, že stabilizují celý systém.

Věci se nezmění, když je jinak nazveme. Nemůžeme se spolehnout na ideje, že se samy prosadí svou pravdivostí. Goethův Faust na to přišel: „*Na počátku nebylo slovo ani myšlenka, na počátku byl čin!*“

Mnoho činů je třeba k naplnění byť jedné odvážné myšlenky, a tou je: Ekonomickou racionalitu nelze prosadit jinou cestu, než-li využíváním standardních, ale i nových, moderních a vysoce účinných ekonomických nástrojů řízení.

(Článek vychází z referátu, jenž byl přednesen na konferenci na Univerzitě obrany dne 9. 12. 2004.)

Použitá literatura:

- BARTH, R. Kosten – und Leistungsverantwortung im Heer – Zielsetzung und Einordnung. In *Truppenpraxis/Werhausbildung* č. 12, 1998.
- Bundeswehr – Kostenrechnung. Bonn 1985.
- DUŠEK, J. Nové finanční řízení MO ČR. In HORÁK, R. (ed). 3. mezinárodní seminář, Měříň, březen 2004. In <http://uzivatel.unob.cz/schwarz/texty/ekonacr2.pdf> nebo HORÁK, R. (ed) *Ekonomika armády (teoretická východiska. Sborník ze 3. mezinárodní konference*. 1. vyd. Brno: Univerzita obrany, 2005. s. 6–19. ISBN 80-85960-69-9.
- Ekonomické a finanční aspekty transformace veřejných financí*. Sborník materiálů ze semináře. 26. dubna 2004 Vyškov. Univerzita obrany, Brno 2004.
- HORÁK, R. (ed) *Ekonomika armády (teoretická východiska)*. 3. mezinárodní seminář, Měříň, březen 2004. In <http://uzivatel.unob.cz/schwarz/texty/ekonacr2.pdf> nebo HORÁK, R. (ed) *Ekonomika armády (teoretická východiska. Sborník ze 3. mezinárodní konference*. 1. vyd. Brno: Univerzita obrany, 2005. ISBN 80-85960-69-9.
- Ekonomika, logistika a ekologie v ozbrojených silách*. Sborník z vědecké konference. Vojenská akademie v Brně, 2003.
- HAJNA, P., KRČ, M. a FOLTÍN, P. *Logistika v ozbrojených silách*. 1. vyd. Vyškov: VVŠ PV 2004. ISBN 80-7231-119-0.
- HORÁK, R. a kol. *Východiska pro konstituování ekonomiky armády*. 1. vyd. Brno: Vojenská akademie v Brně 2002. ISBN 80-85960-36-2.
- KAPLAN, R., NORTON, D., P. *Balanced scorecard. Strategický systém měření výkonnosti podniku*. 1. vyd. Praha: Grada publishing 2000. ISBN 80-7261-032-5.
- KRČ, M. a kol. *Moderní ekonomické nástroje v obraně*. 1. vyd. Brno: Vojenská akademie v Brně 2003. ISBN 80-85960-55-9.
- KRČ, M. *Efektivnost a náklady v prostředí MO*. Konference. 1. vyd. Brno, DCB 2002. Datový sklad a jeho místo v řídicích procesech MO. Praha 5. 12. 2002.
- KUNC, S., COUFAL, I. *Minilexikon ekonomických pojmů a souvislostí pro management AČR*. 1. vyd. Vyškov: VVŠ PV 2004.
- OCHRANA František. *Metody sledování efektivnosti armádních výdajů*. In *Teoretická východiska ekonomiky armády*. Sborník 1. mezinárodního semináře, Bedřichov 28. 9.–1. 10. 2000. Vojenská akademie v Brně 2000.
- Rozkaz ministra obrany č. 33/2004*. Plánování činnosti a rozvoje rezortu MO, 29. října 2004.

Musím zeptat, na koho se vlastně připravujeme? Kdo je dnes, pane ministře, naším nepřitelem?

Skutečností je, že všechny analýzy ukazují, že asi České republice v dohledné době deseti, dvaceti let zřejmě nehrozí masivní útok cizí armády na naše území. Ale nebezpečí dnes představuje vývoj, nabubření takových jevů, jako je mezinárodní terorismus, jako je hranice překračující organizovaný zločin, případně ilegální masová migrace. Kdybychom dovolili, aby takovéto jevy, zejména terorismus, a ono to je strašně mnoho činností, to není jenom jedna bomba někam hozená, kdybychom dovolili, aby terorismus nabral sílu třeba i daleko za našimi hranicemi, tak se to nakonec třeba nepřímo projeví i u nás, protože nabерou sílu myšlenkové proudy napojené na ten terorismus třeba mnohem blíž našich hranic a nakonec to poškodí, a to těžce, i Českou republiku. Proto musíme budovat tu armádu i k tomuto účelu, a to jsou například ty zahraniční mise.

Z rozhovoru ministra obrany Karla Kühnla na ČRo6 28. 4. 2005, Studio Stop

Experimentální cvičení jednotek opozičních sil se simulátory MILES jako přínos k rozvoji taktiky pěchoty

Ve většině konfliktů současného světa se pěchota stále více stává hlavním nositelem operačního úkolu. Vedení operací proti neregulérním silám v asymetrických konfliktech snižuje (avšak nevylučuje) použití ostatních druhů vojsk. Pěchota naopak přebírá jednotlivé úkoly druhů vojsk a stává se více univerzální (úkoly strážní, humanitární, CIMIC, policejní apod.). Současné typické operační prostředí, zejména urbanizovaný terén, zalesněný a horský terén a pouště, představuje výrazné zhoršení operačních podmínek a zvýhodňuje i hůře vybavené a vycvičené bojovníky (Irák, Afghánistán, Čečensko).

Česká profesionální pěchota zatím tyto zkušenosti nemá, ale může v krátké době operovat v těchto prostředích a narážet na problémy, se kterými se setkávají alianční síly.

Mezi typické faktory pro nasazení pěchoty v současných operacích patří:

- ❑ zvětšený operační prostor,
- ❑ nedostatek informací o protivníkovi,
- ❑ vysoká samostatnost vojsk v operacích,
- ❑ vytváření úkolových uskupení již od nejnižších stupňů,
- ❑ snížení významu faktoru času v operacích (operace jsou dlouhodobé, s vysokým stupněm pohotovosti vojsk k zahájení operací),
- ❑ nejasná a nestálá bojová sestava,
- ❑ vysoká fyzická a psychická zátěž vojsk.

AČR připravuje změnu bojových řádů, operačních a taktických postupů s ohledem na výše uvedené zkušenosti. Ředitelství výcviku a doktrín (ŘeVD) Vyškov provedlo, jako přípravnou etapu k těmto činnostem, experimentální cvičení jednotek opozičních sil (OPFOR - opposing forces, protistojící strana, protivník) se simulátorem MILES. Cílem cvičení bylo prověřit bojové možnosti pěchoty v typických bojových situacích, zkoumat možnosti úspěchu v boji a snížit ztráty. Druhým cílem bylo zkoumat logistické, psychologické, fyzické a výkonnostní aspekty boje.

Jednotky OPFOR operovaly v následujících situacích:

1. obrana osady,
2. přepadení kolony,
3. přepadení důležitého objektu v noci,
4. útok v členitém a zalesněném terénu.

Tyto situace byly nejdříve simulovány na CSTT (Centrum simulační a trenažérové technologie) v Brně jako typické (standardní) použití sil a dále proběhly jako boj v reálném čase se simulátorem MILES ve VVP Boletice.

Následně byly výsledky obou simulací analyzovány, srovnány a byly popsány taktické postupy, které vedly k úspěchu či neúspěchu v boji. Limitující podmínky pro cvičení byly následující:

- ❑ jednotky OPFOR nebyly organické mechanizované jednotky s vlastní výzbrojí a výstrojí,
- ❑ jednotky OPFOR byly pouze v počátečním stadiu sladění,
- ❑ pohyby jednotek na simulátoru a v terénu řídili různí velitelé,
- ❑ při simulaci nebyla vzata v úvahu palba podpůrných zbraní (zejména dělostřelctva).

Výsledky cvičení

Situace č. 1 – obrana osady (Červený obrana – Modrý útok)

Zde došlo k zásadnímu rozdílu mezi simulací virtuální (CSTT) a živou (MILES). Zatímco na simulátoru Červený standardně osadu ubránil (ztráty Červený : Modrý – 4 : 9), při živé simulaci zvítězil Modrý v poměru 3 : 4. Hlavním předpokladem úspěchu Modrého bylo rozkrytí systému obrany Červeného, rychlé a neočekávané proniknutí do středu sestavy protivníka, taktický manévra částí sil na poutacím směru a nepozorované obejít a zničení protivníka zbytkem sil.

Dílčí závěr:

Vítězství Modrého bylo získáno rychlým a dovedným taktickým manévrem, dobrou velitelskou činností a osobním příkladem velitele.

Při vyrovnaných silách bojujících stran měl standardně zvítězit Červený. Modrý netříštil úsilí, rychle ovládl těžiště obrany protivníka a poté ovládl i zbytek obrany. Červený špatně vytvořil obranný systém, nevhodně zvolil velitelsko-pozorovací stanoviště (VPS) a neměl přehled o situaci. Hlášení o napadení bylo neúplné a reakce na vývoj situace neadekvátní. V důsledku těchto chyb Červený boj prohrál.

Situace č. 2 – přepadení kolony (Červený útok na kolonu – Modrý obrana)

Zde došlo ke shodě mezi simulací a reálným bojem, byť v obou případech paradoxně zvítězila jednotka, která se přesunovala v koloně. Při simulaci na CSTT bylo hlavní chybou útočníka to, že se velmi dlouze zavázal do boje, umožnil jednotce v koloně se rozvinout a provést manévra do boku a týla (Červený : Modrý = 6 : 5).

V reálném boji s MILES útočník spustil přepad předčasně a umožnil tím rychlé sesednutí a rozvinutí sil Modrého. Modrý navíc velmi dobře využil terén ke krytí a pohybu po bojišti (Červený : Modrý = 9 : 8).

Dílčí závěr:

Modrý odrazil přepad kolony díky chybě Červeného v načasování přepadu a díky rychlému rozvinutí sil a zahájení palby do těžiště sestavy protivníka.

Situace č. 3 – přepadení důležitého objektu v noci (Červený útok – Modrý obrana)

Modrý střežil systémem hlídek rozsáhlý důležitý objekt a Červený dostal úkol se tohoto objektu v nočním boji zmocnit. Při simulaci na CSTT Modrý objekt udržel, manévroval silami na ohrožené směry, způsobil Červenému ztráty a zvítězil v poměru 18 : 13.

Při reálném souboji s MILES tato epizoda trvala velmi dlouho, Červený zahájil útok velmi metodicky a zdoluhavě, ale pomalu získával převahu a v konečné fázi obsadil 3 objekty přepadu. Při ztrátách 3 : 3 mu pro splnění úkolu bylo přisouzeno vítězství.

Dílčí závěr

Při boji v noci Červený soustředil síly na jednom směru, metodicky ničil objekty odporu a postupně získal vítězství.

Situace č. 4 – útok v členitém a zalesněném terénu (Modrý útok – Červený obrana)

Modrý útočil na široké frontě a jeho úkolem bylo ovládnout opěrný bod čety. Při simulaci na CSTT Modrý dobře manévroval, získal převahu ve středu obrany a částí sil rychlým úderem do boku protivníka rozvíjel úspěch. V další části se však zavázal do statické činnosti a převahu ztratil. Poměr ztrát 14 : 14.

V reálném boji s MILES Červený bránil opěrný bod čety s dobře vybudovaným palebným systémem. Modrý použil atypický útok do středu sestavy (hlavní ohnisko odporu) po částech, stejně tak po částech byl zničen, aniž dosáhl jakéhokoliv úspěchu. Poměr ztrát Červený : Modrý = 4 : 15.

Dílčí závěr:

Při živé simulaci Modrý nedokázal využít taktických manévrů, útočil roztříštěně a stereotypně do hlavního ohniska obrany a byl poražen.

Hlavní výsledky experimentálního cvičení

Cvičení ukázalo následující skutečnosti:

- častěji v boji zvítězil ten, kdo se rychleji rozhodl, lépe manévroval a útočil soustředěně a zabezpečeně do hlavního ohniska obrany,
- palebná síla pěchoty se neprojevovala v bojové linii, ale spíše v malých sevřených formacích typu klín,
- v členitém a zalesněném terénu zvítězil ten, kdo se dokázal nepozorovaně přiblížit k obraně a zahájit efektivní palbu z krátkých vzdáleností,
- počáteční výhoda překvapivého útoku byla ztracena, jestliže útočník dlouho setrval v palebném kontaktu s obráncem,
- při boji na široké frontě vojíci ztráceli kontakt se sousedy, což vedlo k pasivitě a ohrožovalo splnění úkolu,
- je nutné věnovat větší pozornost výcviku a změně taktiky sesednuté pěchoty, protože v typických operačních prostředcích současného světa (urbanizovaný terén, horský a zalesněný terén) pěchota ztrácí důležitou podporu mechanizovaných palebných prostředků a o výsledcích boje bude rozhodovat její výcvik, vybavení a organizace,
- při vedení operací na rozsáhlém teritoriu malými silami (pročesávání, kontrola, střezení prostorů) je třeba více investovat do technických prostředků velení a průzkumu na nižších stupních, osobní výstroje a výzbroje vojáků a rovněž zajistit podstatně větší fyzickou a psychickou výdrž vojáků,

- ❑ složitá operační prostředí budou vyžadovat rovněž vojáky, kteří budou schopni plnit úkoly v součinnosti s jinými druhy zbraní a podporu těchto zbraní si budou umět vyžádat, tedy jejich výcvik a znalosti budou muset být širší a komplexnější,
- ❑ tyto změny se musí postupně zapracovat do nových bojových předpisů, programů výcviku, rozvojových programů výzbroje a výstroje a rovněž organizačních struktur pěchoty,
- ❑ experimentální cvičení je jednou z možných forem zvýšení efektivity výcviku a bojového použití pěchoty.

Fenomén „malé síly“ ve velkých prostorech se stane hlavním operačním požadavkem budoucnosti. Bude vyžadovat nejen novou výzbroj a organizaci vojsk, nové metody výcviku, ale i nově připravené velitele.

Experimentální cvičení OPFOR mimo jiné ukázalo na nedostatky v samostatnosti velitelů, v taktické aktivitě a kreativitě. Vojáci často ztráceli orientaci, součinnost a dostávali se mimo informační tok velitele. Při ztrátě velitele jej nebyli připraveni nahradit. Spojovací a pozorovací prostředky jim neumožnily efektivně rozptýlit bojovou sestavu.

ŘeVD vyhodnotí přínos tohoto cvičení pro teorii a praxi použití pěchoty a navrhne změny do nově připravovaných předpisů a publikací. Jednotky OPFOR budou použity při společném výcviku s jednotkami pozemních sil s cílem zvýšit kvalitu výcviku. ŘeVD připraví a provede další experimentální cvičení se zaměřením na boj v zastavěném prostoru a bojové sestavy pěchoty.

Podstatně větší pozornost se musí věnovat výstavbě účelných výcvikových zařízení pro výcvik pěchoty, např. dráha jednotlivce, boj o osadu, boj v podzemí, boj ve výškách apod.

Mou ambicí je tedy s počtem vojáků a civilních zaměstnanců, které armáda má, nebo bude mít, naplnit uvedené hlavní úkoly armády. Je to především úkol organizační, logistický. Musí být přesně naplánováno, kdy a která část má zajistit tyto takzvané operační schopnosti. A právě to je také součástí reformy Armády České republiky, která se v současné době nachází na prahu třetího roku jejího průběhu. Mým úkolem je pak zajistit, aby tento plán byl splněn do puntíku.

*Pohledem ministra obrany
(z rozhovoru ministra obrany Karla Kühnla pro Rescue Report 21. 4. 2005)*

Program bezpečnostních (obránných) investic NATO a plán operační přípravy státního území České republiky

V tomto článku považujeme za vhodné rozebrat z hlediska komplexního pohledu na oblast operační přípravy státního území (dále jen OPSÚ) problematiku Programu bezpečnostních (obránných) investic Organizace Severoatlantické smlouvy (NATO Security Investment Programme - dále jen program NSIP), současně ukázat na možné přístupy k tvorbě Plánu OPSÚ České republiky a blíže objasnit vztah OPSÚ k prováděné Koncepci výstavby profesionální Armády České republiky přepracované zejména na změněný zdrojový rámec (dále jen reformě OS).

Úvod

Střed Evropy ve kterém se z geografického hlediska nachází Česká republika je v současnosti z pohledu rozsáhlých přímých vojenských konfliktů stabilnějším prostředím než kdykoliv v minulosti. Česká republika je součástí spojeneckého svazku v rámci Severoatlantické smlouvy a v roce 2004 vstoupila do Evropské unie. Všechna nebezpečí ohrožující ČR však nevymizela, právě naopak. Ohniska regionálních konfliktů vznikající daleko od území ČR se bezpečnosti státu bezprostředně dotýkají. Ukazuje se, že mezinárodní terorismus spolu se šířením zbraní hromadného ničení budou těmi nejzávažnějšími hrozbami současnosti. Rozvoj technologií a nové techniky přináší na jedné straně zlepšení života obyvatel naší země, na straně druhé však ukazuje na velkou zranitelnost civilizované společnosti ve které žijeme.

Základní dokument řešící bezpečnostní politiku České republiky Bezpečnostní strategie České republiky chápe pojem **bezpečnost jako žádoucí stav, kdy jsou na nejnižší míru snížena rizika pro ČR** plynoucí z hrozeb vůči obyvatelstvu, **územní svrchovanosti a celistvosti**, demokratickému zřízení a principům právního státu, vnitřnímu pořádku, majetku, životnímu prostředí, **plnění mezinárodních bezpečnostních závazků** a dalším definovaným zájmům.

Mezi strategické nástroje prosazování bezpečnostních zájmů České republiky patří obranná politika a hospodářská politika. V jejich duchu zpracovávají OS pro případ výrazného zhoršení bezpečnostní situace České republiky jednak **plány k realizaci opatření pro potřebné navýšení svých schopností** a jednak v systému hospodářských opatření pro krizové situace průběžně definují své potřeby tak, aby byl vytvářen a trvale udržován rozsah potřebných komodit a schopností, kterými lze mobilizovat dostatečné věcné a finanční zdroje pro řešení krizových situací.

Realizace těchto úkolů je dosahována mimo jiné i plánováním souboru vojenských, ekonomických a obranných opatření, která ve svém souhrnu tvoří systém operační přípravy státního území.

V předchozích číslech periodika Vojenské rozhledy v letech 2002 až 2004 jsme publikovali některé své názory, pohledy, ale i náměty na to jaký je současný stav operační přípravy státního území v podmínkách České republiky, jaké jsou její vývojové trendy a vize ve vazbě na probíhající reformu OS státu.

Hlavním cílem článku s názvem „Operační příprava státního území v současnosti, perspektivy a vývojové tendence“ uveřejněném ve VR 4/2002 (str. 40 až 49) bylo ukázat na nutnost podrobného rozboru vývoje problematiky operační přípravy státního území v návaznosti na zahájenou reformu ozbrojených sil České republiky a **zpracovat Analýzu současného stavu OPSÚ**, stanovit její místo a úlohu v systému obranného plánování státu, a tím přispět ke zvýšení vážnosti do té doby neoprávněně opomíjené oblasti.

Článkem „Operační příprava státního území, minulost, současný stav a perspektiva vývoje“ uvedeném ve VR číslo 2/2003 (str. 34 až 42) jsme na poznatcích z dosavadní praxe našeho státu, praktické činnosti sousedních států, ale i z vývoje OPSÚ v USA a Společenství nezávislých států (*Ruské federaci*) chtěli poukázat **na nutnost zpracování Koncepce OPSÚ ČR**, jako zásadního dokumentu pro **systémové řešení otázek souvisejících s plánováním obrany státu**.

V článku „Operační příprava státního území a vize její realizace v první dekádě nového tisíciletí“ uveřejněném ve VR 4/2003 (str. 37 až 46) jsme zdůraznili nezastupitelnou roli Ministerstva obrany České republiky, jeho místo a úlohu pro zabezpečování obrany státu a řízení Armády České republiky (AČR), zejména při zpracovávání koncepcí a koordinaci věcně příslušných ústředních správních úřadů, správních orgánů a orgánů samosprávy a právnických osob důležitých pro obranu státu při přípravě k obraně. Poukázali jsme na potřebu vytvořit **systém operační přípravy státního území**, který by byl schopen řešit problematiku dlouhodobé přípravy státu pro období stavu ohrožení státu a válečného stavu.

Zdůraznili jsme nutnost rozpracovat úkoly a činnosti vytyčené v připravované Koncepti OPSÚ ČR do Plánu operační přípravy státního území České republiky.

Názvem článku „Místo a úloha operační přípravy státního území při realizaci systému zabezpečení hostitelským státem“ ve VR 1/2004 (str. 34 až 42) jsme chtěli upoutat pozornost vojenské veřejnosti na některé vazby, spojitosti, ale i určitou míru provázanosti mezi OPSÚ a zabezpečením hostitelským státem (HNS - Host Nation Support) při řešení úkolů vyplývajících ze zajišťování obrany ČR a závazků státu ze členství v NATO.

Článek, jenž autoři předkládají široké čtenářské veřejnosti na vědomí, by měl být shrnutím, završením celého pětiletého období (2001 až 2005) zkoumání oblasti OPSÚ, poukázáním na dosažené výsledky, úspěchy, ale i zamyšlením jak pokračovat v nastoupené cestě při řešení otázek souvisejících se zajišťováním obrany České republiky v další fázi budování samostatného svrchovaného demokratického státu, komplexně připraveného plnit úkoly související se společnou obranou Aliance.

Podstata programu NSIP a OPSÚ

NATO je základní bezpečnostní organizací v euroatlantickém prostoru. Strategická koncepce NATO z roku 1999 i rozhodnutí přijatá na pražském summitu v listopadu 2002 potvrzují platnost původního poslání NATO – **kolektivní obrany**. Zároveň však znamenají posun při adaptaci NATO na nové výzvy – terorismus a šíření ZHN – **a budování schopností pro širší spektrum aliančních misí**. S tímto cílem byla přijata iniciativa **k rozvoji obranných kapacit NATO**.

Jednou z účinných forem naplnění této iniciativy je **specializace na určité obranné schopnosti, která je založena na společném sdílení bezpečnostních rizik, odpovědnosti a nákladů**. Jednotlivé členské země se prioritně zaměřují na rozvoj a výstavbu vybraných sil a schopností přesahujících jejich vlastní potřebu s tím, že v případě jiných nedostačujících speciálních schopností budou tyto vyvažovány v rámci společných aliančních projektů. Rovněž materiál schválený usnesením vlády č. 1154, ze dne 12. listopadu 2003, „Koncepce výstavby profesionální AČR a mobilizace ozbrojených sil ČR přepracovaná na změněný zdrojový rámec“ poukazuje na specializaci jako prioritu rozvoje rezortu MO v nových podmínkách.

Vzhledem k současnému bezpečnostnímu prostředí se NATO hodlá angažovat i mimo teritorium Aliance, v prostředí, z něhož vycházejí hrozby ohrožující bezpečnost jeho členů. V souladu se závěry uvedenými v Bezpečnostní strategii České republiky náš stát přispívá k rozvoji aliančních sil a prostředků s cílem napomoci adaptaci NATO na nové bezpečnostní prostředí a z něho vycházející hrozby.

Česká republika se vstupem do NATO, mimo jiné, stala účastníkem **Programu bezpečnostních (obraných) investic NATO**. Jde o **program společného investování finančních prostředků NATO** za účelem výstavby alianční obranné infrastruktury nezbytné pro výcvik a nasazení ozbrojených sil NATO na teritoriu členských států, případně i v jiném operačním prostoru. Tento program je realizován prostřednictvím složitého procesu zahrnujícího obranné, finanční a investiční plánování, právní a obchodní činnosti.

V rozkaze ministra obrany České republiky číslo 30 ze dne 16. července 2003 k realizaci projektů programu NSIP je uvedeno, že program NSIP tvoří **systém pořízování majetku** nezbytného pro výcvik a nasazení ozbrojených sil NATO na území členských států, popřípadě v jiném operačním prostoru. Dále je stanoveno, že program NSIP zahrnuje postupy a činnosti, které směřují **ke stanovení požadavků na obranyschopnost** členských států NATO (**tzv. souboru opatření k obranyschopnosti**), rozbor zdrojů a plánování finančních prostředků potřebných k realizaci investičních záměrů, řízení výstavby (nákupu), předání, užívání a popřípadě vyjmutí (odstranění) pořízeného majetku z užívání.

V tomto smyslu můžeme říci, že program NSIP zabezpečuje, mimo jiné, především pořízení a výstavbu následujících společných aktivit NATO: velitelství, letišť, ropovodů a souvisejících zařízení, komunikací, skladů pro různé druhy materiálu, zařízení PVO, prostředků velení a řízení atd.

V této souvislosti si však musíme uvědomit, že **ve všech případech musí jít o společný zájem a potřebu zúčastněných států NATO**, ne o výstavbu obranné infrastruktury a jejich zařízení pro vlastní potřebu OS jednotlivých členských zemí, i když tyto je v rozsahu mírového předurčení plně využívají a udržují v provozuschopném stavu.

Základním prvkem programu NSIP jsou tzv. **soubory opatření** k obranyschopnosti (Capability Package, dále jen CP), které jsou již ve zmíněném rozkaze ministra obrany ČR definovány jako dokumenty NATO, stanovující postupy a činnosti, vedoucí na základě rozboru existujícího stavu obranyschopnosti příslušného teritoria **k naplnění nových operačních potřeb NATO**. Základem pro vytvoření CP jsou konkrétní požadavky na lidské, finanční a materiální zdroje potřebné ke splnění úkolů, které uložily orgány NATO. Jednotlivé soubory opatření k obranyschopnosti se vytváří prostřednictvím konkrétních projektů.

Z toho, co je v předchozím textu článku uvedeno jednoznačně vyplývá, že program NSIP je ve své podstatě **operační příprava území na kterém předpokládá velení NATO vedení operací**, tedy širší podoba OPSÚ realizovaná se stejným cílem, ale jinou formou.

Pohledy na tvorbu Plánu OPSÚ ČR a perspektiva dalšího vývoje v oblasti OPSÚ

Přes značný odpor a nepochopení podstaty a souvislostí v oblasti OPSÚ kompetentními (spíše ne-) funkcionáři MO se v průběhu let 1993–2004 podařilo postupně zpracovat řadu dílčích materiálů, které oblast OPSÚ trvale udržovaly v centru pozornosti a jednotlivé činnosti se stále více stávaly obsahem plánovacích dokumentů na výcviková období.

Propracovanější a prakticky jedinou udržovanou oblastí OPSÚ bylo po roce 1989 provádění zvláštních prací (dále jen ZP). K jejich realizaci však nebylo dostatek finančních prostředků a tak se **jednalo spíše než o koncepční činnost o jakési udržování stávajícího stavu**. Začátkem devadesátých let bylo přistoupeno pod tlakem privatizačního procesu k realizaci činností spojených s pozemky na kterých se objekty ZP nacházely. Rozhodující oblasti OPSÚ směřující k civilnímu sektoru byly zanedbávány.

Zásadní zlom nastal koncem devadesátých let v souvislosti s úsilím ČR o přijetí do NATO. Poznávání vnitřních struktur NATO s sebou přineslo i seznámení s místem, úlohou a náplní práce Infrastructure Committee (dále jen IC) – **výboru pro infrastrukturu** – s jeho činností úzce související s realizací programu NSIP.

Bezesporu dalším významným krokem bylo zpracování „**Analýzy současného stavu operační přípravy státního území**“, schválené kolegiem ministra obrany v září 2002, následně vzaté na vědomí výborem pro obranné plánování (12. prosince 2002) a Bezpečnostní radou státu (11. února 2003), která nejen analyzuje stav, ale v závěrečné části stanoví směr dalšího postupu a zároveň upřesňuje i z časového hlediska další nezbytné kroky závazné pro celou oblast OPSÚ.

Vytvoření *dočasné mezirezortní odborné pracovní skupiny* (dále jen *DMOPS*) pro tvorbu Koncepce OPSÚ bylo v této fázi již jen logickým vyústěním předchozího vývoje a praktickým naplněním úkolu stanoveného při schvalování Analýzy. Prozatím byl tento proces završen schválením Koncepce OPSÚ ČR usnesením vlády ČR č. 569, ze dne 2. června 2004, které současně stanovilo úkol pro již dříve ustanovenou DMOPS, aby v započaté práci pokračovala a završila ji do poloviny roku 2005 zpracováním Plánu OPSÚ ČR.

Zpracování Plánu OPSÚ ČR se musí opírat o reálnou představu odpovědných pracovníků MO jak z hlediska infrastruktury naplnit hlavní úkol vyplývající z Bezpečnostní strategie ČR, a tím je **obrana území ČR**. Představa, že AČR bude schopna bránit celé území ČR samostatně, je nereálná i po dokončení reformy OS a přechodu na moderní, malou, mobilní a plně profesionální armádu.

I když fakticky musí být AČR vždy připravena k zahájení věrohodné a účinné **obranu státu vlastními silami (1. fáze)**, nebude možné tento úkol plnit samostatně po delší dobu a bude muset být následně **posílena silami a prostředky spojenců (2. fáze)**.

K naplnění 1. fáze obrany státu se proto musí připravovat nejen vlastní OS, ale pod jejich koncepčním řízením i ostatní vybrané ústřední správní úřady a celá společnost, tak jak je uvedeno v preambuli Ústavy ČR. Ozbrojené síly provádí vlastní opatření a to, co nejsou schopny realizovat samy nebo je neekonomické příslušná opatření provádět již v míru, zadávají formou zakázky u civilních subjektů.

V oblasti obranné infrastruktury na rozdíl od ostatních zakázek, které lze relativně snadno kvantifikovat (výpočet potřeby munice, potravin, výstroje apod.) spočívá problém v tom, že již delší dobu není dostatečně jasná představa o charakteru možného napadení, a tím i není znám rozsah rozrušení infrastruktury (není definován konkrétní protivník). Proto se jen

velmi obtížně stanovují požadavky na její obnovu. K překonání tohoto momentu je nezbytné si „namodelovat“ budoucí možný ozbrojený konflikt. Se znalostmi účinků soudobých zbraňových systémů a s ohledem na jejich předpokládaný další vývoj, který bude přinášet i nové strategické a operačně taktické postupy, stanovit (nikoliv vypočítat) – třeba i **kvalifikovaným odhadem** – co všechno, s jakou pravděpodobností a v jakém rozsahu bude ničeno.

Z takto získaných údajů následně vyvodit pro všechny oblasti obranné infrastruktury vlastní mobilizační objednávky. Z takto provedené kvantifikace potřeb by zároveň mohly vycházet i zainteresované rezorty pro *stanovení rozsahu mobilizačních rezerv* (dále jen MR). Bohužel současná praxe ukazuje, že bývalí vojáci z povolání zaměstnaní v současné době jako odborníci na bezpečnostní a obrannou problematiku státu na odborech bezpečnosti a krizového řízení (apod.) příslušných ministerstev ztrácejí kontinuitu s vývojem v rezortu Ministerstva obrany a zdůvodňují své požadavky na rozsah a kvalitu MR podle subjektivních, mnohdy již překonaných představ. To sice není ideální stav, ale horší situace nastává zejména v posledním období, kdy AČR nepožaduje mobilizační objednávku, což ve svém důsledku vede k rušení MR, protože na základě zákona č. 241/2000 Sb., o hospodářských opatřeních pro krizové situace **tam, kde není mobilizační objednávka, nemohou být přidělovány finanční prostředky.**

Obavy, jak představitelů rezortu Ministerstva obrany, tak i civilních rezortů, z obtížné zajistitelného financování činností souvisejících s OPSÚ jsou ve většině případů zbytečné, protože se zpravidla bude jednat o tzv. „spící projekty“ (výklad „spícího projektu“ nebyl doposud nikde závazně vysvětlen a tak není zcela zřejmé co si „autoři“ tohoto výrazu pod ním konkrétně představují. Zda se jedná o **kompletně zpracovanou projektovou dokumentaci**, která se předá v případě potřeby existujícímu realizátorovi, který ji bez jakýchkoliv problémů v nejkratším možném čase zrealizuje, nebo zda se spíše jedná o **nápad, ideu, záměr**, jehož úroveň rozpracování je pouze v počátečním stadiu a bez dalších příprav ho nelze bezprostředně v krátkém časovém horizontu realizovat.

Autoři článku jsou toho názoru, že v oblasti obranné infrastruktury se bude spíše jednat o druhou skupinu projektů. Tyto projekty se budou realizovat až v období zhoršené bezpečnostní situace (tak dlouho a z legislativního hlediska obtížně prosazovaný stav „napětí“). Nezbytnou podmínkou pro přechod ke stavu ohrožení státu a válečnému stavu je úprava státního rozpočtu. A v takovém případě platí, že buď se peníze na obranu najdou, nebo se asi nebudeme bránit? To by ovšem znamenalo totální selhání bezpečnostní politiky státu naprostou rezignací na státní suverenitu a samostatnost.

Přitom je třeba připomenout, že uvolnění peněz samo o sobě nic neřeší. Podmínkou je, že budeme vědět co dělat, jinými slovy budeme mít plán. Jen v tom případě mohou uvolněné finanční prostředky splnit svůj účel. V opačném případě nám žádné peníze nebudou nic platné, protože nebudeme vědět co za ně pořídit a jak je co neefektivněji využít k obraně. Představa, že vše vymyslíme až nám poteče do bot, je naivní.

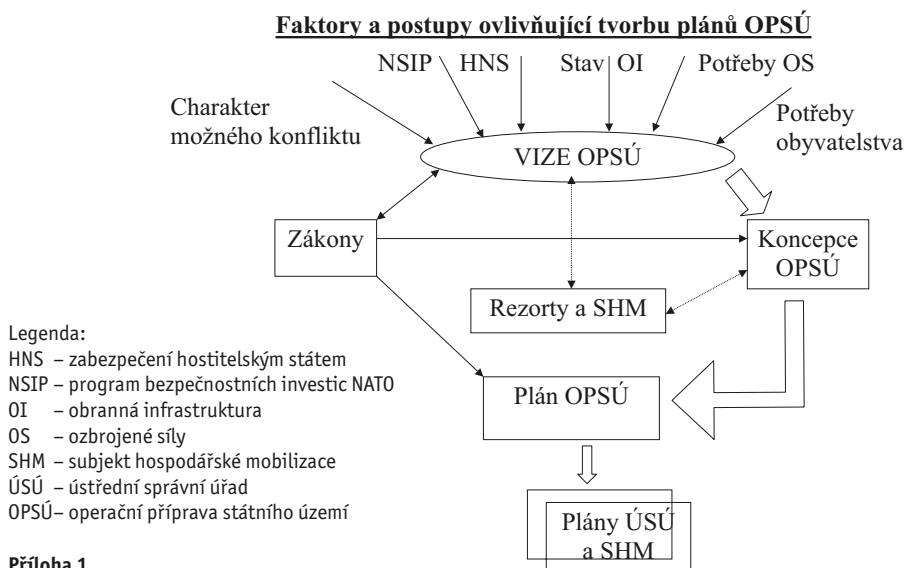
Otázka financování projektů spojených se spojeneckou pomocí tvoří 2. fázi obrany státu. Zde půjde zejména o financování projektů programu NSIP, které probíhá s přispěním Aliance, a naše obranná infrastruktura by měla s těmito objekty kalkulovat a navazovat na ně. V souvislosti s tím je třeba připomenout, že jednotlivá CP jsou ze společných finančních zdrojů hrazena jen do minimální nezbytné výše, a proto k plnému využití tímto způsobem vybudovaných objektů infrastruktury může prakticky docházet pouze za předpokladu, že v tzv. národní odpovědnosti budou pokryty zbývající náklady. Podle druhu objektů a v souladu s jejich stavem, v případě, že se jedná o rekonstrukci nebo modernizaci, se obvykle náklady státu na jehož

území probíhá výstavba pohybují okolo 30 % (a to nejsou například pro leteckou základnu malé peníze). S touto skutečností je nutno kalkulovat již před podpisem memoranda o porozumění a pokud se jedná o objekty, které spadají do působnosti jiných rezortů (sklady, komunikace apod.) je nezbytné vše včas se všemi zainteresovanými subjekty projednat a u větších projektů absolvovat i schvalovací řízení ve vládě, případně v parlamentu.

Přestože jednání s NATO probíhají na úrovni Ministerstva obrany, prakticky vždy se jedná o problém mezirezortní. **Popsaný postup je nezbytný zejména proto, že tyto projekty se realizují v míru.** Další část této fáze tvoří naplňování principu zabezpečení hostitelským státem o kterém jsme podrobně pojednali ve VR 1/2004 (str. 34 až 42).

Ze všech těchto poznatků a především z dlouhodobého výhledu a jasné představy musí vycházet zpracovávání Plánů OPSÚ (viz **příloha 1**). Konkrétně je nutné mít časově, finančně a organizačně skloubené vlastní potřeby výstavby obranné infrastruktury se zajišťováním společných potřeb NATO na našem území. Odlišný postup se musí uplatňovat při zavádění reálných projektů do plánu než u „spících projektů“.

Pro reálné projekty je třeba důsledně vycházet z rozpočtu a skutečných stavebně technických možností. U „spících projektů“ je nutno za rozhodující považovat zpracování analýz směřujících k reálnému finančnímu a časovému ohodnocení zamýšlených staveb.

Příloha 1

Tyto analýzy sice představují z hlediska tvorby plánu **čas a peníze**, protože budou muset být často zadávány dodavatelským organizacím, ovšem v nesrovnatelně nižších částkách než u projektů reálných. Jejich základním a rozhodujícím smyslem by mělo být získávání relevantních informací o jednotlivých projektech tak, aby bylo zcela zřejmé ve které fázi zhoršení bezpečnostní situace je třeba konkrétní projekt „probudit“. Součástí musí být finanční ohodnocení a další opatření, která je třeba učinit v prvním pořadí pro jeho zdárnou realizaci. Výsledkem analýzy může být také zjištění, že čas potřebný k realizaci konkrétního projektu vyžaduje více než tři roky a proto bude nutné již za stavu běžných bezpečnostních rizik provést reálná předběžná opatření, která by takto zjištěnou dobu zkrátila na přiměřenou mez.

V tomto případě se v následujícím plánovacím cyklu (pochopitelně sladěném s plánovacím cyklem NATO) přeřadí projekt do fáze reálných projektů a činnost se realizuje.

Uvedený příklad může sloužit i k tomu, abychom si uvědomili, že i v případě OPSÚ se jedná o plán nikoliv o neměnné dogma a vzhledem k tomu, že dnes skutečně nehrozí bezprostřední vnější ohrožení nemusí být jeho první verze (pro „spící projekty“, kterých bude většina) dokonalá, protože ji lze postupně zpřesňovat a tím vylepšovat.

Zásadní chybou by však bylo Plán OPSÚ pro nedostatek vstupních údajů nezpracovat, respektive úmyslně příslušné oblasti vypustit. Tuto situaci nelze akceptovat ani v případě neexistence současných představ o vedení ozbrojeného konfliktu na našem území a z toho plynoucí neschopnosti deklarovat svoji mobilizační potřebu.

Tendence, kdy se rezort Ministerstva obrany uchyluje k zdánlivě jednoduchému konstatování – **válka nehrozí, my zatím nic nepotřebujeme, až bude potřeba včas to sdělíme** – je právě v oblasti obranné infrastruktury hrubou chybou. Hluboký omyl spočívá v tom, že v oblasti OPSÚ nelze léta stagnace zachránit za 2-3 roky překotným úsilím.

Tady musí jít o dlouhodobý promyšlený proces, který vždy před zrušením existujících a fungujících opatření v oblasti OPSÚ zajišťuje realizaci nových opatření.

Postup musí v první řadě legislativním, dále finančním a věcným zabezpečením vytvořit podmínky pro zavedení nového systému, a teprve potom lze přistoupit k rušení starých opatření. Nikoliv naopak, protože půjde vždy o opatření jejichž skutečné zvládnutí se počítá řádově v miliardách korun a z hlediska doby na desítky let (např.: vývoj nových provizorních mostních konstrukcí, výstavba chráněných míst velení, výstavba komunikačních sítí, zabezpečení potřeb spojení).

OPSÚ a reforma OS

Tak jak byla a nadále zůstává v nových podmínkách nezbytnou nutností reforma OS tak si ti, kteří se v minulosti zabývali problematikou OPSÚ uvědomovali **nutnost nových přístupů i k oblasti obranné infrastruktury**. Proto se zdálo logické, že oblast OPSÚ bude v souvislosti s přípravou reformy OS brána ve smyslu platných zákonů **jako jedna z nedílných součástí práce rezortu Ministerstva obrany**. V přístupu ke zpracování reformy OS však byla praxe poněkud jiná.

Bohužel, při tvorbě koncepce reformy OS nedocenila řada funkcionářů, především z tehdejší sekce obranné politiky Ministerstva obrany, ani v souvislosti se zaváděním programu NSIP, význam činností souvisejících s přípravou vlastního teritoria pro obranu. Naopak byly velmi tvrdě prosazovány teze směřující k budování expediční armády s odůvodněním, že obranu vlastního teritoria je třeba přenést mimo vlastní území. Nositelé myšlenek spojených s dalším rozvojem NSIP potažmo OPSÚ byli neoprávněně považováni za odpůrce reformy OS. V centru pozornosti stály bojové jednotky, jejich struktura a výzbroj, zatímco péče o vlastní teritorium na kterém by tyto jednotky měly naplňovat své ústavní poslání téměř nikoho nezajímala.

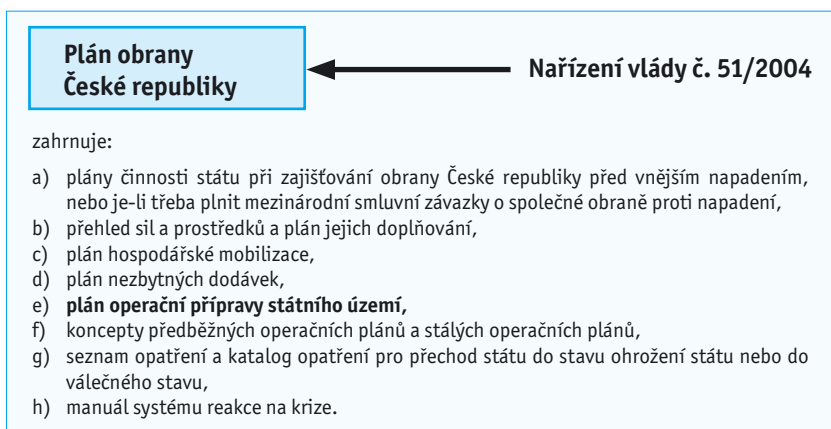
Avšak postupné prosazování principů zabezpečení hostitelským státem (HNS), zejména praktická realizace prvních CP spojená s instruktáží a pomocí poskytovanou NATO představiteli IC (výboru pro infrastrukturu), vyvolaly – především na tehdejší majetkové sekci MO – příznivou odezvu a z iniciativy jejich pracovníků byl zahájen proces tvorby klíčového materiálu „**Zásady plánování, financování a řízení výstavby a údržby obranné infrastruktury České republiky**“. Na tomto dokumentu, který byl nakonec po dvouletém úsilí (hledání definic,

vazeb, odpovědnosti atd.) schválen usnesením Bezpečnostní rady státu č. 236 v závěru roku 2001, se již poprvé podíleli příslušné zainteresované rezorty civilního sektoru a na základě jejich připomínek a podnětů (neformálně sdělovaných požadavků) vznikaly i první obrysy budoucí **Koncepce OPSÚ ČR**.

Přes pozitivní dopad této práce je třeba připomenout, že v oblasti kompetencí mezi jednotlivými sekci M0 a GŠ AČR se nepodařilo v této oblasti navést systém a také proto výše uvedený rozkaz číslo 30 ministra obrany k této problematice byl (a pokud jsou naše informace správné) i nadále zůstává pouze formálním dokumentem. Kolik „kotrmelců“ se v otázkách výstavby OS odehrálo je dostatečně známe nejen vojenským odborníkům, ale díky médiím i široké veřejnosti. Těžko pochopitelná snaha některých „reformátorů“ OS o zlikvidování oblasti OPSÚ, jako staré, nepotřebné totalitní zátěže **se dá vysvětlit snad jen tím, že se jedná o oblast** svým rozsahem velmi širokou, vnitřně hluboce členěnou, mající nejen mezirezortní, ale i mezinárodní charakter. Kromě toho jde o problém, který nelze nikde, vzhledem k jedinečnosti vlastního teritoria, prostě opsat. Naštěstí se tyto názory nesetkaly s úspěchem.

Názory na OPSÚ, které se třibily v dlouhých diskuzích mezi předními vojenskými odborníky na tuto problematiku, jí daly nový, skutečně moderní obsah. Konzistentní prosazování těchto názorů se za výše uvedených podmínek dostávalo pochopitelně do častých konfliktů s permanentně probíhající reformou OS. Často byly názory na OPSÚ v předstihu před neustále se měnící koncepcí reformy OS, a proto nebyly vždy přijímány s pochopením.

Přes všechny potíže se však podařilo nové myšlenky pro oblast OPSÚ zakotvit i do Koncepce reformy OS a tyto obhájit i při její poslední změně v roce 2003. **Že se nejedná o nahodilý proces, ale o promyšlené a systémové působení dokumentuje i vládní usnesení č. 51/2004 Sb., o plánování obrany státu ze dne 21. ledna 2004, ve kterém je výslovně jako jeho součást uveden Plán OPSÚ (viz příloha 2).**

Příloha 2

Z posledního vývoje reformy OS je zřejmé, že význam OPSÚ vzrůstá, a zejména zapojení civilních sektorů do přípravy obrany státu touto formou je s ohledem na reálně se snižující počty AČR jako jeden z důsledků probíhající reformy OS nevyhnutelným krokem pro úspěšné naplnění ustanovení Bezpečnostní strategie ČR.

Závěr

Souborem článků s tematikou OPSÚ jsme chtěli upozornit na tuto z hlediska bezpečnostní strategie státu velmi významnou a donedávna opomíjenou oblast. Pokusili jsme se touto formou sdělit nejen své názory, pohledy, ale i přístupy na východiska, vztahy a vazby, které jsou pro ucelený pohled na OPSÚ nezbytné, ale chtěli jsme i předat zkušenosti, které jsme při prosazování OPSÚ v nových podmínkách získali. Vzhledem k tomu, že se OPSÚ stala nedílnou součástí i dílčích plánů obrany státu, byly vytvořeny všechny předpoklady pro její další všestranný rozvoj.

První Plán OPSÚ ČR se stane základem na kterém bude nutno dále rozvíjet teoretické úvahy a převádět je do praxe. Na tomto místě je potřeba si uvědomit, že zpracováním plánu nic nekončí, ale naopak začíná, že musí jít o trvalý proces, jehož úspěšné směřování vpřed bude vyžadovat značné úsilí a mnoho práce jak příslušných pracovníků rezortu Ministerstva obrany, tak i představitelů ostatních v oblasti operační přípravy státního území České republiky zainteresovaných rezortů.

Použitá literatura:

- Ústavní zákon č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky, ve znění ústavního zákona č. 300/2000 Sb.
Zákon č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů.
Zákon č. 219/1999 Sb., o ozbrojených silách České republiky, ve znění zákona č. 352/2001 Sb.
Zákon č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany České republiky, ve znění zákona č. 320/2002 Sb.
Zákon č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů (krizový zákon).
Zákon č. 241/2000 Sb., o hospodářských opatřeních pro krizové stavy a o změně některých souvisejících zákonů.
Bezpečnostní strategie České republiky schválená usnesením vlády ze dne 10. prosince 2003.
Vojenská strategie České republiky schválená usnesením vlády z roku 2004.
Koncepte výstavby profesionální Armády České republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky přepracovaná na změněný zdrojový rámec, schválená usnesením vlády č. 1154 ze dne 12. listopadu 2003, A-report, číslo 24, Praha 2003.
Zásady plánování, financování a řízení výstavby a údržby obranné infrastruktury v České republice, č.j. 500174-5/2001-5006, schválené usnesením Bezpečnostní rady státu č. 236 ze dne 22. 11. 2001.
Nařízení vlády ze dne 21. ledna 2004 č. 51, o plánování obrany státu.
Koncepte OPSÚ ČR schválená usnesením vlády ČR č. 569, ze dne 2. června 2004.
Ing. J. STRBAČKA, CSc., Ing. J. ENGLICH. Operační příprava státního území v současnosti, perspektivy a vývojové tendence. *Vojenské rozhledy* 4, Praha 2002.
Ing. J. STRBAČKA, CSc., Ing. J. ENGLICH, Ing. A. KRÁSNÝ, CSc. Operační příprava státního území, minulost, současný stav a perspektiva vývoje. *Vojenské rozhledy* 2, Praha 2003.
Ing. J. STRBAČKA, CSc., Ing. J. ENGLICH. Operační příprava státního území a vize její realizace v první dekádě nového tisíciletí. *Vojenské rozhledy* 4, Praha 2003.
Ing. J. STRBAČKA, CSc., Ing. J. ENGLICH. Místo a úloha operační přípravy státního území při realizaci systému zabezpečení hostitelským státem. *Vojenské rozhledy* 1, Praha 2004.
Ing. J. ENGLICH a kolektiv. Stav připravenosti k řešení krizových situací většího rozsahu v železniční dopravě. *Sborník ze 3. odborné konference Krizové stavy a doprava*. Pardubice 2003.
Ing. Igor ZACHAR. Simulácia rozrušenia železničnej siete a jej následné hodnotenie z hľadiska nárokov na obnovu mostných objektov. *Sborník ze 3. odborné konference Krizové stavy a doprava*. Pardubice 2003.
Ing. Jan ENGLICH a kolektiv. Nové pohledy na řešení krizových situací většího rozsahu v železniční dopravě. *Sborník ze 4. odborné vědecké konference Krizové stavy a doprava*. Pardubice 2004.
Mgr. Zdeněk HOVJACKÝ. Dopravní politika a koncepte krizového řízení po roce 2004, *Sborník ze 4. odborné vědecké konference Krizové stavy a doprava*, Pardubice 2004.
Doc. Ing. Radim ROUDNÝ, CSc. Poznatky ke krizovému managementu. *Sborník ze 4. odborné vědecké konference Krizové stavy a doprava*, Pardubice 2004.

Autor článku jako dlouholetý pracovník v ekonomické sféře MO byl bezprostředně u zrodu zavádění systému plánování, programování a rozpočtování (SPPR), jeho vývoje, problémů. Je i autorem podnětů k zavádění tzv. výkonového rozpočtování. Příspěvek je reakcí na článek ing. Pernici „AČR: Rozpočtová improvizace?“, zveřejněném ve VR 4/2004. Autor nesouhlasí s některými dedukcemi a závěry ing. Pernici, které mohou čtenáře vést k celkovému dojmu, že vrcholoví pracovníci MO v dané oblasti setrvávají na „špatném finančním plánování“, aniž by vzali v úvahu jeho vývoj v praxi. Poukázáním na nesprávné závěry ing. Pernici chce autor přesvědčit čtenáře, že systém plánování jako takový je v rezortu založen na správných zásadách, avšak realizace sebelepších myšlenek je cestou často zdlouhavou, a zejména závisící na zvyšování ekonomického povědomí realizátorů, kterých je v decentralizovaném systému velmi mnoho.

Vzhledem k tomu, že finanční zdroje státního rozpočtu jsou nesporně nezpochybnitelnou prioritou pro každý rezort, považují hospodaření s nimi za příliš vážnou záležitost, která zasluhuje publicitu naprosto transparentní a srozumitelnou široké veřejnosti. Z tohoto důvodu nemohu nechat bez povšimnutí článek Bohuslava Pernici, který je podle mého názoru v některých pasážích zavádějící, s často velice odvážnými tvrzeními, bez znalosti příčin.

Již v úvaze o zavádění SPPR ing. Pernica vychází z dokumentů a literatury k systému v daném období sice aktuálními a tvořícími jeho teoretické základy, avšak od samého začátku nikdy nenaplněnými v praxi. Chápu, že ing. Pernica zřejmě neměl možnost „být při tom“, avšak teoretik by neměl odsoudit systém, uplatňovaný v podmínkách rezortu MO, bez hlubších znalostí příčin jeho vývoje. A ty je třeba hledat pouze v praktické aplikaci systému, nikoliv v literatuře publikované např. v letech 1993 a 1994.

SPPR uplatňovaný od roku 1995 byl zaváděn postupně, protože šlo o prvotní zavádění plánování v rezortu MO nejen z hlediska dlouhodobého, střednědobého a krátkodobého horizontu, ale zejména o uvádění finančních a věcných toků do souladu, což v předchozích etapách neexistovalo. Účastníci tohoto procesu ví, co problémů muselo být řešeno a co se nepodařilo realizovat. Přestože SPPR formálně „vyšuměl“, jeho hlavní zásady zůstaly zakořeněny ve všech dalších etapách plánování v rezortu MO. V další části se pokusím vyvrátit některé nesprávné dedukce, které se v závěru koncentrují do „vnitřního rozpočtového provizoria“ a „špatného finančního plánování“.

K analýze proporcionality čerpání rozpočtu

Základní chybu v analýze ing. Pernici vidím ve spojení důsledků nerovnoměrného čerpání rozpočtu v jednotlivých čtvrtletích fiskálního roku s hodnocením systému finančního plánování.

Autor vychází z premisy, že „všechny výdajové operace jsou v průběhu rozpočtového období rozloženy víceméně rovnoměrně, tj. do čtvrtletních a měsíčních period“. Avšak každý praktik ví, že určitá „sezónnost“ v oblasti věcně plánovaných úkolů, zabezpečovaných běžnými výdaji

je nastavena již v plánu činnosti rezortu M0. Čili jinými slovy, předpokládané čerpání výdajů rezortu M0 v oblasti běžných výdajů, podle autora rovnoměrné (tj. měsíčně 1/12 a čtvrtletně 25 % z celkového objemu rozpočtu), je naprosto nereálné. Dá se dokázat, že i v civilní sféře či u ostatních kapitol se neplánuje víceméně rovnoměrně a rezort M0 není tedy výjimkou. Příčiny jsou často objektivního rázu, k řešení některých subjektivních, tedy v možnostech řešení v rezortu obrany, se vrátím v závěru.

V rámci analýzy ing. Pernica abstrahuje od tzv. kapitálových (investičních) výdajů. Zřejmě si uvědomuje složitost problematiky, a zejména rozsah objektivních, ale i subjektivních příčin neproporcionálního čerpání výdajů.

Autor však zcela ignoruje skutečnost, že v rámci programového financování je zahrnuta **kategorie tzv. běžných výdajů souvisejících s kapitálovými**, které jsou spojeny se stejnými podmínkami čerpání jako u kapitálových. A že se nejedná o malé objemy, dokazují tato čísla:

- ❑ rok 2003 - 0,831 mld Kč,
- ❑ rok 2004 - 2,686 mld Kč,
- ❑ rok 2005 - 5,961 mld Kč.

Samozřejmě, že o tyto objemy očištěné běžné výdaje nemohou souhlasit s uváděným procentním čerpáním v jednotlivých čtvrtletích. Nerelevantnost statistiky ing. Pernici ve vztahu k jeho dedukci spočívající v tom, že čerpání úzce souvisí s nesprávným sestavováním rozpočtu, vynikne v blízké budoucnosti, protože trend zvyšování programového financování bude zejména v oblasti běžných výdajů.

K uváděnému východisku ing. Pernici, ke zkoumání proporcionality čerpání rozpočtu, cituji: „Dynamika plnění rozpočtu v průběhu rozpočtového období na straně výdajů, tj. **čerpání rozpočtu, odráží chování spotřebovávajícího systému...**“ poznamenávám, že v daných podmínkách rezortu M0 neplatí zcela. Mimochodem autor by neměl podceňovat čtenáře banálním vysvětlováním, že rozpočtové období se v České republice rovná roku kalendářnímu. Především si je třeba uvědomit, že celkové čerpání výdajů rozpočtu nevyjadřuje respektování aktuálního principu účetnictví, nemluvě o tom, že čerpání rozpočtu v průběhu jednotlivých čtvrtletích roku tuto definici nenaplní už vůbec.

Mohu to demonstrovat na příkladu (i autorem uváděného) vztahu čerpání výdajů na realizaci letových hodin v letectvu AČR v roce 2001. V návrhu rozpočtu na tento rok bylo plánováno na PHM celkově v rezortu M0 cca 880 mil. Kč, z čehož bylo pro létání předurčena cca polovina objemu. Přestože letectvo samozřejmě své úkoly plnilo, a to spotřebou PHM ze skladů, tak v důsledku vyjádření čerpání výdajů ve státním závěrečném účtu představovalo celkové čerpání výdajů na PHM v rezortu M0 pouze cca 111 mil. Kč. Z toho je doufám názorně vidět, že takto uváděná definice je za daných podmínek zavádějící.

Je možno souhlasit s ing. Pernicou, že „za neefektivní využití prostředků státního rozpočtu je třeba vždy považovat **tzv. násilné čerpání rozpočtu v závěru rozpočtového období**“. Zavádějící je však tvrzení, že jde „zpravidla o pouhé čerpání výdajového rozpočtového limitu běžných výdajů v závěru rozpočtového období, bez jakéhokoliv zřejmého vztahu k dříve přijatému plánu“. To je samozřejmě velice silné tvrzení, které nesdílím. Vždyť jinými slovy autor označil výdaje ve 4. čtvrtletí, až na výjimky, za „utrácení“ nepotřebných a neplánovaných nákupů či služeb, které nesouvisí s plánovanými úkoly. Vůbec nebere v úvahu, že poslední čtvrtletí bude vždy nejsilnějším objemem čerpání z celého roku a že z různých důvodů se jedná

o **posun realizace nesplněných požadavků** z předchozích čtvrtletí. Pokud by měl ing. Pernica pravdu, pak velitelé-rozpočtoví kompetenti se dopouští porušení celé řady ustanovení z rozpočtových pravidel, zejména pak porušení rozpočtové kázně se svými důsledky.

Tvrzení, že „**v rozpočtové kapitole existuje trvalé vnitřní rozpočtové provizorium**“ a že rozpočtové improvizování je důsledkem „nereálného prvního rozpisu rozpočtu“, je pro ing. Pernicu naprosto jasná dedukce. Může za to prý „administrativně dokonalý, leč nevhodně zvolený postup kalkulace potřeby rozpočtových prostředků pomocí tzv. kalkulačních listů“. Za základ negativního hodnocení kalkulačních listů potom bere tzv. „vyjádření pouze subjektivní potřeby nákladového střediska“.

Protože tyto výroky jsou naprosto zavádějící, musím, byť velice stručně a zjednodušeně, popsat průběh našeho rozpočtového procesu:

1. Jak jsem již uvedl, jednou ze zásad SPPR je kalkulace výdajů ve vazbě na věcné potřeby k plnění stanovených úkolů. Právě tato zásada navodila tolik vyžadované **propojení věcného a finančního plánování**, které dnes již nemůže nikdo zpochybnit, protože tvoří základní charakter zpracovávaného Střednědobého plánu činnosti a rozvoje rezortu M0 (SdP) na jednotlivé cykly. To samozřejmě na centrální úrovni vyvrací autorovo tvrzení, jak o trvalém improvizování rozpočtování, tak i „subjektivitě“ úkolů, protože na věcné plánování SdP se váže plánování finančních zdrojů.

2. Druhá zásada v rámci SPPR, která je pevně v systému zakotvena, je požadavek **decentralizace rozhodovací pravomoci** podle priorit úkolů až na konečného uživatele. To však neznamená, že si velitel ve svém kalkulačním listu vyjádří pouze své „subjektivní potřeby“, jak to uvádí ing. Pernica.

Velitel-rozpočtový kompetent má především za povinnost vyjádřit své potřeby pro ostatní mandatorní výdaje, které se odvíjejí od počtů osob a specializace činnosti útvaru a dále kalkuluje základní režii, tj. zabezpečení základního života, která je vesměs navozena finančními standardy kalkulačního listu. V této oblasti je „nežádoucí subjektivita“ snadno odhalitelná a moje zkušenosti ukazují, že ing. Pernicou uváděná tvorba „vaty“ je minimální.

Dále pak velitel-rozpočtový kompetent kalkuluje finanční nároky na jemu uložené věcné úkoly, tedy **kalkuluje výdaje na aktivity**. To znamená, že k věcně stanoveným činnostem-výstupům útvaru jsou přiřazeny finanční potřeby, které jsou kalkulovány zejména v souladu se stanovenými finančními normami a předpisy, při zohlednění specifických podmínek. V žádném případě však nemůže dojít, při dodržení kontrolního mechanismu, k „vyjádření subjektivních potřeb“.

Znovu opakuji, že systém kalkulace běžných výdajů kalkulovaných prostřednictvím kalkulačních listů je v pořádku a že případné nedostatky vznikají pouze při nekvalitní kontrole na všech úrovních.

3. Doposud nejslabším místem v návrhu rozpočtu je kvalita **kalkulace výdajů na výcvik**. Tento stav je způsoben v důsledku působení několika příčin:

❑ Základní příčinu vidím v nedokonalém systému **dekomponování věcně stanovených úkolů**, tedy v informačním toku shora dolů před obdobím, kdy je zpracováván kalkulační list. Velitel útvaru musí tyto informace pro decentralizované rozpočtování mít a nebo musí mít informaci o tom, že některý úkol vyšší priority je zabezpečen z centrální úrovně (jde většinou o průřezové úkoly celorezortního rozsahu, velká cvičení, mezinárodní aktivity apod.). Zde je ovšem další slabina, která se projevuje v dosud plně neuplatňované konkretizaci výdajů při tvorbě rozpočtu, tj. rozpočtování

centrálním plánovatelem, např. sekcemi M0, na nákladová střediska konečných uživatelů-realizátorů stanovených úkolů. V daném příkladě se zaměřují pojmy rozpočtování a financování, které je třeba důsledně odlišovat.

- ❑ **Nedostatky ve způsobu a kvalitě kvantifikace finančních zdrojů a jejich dekomponování na pokrytí stanovených úkolů** rovněž shora dolů. Východisko vidím v realizaci doposud pouze proklamovaných standardů jednotlivých typů výcviku odvozených z programů výcviku a nastavených normativů, které se musí stát základem stanovení výdajů na výcvik.
- ❑ **Nesprávné nastavení finančních zdrojů již ve Střednědobém plánu** má pak za následek nesprávné kalkulace v kalkulačním listu, což vede k překračování stanovených limitů na jednotlivé aktivity, protože velitelé uplatňují pouze limity, které jsou pro ně v SdP příznivější (tj. vyšší, na rozdíl od nižších finančních zdrojů, které nerespektují). Zásada rozpočtování „neplním-li nějaký úkol, musím vázat finanční prostředky“ se ještě do ekonomického povědomí nedostala.

4. Proces balancování rozpočtu je dosud ne plně zažitý prvek a souhlasím s ing. Pernicou, že v důsledku časového omezení se koná zpravidla pouze na centrální úrovni. Nelze však souhlasit s **tzv. paušálním či plošným krácením rozpočtových podpoložek (RPP)**, alespoň ne v posledních návrzích rozpočtu. Náš rozpočtový proces využívá zásad programového financování, pro které jsou neslučitelné alibistické plošné škrtky v rozpočtu v případech rozpočtové restrikce. Autor by si měl uvědomit, že **návrh rozpočtu na bázi kvantifikace aktivit není plánován s cílem plánovat jednotlivé RPP**, ale prostřednictvím finančních standardů zabezpečení běžného života a dále jednotlivých úkolů aktivit (včetně celorezortních) vyjádřit finanční ohodnocení výkonů, činností či výstupů rezortu M0. Balancování rozpočtu má zdůraznit prioritní zabezpečení úkolů nejvyšší důležitosti a případné redukce se mají týkat úkolů nejnižší priority, a tím i financí neohrožujících funkčnost rezortu M0. Záměrem však není balancování pouze v centru, ale posunutí na úroveň operačních velitelů. Ti by měli zajistit důkladnou vazbu finančních zdrojů s uloženými úkoly a zároveň provést komparaci zabezpečení úkolů jim podřízených útvarů. To ovšem podle mého názoru vyžaduje provádění rozborů technicko-ekonomického zaměření úkolů, které se podle mých zkušeností dosud důsledně neprovádí.

5. Jak jsem již naznačil, správnost nastoupené cesty v rozpočtování potvrzují nejen zahraniční zkušenosti s výkonnostním rozpočtováním, rozpočtováním podle cílů a dalšími metodami, ale i nové přístupy Ministerstva financí ČR k dané oblasti. Obecné principy SPPR v oblasti programování mají svou platnost i nadále, jde však zejména o správné nastavení aplikační formy na podmínky rezortu M0.

Při vědomí, že kvalita se nemůže projevit ihned při zavádění systému, ale až s přibývajícími zkušenostmi, zejména na nejnižších stupních velení, nemohu souhlasit se závěrem ing. Pernici, že „**systém financování**, který byl představován v první Vojenské strategii ČR **jako systém zvyšující efektivnost, vede naopak k jejímu snížení**“. V tom vidím velké zjednodušení, které je třeba resolutně odmítnout.

„**Zásadní důsledky pro efektivnost veřejných výdajů**“ z důvodu čerpání výdajů státního rozpočtu v posledním čtvrtletí vidí autor v „**zadlužování státu** v důsledku kumulace většiny běžných výdajů do jednoho čtvrtletí, zejména **na vrub neschopnosti MO ČR rozložit čerpání běžných výdajů** plynule v průběhu rozpočtového roku“.

Přestože si to nemyslím, soudím, že tato odvážná dedukce je spíše otázkou pro odborníky z Ministerstva financí ČR. Pro snížení objemu výdajů koncem roku však chci uvést některé teze mého pohledu, které by mohly při své realizaci eliminovat tzv. násilné čerpání koncem roku:

- a) Pro zvýšení čerpání v prvních třech čtvrtletí fiskálního roku (netvrdím však na rozdíl od ing. Pernici, že proporcionálnost jednotlivých měsíců, či čtvrtletí by měla být stejná), je možné **nastavit systém akvizice již s předstihem**, tzn. vytvořit metodiku plánování nákupů materiálu i služeb na základě **střednědobého smluvního zajištění**. Tím by se odstranily obvykle citované překážky k včasnému či spíše k zahájení akvizičního procesu s předstihem, při dodržení zákonem daných lhůt pro výběrové řízení a dalších aspektů akvizice.
- b) Když bude existovat toto střednědobé či dlouhodobé plánování **specifikovaných potřeb akvizice** (velitelé totiž musí umět specifikovat své potřeby i z hlediska potřeb akvizice), pak neobstojí poukazování velitelů či pracovníků akvizičního procesu, že dosud nebyl schválen rozpočet, že dosud nebyl realizován rozpis apod. Při bližším zkoumání současného stavu dlouhodobého smluvního zajištění běžných výdajů je pouze cca 1,5 mld Kč běžných výdajů (tedy mimo výdajů programového financování) zajištěno dlouhodobě. Přitom podle Akvizičního plánu centrálních dodávek (APCD) je v běžných výdajích v rozpočtu na rok 2005 cca 3,8 mld Kč. Pokud by se podařilo středně až dlouhodobě stabilizovat (nasmlouvat) cca 10 mld Kč běžných výdajů v plánu dodávek materiálu a služeb (podle odhadu komodit nákupů a služeb, které přicházejí v úvahu), tak by se to muselo projevit již v termínech vypsání výběrových řízení v podstatě s ročním předstihem (jako je to v rozpočtovém procesu) a to by znamenalo **možnost posunu financování do prvních dvou čtvrtletí rozpočtového roku**.
- c) Řešením stability dodavatelsko-odběratelských vztahů pak **nemůže vzniknout cenové „vydírání“** při dodávkách koncem roku, jak to uvádí ing. Pernica. Je to problém správně uzavřených smluvních vztahů.

Závěr

Článek ing. Pernici deklaruje snahu kritizovat některé principy i samotný systém současného rozpočtování a financování podle vlastního úhlu pohledu. Vzhledem k tomu, že nemohu souhlasit s některými dílčími závěry ani s celkovým dojmem, který tento článek vytváří, pokusil jsem se je vyvrátit a naopak velice stručně nastínit reálný stav či správnou aplikaci navozeného systému.

Samozřejmě souhlasím s tím, že systém není dosud realizován v cílové podobě, avšak odmítám „s vaničkou vylít dítě“, protože ze zahraničních zkušeností vím, jak je dlouhé období pro zavádění určitého ekonomického systému do praxe. A pokud se chceme zabývat systémem jako takovým, tak musíme analyzovat příčiny neplnění jednotlivých kroků a fází rozpočtování a financování v celé šíři rozpočtu, tj. i v rámci výdajů programového financování, jejichž rozšíření, jak jsem již uvedl, je záměrem blízké budoucnosti všech kapitol státního rozpočtu. Samozřejmě, že analýza povede ke správným závěrům pouze za předpokladu komplexního pohledu na plánování a realizaci rozpočtových výdajů rezortu M0.

Kdyby v tomto smyslu postupoval ing. Pernica, nepoužil by nevhodný příklad nákupu licence softwaru, které – jak píše ve svém článku – si nákladové středisko plánuje raději

dvakrát či vícekrát, aby předešlo očekávané redukci. Přitom podle platných pravidel rozpočtového procesu rezortu MO si zmíněné nákladové středisko nemělo plánovat žádný nákup licence, protože mělo uplatnit své potřeby cestou programů informačních systémů v rámci programového financování.

Přestože článek je možno brát jako podnět k další polemice, myslím si, že pro současné diskutování o ekonomice jsou na pořadu daleko významnější témata, která stojí před managementem Ministerstva obrany. Zejména bych místo pouhé subjektivní kritiky uvítal sice subjektivní, ale přesto náměty, jak systém vylepšit. To znamená, že více než na formální stránku alokačních procesů je třeba se zaměřit na věcnou stránku, a tudíž na ekonomická hlediska **racionálního užití zdrojů**.

Zabývejme se větší transparentností a skutečnou efektivností alokace výdajů v souladu s preciznějším střednědobým a ročním věcným plánováním, zvyšujme ekonomické povědomí všech vedoucích pracovníků MO a AČR, bez kterého by zůstaly veškeré sebelepší systémy pouze na papíře. A co navíc, neužívejme často zprofanovaná slova o hospodárnosti a efektivnosti rozpočtových výdajů, pokud je v reálném prostředí rezortu MO neumíme definovat a změřit. A to jsou právě oblasti, které si výhledově a koncepčně zasluhují pozornost především.

Vojáci, občanští zaměstnanci,

šedesáté výročí ukončení druhé světové války vzpomínáme v klíčovém období realizace reformy ozbrojených sil České republiky. Od ledna 2005 je Armáda České republiky armádou profesionální. To klade zcela nové nároky a požadavky na všechny její příslušníky i na celý rezort Ministerstva obrany. Pokračovat v nastoupeném náročném trendu je nejen věcí odpovědnosti, odhodlání, odvahy, rozhodnosti a osobní cti každého vojáka a občanského zaměstnance, ale především základním předpokladem k naplnění oprávněných zájmů a splnění čestného závazku vůči občanům České republiky a našim spojencům. Pouze poctivou a obětavou každodenní prací lze vybudovat opravdu moderně vybavené a vycvičené ozbrojené síly plně integrované do Organizace Severoatlantické smlouvy, které budou schopné dostát všem současným i budoucím požadavkům a výzvám.

Naplníme tak rovněž odkaz těch, kteří právě před šedesáti lety končili svou slavnou bojovou cestu po boku spojeneckých armád a s mírem a svobodou přinášeli naději na lepší svět.

Jsem přesvědčen, že společným úsilím této stále aktuální výzvě čestně dostojíme.

*Z rozkazu ministra obrany Karel Kühnla
z 13. dubna 2005
k 60. výročí ukončení druhé světové války*

Autoři článku, zabývající se problematikou příplatku za bydlení, který byl zřejmě výsledkem studentské odborné práce, Bohuslav Pernica a Petra Müllerová (VR 1/2005) se pokusili zhodnotit příspěvek na bydlení z hlediska jeho spravedlnosti. S hodnocením „spravedlnosti“ to je ale ošidné, vždy je těžké být objektivní. Nepřekvapuje proto, že závěry autorů jsou problematické.

Docházejí totiž k závěru, že „způsob poskytování přídatku na bydlení naboural spravedlnost a efektivnost soustavy zaměstnaneckých požitků“. A v závěru svého článku ještě dodávají, že „snižuje efektivnost odměny za vykonanou práci“. Autoři se domnívají, že „tento nedostatek musí být odstraněn, nemá-li být přídatek na bydlení prokletím profesionální armády“.

Armáda vojákovi z povolání určuje místo výkonu služby (v posledních letech se sice v A-reportu objevují inzeráty, kterými si vojáci z povolání sami hledají možnosti svého uplatnění, tyto případy jsou však zřejmě ojedinělé a situaci v armádě necharakterizují.) Z toho vyplývá povinnost armády zajistit svým příslušníkům ubytování. Dříve se tak dělo přidělováním bytů, které více či méně měly služební charakter a armáda je svým příslušníkům přidělovala.

Již v minulém režimu s tím měla armáda problémy. Vojáci odcházející do zálohy tyto byty opouštěli pouze výjimečně, armáda musela přebírat další byty z nové výstavby. Počet bytů spravovaných armádou rostl a přesto bytů bylo stále málo. I tehdy vojáci z povolání bydleli často dlouhé měsíce odloučení od svých rodin.

Po změně politických poměrů bylo zřejmé, že tímto způsobem již není možné pokračovat. Povinnost řešit své otázky bydlení přešla na jednotlivé příslušníky armády, kteří se tím ale dostávali do rozdílných postavení. Někteří bydleli v komunálních, ale i soukromých domech s regulovaným nájemným, jiní si obstarali byt s tržním nájemným, někteří si koupili s použitím hypotekárních půjček družstevní byt nebo byt v osobním vlastnictví, někteří si dokonce pořídili rodinné domky. Finanční nároky na bydlení se začaly u jednotlivých skupin vojáků značně lišit.

Řešením se v této situaci stal **příspěvek na bydlení**, který byl i s porozuměním politických sil přijat. Cílem nebylo zřejmě nic více, ale také nic méně, než reagovat na rozdíly finančních nákladů při řešení bytových problémů.

Příspěvek na bydlení nemá mít nic společného s odměňováním vojáků, nemůže žádným způsobem souviset s úrovní výkonu služby, s funkcí či hodnotou. Jenom z hlediska jeho působení na co největší rovnost podmínek vojáků při řešení svého bydlení může být hodnocena jeho spravedlnost. Také jenom z tohoto hlediska mohou být zvažovány jeho případné změny, které by ještě více umožnily plnit úkoly pro které jeho instituce vznikla. Používání jiných hledisek při posuzování jeho spravedlnosti by bylo zcestné.

Příspěvek na bydlení by měl být ve výši rozdílu mezi místním regulovaným nájemným a skutečným nájemným, které příslušník armády platí. Není proto vhodné, aby příplatek byl stanoven paušálně, ale měl by odpovídat konkrétním podmínkám. Měl by se vyplácet na základě žádosti po uzavření nájemní smlouvy. Při jeho paušální výši může někdo dostávat příspěvek zbytečně vysoký, zatímco v jiném případě nemusí dosahovat výše skutečných nákladů. Je však

nutno respektovat poněkud odlišnou situaci u majitelů bytů a majitelů rodinných domků. Tam je zřejmě nejvhodnější výplata v paušální výši podle velikosti obce.

V příštích letech je možné očekávat postupné omezování regulace nájemného. V důsledku toho poroste nájemné v bytech s dosud regulovaným nájemným a pravděpodobně dojde ke snižování nájemného tržního. V případě, že nebude příplatek vyplácen v paušální výši, bude se výplata příplatku vyvíjet podle skutečných potřeb. Po skončení regulace nájemného skončí potřeba výplaty přídatku na bydlení. Samozřejmě k růstu nájemného bude docházet v relaci k růstu platů v příštích letech.

Zpochybňování příplatku na bydlení je třeba odmítnout. Nedostatkem článku obou autorů je, že přes důsledné jeho odsuzování nenavrhují žádné řešení. Každé zkvalitňování jeho výplaty i z hlediska jeho spravedlnosti, kterou autoři zpochybňují, je třeba přivítat.

Autoři, ačkoliv se věnují především problémům příplatku na bydlení, zasahují při svých úvahách i k některým problémům odměňování všeobecně. Domnívám se, že odměňování vojáků z povolání má řadu nedostatků.

1. Platový systém vojáků z povolání koresponduje s platovým systémem v jiných rezortech státní správy a nerespektuje specifické podmínky armády. Především samotný systém platových tříd, nejen v původním jejich počtu, ale i po jejich rozšíření, neodpovídá podmínkám armády. Nejvhodnější platovou stupnicí pro armádu je stupnice podle hodnot. Je dokonce lepší stupnicí než stupnice podle funkcí. V současné době, kdy hodnota koreluje s funkcí, nic nebrání tomu, aby hodnotní stupnice byla zároveň stupnicí platovou. Vzhledem k tomu, že pravděpodobně je třeba odlišit náročnost některých druhů činností je možno zavést dvě či tři stupnice.
2. Systém odměňování znepřehledňuje různé příplatky. Před časem propustil ministr Tvrdík jednoho generála, který si svůj poslední měsíční plat pomocí různých příplatků zvýšil ze 40 tisíc na 80 tisíc. Takové možnosti by příplatky zásadně neměly mít. Správný motivační vliv může mít platový systém, kde asi 80 % hrubého platu tvoří základní plat. Některé příplatky jsou zbytečné nebo dokonce nedůstojné. Není vhodné, aby důstojník dostával jakési příplatky za přesčasovou práci nebo za pohotovost. Domnívám se, že mimo základní plat by mohl být vyplácen výkonnostní příplatek, ale ani ten není nutný. Je však výhodný pro zvyšování platů bez změny tarifní stupnice. Umožňuje, aby platová stupnice základních platů mohla být měněna v delších několikaletých intervalech. Naprosto nevhodný je příplatek za nepovolené podnikání. Mělo by být samozřejmostí, že voják z povolání nemá kromě publikační činnosti žádnou jinou výdělečnou činnost. Zrušením příplatků, v jiných oborech státní správy obvyklých, by mělo dojít ke zvýšení základních platů. Voják z povolání by neměl být ve svých příjmech závislý na nejistých příplatcích. Jeho sociální jistota musí být založena na zaručeném platu.
3. Dojde-li k zavedení stupnice podle hodnot při zrušení většiny příplatků, musí se odměňování v armádě osvobodit od závislosti na systému odměňování v jiných oblastech státní správy i ve výši základních platů. Tak jako mají svůj platový systém soudci a státní zástupci musí ho mít armáda. Postupně je ale třeba provádět takové změny, aby byla vytvořena správná relace mezi odměňováním v jednotlivých rezortech státní správy. Výše platů odpovídající společenskému významu práce a zároveň odpovídající ekonomickým možnostem státu je v současné době v justici. Platy vojáků z povolání v relaci k těmto platům nejsou, stejně jako například platy vysokoškolských pedagogů. Urychlené řešení neexistuje. Zlepšení je však možné dosáhnout, když v několika příštích letech platy v armádě porostou rychleji než platy v justici.

Problém spravedlnosti na příkladu zajišťování bydlení v profesionálních ozbrojených silách

Soustavy zaměstnaneckých benefitů jsou konstruovány nejen na principu efektivnosti, ale také na principu spravedlnosti. Jak dokazují příklady ozbrojených sil Velké Británie a USA, je princip vertikální, horizontální a distribuční spravedlnost většinou důsledně ctěn v případě poskytování takového zaměstnaneckého benefitu, kterým je bydlení profesionálního vojáka a jeho rodiny. Tento princip však byl v případě poskytování přídatku na bydlení v ozbrojených silách ČR naprosto opominut.

ÚVOD

Vojenské rozhledy zveřejňují v tomto čísle mj. ohlas na článek *Přídavek na bydlení – požehnání nebo prokletí?* [5], jehož předmětem byla analýza negativních jevů spojených se způsobem poskytování přídatku na bydlení v profesionálních ozbrojených silách ČR. Autor ohlasu, plk. v. v. Fr. Němec, i když nepředložil žádné argumenty podporující jeho kategorické soudy, napadl tvrzení, že přídavek na bydlení naboural spravedlnost v soustavě benefitů poskytovaných vojákům z povolání. Autor ohlasu dokonce zpochybnil koncept spravedlnosti běžně používaný ve smíšených ekonomikách. Tento koncept byl stručně vysvětlen v úvodní části článku *Přídavek na bydlení – požehnání nebo prokletí?* V tomto příspěvku si na empirických datech ukážeme, že princip spravedlnosti je základním principem, který se snaží racionálně uvažující zaměstnavatel respektovat i v takové oblasti jako je podpora uspokojování potřeby bydlení vlastních zaměstnanců. Zaměstnavatelem jsou v našem případě ozbrojené síly Velké Británie a USA. Text článku vznikl z podkladů projektu specifického výzkumu SV04-VVŠ-K02-06-PER.

Zabezpečení ubytování a bytu v ozbrojených silách Velké Británie

Jak uvádí 32. periodická zpráva Výboru pro posuzování otázek odměňování v ozbrojených silách (Armed Force's Pay Review Body) z roku 2003 na s. 4 [2] je ubytování profesionálních vojáků a jejich rodinných příslušníků v ozbrojených silách Velké Británie nejdůležitějším zájmem, který vojáci ve svém povolání sledují. Problém ubytování má totiž závažný dopad na kvalitu rodinného života vojáka a v důsledku také na ochotu vojáka setrvat v aktivním služebním poměru. Bytová politika ozbrojených sil Velké Británie se však potýká s obdobným problémem, který existoval také v Česku. Je jím dlouhodobě malá pružnost státu zajistit vojákovi a jeho rodině byt po jeho přemístění do nové posádky, který by svou kvalitou odpovídal již přidělenému bytu v místě původní posádky.

Problémem je i kvalita bytového fondu spravovaného *Defence Housing Executive*. S rozsahem tohoto fondu se lze seznámit v publikacích DASA [7]. Samotná zpráva dále přiznává [2], že existují ubytovací prostory, které svou kvalitou neodpovídají současným standardům bydlení. V důsledku těchto problémů asi proto také část personálu ozbrojených sil nespolehá na péči státu a snaží se vyřešit problém bydlení tržně, např. u námořnictva jsou to 2/3 per-

sonálu, u letectva 1/2 a u pozemního vojska 1/3. [2] Vláda je si tohoto problému vědoma, přesto zatím neuvažuje o zavedení dávky typu přírůvek na bydlení.

Ubytování profesionálních vojáků je řešeno prostřednictvím programu zabezpečení ubytování jednotlivce (SLA - Single Living Accommodation) a programu podpory bydlení rodiny (SFA - Service Family Accommodation). Financování obou programů je založeno na standardu vertikální a horizontální spravedlnosti. Při přidělování ubytovacího prostoru pro vojáka a jeho rodinu je zohledňováno jeho hierarchické postavení ve vojenské organizaci, jež je dáno vojenskou hodností, a ekonomicko-sociální status vojákovy domácnosti. Ten je určen velikostí vojákovy rodiny. Peněžní hodnota plnění spojená s benefitem ubytování je odstupňována podle hierarchického postavení vojáka, případně velikosti jeho rodiny, a kategorie ubytovacího prostoru, který je v dané lokalitě k dispozici. Údaje o výši plnění v programu SLA zachycuje **tab. 1**.

Doporučený roční příplatek^(a) na zabezpečení ubytování jednotlivce pro rok 2003 (GBL)

Tab. 1

Typ (kvalita) ubytování	1	2	3	4
vyšší důstojníci (OF 3 – OF 10)	1 803	1 544	1 048	621
nižší důstojníci (OF 2 – OF(D))	1 460	1 248	847	504
praporčíci a starší poddůstojníci (OR 9 – OR 6)	1 099	938	635	376
mladší poddůstojníci (OR 4 – OR 2)	628	537	361	215
nově nastoupivší ^(b) (OR 1)	493	416	285	172

Poznámky: ^(a) Příplatek obsahuje částku nájemného (včetně dodatečné údržby), pronájem nábytku, vodné a stočné.

^(b) Po absolvování základního výcviku a dosažení základní úrovně vycvičenosti.

Pramen: Armed Forces' Pay Review Body –Thirty-Second Report 2003 [Cm 5717] London: Crown, 2003; ISBN 0-10-157172-0.

Z **tab. 1** je zřetelné, že v rámci každé kategorie kvality ubytování platí, že peněžitá hodnota příplatku je u mladších poddůstojníků a nižších hodností 1,3násobkem nově nastoupivších vojáků, u praporčíků a starších poddůstojníků je to 2,2násobek, u nižších důstojníků je to 3násobek a u vyšších důstojníků je to 3,7násobek částky nově nastoupivších vojáků.

Zabezpečení ubytování a bytu v ozbrojených silách USA

Systém benefitů poskytovaných profesionálním vojákům ozbrojených sil USA v souvislosti s jejich základní sociální potřebou bydlení je vystavěn na obdobných zásadách jako britský systém. Vojákovi je však poskytována přímo peněžní částka. Jde o přírůvek pro zabezpečení bydlení (BAH - Basic Allowance for Housing), který má kompenzovat náklady na bydlení vojáka a jeho rodiny, jestliže mu není bydlení zabezpečeno plně státem [4]. Tato finanční podpora existuje v několika typech, s nimiž se lze seznámit na stránkách Ministerstva obrany USA. Pro potřeby analýzy použijeme částečný BAH (Partial BAH), který je poskytován vojákovi, který žije bez na něm ekonomicky závislých osob v ubytovacím zařízení ve vlastnictví federace. Výši tohoto příspěvku uvádí **tab. 2**.

Jak je patrné z **tab. 2**, je výše částky, kterou stát přispívá na ubytování profesionálních vojáků závislá od jejich vojenské hodnosti, tj. od jejich platové třídy (pay grade), ve které je voják zařazen. Nejvyšší hodnota finanční podpory bydlení vojáka je více než 7násobkem hodnoty finanční podpory vojáka v nejnižší hodnosti. Jednotlivé částky všech typů BAH jsou

Platová třída	Hodnost podle NATO	částečný BAH	Platová třída	Hodnost podle NATO	částečný BAH
0-10	OF 10/9	50,70	W-3	-	20,70
0-9	OF 8	50,70	W-2	-	15,90
0-8	OF 7	50,70	W-1	-	13,80
0-7	OF 6	50,70	E-9	OR 9	18,60
0-6	OF 5	39,60	E-8	OR 8	15,30
0-5	OF 4	33,00	E-7	OR 7	12,00
0-4	OF 3	26,70	E-6	OR 6	9,90
0-3/0-3E	OF 2	22,20	E-5	OR 5	8,70
0-2/0-2E	OF 1	17,70	E-4	OR 4	8,10
0-1/0-1E	OF 1	13,20	E-3	OR 3	7,80
W-5	-	25,20	E-2	OR 2	7,20
W-4	-	25,20	E-1	OR 1	6,90

Pramen: http://dod.mil/militarypay/pay/bah/02_types.html

Tab. 2: Měsíční výše částečného BAH v ozbrojených silách USA v roce 2003 (USD)

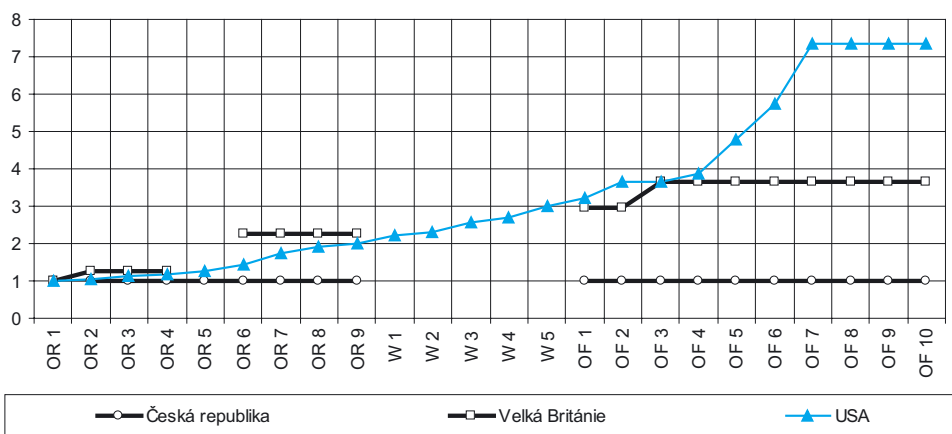
odvozovány na základě statistického sledování ekonomických veličin v místech, ve kterých jsou profesionální vojáci dislokováni [1]. Jak lze dovodit z dotazů na internetové stránce věnované BAH [4], existují určité problémy konceptu určení BAH, přesto všechno má BAH oproti českému přídatku na bydlení tu zásadní výhodu, že určován opravdu racionálně na základě statistiky a hlavně zohledňuje zásluhy jednotlivce o ozbrojené síly a jeho loajalitu služebnímu poměru.

Spravedlnost zabezpečení ubytování a bytu v ozbrojených silách

Data prezentovaná v předešlé části textu využijeme ke srovnání stavu spravedlnosti v ozbrojených silách Velké Británie, USA a České republiky. Vzhledem k tomu, že použitím dat týkajících se jednotlivce jsme „odstínili“ vliv velikosti rodiny, srovnávána bude vertikální, potažmo distribuční spravedlnost v soustavě benefitů řešících otázku bydlení profesionálních vojáků. Tato spravedlnost je založena na tom, že osobám ve vyšším hierarchickém postavení, a tudíž s vyšší odpovědností, náleží vyšší hodnota benefitu, aby byly ochotny setrvávat v zaměstnaneckém poměru. Osoby ve vyšším hierarchickém postavení jsou zpravidla zároveň i osobami, které se zasloužily o organizaci, a právě proto jim náleží benefity vyšších peněžních hodnot, než osobám bez zásluh.

K demonstraci problému spravedlnosti při zabezpečení bydlení profesionálních vojáků je použito srovnání hodnoty příslušného benefitu mezi hodnotami jako násobku nejnižší hodnoty příslušného benefitu, hodnota benefitu náležející nejnižší vojenské hodnosti. Pro srovnatelnost jsou národní vojenské hodnosti jednotlivých ozbrojených sil převedeny pomocí STANAG 2116 *NATO Codes for Grades of Military Personnel* (5th edition) na kódy hodnot NATO. Srovnání je uvedeno na **obr.** (následující strana).

Z **obr.** vyplývá, že ozbrojené síly Velké Británie a USA diferencují mezi hodnostními sbory, tzn. diferencují výši benefitu ubytování/byt podle kvalifikace vojáka. Tato diferenciace exis-

Pramen: vlastní výpočet

Obr.: Částka určená na zajištění bydlení jednotlivce jako násobek částky náležející vojákovi v nejnižší hodnosti v ČR, Velké Británii a USA.

tuje také v platovém systému těchto zemí. To v důsledku vede k tomu, že vojáci se v závislosti od svých hodnot liší i ve svých celkových příjmech!

Diferenciace podle kvalifikace a hodnot existuje také v českém platovém systému. Každý přirozeně pokládá za spravedlivé, že plat náčelníka generálního štábu je daleko vyšší, než plat profesionálního vojáka v nejnižší vojenské hodnosti. Pokud jde o přírůvek na bydlení, je na tom náčelník generálního štábu ovšem stejně jako poslední nekvalifikovaný voják, který pro ozbrojené síly zatím neobtěžoval moc času. Přirozeně, že tento stav asi nevdá žádnému hodnostně nižšímu vojákovi, neboť si vlastně může dovolit bydlet stejně jako kterýkoliv generál. Objektivně je však narušena přirozená spravedlnost v soustavě benefitů poskytovaných vojákům z povolání. Poskytování přírůvku na bydlení výlučně na principu horizontální spravedlnosti totiž znamená, že preferována není zkušenost, znalosti a loajalita zaměstnance, ale jeho nekvalifikovanost.

V tomto případě se dokonce stává, že celkový peněžní příjem vojáka v nižší vojenské hodnosti je vyšší, než příjem vojáka mu např. přímo nadřazeného! Ze služebního bytu totiž vojákovi žádné příjmy neplynou, a to vytváří zajímavou situaci. Např. příjem kapitána na funkci velitele roty se započítatelnou praxí 10 let a přiděleným služebním bytem v místě výkonu jeho služby může být za určitých okolností nižší, než je příjem „čerstvé“ rekrutovaného rotmistra. V tomto ohledu se tak ozbrojené síly k dlouhodobě loajálnímu zaměstnanci nechovají morálně správně, protože po letech loajality k hodnotám ozbrojených sil je na tom ekonomicky hůře, než někdo, kdy neprokázal ani schopnosti, ani dovednosti, ani schopnost sdílet hodnoty vojenské organizace! A to je asi ten stav ozbrojených sil, který autorovi ohlasu, panu plk. v. v. Němcovi, připadá jako spravedlivý.

Závěr

Soustava benefitů poskytovaných profesionálním vojákům musí být vystavěna na principech vertikální a distribuční spravedlnosti, nemá-li docházet k sociálnímu konfliktu, který zaměstnavatele zpravidla poškozují na trhu práce. Jak bylo ukázáno na příkladu Velké Británie

a USA, této skutečnosti jsou si zejména vědomy plně profesionální ozbrojené síly. Jak dokazuje případ přídatku na bydlení [5], Česká republika zatím v tomto ohledu sbírá zkušenosti a jde cestou zbytečných experimentů.

Použitá literatura:

- [1] *A Primer on Basic Allowance for Housing for the Uniformed Services*. 1. ed. New York: DoD, 2002 [http://dod.mil/militarypay/pay/bah/bah_primer.pdf]
- [2] *Armed Forces' Pay Review Body – Thirty-Second Report 2003* [Cm 5717] London: Crown, 2003; ISBN 0-10-157172-0.
- [3] ČECH, V. *Vystoupení na konferenci Military Reform in Central Europe, panel IV – Personnel Management*, Praha 2. 3. 2001.
- [4] [http: \dod.mil\militarypay\pay\bah\index.html](http://dod.mil/militarypay/pay/bah/index.html).
- [5] PERNICA Bohuslav, MÜLLEROVÁ Petra. Přídatku na bydlení – požehnání nebo prokletí. *Vojenské rozhledy*, 2005, roč. 14, č. 1, s. 62.
- [6] STANAG 2116 NATO *Codes for Grades of Military Personnel*. [5th Ed.]
- [7] *UK Defence Statistics 2003*. 1. Ed. London: Crown, 2003 [MoD DASA]. ISBN 0-11-773010-6.
- [8] Zákon č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání ve znění pozdějších předpisů.

Každý ministr rád vidí nejen krásně, bezchybně funkční rezort bez finančních potíží. Každý má ovšem nějaké slabší místočko, něco či někoho, co nebo koho má raději, něco, na co může být nejen na celoevropské, ale i celosvětové úrovni právem hrdý. Všichni dobře víme, že existují složky AČR, které jsou celosvětově uznávány. Jistě jste na ně patřičně hrdý. Nemáte ale ambici posílit jiné složky, či na podobné úrovni vybudovat úplně nové?

Jsem přesvědčený, že ministr obrany by k některým částem armády neměl mít lepší, nebo horší vztah. Armáda je celek, I když na druhé straně je třeba konstatovat, že jsou oblasti, na které se armáda plánovitě specializuje, v nichž chceme trvale udržet tu nejvyšší, špičkovou úroveň v rámci NATO. K nim patří i oblasti, které souvisejí také se záchranářstvím, jako je třeba ochrana proti zbraním hromadného ničení, která se z bezmála sta procent dotýká právě civilní společnosti. Tato oblast samozřejmě i nadále patří v rámci AČR k prioritním a budeme do ní investovat úsilí i finanční prostředky, abychom ji technicky, materiálově i lidsky udrželi na té nejvyšší příčce.

***Pohledem ministra obrany
(z rozhovoru ministra obrany Karla Kühnla pro Rescue Report 21. 4. 2005)***

K vojenské charakteristice operace Irácká svoboda

Vojenská historie, to je neustálý proces trvající tisíce let, její hlavní oblastí je minulost válek, bitev a bojů, minulost vojenského umění. Je třeba se zabývat historií vojenských konfliktů, důvodem jejich vzniku, průběhem, nejen proto, aby se státy a jejich armády vyvarovaly opakování minulých chyb, zlepšily svůj bojový potenciál, ale – a to se dnes ukazuje jako zvlášť aktuální – aby se mj. naučily, jak „vyhrát mír“.

Zdá se to neuvěřitelné, ale po skončení studené války ve světě proběhlo či nadále probíhá celkem 120 válek různého zaměření a intenzity. Jejich smutným výsledkem jsou 4 miliony mrtvých a 40 milionů lidí vyhnaných ze svých domovů. Největší pozornost celého světa upoutaly čtyři z nich: operace Pouštní bouře v r. 1991, série občanských válek na území bývalé Jugoslávie, kterou ukončila akce Spojenecká síla 1999, válka v Afghánistánu, která proběhla pod názvem operace Trvalá svoboda, a zejména pak tzv. druhá válka v Iráku, jež byla zahájena pod názvem Irácká svoboda (IS).

Základní rysy válek postkonfrontačního období

Všechny výše zmiňované války mají několik základních společných rysů. Každá z nich vyvolala v celém světě strach a obavy. Ve svém celkovém souhrnu znovu potvrdily, že válka je jedním z průvodních a bohužel také nejtypičtějších jevů lidských dějin a že období válek bývají delší než období míru. Každá z nich naplňovala definici přímého, somativního násilí mezi státy, které, jak to mnohokrát ukázaly dějiny lidstva, může znamenat nejkratší cestu a nejúčinnější způsob k prosazení cílů států.

Ozbrojené konflikty po skončení studené války ukázaly, že v části světa, které Fukuyama říká *posthistorická* (jde o euroatlantickou oblast, Japonsko, Austrálii a Nový Zéland) se válka stala překonaným jevem. Vojenská technologie už je tak silná a ničivá, že již není možné použít ji ve válce. Platí to zejména o jaderných zbraních a také o konvenčních zbraních s vysokou přesností zásahu a s velkou ničivou silou. Vojenské nástroje se již k prosazování zájmů a k řešení jejich případných střetů nepoužívají. Mimo tuto oblast však války nadále probíhají, přičemž do nejrozsáhlejších z nich jsou zapojeny i státy NATO, zejména pak USA. V plném rozsahu se to projeví právě v druhé irácké válce, kterou USA vedly.

Vojenská charakteristika operace IS

a) Důraz na nehmotné atributy operace

Operace IS znovu potvrdila význam tzv. těžko měřitelných, nehmotných atributů, jimiž jsou dva klíčové faktory. Prvním je **loajalita národa** a jeho podpora vládní politiky a druhým jsou **morální aspekty**, které se projevují důrazem na velká slova.

Bylo to během krátké doby dvou let už podruhé, kdy nejvyšší činitel Bushovy administrativy USA dali do názvu operace ono tolik ceněné slovo „svoboda“. Vycházeli z přesvědčení,

že správné morální a politické zdůvodnění zvyšuje vojenskou účinnost každé válečné akce. A tak po akci Enduring Freedom (Afghánistán 2001) následovala Iraqi Freedom. V té době byla spojena s očekávaným dominovým efektem, a tak nelze vyloučit že v návaznosti na operaci Trvalá svoboda měla působit také jako varovná předzvěst a předobraz dalších možných operací v oblasti Blízkého a Středního východu, např. Íránská svoboda nebo Syráská svoboda.

Samotná bojová činnost v Iráku začala v březnu 2003 pod názvem operace Irácká svoboda. Byla zahájena a také ukončena jako **typický disymetrický konflikt** – na straně USA a jejich spojenců byla zdrcující kvalitativní převaha, která se projevila ve třech klíčovách oblastech.

b) Disymetrický charakter operace

I. Především to bylo ve vzduchu, kde se mohlo navazovat na výsledky operace Pouštní bouře v r. 1991 a vzdušných úderů v dalších letech. Během operace Irácká svoboda pak mohli piloti téměř bez jakéhokoliv rizika dokonávat dílo zkázy. Uskutečnili celkem 21 000 letů (90 % z nich připadalo na americké piloty) [1], během nichž dokončili naprostou likvidaci irácké protivzdušné obrany a navíc snadno ničili iráckou pozemní armádu. Operace Irácká svoboda se tedy uskutečnila jako první EBO – Effect Based Operation a díky tomu zcela zlomila vůli k odporu a rozhodla o rychlém výsledku války.

II. Mimořádně důležitou roli sehrála disymetrie v oblasti morální a psychologické. Na jedné straně nastoupila velmi silně motivovaná americká armáda. Naproti ní stála demoralizovaná armáda, jejíž vojáci ani důstojníci nechtěli umírat za nenáviděného diktátora a jeho prohnílý režim. Demoralizace iráckých ozbrojených sil byla tak velká, že v plném rozsahu zasáhla i Republikánské gardy, od kterých si diktátor Saddám tolik sliboval. Nechuť iráckých vojáků k boji se ještě více zvýraznila poté, co američtí vojáci dokonale uskutečnili záměry nové doktríny nazvané „shock and awe“. Zasazením série šokujících vzdušných úderů dokázali zcela zlomit vůli k odporu, a to nejen na straně ozbrojených sil, ale i na straně obyvatelstva.

III. Disymetrie vyvrcholila v pozemních bojích. Proti zaostalé a žalostně vyzbrojené irácké armádě nastoupilo čtvrt milionu profesionálních vojáků ze dvou moderně vyzbrojených a dokonale připravených sborů profesionálních vojáků – z V. armádního sboru US Army a 1. expedičního sboru námořní pěchoty (1st Marine Expeditionary Force – MEF). Jednotky V. armádního sboru během svého postupu z jihozápadu směrem na Bagdád narážely jen na ojedinělý a slabý odpor iráckých vojsk. Jejich 10 000 bojových vozidel dokázalo zcela obejít několik důležitých měst a během pouhých tří dnů postoupit o 560 km. Z jihovýchodu pak stejně hladce pronikaly útvary 1. MEF. V pozemních bojích byl odpor iráckých vojsk jen velmi ojedinělý a slabý.

c) Další potvrzení vojenského náskoku USA před celým světem

Operace Irácká svoboda skončila zcela jasným vítězstvím USA a jejich spojenců. Byl to výsledek několika skutečností zásadního významu. Na prvním místě je třeba uvést nasazení přesně naváděné munice – na ni připadalo 70 % všech uskutečněných úderů ve srovnání s 15 % při operaci Pouštní bouře v r. 1991 [2]. Druhým činitelem amerického úspěchu byla dokonalá souhra mezi všemi jednotkami, která vycházela z velmi spolehlivých zpravodajských informací. S tím nedílně souvisí i maximální možné využití předností počítačově řízené války

– NCW (Network Centric Warfare). Ve srovnání s předcházejícími válkami se klíčovým faktorem úspěchu staly jednotky pozemního vojska, které precizně navazovaly na činnost letectva.

Znovu se tak potvrdil obrovský náskok amerického vojenství před celým světem, včetně ostatních členských zemí NATO. Ten se projevil především v následujících směrech:

1. *Joint warfare*, tedy schopnost sladit bojovou činnost jednotlivých složek pozemních vojsk tak, aby dokonale využívala výsledků úderů vojenského letectva a aby se co nejúčinněji doplňovala s postupem jednotek vojenského námořnictva. Velitel jednotek USCENTCOM, generál Franks, tuto operaci oprávněně hodnotil jako „nejdokonalejší kombinovanou operaci (joint combined operation) v amerických dějinách“ [3].
2. Vysoká přesnost při soustředění palebné síly na vytipované cíle, zejména pak na poslední zbytky zchátralé PVO a na velitelství jednotek irácké armády.
3. Využití obrovské vzdušné převahy spočívající na nejmodernějších letounech a jejich přesně naváděné munici.
4. Moderní technologie využívané jak u velitelských a štábních systémů (C3I), tak i u naváděcích hlavic řízených střel s velkou přesností zásahu.
5. Vysoká úroveň a spolehlivost speciálních sil, a to jak při získávání přesných údajů pro navádění zbraňových systémů vojenského letectva na irácké cíle, tak i při likvidaci nepřátelských jednotek. Operace IS naznačila, že význam speciálních sil bude nadále narůstat.

Rychlý posun od disymetrie k asymetrii po oficiálním ukončení války

První čtyři týdny po oficiálním ukončení se vyznačovaly relativním klidem, Irák vyčkával, co se bude dít dál. V době od poloviny dubna až do 25. května 2003 zaznamenaly spojenecké síly pouze tři ztráty na životech [4]. Když však v zemi stále více sílil chaos a situace běžných obyvatel byla den ode dne horší, dospěla situace k bodu, kdy „už téměř nikdo (s výjimkou některých Kurdů na severu) nevěří, že motivem americké intervence bylo pomoci iráckému lidu“. [5]

A tak necelý měsíc po snadno vyhrané válce došlo k zásadnímu obratu. Poražení se znovu chopili zbraní a nastoupili do boje proti mnohem silnějšímu nepříteli. K nim se ihned přidali militantní fundamentalisté z celého světa a právě oni teď výrazně ovlivňují taktiku boje. Nejdou přitom do přímých, rozhodujících soubojů, ale volí metody gerilové války. Sami rozhodují o tom, kdy, kde, jakou silou a na koho udeří. Výsledek je takový, že v době mezi oficiálním ukončením bojů a koncem roku 2004 v Iráku zahynulo čtyřikrát více amerických vojáků než v době od zahájení invaze do dobytí Bagdádu.

Po 1. 5. 2003 vypukla v Iráku asymetrická válka, která v postkonfrontačním období (tedy po skončení studené války) nemá obdoby, co se týče vyhrcovenosti násilí, počtu obětí na obou stranách a dopadu na celosvětové veřejné mínění. Základní rysy této asymetrické války se odvíjejí od pěti základních skutečností: vojenských, politických, ekonomických, sociálních a psychologických.

Hlavní rysy asymetrické války v Iráku

a) vojenské – Američané obešli hlavní ohniska odporu (samí američtí vojáci to nazývají „taktika by pass“). To mělo vedle překvapivě rychlého dobytí Bagdádu také svoji stinnou stránku. V týlu amerických vojsk zůstaly tisíce iráckých vojáků i s výzbrojí. K nim se potom

připojili tzv. islamističtí internacionalisté z celého muslimského světa, kteří se dělí do dvou skupin. První z nich tvoří příslušníci „staré gardy“, tedy ti, kteří bojovali ještě v Afghánistánu proti Sovětům, kam se sjížděli s cílem zabít co nejvíc Rusů. Dnes se přesouvají do Iráku s cílem zabít co nejvíce Američanů.

Ještě početnější a radikálnější však je nová garda islámských bojovníků. Mnozí z nich se takřkajíc znovu narodili, to znamená, že uzavřeli životní kapitulu strávenou klidným životem v islámských zemích (zejména v Saúdské Arábii, Pákistánu a Egyptě) nebo dokonce v Evropě a zapojují se do bojů v rámci tzv. periferního džihádu – v Afghánistánu, v Kašmíru, ale dnes především do Iráku. Ten se pro ně stal velice prestižní, dokonce doslova rituální záležitostí, protože po návratu z tamních bojů jsou uznáváni jako mudžahidi.

b) politické – Američtí vojáci se považovali za osvoboditele, ale v Iráku začali být vnímáni jako okupanti, kteří jdou za vlastními ekonomickými zájmy a zároveň s tím vnucují své životní hodnoty, normy a politické uspořádání. Vydatně k tomu přispěl dopis, který 8. května 2003 generálnímu tajemníkovi OSN zaslaly USA a Velká Británie a ve kterém se samy prohlásily za okupační mocnosti. Následující rezoluce RB OSN č. 1483 pak statut okupačních mocností potvrdila.

c) ekonomické – V celém světě obecně a v Iráku zvláště se s ještě větší intenzitou vrátily diskuze na téma, zda hlavním důvodem války nakonec nebyla irácká ropa, tedy snaha USA dostat pod svoji kontrolu druhé největší naleziště na světě, a tím si vytvořit předpoklady pro snížení závislosti na Saúdské Arábii. [6]

d) sociální – Do bojů proti okupačním jednotkám se zapojili bývalí vojáci, kteří odmítli nasazovat své životy za Saddáma Husajna a v době regulérní války nekladli Američanům žádný odpor. Pak ale byli demobilizováni, aniž by se někdo zajímal o to, co budou dělat dál a především, z čeho budou žít. Odešli domů i se svými zbraněmi a ty pak obrátili proti těm, kdo tak zásadně změnili jejich osudy.

e) psychologické – Po rychlém a neobyčejně snadném vítězství invazních vojsk se s překvapivou rychlostí změnil poměr sil v psychologické oblasti. Nepodařilo se zlepšit podmínky života prostých Iráčanů. Zvláště závažné psychologické dopady však měla ta skutečnost, že válka byla jak nelegální (byla zahájena bez mandátu RB OSN), tak nelegitimní (nepotvrdily důvody jejího rozpoutání – nenašly se ani ZHN, ani důkazy o spojení mezi Saddámem a sítí al Kajda). Na konci roku 2004 tak američtí měli velké problémy, aby sami sobě zdůvodnili, za co vlastně v Iráku bojují.

Motivace protiamerických povstalců v Iráku

Olivier Roy [7], jeden z nejuznávanějších světových odborníků na islámský extremismus, uvádí, že právě v Iráku dochází k internacionalizaci boje radikálních islamistů. Okupační vojska se stávají ideálním terčem, na němž si džihádističtí žoldnéři z celého islámského světa mohou vybit svoji zlost a nenávist vůči „americkému imperialismu“, který jim vnucuje své hodnoty a politické zřízení. Do Iráku se tak stahují všichni islamisté, kteří chtějí patřit do tzv. avantgardy boje proti zřízení světovému systému nastolenému americkou hypervelmocí.

Hlavní metodou asymetrické války v dnešním Iráku jsou válečné lsti, nástrahy, léčky, klamné pohyby vojsk, napadání ze zálohy, zákeřné přepady. Jsou to akce, kterými se ozbrojení povstalci vyhýbají přímým střetům, ale zároveň s tím jejich prostřednictvím dokáží účinně klamat americké vojáky, způsobovat jim ztráty na životech i na technice, a tím jim

pobyt v iráckém prostředí stále více zošklivovat. Všechny akce tohoto typu jsou dlouhodobou součástí arabské vojenské kultury již od 13. století, kdy „Kniha lstí“ zdůraznila, že cestou lstí, klamání a nástrah lze cíle dosáhnout snadněji než v krvavých bojích muže proti muži. Účinnost této po staletí zdokonalované taktiky je dále umocněna politicko-psychologickým rozměrem války, tedy zdůrazňováním teze, že v Iráku se bojuje proti okupantům, kteří přišli vnucovat své vlastní politické zřízení.

Taktika americké armády

V Iráku se ukazuje, že americká armáda je dokonale připravena na boj proti silným protivníkům, ale zatím si nedokáže poradit s akcemi typickými pro asymetrické války. Může to být jeden z důsledků toho, že dosud na nejriskantnější akce nasazovala tzv. *proxies* – UCK v Jugoslávii, Severní alianci v Afghánistánu. V Iráku však nikoho takového nemá, a tak se setkává s krutou realitou pobytu v nepřátelském prostředí.

Vojenské chování americké armády v Iráku znovu potvrzuje všeobecně známou charakteristiku základních rysů asymetrických válek. V případě Iráku se to projevuje v několika základních směrech.

- a) Američtí vojáci mají stále větší problémy s hledáním odpovědi na otázku, jakou válku vlastně v Iráku vedou. Oficiální zdůvodnění zní, že je to válka proti globálnímu terorismu a fanatismu. Někteří vojenští profesionálové, zejména pak generál John Abizaid, vrchní velitel US CENTCOM (US Central Command) to ale hodnotí po svém: „Jaká je situace v Iráku? Je to klasická gerilová kampaň proti nám. Z hlediska doktrinárního jde o konflikt nízké intenzity, ale já to považuji jednoznačně za válku.“ Jiní zase používají výraz „válka proti povstalcům“ (war of counter-insurgency). Již sama tato neujasněnost se s přibývajícím časem stále více otáčí proti americkým vojákům.
- b) Vojáci zasahujících armád jsou v této válce daleko od svých mírových posádek. Jejich pobyt v Iráku je delší, než se původně předpokládalo. K neustále prodlužovanému odloučení od rodin se přidávají stále ničivější dopady náročného života v extrémních klimatických podmínkách. V důsledku toho sílí pocity frustrace (vojáci si připadají podvedeni či ukřivděni, protože strádají mnohem déle, než se původně říkalo) a deprivace (vojákům stále více chybí to, na co byli zvyklí v mírové době).
- c) Američtí vojáci sice prošli velmi tvrdým výcvikem, ale i tak to byl klasický vojenský výcvik. A tak teprve až na místě zjišťují, jak krutá je realita boje proti gerile v naprosto neznámém a stále nepřátelštějším prostředí. Až teprve v Iráku poznávají, co to je smrt nebo vážné zranění v zálučných akcích a nástrahách, které jsou na denním pořádku.
- d) V Iráku se znovu potvrzuje, že čím déle asymetrická válka trvá, tím horší je situace armády, která je vnímána jako armáda okupační. Její příslušníci pak vše, co je mimo vlastní základní základy považují za nepřátelské prostředí. Opakované výpady a léčky islamistických vzbouřenců na iráckém území a neustále rostoucí počet jejich obětí mají nepříznivý dopad na morální stav amerických vojsk, na jejich vůli a odhodlání k dalším bojům.
- e) Pod vlivem otřesných zkušeností z asymetrické války odpovídá americká armáda velmi brutálními akcemi. I v Iráku se nadále drží jednoho ze svých základních pravidel – co nejvyšší soustředění palebné síly s cílem naprostého zničení nepřítele. Do míst, ve kterých se údajně ukrývají povstalci nebo teroristé, vysílá vrtulníky nebo letouny. Ty ale dost často svými bombami a řízenými střelami ničí i obydlí nevinných civilistů. Podle některých

údajů pak jenom při zásazích amerických vojáků připadá na jednoho zabitého gerilového bojovníka až 40 mrtvých civilistů [8]. Džihádisté se tak mohou škodolibě radovat, že právě americká armáda jim dodává nejvíce nových bojovníků. Donekonečna opakují tezi o izraelizaci amerického vojenství, která neobyčejně nahrává psychologickému nátlaku na civilní obyvatelstvo a usnadňuje nábor nových členů do džihadistických skupin.

Šlo o morální cíle, nebo o ropu?

Všeobecně platí, že války je možno dělit do dvou základních skupin [9]. První skupinu tvoří války, ve kterých jde o konkrétní, hmatatelné materiální zájmy. Do druhé skupiny patří války s méně hmatatelnými příčinami. Každé dělení je však relativní, mnohé války mají takřikajíc více motivů a rozměrů, a tak jsou klasifikovány podle toho, kterých z nich je skutečně dominantní. A také v této konkrétní válce se hovořilo o obou motivech. Bushova administrativa a její stoupenci ve světě kladli důraz na morální cíle – na boj proti despocii, proti terorismu a za bezpečnější svět.

Jejich odpůrci namítali, že šlo především o hmotné pohnutky, na prvním místě pak o iráckou ropu. Zdůrazňovali, že na ropu dnes připadá 40 % celosvětových energetických potřeb, na zemní plyn 25 %, stejný podíl na uhlí a 10 % na vodní a jadernou energii. Předpokládá se, že v r. 2020 bude na ropu připadat 60 % celosvětové energetické spotřeby. Na celou oblast Středního východu připadá přes 60 % celosvětových zásob ropy, na nichž se země této oblasti podílejí následovně: Saúdská Arábie 25 %, Irák 11 %, Irán, Kuvajt a SAE každý po 9 %.

Pokud jde o samotný Irák, jeho dosud zjištěné zásoby jsou vyčíslovány na 112,5 miliardy barelů, což představuje 11 % *celosvětových zjištěných zásob*. Tím se Irák řadí na druhé místo na světě, hned za Saúdskou Arábií, jejíž zásoby mají hodnotu 262 miliard barelů. Za Irákem následují tři země s ropnými zásobami těsně pod 100 miliard barelů – Spojené arabské emiráty, Kuvajt a Írán. Zásoby ropy v dosud neprobádaných oblastech Iráku se odhadují na dalších 220 miliard barelů, čímž by se tento stát mohl dostat dokonce na první místo ve světě. V případě útoku proti prvním dvěma by se irácká kontrola rozšířila o dalších 200 miliard barelů a mohla by zahrnovat až 30 % celosvětových zásob!

Obrovskou předností iráckého „černého zlata“ je snadná dostupnost. Náklady na vytěžení jednoho barelu jsou desetinové (70 centů ku sedmi dolarům) ve srovnání s ropou, která se těží ve Střední Asii, považované za nové ropné eldorádo. Navíc je možno dále zvyšovat objem její těžby. Ten se dnes pohybuje na úrovni necelých dvou milionů barelů denně (čtvrtina ve srovnání se Saúdskou Arábií), ale bylo by možno zvyšovat ho až na trojnásobek. Irák je proto předmětem zájmu všech států, které jsou závislé na dovozech ropy.

V celosvětovém měřítku se bude zvyrazňovat nerovnost mezi poptávkou a nabídkou tzv. černého zlata. Do konce první čtvrtiny 21. století by celosvětová denní spotřeba ropy měla stoupnout z dnešních 80 miliard barelů na 120 miliard, tedy o celou polovinu. Největšími odběrateli ropy v celosvětovém měřítku jsou a nadále budou USA, západní Evropa a Čína. Předpokládá se, že do roku 2025 stoupne závislost ekonomiky USA na ropě z dnešních 55 % na 70 %, v případě Evropy to bude vzestup z 50 % na téměř 70 % a u Číny dokonce ze 30 % na více než 70 %.

Z výše uváděných skutečností tedy vyplývá globální význam kontroly nejbohatších ropných zdrojů. V konkrétním případě Iráku měli stoupenci morálního zdůvodnění pravdu v tom, že kontrola jeho ropných zdrojů nemá životní význam pro energetické potřeby dnešních USA. Jejich

dovozysou velmi dobře diverzifikované – po 16 % amerických dovozů pochází ze Saúdské Arábie, Kanady a Mexika, 13 % připadá na Venezuelu a zbytek na Norsko, Angolu, Nigérii a další státy [10]. Na druhé straně je ale pravda, že kontrola ropných zdrojů ve světě bude stále důležitější v následujících letech a desetiletích. Z té skutečnosti, ale stejně tak z počínání USA v Iráku po 8. květnu 2003 lze spolehlivě vyvozovat, že irácká ropa nebyla zanedbatelným důvodem operace Irácká svoboda. Bohužel, zatím nelze procentuálně vyjádřit, do jaké míry byla skutečným motivem celého vojenského zásahu. Na to odpoví až otevření archivů po mnoha letech.

Jaké byly politické cíle a dopady?

Zcela jistě můžeme říci, že nešlo o etnický konflikt, v němž by se projevila vystupňovaná nenávisť mezi různými etnickými skupinami. Z pohledu USA a jejich spojenců v rámci „koalice ochotných“ nešlo ani o náboženský konflikt, což je jeden z nejčastějších typů války, který propuká na základě nesmířlivosti k jiným přesvědčením a vyznačuje se odhodláním položit za vlastní víru i život.

V islámském světě ale tak vnímán je. Je považován za další krok dlouhého sledu událostí vyznačujících se tím, že křesťanský Západ, a zejména pak USA v zemích islámského světa, buď podporují – politicky, finančně, dodávkami zbraní – autoritativní proamerické režimy (zejména jde o Saúdskou Arábii, Pákistán, Egypt, Kuvajt, Sjednocené arabské emiráty), nebo zasáhnou vojensky, aby svrhly nepohodlnou vládu a nahradily ji lidmi, kteří se zaváží přeměnit svou zemi ve strategického spojence zasahující mocnosti.

Z hlediska mezinárodněpolitického šlo každopádně o mezistátní válku, do které bylo zapojeno přes 20 zemí světa. Nesnadné však je označení této války z hlediska intenzity. V žádném případě nešlo o hegemonickou válku, protože jejím cílem nebylo dosažení kontroly nad světovým uspořádáním. Mohlo by se ale říci, že to byla totální válka: jejím cílem přece bylo dobýt území a toto území je vojensky okupováno.

Charakteristickým rysem každé totální války je, že počet civilních obětí převyšuje počet vojáků zabitých na frontě (např. za druhé světové války to bylo 35 ku 17 milionům). V případě Iráku zatím nebyla zveřejněna oficiální čísla, a tak se odhady pohybují od deseti sto tisíc zabitých Iráčanů. V každém případě ale zahynulo více civilistů než vojáků. Z jiného úhlu pohledu bychom mohli hovořit o omezené válce, která proběhla jen v jednom regionu a nebyly v ní nasazeny nejmodernější a nejničivější zbraně, jimiž lidstvo disponuje.

Jak by ji hodnotil Clausewitz?

Při hodnocení této války si nelze nevzpomenout na nejslavnějšího a nejčastěji citovaného novodobého teoretika války. Jde zejména o tři párové kategorie, kterými se podrobně zabýval ve svém neobyčejně rozsáhlém osmismazkovém díle nazvaném *O válce*.

Připomenutí prvního páru kategorií, tedy vztahu mezi nástrojem a účelem války, nám ukazuje, že USA nasadily nejmodernější a neúčinnější konvenční systémy, které měly k dispozici. Průběh operace ukázal, že vzhledem ke slabosti Saddáмова režimu i jeho armády to bylo mnohem víc, než co bylo skutečně nezbytné. Z toho vyplývá jedna zásadní otázka: o jaký politický cíl vlastně šlo?

Určitě šlo o víc než jenom o svržení jednoho nenáviděného a prohnílého režimu. Je nepochybné, že šlo také o varování dalším státům, které by se chtěly vydat Saddámovou cestou.

Nelze však vyloučit ani to, že šlo o demonstraci síly, která měla *celému světu* ukázat, jak velký je vojenský náskok USA.

Druhá párová kategorie, morální verus technická charakteristika války, nám ukazuje, že ani zdrcující porážka armády, rychlé obsazení celého území a snadné dobytí hlavního města není zárukou, že bude naplněn i třetí klíčový cíl, kterým je zlomení vůle k odporu, aby poražený dělal to, co chce vítěz. Dramaticky to potvrzuje vleklá gerilová válka doplňovaná teroristickými úderými jak v samotném Iráku (kde se zaměřují proti tzv. domácím kolaborantům a bohužel, také proti zahraničním organizacím včetně OSN a Červeného kříže), tak i v zahraničí (především pak ve Španělsku dne 11. 3. 2004).

A konečně připomenutí třetí párové kategorie týkající se vztahu mezi útokem jako pozitivní vojenskou činností a obranou jako činností negativní nám ukazuje, že čím déle válka trvá, tím větší výhoda to je pro obránce. Ten vůbec nemusí přecházet do protiofenzívy a může si vystačit s čistě negativními akcemi. Stačí mu, když bude zasazovat asymetrické úderý a touto cestou soustavně ztrpčovat situaci útočníka. Ten se pak musí vyrovnávat s tím, že i napříč jeho zdrcující převaze se skutečná situace na bojišti vyvíjí zcela jinak, než původně předpokládal.

Nejkontroverznější vojenská operace po skončení studené války

Akce Irácká svoboda se stala nejkontroverznější vojenskou operací po skončení studené války [11], a to jak ve vojenském, tak i v politickém slova smyslu. Z hlediska vojenského má operace Irácká svoboda dvě zcela odlišné stránky. Na jedné straně byla dokonale naplánována a znamenitě řízena a uskutečněna.

Zákonitě tedy skončila jednoznačným, zdrcujícím vítězstvím USA a jejich spojenců. Ukázala, jakým zbráním, jakým trendům a jaké strategii patří budoucnost. Vyplývá z ní rozhodující význam sladění činnosti všech druhů ozbrojených sil (joint warfare), informatizace (vedení bojové činnosti s využitím centrálních sítí - NCW), zasazení nejmodernějších technologií a speciálních sil.

Na druhé straně je ale hodnocena jako naprosto neuvážené a strategickým zájmům USA odporující otevření druhé fronty boje proti globálnímu terorismu [12]. Někteří američtí kritici dokonce docházejí k závěru, že Irák byl vůbec „nejvážnějším strategickým omylem“ v celých dějinách USA, že tedy byl „ještě větší chybou“ než Vietnam [13].

Vážným negativem je, že armáda USA nedokázala zatím splnit úkoly poválečné obnovy a stabilizace, které jí jako armádě jedné ze dvou okupačních mocností náleží. Jde především o zajištění každodenní bezpečnosti iráckého obyvatelstva a uspokojování jeho základních životních potřeb. Její původní snadné vítězství se proto rychle převrátilo v asymetrickou válku se spoustou zákeřných akcí, zejména pak léček, nástrah a sebevražedných atentátů, na které zatím armáda USA není připravena.

V politické rovině je jejím největším přínosem svržení jednoho z nejhorších diktátorských režimů na světě.

Odstranila diktaturu, která na základě monopolu násilí vnutila svému obyvatelstvu tzv. ponižující barter [14], tj. zajištění základních životních potřeb výměnou za naprostou loajalitu. Samotným Iráčanům přinesla chvíli opojných pocitů po osvobození od despotie, ale později pak i zklamání, když po pádu nenáviděného režimu nejenže nenastalo zlepšení každodenního života. Okupační mocnosti ale nedokázaly zajistit ani to málo, co bylo za Saddáma – bezpečnost ve městech, zásobování pitnou vodou a elektřinou. Ukázalo se, že „Bushova

administrativa se do té doby vůbec nezabývala otázkou zformování sil nezbytných k zajištění pořádku v poválečném Iráku“. [15]

Vážným negativem je to, že Saddámův režim padl za cenu dalšího zpochybnění úlohy OSN a vážného narušení vztahů uvnitř NATO. Jestliže v r. 1999, při akci Spojená síla, chyběl mandát RB OSN, pak v r. 2003 byla situace ještě vážnější – nepodařilo se dosáhnout jednoty ani v rámci Rady NATO! A tak se dále zvýraznil jeden velmi znepokojivý trend: jestliže operace Pouštní bouře (první válka v Iráku), byla jak legální, tj. měla jasný mandát RB OSN, tak i legitimní – byla ospravedlnitelná iráckou agresí –, pak operace Irácká svoboda vyzněla zcela opačně. Byla nelegální, protože neměla mandát RB OSN a byla také nelegitimní, protože se dodnes nepodařilo nalézt důkaz ani pro jeden ze dvou hlavních argumentů (ZHN a spojení mezi Saddámem a Usámou bin Ládinem).

Jaká jsou možná východiska?

Uvedení stinných stránek v bilanci vojenského svržení Saddáмова režimu není samoúčelné, a ani ho nelze odbývat tvrzením, že jde o laciný antiamerikanismus. To, co se stalo v Iráku, totiž má svoje historické souvislosti. Jde o jednu z klíčových událostí vývoje mezinárodních bezpečnostních vztahů v patnáctiletém období po skončení studené války.

Během tohoto období byly USA kritizovány vždy, když nezasáhly (např. v Bosně), ale se stejnou se však potázaly téměř pokaždé, když zasáhly. V prvním případě se jim vytýkal izolacionismus, ve druhém zase byly obviňovány, že zasahují brutálně, a především pak „ve vlastním zájmu“.

Připomenutí těchto historických souvislostí napovídá, že operace IS neznamenal zpochybnění všestranné síly USA a jejich úlohy v současném světě. Ukázala však na vážné nedostatky a úskalí konkrétního způsobu jejich uplatňování, zejména pak na jednostrannost (unilateralismus), pohrdání OSN a její Radou bezpečnosti, přezíravý vztah ke spojencům, formování účelových dočasných koalic, přeceňování vojenských nástrojů bezpečnosti na úkor politických a ekonomických, důraz na okamžité přínosy preempce na úkor dlouhodobější prevence.

Ukázala také, že ani bezkonkurenční světový náskok ve výši vojenských výdajů a v síle a vyzbrojenosti armády není sám o sobě zárukou úspěchu při zásazích v rozvojovém světě a že stejně tak nemusí znamenat automatické zajištění vlastní bezpečnosti.

Pro nejbližší budoucnost lze nastínit následující základní východiska:

1. **Návrat k respektování OSN.**
2. **Obnovení partnerského dialogu se spojenci.**
3. **Součástí každé akce proti bezpečnostním hrozbám globálního nebo regionálního charakteru by měl být promyšlený plán následné dlouhodobé činnosti, která má název *state-building*.** Velmi cenná doporučení pro tuto oblast zveřejnil již týden po oficiálním ukončení operace Irácká svoboda Carl Bildt. Ten zdůrazňuje [16], že imperativem každé vojenské akce by mělo být co nejrychlejší vytvoření bezpečného prostředí. Hlavním úkolem přitom není pouhá rekonstrukce, ale vybudování pevného a spolehlivého státu, a tak musí být od samého počátku jasno, jaký stát chceme budovat. Budování státu je vždy nákladnější, než se původně předpokládalo, vyžaduje velké prostředky a také trpělivost. Je tím snadnější, čím širší je zapojení mezinárodního společenství.

4. **Překonání tzv. měkkého gapu**, na který upozorňuje Jeffrey Sachs, tedy *gap* mezi tím, co by USA mohly poskytovat v rámci Deklarace milénia [17], a tím, co ve skutečnosti poskytují. Dnes to je v případě USA 0,14 % HDP namísto slíbených 0,7 HDP [18].

Konkrétní kritéria pro další možné akce:

Konkrétní východiska a doporučení je možné vyvozovat metodou negace negativní politických a vojenských rysů operace Irácká svoboda. Jde zejména o to, **zvýšit uvážlivost a zodpovědnost při posuzování bezpečnostních hrozeb při plném respektování lidských práv i ducha kapitoly VII Charty OSN.**

Velmi dobrá a promyšlená doporučení pro tuto oblast navrhl Gareth Evans [19] – doporučuje pět základních kritérií [20].

- ❑ **závažnost hrozby:** vždy by se mělo posuzovat, do jaké míry je ohrožena bezpečnost státu nebo lidí,
- ❑ **smysl případné vojenské akce:** vždy by se mělo zvažovat, zda cílem je zastavit nebo odvrátit hrozbu, o které se hovoří. Zároveň s tím by se mělo odpovědně rozlišovat mezi skutečně existujícími hrozbami a nadsazenými myšlenkovými konstrukcemi,
- ❑ **nejzazší řešení:** zasahovat by se mělo až po vyčerpání všech možností nevojenského řešení,
- ❑ **přiměřenost prostředků:** každá vojenská akce by se měla omezit na nezbytné minimum z hlediska rozsahu, trvání a intenzity,
- ❑ **zvažování důsledků:** vždy by se mělo přemýšlet, zda vojenský zásah účinně a dlouhodobě odvrátí hrozbu, která byla jeho důvodem.

Dopady pro ČR a její bezpečnostní politiku

Znovu se potvrdila nezbytnost vysoké obezřetnosti v přístupu k akcím tohoto typu. Vždy bude potřeba žádat konkrétní důkazy, že jde o skutečně naléhavou bezpečnostní hrozbu a že už byly vyčerpány všechny možnosti nevojenského řešení.

Při rozhodování o nasazení Armády ČR v zahraničí je nutné brát v úvahu rizika, kterým může být vystavena jak společnost, tak vyslaná jednotka. V prvním případě jde o odvetné teroristické akce typu Madrid 11. 3. 2004, ve druhém pak o riziko zákeřného zabíjení českých vojáků v asymetrických válkách, v nichž se nerespektují žádná zavedená pravidla hry. Z občanů i z vojáků (byť už půjde o profesionály) se pak stávají bezbranné terče.

Použité prameny a literatura:

- [1] COTTEY, Andrew. The Iraq war: the enduring controversies and challenges. In *SIPRI Yearbook 2005*, s.4.
- [2] MAULNY Jean-Pierre. Enjeux militaires. In Boniface P. et collectif, *L' Année stratégique*. IRIS, Paris, 2003, s. 66.
- [3] [www.defenslink.mil/dodgc/lrs/docs/test03-10-21 Rogers.doc](http://www.defenslink.mil/dodgc/lrs/docs/test03-10-21%20Rogers.doc).
- [4] BARAN, David. L' Irak au tournant du 30 juin 2004: l' incertitude seule souveraine. In *RAMSES 2005*, s. 105.
- [5] MELIA, T. AND KATULIS, B. *Iraqis Discuss their Country's Future: Post-War Perspectives from the Iraqi Street*. National Democratic Institute for International Affairs. July 2003.
- [6] Blíže viz např.: Irak, une guerre pour l'or noir? In *Le Nouvel Observateur*, 3-9. 10. 2002, s. 38-40, nebo Fevennek J.-P. Géopolitique du pétrole au début du XXI. Siècle. In *Commentaire*, N. 99, Automne 2002, s. 537-549.
- [7] ROY, Olivier. Al-Qaida, label, ou organisation? *Le Monde diplomatique*, September 2004, s. 24-25.
- [8] OURDAN R. Le chaos irakien et le virus de la guerre. *Le Monde* 3. 12. 2004.
- [9] Blíže viz GOLDSTEIN, Joshua *International Relations*. Washington, 1999.

- [10] KAHN Annie. Les deuxiemes réserves du monde. *Le Monde*, 13-14. 4. 2003, Dossies, s.V.
- [11] COTTEY A. The Iraq war: the enduring controversies and challenges. In *SIPRI Yearbook 2005*, s. 67.
- [12] Blíže viz CLARKE, Richard. *Against All Enemies – Inside America's War on Terror*. New York: Simon and Schuster, 2004.
- [13] FALLOWS, James: Bush's Lost Year. *The Atlantic Monthly*. October 2004.
- [14] DODGE, Toby. US Intervention and Possible Iraqi Futures. *Survival*, vol. 45, Autumn 2003, s. 115.
- [15] DIAMOND L. What Went Wrong in Iraq. *Foreign Affairs*. Volume 83, No. 5. s. 34.
- [16] Hard-earned lessons on nation-building. *International Herald Tribune*, 8.5. 2003.
- [17] Jde o programový manifest na vymýcení krajní chudoby, hladu, bídy a nemoci. Vyzývá nejvyspělejší státy světa, aby na tento účel až do roku 2015 pravidelně vynakládaly 0,7 % svého HDP.
- [18] *International Herald Tribune*, 24-26. 12. 2004.
- [19] Gareth Evans byl v letech 1988-1996 ministrem zahraničí Austrálie. Dnes je předsedou Mezinárodní krizové skupiny a členem pracovního týmu generálního tajemníka OSN pro vyhodnocování hrozeb, výzev a změn.
- [20] EVANS, G.: When is it Right to Fight? *Survival*, Vol. 46, Autumn 2004, No 3, s. 75.

Rezort směřuje k tomu, aby armáda dosáhla na konci roku 2006 takzvaných počátečních operačních schopností podle standardů NATO a mezi lety 2010 a 2012 takzvaných cílových operačních schopností. Žádný jiný rezort nemá takovouto koncepci, jako rezort obrany, žádný jiný rezort nemá tak detailní střednědobý plán. Střednědobý plán letos, stejně jako loni, předloni, projde i jednáním vlády a ten plán je opravdu velmi detailní. Určuje přesně, kolik lidí má armáda mít, na co se a jak budou vydávat peníze a samozřejmě obsahuje i finanční rámec.

Myslím si ale, že musíme všichni akceptovat, že svět nestojí na místě. Plánování dnes není plánování založené na činnosti Státní plánovací komise, čili na plánovací idiocii. Plánování je založeno na předvídání a je si vědomo, že s narůstajícím časem ten trychtýř pružnosti se musí nutně rozšiřovat. To znamená, že je naprostý nesmysl si dnes stanovit do posledního šroubečku, co bude za pět let, a pak splakat nad výdělkem s tím, že se třeba za tři roky ukáže, že je potřeba to přizpůsobit a my bychom trvali neměnně na absolutně detailním dodržení plánu. Plán musí být pružný a v té pružnosti musí být, ale to souhlasím, obsažena určitá dávka stability. A stabilita je nutná už proto, aby nám třeba neutekli lidi. Dnes to jsou kvalifikovaní lidé a mají jistě možnost se uživit i někde jinde.

Jsem přesvědčen o tom, že armáda dosáhne svých cílů. Hlavními třemi, když jste se na to ptal, cíli nebo účely armády jsou: být připravena k teritoriální obraně našeho území za spolupráce s našimi spojenci, to znamená, musíme mít vybudovanou i infrastrukturu na přijetí případných posil od spojenců NATO. Dále armáda musí být připravena vysílat potřebné množství své lidi do zahraničních mírových a jiných misí. To není vůbec jednoduchá záležitost, protože tam taky začíná naše bezpečnost. A za třetí, armáda musí být připravena v případě potřeby i masivně pomoci Policii České republiky a integrovanému záchrannému systému v případě takzvaných nevojenských ohrožení – přírodní katastrofy, průmyslové katastrofy a tak dále.

Z rozhovoru ministra obrany Karla Kühnla na ČRo6 28. 4. 2005, Studio Stop

Jsou to již tři roky, kdy se v Ženevě ve dnech 11. - 15. listopadu 2002 konalo obnovené zasedání 5. hodnotící konference smluvních států Úmluvy o zákazu vývoje, výroby a hromadění zásob bakteriologických/biologických a toxinových zbraní a o jejich zničení (BTWC - Biological and Toxin Weapons Convention). Kompromisním výsledkem zasedání bylo přijetí tzv. následného (follow-up) procesu v rámci BTWC, na jehož základě se v období 2003-2005 každoročně koná zasedání smluvních států BTWC a před tímto zasedáním přípravné schůzky expertů. 6. hodnotící konference se má uskutečnit nejpozději do konce roku 2006. Jsou hledány další cesty k posílení BTWC, a tak i metody odstranění hrozby biologických zbraní.

Úvod

Válečné použití toxických látek a patogenních agens, které bylo již od jejich prvního zasažení obecně považováno za věrolomné, bylo odsouzeno a zakázáno mezinárodními deklaracemi a smlouvami, např. v haagských konvencích z roku 1899 a 1907. V průběhu první světové války byly ve velkém měřítku používány především chemické zbraně. Další úsilí nepřipustit použití toxických látek a patogenních agens pro válečné účely vyústilo dne 17. června 1925 v uzavření ženevského protokolu „O zákazu válečného použití dusivých a jiných jedovatých plynů a bakteriologických metod vedení války“.

V období po druhé světové válce, kdy byly biologické zbraně spolu s chemickými a jadernými zahrnuty pod společný pojem „zbraně hromadného ničení“ [1], probíhala jednání o postavení chemických a biologických zbraní mimo zákon na půdě orgánů OSN nejprve společně, vzhledem k jejich četným společným znakům. Krátce po vytvoření multilaterálního jednacího fóra pro odzbrojení a regulaci zbrojení – Výboru osmnácti národů pro odzbrojení v Ženevě (ENDC – Eighteen Nations Disarmament Committee) se problém zákazu biologických zbraní vydělil z dosud společného úsilí k vypracování dokumentu, který by překonal dosud platný ženevský protokol. Šlo o to, vypracovat dokument, který by kromě použití zakázal také materiální přípravy na válku, tj. vývoj, výrobu a hromadění biologických zbraní a zavázal státy k jejich zničení.

Biologické zbraně byly vyděleny ze společného jednání s chemickými zbraněmi ze dvou zásadních důvodů. Jednak se očekávalo, že úplný a všeobecný zákaz chemických zbraní bude podstatně složitější vzhledem k většímu počtu držitelů těchto zbraní v té době a pro podstatně jednodušší způsob výroby. Druhým důvodem bylo podcenění aktuálního vojenského významu biologických zbraní. Jakkoliv byly i tehdy biologické zbraně neúčinnější ze všech zbraní hromadného ničení (počítáno podle okruhu zasažení resp. lidských ztrát na hmotnostní jednotku), jejich vojenská hodnota byla považována za problematickou, neboť její taktický účinek je nekontrolovatelný a nepředvídatelný. Jednání probíhalo skutečně jen něco přes pět let a jeho výsledkem byl první mezinárodní dokument o skutečném odzbrojení, stavící celý jeden druh výzbroje mimo zákon.

Úmluva o zákazu vývoje, výroby a hromadění bakteriologických (biologických) a toxinových zbraní a o jejich zničení (Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological /Biological/ and Toxin Weapons and on their Destruction, dále BTWC) byla podepsána dne 10. dubna 1972 a vstoupila v platnost dne 26. března 1975. Do současnosti se k BTWC připojilo 151 účastnických zemí.

Hrozba použití biologických zbraní

Obecné pojetí biologické zbraně zahrnuje bojová biologická agens nebo toxiny, obsažené v systému pro jejich dopravu a převedení do bojového stavu, např. řízené střely vybavené bojovou hlavicí s biologickou náplní, biologické letecké pumy, rozstříkovací a rozprašovací zařízení, aerosolové generátory atd.

Podle oficiální definice OSN jsou „bojová bakteriologická (biologická) agens živé organismy – jakékoliv povahy – nebo z nich odvozený infekční materiál, který je určen pro vyvolání nemoci nebo usmrcení osob, zvířat nebo rostlin a jejich účinek závisí na schopnosti rozmnožit se v napadených osobách, zvířatech nebo rostlinách“ [2]. Nicméně pojmy biologická zbraň a bojová biologická agens jsou obecně používány jako synonyma.

Použití biologických zbraní v moderní válce je sice poněkud problematické, nicméně nelze přehlédnout skutečnost, že tyto zbraně již byly v minulosti vyvinuty a připraveny v arzenálech některých vyspělých zemí, ať to již bylo předválečné Japonsko nebo později Spojené státy americké, bývalý Sovětský svaz a Irák v době velice nedávné. Z toho plyne, že jsou dostatečně známy a prakticky ověřeny technologie výroby biologických zbraní, postupy jejich bezpečného skladování i metody praktického bojového použití.

Současná doba je charakterizována prudkým rozvojem všech oblastí vědy a techniky. Jsou to především molekulární genetika a ostatní významné oblasti molekulární biologie, spojené s řadou nových objevů v medicíně, biochemii, epidemiologii a imunologii, které mohou být do jisté míry zneužity pro vývoj biologických zbraní. Mezi experty na problematiku biologických zbraní panují oprávněné obavy, že molekulární biologie, a zejména genetické inženýrství by mohly podstatně přispívat k vývoji zcela nových typů biologických zbraní.

S tím úzce souvisí i značný rozmach terorismu v současné době, především ve své nejhroznější podobě – superterorismu. Tímto pojmem se v odborných kruzích označuje masové použití konvenčních prostředků nebo prostředků hromadného ničení především proti civilnímu obyvatelstvu. Může se na něj pohlížet jako na „použití prostředků ohrožení, které jsou schopny vyvolat hromadné ztráty osob, hromadné ničení popř. vedou k dlouhodobým škodám a dlouhodobým následkům pro společenskou strukturu“ [3]. Teroristický útok za použití jaderných zbraní, radioaktivních látek, toxických chemických látek nebo biologických agens a toxinů se jednoznačně považuje za formu superterorismu. Teroristé nemají zábrany, které musí být zvažovány při vojenském použití zbraní hromadného ničení, a které fakticky přispěly k jejich zákazu.

Ve srovnání s jinými zbraněmi mají biologické zbraně několik charakteristických vlastností:

- ❑ Jejich účinek není okamžitý. Symptomy se mohou objevit v době od několika hodin do několika týdnů po zasažení, protože mikroorganismy se musí před propuknutím nemoci rozmnožit uvnitř jejich hostitele.
- ❑ Vzhledem k tomu, že se bojová biologická agens rozmnožují ve svém hostiteli, jsou pro dosažení žádoucích účinků potřebná velice malá množství mikroorganismů.

- ❑ Biologické zbraně mohou mít sekundární účinek, což znamená, že nemoc může být přenesena na jiné jednotlivce. Útok biologickými zbraněmi malého rozsahu proti místnímu cíli tak může vést k rozšířené epidemii, geograficky a v čase.
- ❑ Výroba biologických zbraní je relativně jednoduchá a laciná. Biologická agens lze snadno získat (např. z mezinárodních sbírek kultur, univerzitních databank apod.).
- ❑ Použití biologických zbraní lze obtížně dokázat, protože se řada patogenních mikroorganismů a toxinů vyskytuje v přírodním prostředí.
- ❑ Biologické zbraně neničí vybavení. Tento charakteristický rys, který sdílí s chemickými zbraněmi, znamená, že budovy a jiná vybavení nejsou při útoku biologickými zbraněmi poškozena. Jsou napadeny pouze živé organismy [4].

Lze předpokládat, že demokratické státy dodržují v současné době platné mezinárodní dohody a programy výzkumu biologických agens se věnují pouze z hlediska jejich mírového využití. Nebezpečí však spočívá ve státech z tzv. rizikových regionů, které v programech vývoje zbraní hromadného ničení vidí možnost, jak zvýraznit svoje postavení nejen v regionální, ale i celosvětové politice. Programy biologických zbraní se mohou rozprostírat od raného stadia výzkumu různých biologických agens až k plnění těchto agens do munice a zavedení této munice do výzbroje armád. Je třeba ale rozlišit mezi tzv. intenzivními programy vývoje a amatéry (tzv. *dabblers*), kteří sice považují biologické zbraně za přitažlivé a jsou ochotni je zkoumat, ale kteří si nejsou nezbytně jistí, že tento program dovedou do konce. A v neposlední řadě rozlišení mezi programy prováděnými pro ochranné účely a programy výzkumu nových biologických agens využitelných v biologických zbraních je rovněž značně komplikované [5].

Úmluva o zákazu bakteriologických (biologických) a toxinových zbraní

BTWC je považována za první opravdový odzbrojovací krok, který jednou provždy stavi mimo zákon jedny z nejnebezpečnějších zbraní hromadného ničení. Od data svého vstupu v platnost působí jako faktor posilující mír a bezpečnost, aniž by brzdila vědecký, ekonomický a technologický pokrok.

Klíčový prvek BTWC je kritérium všeobecného účelu, ztělesněné v základním zákazu v článku I, který stanoví, že každý smluvní stát této úmluvy se zavazuje nikdy za žádných okolností nevyníjet, nevyrábět, neskladovat nebo jinak získávat nebo držet [6]:

1. Mikrobiologická nebo jiná biologická agens nebo toxiny jakéhokoli původu či způsobu výroby, a to takových druhů a v takovém množství, které nejsou určeny k preventivním, ochranným nebo jiným mírovým účelům.
2. Zbraně, vybavení nebo nosiče určené k použití takových agens nebo toxinů k nepřátelským účelům nebo v ozbrojeném konfliktu.

BTWC zakazuje předávat jakákoli agens, toxiny, zbraně, zařízení nebo nosiče jakýmkoli příjemcům, jakož i pomáhat, podněcovat nebo nabádat k jejich výrobě nebo jejich získávání. Každý smluvní stát je povinen zničit nebo převést na mírové účely všechna agens, toxiny, zbraně, zařízení a nosiče, která vlastní, a současně se zavazuje přijmout veškerá nutná legislativní opatření, která legalizují ustanovení BTWC v národním měřítku.

BTWC pojednává obecně o způsobu vysvětlování nejasností a stížností na porušování BTWC a zavazuje smluvní státy k pomoci při použití nebo nebezpečí použití biologických zbraní. Současně BTWC zavazuje smluvní státy napomáhat co možná nejširší výměně zařízení, materiálů a vědeckých a technických informací pro využití bakteriologických (biologických) agens a toxinů pro mírové účely.

Uvedený mezinárodně-právní dokument, přijatý v ovzduší značné euforie, má však řadu slabin, které (pro zjevné podcenění dalšího možného vývoje biologických zbraní) se začaly projevovat až po jisté době. BTWC nemá zcela exaktní definice a kritéria, není zřetelně definován vztah mezi válečnými a (povolenými) mírovými aktivitami, neobsahuje žádné směrnice, týkající se obvinění a ani sankční mechanismy. Daleko nejzávažnějším nedostatkem je totální absence jakéhokoliv objektivního verifikačního mechanismu, týkajícího se plnění závazků a zákazů. Žádný stát nebyl nucen deklarovat, zda je vlastníkem bakteriologických (biologických) a toxinových zbraní, tím méně druhy, skladbu a lokalizaci zásob. Účastnické státy nemusely deklarovat svá vývojová, výrobní a jiná zařízení a nikdo neověřil, zda závazek na zničení byl skutečně realizován [7].

Hodnocení BTWC je prováděno na tzv. hodnotících konferencích, které se konaly v roce 1980, 1986, 1991, 1996 a 2001 (2002) v Ženevě. Tyto hodnotící konference upřesňují jednotlivé články na základě současných vědeckotechnických poznatků, respektive na základě zkušeností z plnění BTWC. Je účelné blíže charakterizovat jednání 3. a 5. hodnotící konference, které jsou důležitými mezníky v procesu implementace BTWC.

3. hodnotící konference, která se konala v Ženevě od 9. do 27. dubna 1991, měla za úkol prohloubit opatření k posílení důvěry, a to prostřednictvím kontrolních opatření na dobrovolné bázi, které byly zahájeny již 2. hodnotící konferencí.

Opatření k posílení důvěry (CBMs - Confidence Building Measures) se týkala výměny dat o výzkumných centrech a laboratořích; výměny informací o národních výzkumných a vývojových programech ochrany proti biologickým zbraním; informací o výskytu neobvyklých onemocnění a podobných událostech způsobených toxiny; podpory publikování výsledků v oblasti biologického výzkumu v obecně dostupných informačních zdrojích; aktivní podpory kontaktů pracovníků v oblasti biologických programů mírového zaměření, mimo jiné v rámci kongresů, stáží, seminářů atd.; oznámení o legislativě, regulacích exportu či importu; oznámení minulých aktivit, které stát realizoval od 1. ledna 1946 v oblasti biologických výzkumných či vývojových programů; oznámení o provozech, vyrábějících vakcíny pro humánní použití. Tyto a další informace jsou každoročně odesílány do sídla OSN v New Yorku.

Dalším závěrem 3. hodnotící konference bylo přijetí mandátu na vytvoření otevřené ad hoc skupiny expertů pro posouzení vědeckých a technických aspektů kontroly dodržování BTWC. Tato skupina, známá jako VEREX, se scházela v průběhu let 1992-1993 a identifikovala asi 21 možných on-site nebo off-site opatření. Ve své konečné zprávě skupina prohlásila, že potenciální verifikační opatření by mohla být užitečná a zvýšená transparence by přispěla ke zvyšování důvěry mezi státy. Tato zpráva byla posouzena na zvláštní konferenci smluvních států v září 1994, kdy tato konference schválila nový mandát pro ad hoc skupinu s úkolem zvážit vhodná opatření, která by zahrnovala možná verifikační opatření, a předložit návrhy k posílení BTWC ve formě právně závazného dokumentu (verifikačního protokolu).

Ad hoc skupina navrhla režim opatření, která jsou pro úspěšnou verifikaci nezbytná – deklarace relevantních objektů, návštěvy těchto objektů, vyšetřování v případech údajného nevyhovění a opatření k podpoře vědecké a technické spolupráce.

Podle návrhu měly existovat dva základní prvky verifikačního režimu. Deklarace, které byly principiálně akceptovány všemi jednajícími smluvními státy, a vyšetřování. Vyšetřování je mnohem obtížnější než deklarace, protože má vážné politické důsledky. Vyšetřování vytváří poslední nástroj, který by mohl být použit pouze tehdy, když existuje jasný důkaz porušení BTWC.

Přestože princip deklarací byl obecně akceptován, neexistoval konsenzus z hlediska výběru jednotlivých objektů. Bylo navrženo 5 typů deklarací, které měly celkem rozsáhlou podporu – minulé útočné a obranné programy/aktivity, současné programy ochrany proti biologickým zbraním, zařízení vyrábějící vakcíny, zařízení maximální biologické ochrany (BL-4) a práce s agens a toxiny uvedenými v seznamu.

Návštěvy jsou třetí možné verifikační opatření. Toto opatření se nezdá tak důležité, jako deklarace a vyšetřování, ale řada států požadovala nějaký druh verifikačního opatření, které není tak vážné jako vyšetřování. Podle jejich názoru by návštěvy mohly pomoci monitorování smluvních států z hlediska vyhovění a zvýšit tak vzájemnou důvěru. Také se bralo v úvahu, že inspektoři organizace, která by měla vzniknout pro dohlížení nad závazky BTWC, budou potřebovat určitý druh rutinní inspekce nebo návštěvní aktivity k tomu, aby si udrželi zkušenosti a praktické návyky pro provádění těchto činností. Mezi deklaracemi a návštěvami by také mohl existovat určitý systém, sloužící k vyjasnění problémů, který by zmocnil organizaci požádat jednotlivý smluvní stát o vysvětlení nejasností. Tato tzv. procedura konzultací a vyjasňování byla některými zeměmi výrazně upřednostňována.

Ve snaze urychlit finalizaci verifikačního protokolu prezentoval 30. března 2001 předseda ad hoc skupiny maďarský velvyslanec Tibor Toth tzv. „composite text“, který se asi z 50 % odvolával na původní několik let projednáváný „rolling text“. Na rozdíl od něj neobsahoval ale takové množství závorek a spíše hledal kompromisní řešení. Členské i asociované země Evropské unie tento „composite text“ podpořily a považovaly ho za rozumný kompromis mezi potřebou účinného kontrolního systému a snahou jednotlivých zemí chránit vlastní farmaceutický a biotechnologický průmysl. Rezervovaně a někdy až odmítavě se k tomuto dokumentu postavily např. delegace Kuby, Libye, Pákistánu, Íránu, Číny a Indie s tím, že jediný právní základ pro diskuzi je „rolling text“.

K zásadní změně došlo při 24. zasedání ad hoc skupiny v Ženevě 25. července 2001, kdy americký vyjednávač Donald Mahley vystoupil s prohlášením, že návrh verifikačního protokolu ve formě „composite textu“ ohrožuje americkou národní bezpečnost a důvěrné obchodní informace a že návrh na zpřísnění dohledu není pro USA přijatelný ani v případě dodatečných změn v textu [8].

5. hodnotící konference se konala v Ženevě ve dnech 19. listopadu až 7. prosince 2001. I přes veškerou snahu přítomných delegací o přijetí závěrečné deklarace a indikovaný zájem všech zúčastněných zemí o úspěch konference skončilo její zasedání neúspěchem. Když bylo jasné, že závěrečná deklarace nemůže být z časových ani obsahových důvodů přijata v projednáváné podobě bylo rozhodnuto, že zasedání 5. hodnotící konference bude obnoveno v listopadu 2002.

Obnovené zasedání BTWC se konalo v Ženevě ve dnech 11. – 15. listopadu 2002 a jejím výsledkem bylo přijetí následujících opatření:

- ❑ V letech 2003–2005 budou každoročně organizována výroční zasedání smluvních států v délce jednoho týdne až do 6. hodnotící konference, která se bude konat nejpozději do konce roku 2006. Na těchto zasedáních se bude postupně projednávat 5 bodů

– přijetí nezbytných národních opatření pro implementaci zákazů obsažených v BTWC, včetně novelizace trestního práva; národní mechanismy pro vytvoření a udržení bezpečnosti a dohledu nad patogenními mikroorganismy a toxiny; posílení mezinárodních kapacit v oblasti vyšetřování, reakce a zmírňování účinků případů údajného použití biologických a toxinových zbraní nebo podezřelých vypuknutí nemocí; posílení a rozšíření národních a mezinárodních institucionálních snah a existujících mechanismů v oblasti dohledu, detekce, diagnostiky a boje s infekčními nemocemi postihujícími osoby, zvířata a rostliny; vypracování a přijetí „code of conduct“ pro vědce.

- ❑ Každému výročnímu zasedání bude předcházet dvoutýdenní přípravná schůzka expertů. V roce 2003 budou projednávána první dvě témata, v roce 2004 další dvě a v roce 2005 poslední schválené téma. V roce 2003 bude schůzce expertů i výročnímu zasedání smluvních států předsedat představitel zemí střední a východní Evropy, v roce 2004 představitel Hnutí nezávislých a v roce 2005 představitel západní skupiny.
- ❑ Všechna rozhodnutí, jak v rámci jednání expertů, tak zasedání smluvních států, budou přijímána konsenzem. Setkání expertů připraví přesné zprávy popisující jejich práci.
- ❑ 6. hodnotící konference vezme v úvahu závěry všech těchto zasedání a rozhodne o dalším postupu [9].

Schválené rozhodnutí umožnilo vytvořit rámec pro pokračování multilaterální spolupráce v oblasti zákazu biologických a toxinových zbraní. V dané situaci nebylo možné uvažovat o širším mandátu pro skupinu expertů nebo výroční zasedání, který by šel za rámec samotného rozhodnutí.

Možnosti posílení verifikačního režimu BTWC

Ve snaze dále napomoci posilování BTWC, a tím i způsobu, jak čelit hrozbě biologických zbraní, vypracovali odborníci Velké Británie materiál, který by se mohl stát podkladem pro další diskuze.

Podle jejich názoru by bylo účelné přijmout opatření jak na mezinárodní, tak na národní úrovni, která by zahrnovala [10]:

a) *Vyšetřování podezřelého nevyhovění BTWC (údajné použití biologických zbraní, zneužití zařízení a podezřelá vypuknutí nemocí)*

Vyšetřování by mohla mít formu rozšířené a revidované verze existujícího postupu generálního tajemníka OSN pro vyšetřování údajného použití chemických a biologických zbraní. (Tento proces byl vypracován jako reakce na údajné případy použití těchto zbraní v jihovýchodní Asii a v iránsko-irácké válce počátkem a v polovině 80. let.) Alternativně by mohl být zahrnut buď v samostatné nebo v kombinované mezinárodní dohodě, která by pokrývala jiná témata, např. pomoc v případě útoku biologickými zbraněmi nebo hrozby útoku biologickými zbraněmi.

b) *Pomoc v případě použití nebo hrozby použití biologických zbraní*

Smluvní státy by mohly zdůraznit svůj existující závazek podle BTWC poskytnout různé druhy pomoci v případě útoku biologickými zbraněmi nebo vážných hrozbách útoku kterýmkoliv státem nebo nestátním činitelem proti smluvnímu státu. Takový závazek by byl konzistentní s opatřeními Charty OSN pro kolektivní a regionální bezpečnost. Pomoc by mohla zahrnovat diplomatickou podporu, ekonomickou pomoc a sankce proti použití

biologických zbraní, konvenční vojenskou pomoc a dodávky, opatření pro předběžné skladování vakcín, antibiotik, antivirů a prostředky dekontaminace.

c) *Národní trestní legislativa*

Smluvní státy by měly, pokud tak již neudělaly, schválit trestní legislativu přenášející opatření BTWC do národního právního systému.

d) *Vědecký poradní výbor*

Vzhledem k rychlosti technických změn v přírodních vědách by se měl setkávat každoročně nebo jednou za dva roky vědecký poradní výbor ke zhodnocení změn a jejich vlivu pro BTWC a navrhnout opatření, která jsou potřebná k jejímu posílení.

e) *Zrevidované opatření k posílení důvěry*

Existující soubor opatření k posílení důvěry by mohl být znovu posouzen z hlediska, zda existuje prostor pro zdokonalení jejich oblastí nebo stupně podrobnosti pro zajištění užitečnějších ročních zpráv smluvních států. Mohl by zahrnovat přílohu o rozsahu informací, vyměňovaných dobrovolně mezi státy, jakož i možnost dobrovolných návštěv zařízení, notifikovaných podle existujících nebo revidovaných opatření k posílení důvěry. Tyto návštěvy by měly být schváleny mezi participujícími smluvními státy a předmětem návštěv, recipročních nebo jiným způsobem prováděných, by samozřejmě mohla být jakákoliv zařízení, vzájemně schválená oběmi stranami.

f) *Nová Úmluva o fyzické ochraně nebezpečných patogenů*

Žádoucí je nová mezinárodní dohoda, která by stanovila soubor standardů pro fyzickou ochranu a způsoby nakládání s nebezpečnými patogeny drženými nebo spotřebovávanými ve výzkumných laboratořích. Smluvní státy by měly v jakémkoliv případě vytvořit zákonný systém účinné vlastní kontroly použití, skladování a přepravy patogenů.

g) *Nová Úmluva o zločinnosti chemických a biologických zbraní*

Existují návrhy, již vypracované v akademické komunitě, pro novou úmluvu, která zavádí kriminální zodpovědnost pro jakékoliv individuální obvinění z porušení zákazů BTWC nebo Úmluvy o zákazu chemických zbraní. Státy by měly být povinny postavit před soud nebo vydat jednotlivce, kteří takovou úmluvu poruší.

h) *Zvýšit úsilí stálého dozoru nad výskytem nemocí, na zkvalitnění detekce a diagnózy a obecně zabránění infekčním nemocem*

Šíření nemocí a náhlý výskyt nových nemocí jsou stále více globální problémy, neomezené pouze na rozvojové země. Taková opatření stálého dozoru by byla aplikována pro nemoci lidí, zvířat a rostlin.

i) *Zásady morálního kodexu pro specialisty*

Takové zásady by mohly být vypracovány vědeckými pracovníky a dalšími specialisty k vytyčení mezinárodních standardů pro práci relevantní k zákazům BTWC. Takové zásady by mohly zahrnovat, mezi jiným, prohlášení, že vědci použijí svoje znalosti a zkušenosti ve prospěch lidí, zvířat a rostlin a nebudou provádět jakékoliv aktivity směřované k použití biologických agens nebo toxinů pro nepřátelské účely nebo v ozbrojených konfliktech.

j) *Aktivní podpora univerzálního členství BTWC*

Mělo by být vynaloženo další diplomatické úsilí k podpoře plného členství v BTWC a účasti v hodnotících konferencích.

k) *Odvolání výhrad k ženevskému protokolu z roku 1925*

Řada smluvních států BTWC si udržuje svá práva výhrad k ženevskému protokolu týkajících se odplaty v případě, jestliže jsou napadeny biologickými zbraněmi. Jde o právní

nekonstetenci při porovnání s povinnostmi, kterými jsou zavázány v BTWC, a proto by tato udržující práva odvetu měla být zrušena.

1. a 2. výroční zasedání smluvních států BTWC

Na základě rozhodnutí obnoveného zasedání 5. hodnotící konference BTWC se ve dnech 10. - 14. listopadu 2003 konalo v Ženevě 1. výroční zasedání a ve dnech 6. - 10. prosince 2004 2. výroční zasedání smluvních států BTWC. V souladu se závěrečným dokumentem 5. hodnotící konference bylo 1. výroční zasedání zaměřeno na dvě základní témata - „národní opatření nutná k implementaci zákazů stanovených BTWC, včetně přijetí sankcí zakotvených v trestním právu“ a „národní mechanismy ustanovující a udržující bezpečnost a dohled nad patogenními mikroorganismy a toxiny“. 2. výroční zasedání bylo zaměřeno na „posílení a rozšíření národních a mezinárodních institucionálních snah a existujících mechanismů v oblasti dozoru, detekce, diagnostiky a boje s infekčními nemocemi postihujícími člověka, zvířata a rostliny“ a „mezinárodní spolupráci v oblasti vyšetřování a reakce v případech údajného použití biologických nebo toxických zbraní nebo podezřelých vypuknutí nemocí“.

Předsedou 1. výročního zasedání smluvních států BTWC byl zvolen maďarský velvyslanec Tibor Tóth. V závěru tohoto zasedání smluvní státy vzaly na vědomí, že neohledě na lišící se právní a ústavní úpravy mezi 151 smluvními státy BTWC schválily tyto státy podobné základní principy a sdílejí společné hodnoty.

Smluvní státy zdůraznily potřebu přijmout na národním stupni taková opatření, která by udržovala jejich závazky a zodpovědnost k posílení a implementování BTWC. Následně schválily tato doporučení:

- ❑ Je účelné zhodnotit (a v případě nezbytnosti uzákonit nebo aktualizovat) národní právní úpravy, včetně regulačních a donucovacích opatření, která zajistí efektivní implementaci BTWC a která zvýší efektivní zabezpečení patogenů a toxinů.
- ❑ Spolupráce mezi smluvními státy s rozdílnými právními a ústavními normami má výrazně pozitivní účinek. Smluvní státy, které jsou schopny provádět tuto činnost, mohou poskytnout právní a technickou pomoc jiným státům, které ji požadují při vytváření a/nebo rozšíření jejich vlastní legislativy a kontrol v oblastech národní implementace a biologické bezpečnosti.
- ❑ Jsou potřebná komplexní a konkrétní národní opatření k ochraně sbírek patogenů a z hlediska kontroly jejich použití pro mírové účely. Opatření pro zabezpečení biologické bezpečnosti a procedury, které zajistí, že nebezpečné materiály nejsou dostupné osobám, které by je mohly zneužít pro účely proti duchu BTWC, mají vysokou hodnotu.
- ❑ Smluvní státy vzaly v úvahu, že dohoda o opatřeních diskutovaných na 1. výročním zasedání významně přispívá k efektivnější implementaci a posílení BTWC, jakož i k poskytnutí základny pro zhodnocení pokroku na 6. hodnotící konferenci v roce 2006 [11].

Předseda 2. výročního zasedání smluvních států BTWC vrchní ředitel pro otázky bezpečnosti Ministerstva zahraničních věcí JAR Peter Goosen již před zasedáním připravil čtyřstránkový dokument, obsahující syntézu základních myšlenek, jež k oběma tématům zazněla v červenci 2004 při jednání expertů. Dokument současně obsahoval obecné výzvy smluvním státům

BTWC k dopracování legislativního rámce a posílení národních kapacit tak, aby mezinárodní spolupráce mohla být účinnější.

Již v úvodu výročního zasedání zazněla k tomuto dokumentu řada kritických připomínek, předseda jej proto v průběhu týdne přepracoval do zkrácené dvoustránkové podoby. S pokazem na skutečnost, že ani toto 2. výroční zasedání smluvních států nemělo negociační mandát, řada především rozvojových zemí odmítla přijetí jakýchkoli závazků, byť formulovaných jako doporučení.

Na koordinačních poradách Evropské unie byla dokumentu vyjadřována podpora, i když podle většiny členských zemí nepředstavuje žádný pokrok na cestě k přijetí verifikačního protokolu BTWC. Některé státy (Kuba, Írán, Malajsie, Pákistán) napadaly dokonce i obecná konstatování o funkci mezinárodních organizací (Organizace pro zemědělství a výživu, Food and Agriculture Organization, FAO; Světová zdravotnické organizace, World Health Organization, WHO; Mezinárodní úřad pro zdraví zvířat, World Organization for Animal Health, OIE). Tyto organizace dle jejich vyjádření nesmějí ani v případě spolupráce v oblasti monitorování „překračovat své humanitární poslání“ a provádět v jednotlivých zemích žádná vyšetřování, která by přesahovala rámce jejich statutů. Jediným právně podloženým mechanismem pro vyšetřování v oblasti použití biologických a toxických zbraní je podle nich pravomoc generálního tajemníka OSN a má jím zůstat i nadále.

Nakonec byl dokument přijat až po vypuštění všech formulací, které by jakkoli vyzývaly ke konkrétním opatřením. Mnoho smluvních států, včetně členských zemí Evropské unie, tak se zklamáním muselo konstatovat, že se BTWC posílit nepodařilo.

V části 2. výročního zasedání týkajícího se posílení a rozšíření národních a mezinárodních institucionálních snah a existujících mechanismů v oblasti „dozoru, detekce, diagnostiky a boje s infekčními nemocemi postihujícími člověka, zvířata a rostliny“ smluvní státy uznaly, že [12]:

- ❑ vypuknutí infekčních nemocí může být zabráněno a potlačeno prostřednictvím včasné detekce, okamžité odezvy a mezinárodní spolupráce a podpory na národním a mezinárodním stupni,
- ❑ posílení a rozšíření národního a mezinárodního dozoru, detekce, diagnózy a boje s infekčními nemocemi může podpořit cíl a smysl BTWC,
- ❑ primární zodpovědnost za dozor, detekci, diagnózu a boj s infekčními nemocemi spočívá na smluvních státech, zatímco WHO, FAO a OIE mají globální zodpovědnost v rámci svých mandátů. Příslušné struktury, plánování a činnost smluvních států a WHO, FAO a OIE by měly být zkoordinovány a navzájem doplňovány,
- ❑ vědecký a technologický vývoj obsahuje potenciál k významnému zdokonalení dohledu nad nemocemi a reakcí při jejich vypuknutí.

Smluvní státy tak následně schválily:

- ❑ podporování existujících sítí relevantních mezinárodních organizací pro dozor, detekci, diagnózu a boje s infekčními nemocemi a činnosti k posílení programů WHO, FAO a OIE v rámci jejich mandátů, pro pokračování výzkumu, vývoje a posílení rychlých, efektivních a spolehlivých aktivit pro dohled, detekci, diagnózu a boje s infekčními nemocemi, včetně případů mimořádných situací mezinárodního dopadu,
- ❑ zdokonalovat, kde je to možné, národní a regionální kapacity dohledu nad nemocemi a jestliže jsou smluvní státy schopny tuto činnost vykonávat, pomáhat a povzbuzovat, s nezbytným souhlasem, jiné smluvní státy v této činnosti,

- ❑ pracovat ke zlepšení komunikace o dohledu na nemocemi, včetně WHO, FAO a OIE, a mezi smluvními státy.

V části 2 výročního zasedání týkajícího se „mezinárodní spolupráce v oblasti reakce na případy údajného použití biologických nebo toxických zbraní nebo podezřelá vypuknutí nemocí, vyšetřování a zmírňování jejich účinků“ smluvní státy uznaly, že:

- ❑ kapacity pro reakci na případy údajného použití biologických nebo toxických zbraní nebo podezřelá vypuknutí nemocí, vyšetřování a zmírňování jejich účinků podporují cíl a smysl BTWC,
- ❑ národní připravenost smluvních států a dohody významně přispívají k mezinárodním kapacitám pro odezvu na případy údajného použití biologických nebo toxických zbraní nebo podezřelá vypuknutí nemocí a pro vyšetřování a zmírňování jejich účinků,
- ❑ vyšetřovací mechanismus generálního tajemníka, vydaný v A/44/561 a schválený Valným shromážděním OSN rezolucí A/Res/45/57 reprezentuje jediný existující mezinárodní institucionální mechanismus pro vyšetřování případů údajného použití biologických nebo toxických zbraní.

Smluvní státy následně schválily:

- ❑ pokračovat v rozvoji svých vlastních národních kapacit k reakci, vyšetřování a zmírňování následků, ve spolupráci s relevantními mezinárodními a regionálními organizacemi, a jestliže jsou smluvní státy schopny tuto činnost vykonávat, pomáhat a povzbuzovat jiné smluvní státy v této činnosti,
- ❑ zvážit na 6. hodnotící konferenci mezi jiným další rozvoj současných postupů pro opatření pomoci smluvním státům v případech údajného použití biologických nebo toxických zbraní nebo podezřelých vypuknutí nemocí,
- ❑ výroční zasedání smluvních států BTWC tak v podstatě jen vzalo na vědomí výsledky diskuze na schůzce expertů v červenci 2004 a hlavně kvůli odporu rozvojových zemí nepřijalo žádná podstatná doporučení nebo závěry. Jediným výstupem je procedurální zpráva, jejíž součástí jsou obecné závěry proběhnuvších diskuzí (viz výše). Přesto toto zasedání nelze hodnotit jednoznačně negativně. V kontextu problémů provázejících celý proces BTWC od roku 2001, kdy byla zastavena jednání o přijetí verifikačního protokolu, je důležité udržet proces BTWC při životě a dovést celý proces k 6. hodnotící konferenci v roce 2006.

Závěr

Ukončení studené války počátkem 90. let bylo spojováno s mnoha nadějemi v nové uspořádání světa míru a stability. Přes veškeré vynaložené úsilí mezinárodního společenství k tomu nedošlo a nyní čelíme nejistému světu, ve kterém existuje vyšší znepokojení z hlediska potenciálního použití chemických nebo biologických zbraní rizikovými státy nebo nestátními činiteli a teroristickými skupinami. Proto důležitost dodržování režimů úplného zákazu jak chemických, tak biologických zbraní se výrazně zvýšila.

V moderní éře se pravděpodobnost chemické a biologické války zvýšila především v důsledku rozvoje přírodních věd a průmyslové základny. Bývalý SSSR a Irák realizovaly utajené ofenzivní programy vývoje biologických zbraní jak uvnitř vládních zařízení, tak zdánlivě

civilních a akademických zařízení, provozech na výrobu vakcín a jiných farmaceutických provozů. Takové zneužití znalostí „dvojího použití“, objektů a technologií zůstává rizikem. Řada zemí v oblasti Perského zálivu, na Blízkém východě a v severní Africe má kapacity pro vývoj biologických nebo chemických zbraní. Hrozba šíření těchto zbraní vyvolaná těmito státy se zvyšuje a zdůrazňuje potřebu hledat efektivnější způsoby boje především proti ofenzivním kapacitám biologických zbraní.

V současné době probíhá veřejná diskuze o možné hrozbě vyvolané teroristickým použitím biologických agens. Hrozba není pouze teoretická. Ačkoliv již dříve byly oznámeny pokusy biologického terorismu, antraxové útoky v USA přicházející bezprostředně po událostech 11. září 2001 demonstrovaly skrytý potenciál tohoto způsobu terorismu z hlediska psychologických, politických a ekonomických účinků, jakož i způsobení nemoci nebo smrti relativně omezeným úsilím.

Po mnoho let probíhala jednání k vypracování opatření, která by výrazně posílila účinnost BTWC. Nezdar jednání smluvních států jak v roce 2001, tak při obnoveném zasedání 5. hodnotící konference v roce 2002 k odsouhlasení verifikačního protokolu k BTWC byl bezpochybně zklamáním. Nehledě na tento výsledek je stále podstatné hledat cesty, kterými by BTWC mohla být posílena.

Literatura:

- [1] Zbraně hromadného ničení byly definovány v roce 1948 komisí OSN pro konvenční výzbroj (UN Commision for Conventional Armaments) jako „zbraně, které zahrnují atomové výbušné zbraně, radiologické zbraně, smrtící chemické zbraně a biologické zbraně a jakékoliv zbraně vyvinuté v budoucnosti, které mají ničivé účinky srovnatelné s ničivým účinkem atomové bomby nebo jiných zbraní uvedených výše“. UN dokument S/C.3/32/Rev.1, August 1948.
- [2] UN A/7575. *Chemical and Bacteriological (Biological) Weapons and the Effects of their Possible Use*. Report of the Secretary-General, United Nations General Assembly, New York, 1 July 1969.
- [3] SAURUGG, H. Bedrohungsbild Superterrorism. *Truppendienst*, 2001, No. 6, s. 512-518.
- [4] *Biological Weapons*. FOA informerar om [A Briefing Book]. National Defence Research Establishment, 1995, Sweden.
- [5] MOODIE, M. *Chemical and Biological Weapons: Will Deterrence Work?* Chemical and Biological Arms Control Institute, Virginia, 1998.
- [6] *Úmluva o zákazu vývoje, výroby a hromadění zásob bakteriologických (biologických) a toxických zbraní a o jejich zničení*. Londýn-Moskva-Washington, 10. dubna 1972.
- [7] GOLDBLAT, J., BERNAUER, T. *The Third Review of the Biological Weapons Convention: Issues and Proposals*. United Nations, New York, 1991.
- [8] STŘEDA, L. *Šíření zbraní hromadného ničení - vážná hrozba 21. století*. Praha: MV - generální ředitelství Hasičského záchranného sboru ČR, 2003, ISBN 80-86640-03-5.
- [9] PEARSON, G. S. *Strengthening the Biological Weapons Convention. Two Decades of Strengthening CBW Prohibitions: Priorities for the BTWC in the 21st Century*. Bradford, UK: Department of Peace Studies University of Bradford, November 2004.
- [10] *Strengthening the Biological and Toxin Weapons Convention: Countering the Threat from Biological Weapons*. Presented to Parliament by the Secretary of State for Foreign and Commonwealth Affairs by Command of Her Majesty, April 2002.
- [11] Report of the Meeting of States Parties to the Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on their Destruction. *BWC/MSP/2003/4* (Vol. I). 26 November 2003.
- [12] Report of the Meeting of States Parties to the Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on their Destruction. *BWC/MSP/2004/3*. 14 December 2004.

Bezpečnost, nebo svoboda...? – falešná volba

Co je svoboda a jakou pro nás má hodnotu – tuto otázku si dnes téměř ani nemůžeme položit bez zásadnější reflexe vztahu svobody k bezpečnosti. Po teroristických útocích posledních let jsme se museli rozloučit s utopií mírového 21. století a smířit se s tím, že naše svoboda a další hodnoty, na kterých je ukotvena liberální tradice, jsou vystaveny novým hrozbám. Politické reakce na vlnu teroristických útoků a především opatření, která byla vládami některých zemí ve jménu bezpečnosti přijata, vnesla i nové napětí mezi pojetí bezpečnosti a svobody. Rozšiřování pravomocí bezpečnostních a zpravodajských složek, navyšování rozpočtů na obranu a bezpečnost, využívání biometrických technologií umožňujících efektivnější kontrolu pohybu osob, to jsou jen některé z kroků, které toto napětí vyvolávají.

Politické debaty v Evropě i zámoří často vzbuzují zdání, že má tato situace závažné důsledky pro roli občana v bezpečnostním systému a že státy mohou bezpečnost svých občanů efektivně zajistit pouze pokud bezpečnostní složky dostanou možnost vplouvat hlouběji do výsostných vod občanských práv a svobod. Celkově tyto debaty sugerují pocit, že svoboda a bezpečnost jsou dnes v příkrém či mírném, každopádně však v rozporu. Debata je však bohužel často vedena velmi hrubými argumenty a používá dláta tam, kde by bylo zapotřebí spíše citlivosti kovotepecké jehly.

Reflexe vztahu bezpečnosti a svobody je však nová jen zdánlivě, neboť tento vztah prošel v západní civilizaci mnoha dějinnými peripetemi. Nemusíme se však ohlédnout dál než k politickým myslitelům 17. a 18. století, kteří svobodu s bezpečím zcela běžně ztotožňovali. Nejvyšším cílem politiky a účelem vlády pro ně byla záruka bezpečnosti, která zase umožňovala svobodu. Text Deklarace práv člověka a občana z roku 1789 poprvé v historii definoval bezpečí jako přirozené a nezadatelné právo člověka a přiřadil jej svobodě a vlastnictví naroven. Toto pojetí v kulisách národních států postupně krystalizovalo do odpovědnosti státu za ochranu, kterou poskytuje svým občanům, za uchování jejich osoby, jejich vlastnictví a základních práv. Stát má občanům zajišťovat bezpečnost, musí však být ve svých záměrech občany kontrolovatelný.

Jednou z centrálních myšlenek moderní liberální společnosti je, že jednotlivec musí být schopen činit rozhodnutí o svém životě bez strachu či stranickosti. Bezpečnost jednotlivce je v této tradici individuálním i veřejným dobrem. Nikoli náhodou označuje jeden ze zakladatelů klasické politické ekonomie Adam Smith svobodu a bezpečí jednotlivce za nejdůležitější rekvizity ekonomické prosperity. Stát pak má občanům zajišťovat bezpečnost a ve svých činnostech má být občany kontrolovatelný.

Tento letmý a nutně zjednodušující pohled do historie je cenný především pro ilustraci zásadní skutečnosti, že svoboda a bezpečnost jsou v moderní evropské tradici spojeny pupeční šňůrou, že jsou spojitými nádobami a nikoli odporujícími si koncepty. Je zřejmé, že se vlivem asymetrických hrozeb a rozšíření konceptu bezpečnosti mimo hranice jed-

notlivých národních států v současné době role občana i státu při zajišťování bezpečnosti proměňuje a mnohdy vyžaduje změny, které bezpečnostním složkám umožní na hrozby přiměřeně a včas reagovat.

Reakce na stávající hrozby by se však měly vyvarovat ambicí podřizovat různé sféry života společnosti nárokům bezpečnosti. Jakmile často krátkodobé politické zřetele převáží, nebo dojde-li dokonce k využívání hrozeb pro politické účely, může charakter bezpečnostních opatření nabývat forem, jaké můžeme po útoku v Beslanu pozorovat v Rusku. Reakce ruské administrativy se zaměřila nejen na posílení pravomocí bezpečnostních složek, nýbrž vedla přímo k okleštění občanských svobod a křehkých demokratických mechanismů.

Jinou verzí této aktuální tendence je neokonzervativní ideologie současné americké administrativy. Americká bezpečnostní doktrína předpokládá tzv. preemptivní úder kdykoli vznikne podezření, že některý stát či teroristická organizace na jeho území je způsobilá ohrožit bezpečnostní zájmy USA. Bushova inaugurační teze, že přežití svobody v USA stále více závisí na úspěchu svobody v jiných zemích, tak ze svobody činí politicko-militární zástavu v unilaterální bezpečnostní misi pro šíření Dobra v podobě exportu demokracie a lidských práv a pro likvidaci režimů, které americká administrativa umístila na „osu zla“.

Aby bezpečnostní složky mohly úspěšně bojovat s terorismem a organizovaným zločinem, aby včas bránily šíření zbraní hromadného ničení a dalším podobným hrozbám, musí nutně docházet ke změnám jejich řízení, koordinace a občas i k rozšiřování jejich kompetencí. Pokud vlády a parlamenty umožní bezpečnostním složkám disponovat sofistikovanými technologiemi, získávat informace od soukromých i státních subjektů, zřizovat a využívat centrální registry informací apod., bude se pravděpodobnost úspěšnosti teroristických akcí snižovat, i když jistá hladina rizika zůstane i nadále nevyhnutelná.

Reakce na nové hrozby však musí být rozvázná, což může být při pohledu na nevinné oběti teroristických útoků mnohdy obtížné. Opatření podnikaná v souvislosti s naší bezpečností je jistě možné konstruovat tak, aby byla striktně adresná a spojená s důslednými kontrolními mechanismy. V první fázi by vlády především měly podnikat kroky vedoucí k větší kooperaci bezpečnostních složek státu a k důslednému využívání těch oprávnění, která již mají k dispozici. Stávající oprávnění totiž rozhodně nejsou zanedbatelná.

Vztah bezpečnosti a svobody se bude proměňovat a možná více než kdy dříve se při hledání nového způsobu jejich koexistence stane bezpečnost výztuží a pojivem našich práv a svobod. Pokud ale v Evropě přistoupíme na svůdnou debatu, která mezi těmito dvěma navýsost cennými komoditami sugeruje rozpor a protiklad, budeme se podílet na postupném oklešťování liberální lidskoprávní tradice. Právě Evropa by měla díky svým historickým zkušenostem všem podobným svodům odolat.

Teroristé útočí na hodnoty spočívající v samotném srdci liberální tradice. Některá opatření, která mají společnost proti terorismu imunizovat, však paradoxně vedou k těmuž – stali bychom se nepřáteli sami sobě, kdybychom ve jménu bezpečnosti účelově a bez rozvahy umenšovali svobody a práva, jež jsou nosnými pilíři naší tradice. Pokud bychom toto dopustili, přiznali bychom terorismu vítězství na naší domácí půdě.

Právní rámec a civilní aspekty vedení soudobých operací

V rámci řešení krizových situací se mohou ozbrojené síly České republiky v souladu s Chartou Organizace spojených národů a politikou České republiky aktivně účastnit operací, vedených NATO nebo Evropskou unií, Organizací spojených národů, případně Organizací pro bezpečnost a spolupráci v Evropě nebo v rámci účelově vytvářených koaličních uskupení. Pro plnění těchto úkolů budou ozbrojené síly České republiky zpravidla působit mimo území České republiky v rámci koaličního uskupení. Výjimku tvoří asistenční operace k záchranným, monitorovacím, pátracím, přepravním a jiným úkonům na území ČR, které budou vedeny zpravidla autonomně na vlastním území.

Operační prostředí

Potenciální možnost použití ozbrojených sil České republiky v různých operačních prostředích se za poslední desetiletí dramaticky změnila.

Geografické a klimatické podmínky

Soudobé operace, jichž se mohou účastnit vojska nebo jednotlivci AČR, se mohou odehrávat v různorodých geografických a klimatických prostředích, jako jsou step, poušť, džungle, hory a velehory, bažiny, močály, lesy a pralesy, chladné až arktické oblasti, města a městské aglomerace apod. Tomu bude nezbytné přizpůsobit výcvik a přípravu vojsk, jejich výstroj, výzbroj a vybavení, i taktiku činnosti. K systematické přípravě na stále větší možnost působení v takovýchto oblastech řada zemí NATO zpracovává nové koncepce nebo aktualizuje stávající doktríny. Z hlediska operačního umění a taktiky se v tomto ohledu v současné době asi nejvíce rozvíjí koncepce bojů o město.

Civilní dimenze soudobých operací

Soudobé operace se prakticky výhradně odehrávají v přímém kontaktu s civilním obyvatelstvem, jehož ochrana, neboli zabezpečení bezpečného prostředí, je při mírových a humanitárních operacích, v souladu s příslušným mandátem, zpravidla hlavním účelem celé operace. V těchto případech působí v daném operačním prostoru, obvykle pod stejným mandátem, vždy celá řada mezinárodních vládních a nevládních organizací za účelem poskytnutí humanitární pomoci místnímu obyvatelstvu a následně obnovy země. Ačkoliv v takovýchto případech bývá hlavním cílem vojenských sil zabezpečit bezpečnost a hlavním cílem civilních organizací humanitární pomoc, v řadě případů, zejména v začátcích operace, poskytují humanitární pomoc nebo se podílejí na obnově země i vojenské síly. Proto je důležitou součástí každé soudobé vojenské operace civilně-vojenská spolupráce, a to jak s civilními vládními a nevládními organizacemi, tak i s mocenskými a správními autoritami a úřady, zastupujícími civilní obyvatelstvo.

Jednou z velmi důležitých aspektů správně vedené operace je znalost všech faktorů civilního prostředí – sociálních, politických, kulturních, náboženských, ekonomických a humanitárních a na základě jejich průběžné analýzy vedení informačních a psychologických operací s cílem získat sympatie a podporu místního obyvatelstva na svou stranu. Zejména logistická podpora a různé pomocné služby (např. tlumočení) se v řadě případů neobejdou bez využití místních zdrojů a pracovní síly, jehož loajalita může být kritickým taktickým faktorem pro působení vojenských jednotek.

Právní dimenze vedení operací

Všechny vojenské aktivity jak v době míru, tak i ozbrojeného konfliktu mají být v souladu s mezinárodně uznanými normami chování, známými pod názvem **právo ozbrojených konfliktů**. Jedná se o mezinárodně přijatý právní rámec, který je bezpodmínečně závazný pro vedení všech operací i působení velitelů a jednotlivců. Zákony ozbrojeného konfliktu jsou tvořeny soustavou mezinárodních smluv (haagské a ženevské konvence) a jsou založeny na principu humanity v tom, že upravují vztahy mezi humanitárními potřebami na jedné straně a vojenskými cíli na druhé. K vůdčím principům patří to, že má být zakázáno použití takové síly, které by způsobilo nadměrné utrpení, zranění nebo nadměrnou destrukci k dosažení daného cíle. Z těchto zákonů se odvozují i konkrétní pravidla použití síly, schvalovaná velitelem pro danou operaci a její jednotlivé fáze nebo činnosti.

Vliv asymetrických hrozeb

Vážnou bezpečnostní hrozbu v některých současných operačních oblastech představují nevládní zájmové skupiny a organizace, které nerespektují principy mezinárodního práva a demokracie a dopouštějí se násilí, potlačování lidských práv a svobod a teroristických útoků. Velmi obtížná předvídatelnost takovýchto akcí vytváří specifické požadavky na komplexní obranu proti nim, jak v oblasti odhalování a prevence, tak z hlediska účinných prostředků k jejich odvracení či odstraňování následků. Aktuálnost hrozby teroristických útoků, v rámci nichž mohou být zákeřným způsobem použity nejrůznější druhy zbraní a nebezpečné prostředky, se podstatně zvýraznila a potenciálně může dospět až k možnosti použití zbraní hromadného ničení.

Civilně-vojenská spolupráce (CIMIC)

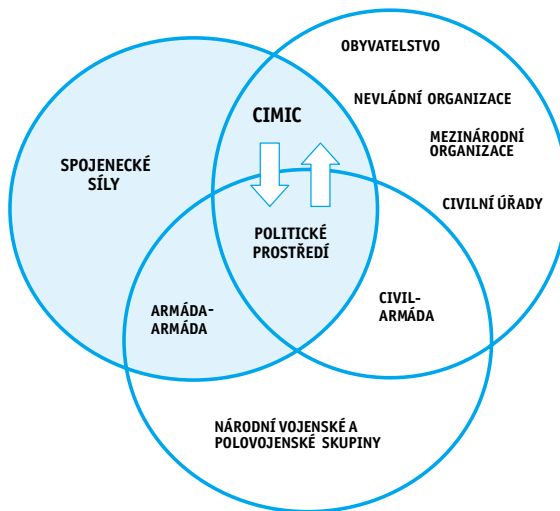
CIMIC je v rámci NATO definována jako: **Koordinace činnosti a spolupráce mezi velitelem NATO a civilním prostředím, zahrnujícím místní obyvatelstvo, představitele místní správy a samosprávy, jakož i mezinárodní, národní a nevládní organizace a agentury (MC 411).**

Mezi hlavní aktéry a vlivy, působící v prostorech vedení operací patří:

- ❑ místní obyvatelstvo a jeho samosprávné orgány, jako primární objekt, kvůli kterému se vojenské mírové mise zpravidla uskutečňují,
- ❑ spojenecké nebo národní síly, vyslané k zajištění bezpečnosti a nutné pomoci místnímu obyvatelstvu,

- ❑ mezinárodní, národní a nevládní organizace, poskytující místnímu obyvatelstvu humanitární pomoc a pomoc při obnově země,
- ❑ místní vojenské a polovojenské organizace a skupiny a

- ❑ politické prostředí, ovlivňované mandátem, politickými rezolucemi, směnicemi apod., ale i politickými zájmy účastnických zemí, uplatňovanými velmi často právě cestou CIMIC (viz **obr.**).

Obr.: Vojensko-civilní rozhraní

V rámci nové strategické koncepce NATO je uvedeno, že „vzájemná součinnost mezi silami Aliance a civilním prostředím (jak vládním, tak i nevládním), ve kterém síly Aliance působí, je pro úspěch vedení operací rozhodující“. Tento fakt je dán objektivně skutečností, že operace NATO, které jsou vedeny mimo

jejich národních a politických rámců, vyžadují od civilních institucí nebo potřebnou infrastrukturu, představují různorodé a velmi komplexní požadavky, které nelze efektivně a v potřebném rozsahu zabezpečit bez účinné spolupráce s civilními autoritami a organizacemi.

Cílem CIMIC je zabezpečit a udržovat všestrannou spolupráci civilního obyvatelstva a institucí v operační oblasti velitele tak, aby se vytvořily civilně-vojenské podmínky, které mu nabízejí největší možné mravní, materiální a taktické výhody. Z tohoto cíle vyplývá nutnost zabránění získání takových výhod směrem k aktuálnímu, nebo možnému nepříteli.

Účelem CIMIC v delším časovém horizontu je vytvořit a udržovat podmínky, které budou zajišťovat úspěch řešení krizí a zajišťování vojenských misí. Dnes se žádná vojenská operace NATO neobejde bez operací CIMIC, jejíž aktivity působí ve prospěch podpory mise. Velitel rozvíjí aktivity CIMIC především k vytvoření mravních, materiálních a taktických výhod, směřujících k založení stabilního prostředí, ve kterém může být mise snáze dokončena. CIMIC může být i centrem pozornosti mise, jako v případech vojenské pomoci při odstraňování následků přírodních katastrof nebo humanitární pomoci. Mimo tento rámec mohou být spojenecké síly též částečně závislé na civilních institucích, zdrojích a informacích, a spoléhat na civilní úřady při zajišťování bezpečnosti, volnosti pohybu a působení v určitých oblastech.

Po velitelích všech stupňů se objektivně čím dál více žádá, aby při plánování a řízení vojenských akcí brali v potaz sociální, politické, kulturní, náboženské, ekonomické, ekologické, místní a humanitární aspekty mise. Kromě toho musí brát velitelé v úvahu přítomnost médií a velkého počtu zkušených mezinárodních a nevládních civilních organizací, působících ve společném operačním prostoru, zpravidla pod stejným mandátem a se stejným cílem – pomoci místnímu obyvatelstvu. Jelikož jsou však přístupy a metody práce odlišné, jsou pro

velitele tyto organizace často zdrojem potenciálních třenic, kterým je nutné předcházet nebo je alespoň zmírňovat správně organizovanou součinností na všech úrovních velení a řízení.

Praktické zabezpečování cílů CIMIC lze rozdělit do třech základních funkčních kategorií:

- ❑ **Spolupráce s civilními orgány a organizacemi**, a to jak s místní samosprávou, tak s mezinárodními i národními vládními a nevládními organizacemi.
- ❑ **Pomoc civilnímu obyvatelstvu**, v souladu s cíli mise. Pomoc může zahrnovat využití vojenských zdrojů, informací, osob, materiálu, výzbroje, spojovacího zařízení, specialistů, školení osob, apod. Všeobecně je možno říci, že bude uplatňována tehdy, je-li to výhodné a potřebné pro splnění úkolů vojenské mise anebo proto, že odpovědní civilní představitelé a organizace nejsou schopni takovou pomoc sami realizovat.
- ❑ **Zabezpečení potřeb vlastních sil**. V tomto ohledu jde o to, že vojenské síly mohou být částečně závislé na civilních zdrojích a informacích z civilního sektoru. Úkolem velitelů proto bude snaha získat pro zabezpečení operace potřebné zdroje ze strany místního obyvatelstva, orgánů a organizací. Současně je třeba dohlížet na zabezpečení rovnováhy při využití zdrojů ze strany spojeneckých sil, místním obyvatelstvem a mezinárodními a nevládními organizacemi.

Pro praktické uplatňování civilně-vojenských vztahů je důležité správně chápat tři základní humanitární principy, na jejichž základě působí většina civilních humanitárních organizací:

- a) **Lidskost**. Kdykoliv se vyskytne lidské utrpení, cílem by mělo být jeho zmírnění. Důstojnost a lidská práva jednotlivců a skupin musí být dodržována.
- b) **Nestrannost**. Humanitární pomoc musí být prováděna bez diskriminace. Pomoc se poskytuje bez ohledu na národnost, politickou nebo ideologickou příslušnost, rasu, náboženství, pohlaví nebo etnickou příslušnost, ale jen na základě nutné potřeby.
- c) **Neutralita**. Poskytovatelé humanitární pomoci nesmí stranit některé znepřátelené straně nebo se angažovat v protikladných aspektech politické, rasové, náboženské a ideologické povahy.

Zákony ozbrojených konfliktů

Moderní dějiny lidské civilizace dokazují, že i v případech tak vyhrcočených situací mezi státy, jakými jsou války, mají strany ozbrojeného konfliktu zájem na tom, aby byla vzájemně zachovávána a respektována určitá pravidla. Je to pro ně totiž v konečných důsledcích výhodné. Na této skutečnosti je založeno **právo ozbrojených konfliktů** (tento pojem je rovnocenný s pojmy mezinárodní humanitární právo či válečné právo), jehož posláním je přispívat k ochraně lidí před následky války (Haagské úmluvy v systému mezinárodního práva, 1. díl).

Jeho hlavní úlohou je chránit v době ozbrojených konfliktů a v bezprostřední souvislosti s nimi jednotlivé osoby a jejich majetek i společnost jako celek. Omezuje volnost stran, zúčastněných v konfliktu, v použití metod a prostředků války pouze podle jejich vlastního výběru a zavazuje je i v době ozbrojeného konfliktu chovat se stanoveným způsobem.

Mezinárodní právo je souborem právních norem, které upravují chování států v jejich vzájemných vztazích a regulují rovněž jejich styky s mezinárodními organizacemi. Jde o sys-

tém pravidel a principů vytvářených primárně státy, který pokrývá téměř všechny aspekty mezistátních aktivit.

Právo ozbrojených konfliktů (LOAC- Law of Armed Conflict) je možné chápat jako zvláštní odvětví mezinárodního práva, které upravuje veškerá pravidla týkající se války. Jeho účelem je stanovit (zjednodušeně řečeno) pravidla pro chování znepřátelených států a příslušníků jejich ozbrojených sil v případech ozbrojených konfliktů. Zároveň při tom ale chrání základní lidská práva osob, které upadly do zajetí – tzv. válečných zajatců, zraněných a nemocných a civilistů. V neposlední řadě právo ozbrojených konfliktů chrání civilní obyvatelstvo před nebezpečím plynoucím z vojenských operací a chrání tzv. komatanty [1] před nadměrným utrpením. Můžeme tedy shrnout, že právo ozbrojených konfliktů se zabývá právní regulací ozbrojených konfliktů s cílem je maximálně humanizovat – tedy bez jakékoli diskriminace zajistit v každé době respektování důstojnosti lidské bytosti a učinit vše pro předcházení či alespoň zmírnění utrpení těch, kteří nejsou na konfliktu přímo účastní, i těch, kteří byli z konfliktu vyřazeni v důsledku nemoci, zranění či zajetí. Právo ozbrojených konfliktů bylo původně výlučně obyčejové, postupně se ale stávalo předmětem mezinárodních dohod, přijatých na mezinárodních konferencích. V těch případech, které nejsou pokryty mezinárodními úmluvami, je civilnímu obyvatelstvu a komatantům poskytována ochrana na základě principů mezinárodního práva odvozených z vžitých zvyklostí, principů humanity a tlaku veřejného mínění [2].

Prameny práva ozbrojených konfliktů

Právo ozbrojených konfliktů se tradičně dělilo do dvou hlavních částí – první část tvořilo tzv. **haagské právo**, druhou **ženevské právo**. Jejich pojmenování vychází z názvů měst, kde byla většina dohod je tvořící, sjednávána. Zatímco haagské právo se zabývá především způsoby vedení vojenských operací, včetně způsobů a prostředků vedení boje, ženevské právo je zaměřeno na ochranu obětí ozbrojeného konfliktu, tedy válečných zajatců, raněných, nemocných, civilistů aj. Rozdíl mezi oběma skupinami smluv se však časem stíral – uvedené aspekty lze totiž jen těžko od sebe oddělovat. Přijetím dnes platných **čtyř ženevských úmluv** o ochraně obětí ozbrojených konfliktů a jejich dvou Dodatkových protokolů vznikl obsáhlý dokument o 600 člancích, který zahrnuje jak ochranu obětí konfliktů, tak vymezuje dovolené způsoby a prostředky vedení boje.

Tím představuje zcela **základní kodex norem soudobého práva ozbrojených konfliktů** s tím, že obsáhl jak problematiku upravenou „starými“ ženevskými úmluvami, tak úmluvami haagskými (včetně zásad obsažených v Úmluvě na ochranu kulturních statků za ozbrojeného konfliktu z r. 1954) a kodifikoval celou řadu pravidel zachovávaných do té doby pouze v podobě obyčeje.

Základními dokumenty, které tvoří systém práva ozbrojených konfliktů, jsou:

1. Ženevské úmluvy o ochraně obětí ozbrojených konfliktů z r. 1949:

- ☐ Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných a nemocných příslušníků ozbrojených sil v poli;
- ☐ Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných, nemocných a trosečníků ozbrojených sil na moři;

- ☐ Ženevská úmluva o zacházení s válečnými zajatci;
- ☐ Ženevská úmluva o ochraně civilních osob za války.
- 2. Úmluva o zákazu vývoje, výroby a skladování bakteriologických (biologických) a toxických zbraní a o jejich likvidaci z r. 1972.
- 3. Dodatkové protokoly ke čtyřem ženevským úmluvám z r. 1977:
 - ☐ Dodatkový protokol o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů;
 - ☐ Dodatkový protokol o ochraně obětí konfliktů nemajících mezinárodní charakter.
- 4. Úmluva o zákazu nebo omezení používání určitých druhů konvenčních zbraní, které mohou způsobit nadměrné utrpení nebo mít nerozlišující účinky z r. 1980 a její protokoly:
 - ☐ Protokol (I) o zákazu používání výbušných zbraní s nedetekovatelnými střepinami,
 - ☐ Protokol (II) o zákazu nebo omezení používání min a podobných prostředků,
 - ☐ Protokol (III) o zákazu nebo omezení používání zápalných zbraní,
 - ☐ Protokol (IV) o zákazu oslepujících laserových zbraní (z r. 1995),
- 5. Úmluva o zákazu vývoje, výroby, skladování a užívání chemických zbraní a o jejich likvidaci z r. 1993.
- 6. Úmluva o zákazu používání, skladování, výroby a přesunu protipěchotních min a jejich likvidaci z r. 1997.
- 7. Římský statut mezinárodního trestního tribunálu OSN z r. 1998.
- 8. Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů z r. 2000.

Základní principy práva ozbrojených konfliktů

Právo ozbrojených konfliktů vychází ze tří základních zásad:

- ☐ zásada válečné účelnosti,
- ☐ zásada právní regulace války,
- ☐ zásada humanity.

Pokud jde o zásadu válečné účelnosti, vychází z toho, že cílem ozbrojeného konfliktu je násilně zlomit ozbrojený odpor protivníka v nejkratší možné době s co nejnižšími náklady. Pojem válečné účelnosti ospravedlňuje použití síly nezakázané mezinárodním právem v nejširším možném rozsahu za účelem realizace cíle ozbrojeného konfliktu. Zásada válečné účelnosti předpokládá:

- ☐ použitá síla je a má být kontrolována,
- ☐ použití síly je nezbytné ke zlomení odporu nepřítele, a
- ☐ síla může být použita pouze v tom rozsahu, který je potřebný k dosažení rychlého podrobení nepřítele.

Zásada válečné účelnosti není pojmem, který by bylo možné vykládat izolovaně. Neoprávněje k porušování jednotlivých mezinárodních úmluv, ale musí být brána v úvahu při vytváření pravidel pro vedení nepřátelských akcí.

S touto zásadou úzce souvisí i zásada právní regulace války, podle které neexistuje neomezené právo válčících stran si vzájemně škodit, pokud jde o způsoby a prostředky vedení

války. Například v 19. století byl zastáván zejména německými autory názor, že zásada válečné účelnosti převažuje nad zásadou právní regulace. To bylo vyvráceno v trestních procesech proběhlých po druhé světové válce. Zásada válečné účelnosti nemůže ospravedlnit akce absolutně zakázané právem, neboť prostředky k dosažení vojenského vítězství nejsou neomezené. Ozbrojené konflikty tedy musí být vedeny v rámci limitů stanovených mezinárodním právem.

Pokud jde o zásadu humanity, spočívá jednak ve specifických zákazech použití zrádných prostředků a takových, které působí nadměrné utrpení nebo škody a které nejsou nezbytné ke zlomení odporu protivníka a jednak v tom, že zakazuje použití přímého válečného násilí vůči civilnímu obyvatelstvu a civilním objektům.

Operační principy

- ❑ **Princip rozlišování** – ukládá závazek rozlišovat mezi komatanty a vojenskými cíli na straně jedné a civilními objekty a civilním obyvatelstvem na straně druhé. Tento závazek je samozřejmě závislý na kvalitě informací dostupných velitelům v době rozhodování.
- ❑ **Princip nediskriminace** – musí být brán v úvahu ve dvou směrech. Za prvé, právo ozbrojeného konfliktu je závazné pro obě strany konfliktu. I když jedna strana může označit stranu druhou za agresora, není oprávněna na základě tohoto tvrzení aplikovat právo jiným způsobem. Za druhé, právo ozbrojeného konfliktu musí být aplikováno bez jakéhokoliv rozlišování založeného na rase, barvě pleti, náboženském vyznání nebo víře, národnosti nebo jakémkoliv jiném obdobném kritériu. Fakt, že nepřátelé jsou rozdílné barvy pleti nebo rozdílného náboženského vyznání neopravňuje žádnou stranu aplikovat právo odlišným způsobem.
- ❑ **Princip proporcionality** [3] představuje pojitko mezi pojmy válečné účelnosti a humanity. Tento princip stanoví, že způsobené civilní škody a ztráty nesmí být nepřiměřené ve srovnání s hodnotou očekávaných výsledků celé vojenské operace.
- ❑ **Princip reciprocity** vychází z předpokladu, že bude-li porušen zákon jednou bojující stranou, druhá strana může mít tendenci ke stejnému nebo ještě bezohlednějšímu přístupu, čímž například použitím nepřiměřených nebo zakázaných prostředků může získat dokonce nechtěnou operační výhodu. I z tohoto důvodu je z operačního hlediska potřebné dané zákony dodržovat.

Při uplatňování ochrany poskytované právem ozbrojených konfliktů je nutné rozlišovat, zda jde o konflikt mezinárodního či nemezinárodního charakteru. V případě konfliktu mezinárodního charakteru jsou stanoveny základní záruky představující minimální ochranu zaručenou všem osobám – jde např. o zásadu, že nesmí být ohroženo tělesné či duševní zdraví osob (tedy zákaz vraždy, mučení, mrzačení, tělesných trestů, braní rukojmí aj.), jsou stanoveny minimální procesní záruky při trestním stíhání za činy související s ozbrojeným konfliktem a řada dalších. Speciální ochrana je pak poskytována tzv. obětem války. Oběťmi války se rozumějí ranění a nemocní příslušníci ozbrojených sil, trosečníci, váleční zajatci a civilní obyvatelstvo. K zajištění péče o raněné a nemocné je ochrana poskytnuta též zdravotnickému personálu válčících stran.

Ozbrojenými konflikty nemajícími mezinárodní charakter se rozumějí ty případy, kdy na území jednoho státu dochází k ozbrojenému konfliktu mezi vládními ozbrojenými silami a disidentními silami nebo jinými ozbrojenými skupinami, které vykonávají pod odpovědným velením takovou kontrolu nad částí státního území, že jim to umožňuje vést trvalé a koordinované vojenské operace a aplikovat Dodatkový protokol II o ochraně obětí těchto konfliktů [4].

Tyto konflikty můžeme členit dále podle rozsahu do dvou skupin, a to na tzv. **konflikty většího rozsahu**, kam můžeme zařadit konflikty probíhající mezi ozbrojenými silami vlády a jinými organizovanými ozbrojenými skupinami majícími velení, kontrolujícími tak rozsáhlou část území, že na ní lze provádět koordinované a trvalé bojové operace a tzv. **konflikty menšího rozsahu**, což jsou ostatní ozbrojené konflikty probíhající na území smluvní strany ženevských úmluv.

Ženevské úmluvy pak stanoví určité povinnosti, které jsou strany ozbrojeného konfliktu povinny dodržovat. U konfliktů menšího rozsahu jde v podstatě pouze o určitý minimální standard humanity (zákaz útoků na život a zdraví, krutého zacházení, mučení, braní rukojmí). U konfliktů většího rozsahu se opět rozlišují záruky poskytované všem osobám, které se přímo neúčastní bojových akcí, a poskytování ochrany na vyšší úrovni pro speciální kategorie osob – raněné, nemocné, trosečníky, zdravotnický a duchovní personál.

Povinností všech smluvních stran ženevských úmluv je dodržovat jejich ustanovení, zamezit a zároveň i předcházet jejich porušování a v neposlední řadě stíhat všechna jejich porušení. Na vývoj v právní úpravě ozbrojeného konfliktu navázala i regulace stíhání tzv. zločinů podle mezinárodního práva. V dosavadní praxi docházelo k ustavení trestních tribunálů ad hoc pro daný konflikt. V r. 1998 přijala OSN rozhodnutí o ustavení Mezinárodního trestního soudu OSN, který je soudem stálým, a do jeho působnosti náleží mimo zločinů proti lidskosti a genocidy také zločiny válečné. Česká republika ovšem dosud neratifikovala statut Mezinárodního trestního soudu.

Přestože dochází k rychlému rozvoji ve vývoji zbraní a revolučním změnám ve válčení, právo ozbrojených konfliktů zůstává již celé století v počátečním stadiu. Zatímco dnešní svět čelí stále aktuálnějším hrozbám terorismu a způsoby válčení se diametrálně změnily (již nejde většinou o válku, kde by na obou stranách vystupoval stát, ale vystupují na jedné straně různé teroristické skupiny), právo ozbrojených konfliktů stanovuje obecné principy válčení ze začátku 20. století, kdy lidstvu nebylo známo ani vzdušné bombardování. Tyto základní principy – z nichž některé jsou vágní a otevřené odlišným interpretacím, byly uzákoněny před nebo během první a druhé haagské mírové konference v letech 1899 a 1907. Proto je nutné zdůraznit, že za poslední století výrazně vzrostla potřeba znovupotvrzení a dalšího rozvoje práva ozbrojených konfliktů.

Závěr

Respektování civilních aspektů a právního rámce nabývá při vedení soudobých mnohonárodních operací na stále větším významu. Projevuje se to ve změně souvisejících koncepcí a doktrín, ve změnách námětů spojeneckých cvičení i konkrétně procvičovaných cvičení, v přípravě vojsk a štábů, včetně předoperační přípravy a samozřejmě i v operačním plánování soudobých operací. V rámci AČR patří otázka civilně-vojenské spolupráce k postupně uznávaným důležitým funkčním oblastem plánování a vedení operací. Pokud jde o právní aspekty operací je tato problematika průběžně zaváděna do všech druhů přípravy velitelů,

vojsk a štábů i relevantních koncepčních a doktrinálních dokumentů, tak aby bylo možné se ctí dostát závazku, který Česká republika přijala k šíření mezinárodního humanitárního práva.

Poznámky k textu:

- [1] Příslušník organizovaných ozbrojených sil, skupin a jednotek strany v ozbrojeném konfliktu. Jsou určeni k bojovým úkolům a mají právo účastnit se nepřátelských akcí. V případě zajetí mají právo na status válečného zajatce.
- [2] „Martensova klauzule“ byla pojmenována podle ruského diplomata Fjodora Fjodoroviče Martense, který ji navrhl na 1. haagské konferenci v r. 1899.
- [3] Článek 57 odst. 2 a bod iii Dodatkového protokolu o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů.
- [4] Čl. 1 odst. 1 Dodatkového protokolu II z roku 1977 o ochraně obětí konfliktů nemajících mezinárodní charakter.

Literatura:

- Army Code No 71565*, Army Doctrine Publication, Volume 1, Operations, DGD&D/18/34/46, Velká Británie, June 1994.
- NATO Civil-Military Co-operation (CIMIC) Doctrine* AJP 9, 2002.
- NATO Military Policy on Civil-Military Co-operation*, MC 411, EAPC/PFP(PCG)N(2001)0004.
- Law of Armed Conflict at the Operational and Tactical Level*, B-GJ-005-104/FP-021, National Defence Canada, 13. 8. 2001.
- POTOČNÝ, M., - ONDŘEJ, J. *Mezinárodní právo veřejné: zvláštní část*, C. H. Beck, 2003, ISBN 80-7179-801-0.
- ČEPELKA, Č., ŠTURMA, P. *Mezinárodní právo veřejné*. Eurolex Bohemia, 2003, ISBN 80-86432-57-2.
- ROSENBLAD, E. *International Humanitarian Law of Armed Conflict*. Henry Dunant Institute, Geneva 1979, ISBN 2-88044-002-5.
- PICKET, J. *Development and Principles of International Humanitarian Law*. Martinus Nijhoff Publishers, Dodrecht/Boston/Lancaster, 1985, ISBN 90-247-3199-2.

Je samozřejmé, že chceme-li – a my opravdu chceme – mít skutečné odborníky, kteří budou v armádě působit dlouhodobě, musíme jim, a to ve spolupráci s armádami jak v rámci NATO, tak Evropské unie, pro to připravit podmínky. Musí mít motivaci pracovat v armádě. Proto si myslím, že velmi nebezpečné jsou občasné nekvalifikované pokusy zasáhnout do systému odměňování v armádě, do systému výsluh a do jiných systémů, které motivují odborníky, aby v armádě zůstali, aby nezaměnili uniformu za civil, neboť jde o takové odborníky, kteří by se v nevojenské oblasti zcela určitě uplatnili.

*Pohledem ministra obrany
(z rozhovoru ministra obrany Karla Kühnla pro Rescue Report 21. 4. 2005)*

Ochrana životů, zdraví a majetkových hodnot je spolu se zajištěním svrchovanosti, územní celistvosti a ochranou demokratických základů České republiky základní povinností, a tedy i funkcí státu. Vzdelávání pracovníků veřejné správy v oblasti krizového řízení je v návaznosti na reformu veřejné správy a vstup České republiky do Evropské unie velmi důležitým krokem k zajištění podmínek pro řešení možných mimořádných událostí získáním odborných znalostí, technickou a technologickou připraveností na zvládání krizových situací, a také tvorbou nebo aktualizací legislativy v souvislosti s harmonizací vzájemné spolupráce mezi zeměmi Evropské unie.

Od roku 2001, kdy byl vládou přijat **Systém vzdělávání pracovníků ve veřejné správě** a bezpečnostní radou státu **Koncepce vzdělávání v oblasti krizového řízení**, uplynulo již několik let. Materiály však již nebyly dostatečně aktuální a ne zcela respektovaly novou legislativu.

Z nutnosti reagovat na nové legislativní normy nově upravující přípravu a vzdělávání státních zaměstnanců a zaměstnanců ve správních úřadech a úředníků územních samosprávných celků je potřebná její aktualizace, která byla již v závěru loňského roku nastartována.

Jaký je současný stav?

6. ledna 2004 bylo přijato usnesení Bezpečnostní rady státu (BRS) č. 93, které uložilo prvnímu místopředsedovi vlády a ministři vnitra ve spolupráci s ministrem obrany, ministryni zdravotnictví, ministryni školství, mládeže a tělovýchovy a předsedou Správy státních hmotných rezerv zabezpečit *aktualizaci* Koncepce vzdělávání v souladu s reformou veřejné správy v termínu *do 30. září 2004*.

Po komplexním posouzení všech navrhovaných úprav, které vyplynuly z reformy veřejné správy a s ní souvisejících legislativních norem nově upravujících přípravu a vzdělávání státních zaměstnanců a zaměstnanců ve správních úřadech a úředníků územních samosprávných celků se ukázalo, že stávající platnou Koncepci **není vhodné** z důvodů nového pojetí a zachování přehlednosti **aktualizovat** zapracováním změn do jejího textu, **ale je nezbytné vydat novou**, jež bude navrhované úpravy akceptovat a současně vytvářet podmínky pro vzdělávání cílových skupin v oblasti krizového řízení v dalším období.

Nově do procesu profesního vzdělávání vstoupily některé vyšší odborné školy (VOŠ), vysoké školy (VŠ), které mají nebo usilují o získání akreditace Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) ke vzdělávání v oblasti krizového řízení. I když neexistuje povinnost VOŠ a VŠ vytvářet vzdělávací a studijní programy pro uvedenou oblast, je tato možnost vzdělávání v navrhované koncepci rovněž zohledněna.

Hlavní aspekty navrhované Koncepce vzdělávání v oblasti krizového řízení

Cílem Koncepce vzdělávání v oblasti krizového řízení je:

- ❑ systémové řešení přípravy osob v předmětné oblasti,
- ❑ stanovení cílových skupin,
- ❑ stanovení způsobů a zásad pro zpracování rámcových vzdělávacích programů pro jednotlivé cílové skupiny,
- ❑ vytvořit podmínky k získávání a prohlubování kvalifikace a její zvyšování v oblasti potřebné pro činnost profesionálních pracovníků a osob dotčených oblastí krizového řízení,
- ❑ realizovat koordinaci a výkon státní správy v oblasti činností spojených se vzděláváním v krizovém řízení v odpovědnosti MV ve spolupráci s dalšími zainteresovanými ústředními správními úřady.

Základní východiska

Legislativní základ procesu vzdělávání v oblasti krizového řízení v České republice je tvořen zákony a odvozenými legislativními předpisy a dalšími dokumenty řešícími zejména problematiku:

- národního programu rozvoje vzdělávání v České republice,
- krizového řízení, ochrany obyvatelstva, ochrany ekonomiky, obrany státu, vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku, integrovaného záchranného systému a hospodářských opatření pro krizové stavy,
- působností a úkolů orgánů krizového řízení, ministerstev a jiných správních úřadů.

Dále se jedná o právní normy a další interní akty řízení nově upravující přípravu a vzdělávání státních zaměstnanců a zaměstnanců ve správních úřadech a úředníků samosprávných celků:

- ❑ zákon č. 218/2002 Sb., o službě státních zaměstnanců ve správních úřadech a o odměňování těchto zaměstnanců a ostatních zaměstnanců ve správních úřadech (služební zákon),
- ❑ zákon č. 312/2002 Sb., o úřednících územních samosprávných celků a o změně některých zákonů,
- ❑ zákon č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému a o změně některých zákonů,
- ❑ zákon č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů,
- ❑ zákon č. 241/2000 Sb., o hospodářských opatřeních pro krizové stavy a o změně některých souvisejících zákonů,
- ❑ usnesení vlády č. 1028/2001 o pravidlech, kterými se stanoví způsob přípravy zaměstnanců ve správních úřadech a v Úřadu vlády ČR.

Systém přípravy osob

Systém přípravy osob se v předmětné oblasti člení na dvě úrovně:

1. Získání kvalifikace cestou vyššího odborného vzdělávání nebo vysokoškolského vzdělávání

Touto cestou se uskutečňuje získávání kvalifikace a v určitých případech také její prohlubování.

Je realizováno v rámci akreditovaných vzdělávacích a studijních programů a jeho rozpracování je v kompetenci příslušných škol.

2. Další profesní vzdělávání

Další profesní vzdělávání je určeno pro cílové skupiny pracovníků se zaměřením na:

- prohloubení kvalifikace potřebné k výkonu funkce nebo činnosti v oblasti krizového řízení, její udržování a pravidelnou aktualizaci odborných znalostí včetně získávání a prodlužování odborné způsobilosti opravňující k výkonu určených činností,
- doplnění potřebných znalostí z oblasti krizového řízení pro konkrétní funkce nebo činnosti, jejich udržování a pravidelnou aktualizaci.

Kategorizace vzdělávacích modulů:

MODUL A : obecné základy krizového řízení

MODUL B : úvod do problematiky krizového řízení

MODUL C : krizové řízení při nevojenských krizových situacích

MODUL D : obrana státu

MODUL E : ochrana obyvatelstva

MODUL F : ochrana ekonomiky

MODUL G : vnitřní bezpečnost a veřejný pořádek

MODUL H : hospodářská opatření pro krizové stavy

MODUL I : integrovaný záchranný systém

MODUL J : krizové řízení v oblasti zdravotnictví

Možný podíl vojenských škol (Univerzity obrany) na přípravě osob

Modul A, B – Zajištění obrany státu
– Ochrana obyvatelstva

Modul C, I – Možnosti použití AČR při řešení krizových situací nebojového charakteru státu na území (asistenční operace)

Modul D – Obrana státu - systém plánování obrany
– místo a úloha OS ČR v systému KŘ EU a NATO

Koordinace vzdělávacího procesu

Za řízení, koordinaci a výkon státní správy v oblasti činností spojených se vzděláváním v krizovém řízení **odpovídá MV v součinnosti s MO, MZ, MŠMT a SSHR:**

- ústřední správní úřady a krajské úřady v rámci své odpovědnosti za vzdělávání v oblasti krizového řízení zajišťují úkoly v souladu s principy této aktualizované koncepce,

- **MV spolupracuje s MO, MZ a SSHR** při přípravě obsahu, forem a realizaci vzdělávání v krizovém řízení na úrovni orgánů krizového řízení a obcí,
- pracovním a poradním orgánem VCNP pro řešení otázek spojených s problematikou koordinace procesu „vzdělávání v krizovém řízení“ je stálá mezirezortní pracovní skupina složená ze zástupců MV, MO, MZ, MŠMT a SSHR.

Finanční zabezpečení

Finanční náklady na vzdělávání státních a ostatních zaměstnanců ve správních úřadech se pokrývají z vyčleněných finančních prostředků na vzdělávání v rámci kapitol státního rozpočtu.

Finanční náklady na vzdělávání úředníků územních samosprávných celků se pokrývají ze schválených finančních prostředků na vzdělávání v rámci územních rozpočtů územních samosprávných celků.

Závěr

Systémové řešení procesu vzdělávání v oblasti krizového řízení je jednou z priorit přípravy pracovníků veřejné správy v České republice i v zemích Evropské unie.

Vojenské školství, zejména jeho vrcholové pracoviště – Univerzita obrany – může v tomto procesu sehrát nemalou úlohu a zabezpečit tak přípravu nejen příslušníků rezortu obrany, ale přispět ke komplexnímu vzdělávání pracovníků veřejné správy.

Použité zkratky:

BRS	- Bezpečnostní rada státu
KŘ	- krizové řízení
MŠMT	- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
MV	- ministerstvo vnitra
MZ	- ministerstvo zahraničí
SSHR	- Správa státních hmotných rezerv
VCNP	- výbor pro civilní a nouzové plánování

K čemu jsou pro NATO gripeny? Vždyť pro NATO jsou účelnější jiné naše armádní složky, třeba chemici.

Ale my nevytváříme armádu pro NATO, my vytváříme armádu pro bezpečnost České republiky. Znovu, kdybychom byli neozbrojeni ve vzduchu, tak by například toto, tuto úlohu musel převzít někdo jiný za nás a byli bychom černým pasažérem Evropy, a to vůbec nemyslím na to, jak by se lidem u nás líbilo, kdyby létala nad našimi hlavami nadzvuková luftwaffe. Mně by to třeba osobně nevadilo, ale myslím si, že leckomu by to vadilo.

Z rozhovoru ministra obrany Karla Kühnla na ČRo6 28. 4. 2005, Studio Stop

Každý člověk má právo na život, lidský život si zasluhuje ochranu.
Charta základních práv a svobod

Prvořadou zodpovědností vlády každé země je bezpečnost obyvatel. Předcházení neštěstím a omezení jejich následků závisí zejména na včasné kvalitní informovanosti, na poskytování adresné a konkrétní informace. Pojmy jako „bezpečnost“, „ohrožení“, „krize“ sice patří mezi ty nejfrekventovanější pojmy, jež jsou užívány v hromadných sdělovacích prostředcích a prezentují se v odborných kruzích, nicméně jedním z problémů, které v této souvislosti musíme řešit, je skutečnost, že neužíváme jednotné názvosloví týkající se právě oblasti bezpečnosti, nouzových situací, krizí. Řízení krizových situací není snadnou záležitostí a chystaná opatření jsou zahrnuta do celkového rámce plánování. Ale ani sebedokonalejší plánování nesplní svůj úkol, když občané nebudou rozumět varování, tomu, co mají dělat. Všechno souvisí se vším.

Úvod

Ochrana životů, zdraví a majetkových hodnot, zajištění suverenity, ochrany demokratických základů a územní celistvosti jsou jednou ze základních funkcí a povinností státu. Jedná se o soubor činností a postupů konkrétně odpovědných orgánů, které se zabývají činností s cílem minimalizovat negativní dopady možných mimořádných událostí a krizových situací na zdraví, životy lidí a jejich životní podmínky. Tato koncepce ochrany obyvatelstva České republiky je srovnatelná s převážnou většinou vyspělých evropských států.

Některé státy svou polohou patří k územím, která jsou často sužována dopady přírodních katastrof a pohrom, existují oblasti s vysokou pravděpodobností sociálních nepokojů i mimořádných bezpečnostních rizik. Je třeba si uvědomit skutečnost, že žádné území není odolné vůči klimatickým změnám. Nepříznivé jevy eliminujeme pomocí techniky a technologií, které snižují zranitelnost infrastruktury, ale vyvolávají naopak jiné problémy a potíže. V důsledku globalizace ekonomiky se zvyšují ekonomické škody, dochází k narušení činnosti v celých regionech a zvyšuje se tak riziko zranitelnosti obyvatelstva.

Díky pokroku v dopravě a komunikaci došlo k úzkému propojení světa ale současně i vzájemné závislosti a provázanosti. Částečně kvůli této vzájemné závislosti jsou mezinárodní organizace a týmy povolávány zasahovat při řešení mimořádných nebo krizových situací. Záchrané týmy jsou vysílány pracovat s jednotkami jiných zemí, někdy i ze zemí, o nichž víme jen velmi málo. Proto je důležité studovat a naučit se komunikovat s lidmi z jiných kultur v krizových situacích, při živelních pohromách, technologických i jiných haváriích a dalších nouzových situacích. Znalost sociálně kulturního prostředí je obvykle vysoce důležitým prvkem při efektivním provádění úkolů mnohonárodnostních týmů sestavovaných jak plánovaně, tak ad hoc, ale sama o sobě nestačí.

Schopnost komunikovat a pracovat v odlišném prostředí

Počínaje rokem 1989, po vstupu do NATO a vstupem České republiky do EU v r. 2004, bylo třeba začít přijímat různá opatření, jak dosáhnout zlepšení jazykových i socio-kulturních znalostí kvůli nastupujícímu trendu k mnohonárodnostnímu složení jednotek a týmů nasazovaných ve společných operacích. Pro současné i budoucí operace je a bude charakteristické prováděné a společné působení mnohonárodnostních týmů. Ať se jedná o záchranné operace nebo poskytování humanitární pomoci, není tým z jedné země obvykle schopen fungovat sám.

Mnohonárodnostní týmy jsou složitým komplexem kultur, systémů a skupin. Aby týmy byly schopné fungovat, musí být adaptabilní. Poslední výzkumy ukázaly, že nedostatek zkušeností v týmové mnohonárodnostní spolupráci jsou významnou překážkou adaptability. Hledají se způsoby, jak zdokonalit schopnosti mnohonárodnostních týmů lépe fungovat v nejrůznějších situacích.

Jednou z možností je dobrá znalost společně používaného jazyka (většinou se jedná o angličtinu), jednotné odborné standardizované terminologie a hlubší pochopení kulturních rozdílů. Využijeme-li efektivně tyto poznatky, zvýší se funkčnost i flexibilita takových smíšených týmů. Znalost terminologie, schopnost komunikovat a pracovat v odlišném prostředí nebude pouze klíčovým faktorem při rozhodování řídicích struktur, ale stane se také základem adaptability, stability a výkonnosti týmu.

Jako problém se jeví i skutečnost, že v České republice není dosud jednotně upraveno názvosloví týkající se problematiky nouzových situací, krizí, krizových situací, obecně oblasti krizového managementu. Už samotný výraz „krizový management“ může mít podle názoru odborníků různý výklad. Tato situace není ve světě běžná a uvedeme-li pro srovnání např. Kanadu nebo další angloamerické státy, tam je každému naprosto jasné, co je definicí míněno. Nedostatkem chápání krizových situací u nás, na rozdíl od jiných států, je fakt, že ve světě termín „krize“ charakterizuje situaci, která se týká celostátní úrovně nebo situace mezi více státy. U nás je možné tímto výrazem označit téměř každou mimořádnou situaci.

Proto je třeba už během přípravy i při vlastním řešení situace vzniklé v důsledku mimořádné události vytvořit a používat pro komunikaci určitý soubor pojmů, které jsou jednoznačné, standardně používané, tedy i stejně chápáné.

Krizový zákon

Dalším příkladem je zákon č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů (tento zákon je nazýván jako krizový zákon). Na schválení a účinnost tohoto zákona čekali dlouhou dobu pracovníci státní správy, kteří byli zapojeni v oblasti příprav na krizové situace a podíleli se na problematice řešení mimořádných událostí v rozsahu své působnosti.

Do této doby se pojmy „krize“, „krizové řízení“, „krizový stav“, „zvláštní zásoby“, „mimořádná událost“, „nouzové hospodářství“, „záchranné a likvidační práce“, „havárie“, „ochrana obyvatel“ atd. řadily do jedné kategorie, kterou si nazval každý tak, jak se momentálně rozhodl. I dnes se však stále setkáváme s tím, že ne všichni pracovníci státní správy a samosprávy umí správně pojmenovat a zařadit vzniklou nebo předpokládanou situaci a příslušnou aktivitu, která je s ní spojená. Ve sdělovacích prostředcích se rovněž dovídáme zkreslené a nepřesné informace o řešení vzniklých situací, a to především z pohledu odpovědnosti.

Původní záměr zahrnout celou tuto oblast do jednoho zákona vycházel z výše nastíněného přístupu. V průběhu příprav této legislativy se ukázalo, že je třeba rozdělit vše, co se spojuje s ochranou života, zdraví, životního prostředí a majetku na běžné a časté mimořádné události, pro jejichž řešení zřizuje stát profesionální záchranné pořádkové sbory a služby, a na události, při kterých by bylo třeba měnit běžný klidový systém, to znamená hospodářský, majetkoprávní a veřejnoprávní.

Proto vyvstal velice aktuální problém definovat pojem mimořádná událost, krize a krizový stav. Dalším úkolem bylo vysvětlit rozdíl, stanovit mezi nimi hranice a stanovit povinnosti a pravomoci profesionálů (základních složek integrovaného záchranného systému) a ostatních při řešení mimořádných událostí, stanovit pravomoci a povinnosti státní správy (orgánů krizového řízení) a ostatních pro řešení krizí.

Kde tedy můžeme najít výklad a adekvátní význam jednotlivých pojmů, termínů a definic nejenom v mateřské jazyce, ale i v jazycích dalších? Co vůbec rozumíme pod termínem pojem? Pojmy, jak v českém nebo kterémkoli cizím jazyce, mohou představovat slova běžně používaná v obecném jazyce, speciální termíny jiných oborů, přejaté výrazy nebo výrazy nově vytvořené, které jsou typické pro odborný jazyk, např. kryptogramy, akronymy...

Cíl ale zůstává stejný: vytvořit systém vzájemně logicky uspořádaných termínů a definic, které jasně, zřetelně, jednoznačně a logicky vymezují rámec a hranice oboru a neumožňují žádný jiný výklad používaných pojmů.

Definice nesmí skrývat rozpor, musí stanovovat význam a smysl termínů, váže se na praktické používání v určitém oboru nebo profesi, musí být logicky výstižná a stručná a je nutné se vyhybat používání negace. Po vytvoření systému definic je třeba provést odpovídající kodifikaci, aby se jednotlivé termíny i celý systém staly závazné pro všechny odborníky.

Odborné terminologické slovníky

Dalším krokem je určit a přiřadit adekvátní definice v dalších cizích jazycích. V současné době jsou z hlediska terminologie závazné a platné dva dokumenty – „Odborný terminologický slovník AAP-15“ a slovník „Zkratky a zkratková slova - SHAPE“ i s českým překladem Ministerstva obrany.

Kromě toho bylo stanoveno na základě Nařízení Ministerstva vnitra České republiky č. 82/1998 používat zkratky pojmů, názvy institucí a další výrazy v souladu s dokumentací NATO a dokumenty Ministerstva vnitra. Tímto způsobem je vymezeno používání odborných termínů s jejich výkladem a pochopením a komunikace v oboru by měla probíhat bez nepředvídaných komplikací, problémů a nedorozumění.

Terminologie oboru krizový management se využívá v rámci integrovaného záchranného systému, koordinaci opatření civilního nouzového plánování, při komunikaci se státy, s nimiž jsou uzavřeny bezpečnostní dohody, při jednání se subjekty v působnosti Ministerstva obrany, NATO, v rámci aktivit Partnerství pro mír...

Je naprosto nezbytné, aby se jednou z priorit stala aplikace jednotné odborné terminologie ve standartu používaném v NATO ve všech rezortech, které se podílejí na integrovaném záchranném systému, přípravě a zpracování havarijních plánů a v rámci součinnosti s ostatními státy v případě zásahu mnohonárodnostních týmů.

Komunikace a krizová připravenost

Komunikace je základem života každé společnosti a je nezbytnou podmínkou nejen její existence, ale také jejího organizování a rozvoje. Komunikujeme, aniž bychom si to uvědomovali. Vše co říkáme v oblasti verbální komunikace, naše jednání a chování v oblasti neverbální, slouží k zařazení jedince do společnosti, vytváří mu podmínky pro život, utváří vztahy k jiným jedincům, skupinám a týmům. Dobrá komunikace je velmi důležitá především při zvládání krizových situací a také v přípravě na ně.

Při studiu literatury zaměřené na komunikaci zjistíme, že skoro 70 % bdělého stavu lidé věnují komunikaci, dialogům s okolím, čtení, psaní, vnímání vizuálních podnětů, naslouchání, monologům... Komunikace se tedy stala významným nástrojem organizační kultury, nástrojem vyjasňováním záměrů, postojů, hodnot, prostředkem k vedení lidí a jejich motivaci.

Dnes má světové společenství k dispozici nepřetržitě vysílající kabelové zpravodajské kanály, satelitní vysílání, mobilní telefony, faxy a další techniku a každá rozvinutá země má přístup ke všem nebo alespoň některé z těchto vymožeností. Zvýšená rychlost komunikace vedla ke zvýšení rychlosti, s jakou se dnes svět dovídá o přírodních a člověkem zaviněných krizích. Tento technický pokrok umožňuje reportérům podávat informace o událostech souběžně s tím, jak probíhají. Dnešní doba rychlé komunikace vyžaduje, aby veřejní a odpovědní činitelé byli připraveni reagovat na nouzové situace téměř se stejnou rychlostí, s jakou jsou jim tyto informace o událostech sdělovány.

Dobrá a spolehlivá komunikace při záplavách, zemětřeseních, technologických haváriích nebo teroristických aktivitách může zachránit lidské životy, nespolehlivá a nekvalitní komunikace vede ke ztrátám na životech, přitahuje nežádoucí pozornost a určitým způsobem vypovídá i o částečné neschopnosti se s krizí efektivně vypořádat.

Činnosti spojené s havarijní a krizovou připraveností a s řešením mimořádných a krizových situací si nelze představit bez využití informačních systémů. Jednotlivé rezorty a orgány veřejné správy mají své představy, ale současně je třeba respektovat ustanovení příslušné legislativy a pro srovnání existují i spolehlivě fungující informační systémy v zahraničí.

Řízení boje proti následkům události by mohlo být považováno pouze za technickou záležitost, a proto je třeba vzít na vědomí, že řízení komunikace vyvolává aspekty technické stejně jako emocionální, s nimiž je nutno počítat.

Řízení krizové situace není všeobecně snadnou záležitostí, tím spíše jedná-li se o řízení komunikačních kanálů, které chtějí vysvětlovat krizi a také ji ovlivňovat. Plánování opatření, která je nutno učinit např. ve vztahu ke sdělovacím prostředkům musí být integrováno do celkového rámce plánování. Je nutno se naučit poznávat svět informací, hodnotit ho, zkoumat způsoby jeho fungování, pochopit a vidět jeho požadavky, najít slabá místa a teprve potom kvantifikovat za extrémní situace akční prostředky technické, taktické nebo psychologické.

V každém případě si ale musíme uvědomit, že sebedokonalejší plánování a nejlepší odborníci jsou k ničemu, když nejsme schopni informovat občany o důsledcích jejich jednání. Je velice důležité zaměřit veškerou pozornost na jednotlivce, to znamená zamyslet se nad tím, jak bychom sami reagovali, kdyby došlo k mimořádné události v oblasti, kde nejsme odborníky.

Literatura:

- KOVÁRNÍK, L. K některým problémům při zpracování grafické dokumentace v krizovém řízení. *Konference Krizový management*, Brno 2004.
- KLABAN, V. Úloha krizového plánování v prevenci a řešení krizí. *Konference Krizový management*, Brno 2004.
- ROSICKÁ, Z. *Cross-Cultural Collaboration in Multilingual Environment: Lecture at International Conference on Cultural Diversity and Multinational Collaboration – Crisis Management in Europe – Problems and Perspectives*. Polcje, Slovenia: CRISMART, University of Ljubljana – Ministry of Defence, 2004.
- BELBIN, M. *How to build successful team*. London: B-H, 1996.
- DONELLY, J., H.-GIBSON, J.L.-IVANCEVICH, J. M. *Management*. Praha: Grada Publishing, 2002.
- ROSICKÁ, Z. *Interpersonální komunikace – významný faktor krizového řízení*. Praha: T-SOFT, 2004.

V současné době prochází Armáda České republiky obdobím reforem, z nichž pro veřejnost tu nejviditelnější představuje její plná profesionalizace. Jaké jsou, pane ministře, vaše osobní profesionální ambice, v čem spatřujete hlavní role armády a kam směřujete její vývoj?

Za velmi důležité považuji budovat armádu tak, aby byla vyrovnaná ve všech svých základních úkolech. Prvním ovšem pouze v pořadí, tedy bez vyjádření priority – je připravovat plošnou teritoriální obranu České republiky, samozřejmě v součinnosti s jednotkami NATO, včetně možnosti přijetí aliančních jednotek na území republiky a součinnosti s nimi. Dalším úkolem je připravovat armádu, která je schopna nasazení v místech, odkud mohou vycházet nebezpečí pro Českou republiku, a to třeba i nebezpečí nepřímá. Jsou to místa od republiky vzdálená, kde máme vojáky nasazené v jednotlivých zahraničních misích. Příprava k nasazení armády na takových místech je velmi náročnou otázkou přípravy lidí, techniky a celého jejich zabezpečení. Je třeba si uvědomit, že, abychom mohli vyslat třeba prapor v počtu čtyř set osob, musíme mít do budoucna připravených nejméně čtyřikrát tolik lidí s příslušnou technikou, neboť jedna jednotka se právě z nasazení vrátila, druhá tam zrovna je, třetí se intenzivně připravuje na vystřídání a čtvrtá příslušnou přípravu zahajuje.

K hlavním úkolům armády patří také připravenost na poskytování pomoci nevojenské části společnosti v případě nevojenských ohrožení. Ať už se jedná o jednotlivé tragické události, jakými jsou třeba dopravní nehody, různé přírodní kalamity či plošné události typu velkých záplav, případně rozsáhlý teroristický útok, průmyslová havárie a podobně. Ve všech těchto případech musí být armáda schopna poskytnout účinnou pomoc. Za normálních okolností je to záležitost záchranných praporů, za vypjatých, obtížnějších okolností pak existuje smlouva mezi Ministerstvem vnitra a Ministerstvem obrany o poskytování dalších jednotek na pomoc policii a integrovanému záchrannému systému.

***Pohledem ministra obrany
(z rozhovoru ministra obrany Karla Kühnla pro Rescue Report 21. 4. 2005)***

V tomto článku je vysvětlována problematika rozvoje lidských zdrojů, která je standardně prováděna nejen v podmínkách civilních, státních, ale i soukromých organizací. Pokusíme se tedy objasnit teoretické přístupy k danému tématu a poskytnout tak vojenským i civilním odborníkům dostatečné základy pro úvahy nad úlohou a významem rozvoje lidských zdrojů v kontextu stylů vzdělávání a učení. V konkrétním pohledu se článek zabývá významem rozvoje lidských zdrojů, který hraje velmi důležitou roli v rozvoji nejen lidských zdrojů, ale i organizace jako celku, neboť vzdělaný, zkušený a dostatečně kvalifikovaný lidský potenciál je základním stavebním kamenem všech organizací. Je zde zároveň podrobně pojednáno o nejvýznamnějších teoretických přístupech k učení. V závěru jsou zmíněny podmínky pro efektivní vzdělávání.

Význam rozvoje lidských zdrojů

Rozvoj lidských zdrojů označovaný také jako rozvoj pracovníků je definován v podobě poskytování příležitostí k učení, rozvoji a odbornému vzdělávání (výcviku) za účelem zlepšování individuálního, týmového a celkového výkonu organizace. Podstatou je snaha organizace získávat a udržovat kvalitní zaměstnance, neboť kvalitní lidské zdroje přispívají k celkovému růstu organizace. Zaměstnanci s dostatkem znalostí, dovedností a ochotou učit se něčemu novému jsou klíčovým faktorem umožňující efektivní provádění svěřené práce. Rozvoj lidských zdrojů zahrnuje možnost efektivně využívat jejich potenciál s cílem osobního, odborného a hodnotního růstu každého jedince.

Mezi jednotlivé prvky rozvoje pracovníků patří:

- ❑ Učení – Bass a Vaughan (1967) tento prvek definovali jako relativně permanentní změnu v chování, ke které dochází postupně důsledkem získávání praxe, zkušeností a odborností.
- ❑ Vzdělávání – představuje spíše obecně pojaté znalosti, hodnoty a vědomosti vztahující se ke všem oblastem lidského života, nikoliv však k určitým specifickým pracovním oblastem.
- ❑ Rozvoj – je charakterizován osobním růstem a využitím potenciálu v podobě vzdělávacích akcí, praxí, seminářů a setkání.
- ❑ Odborné vzdělávání – bývá také označováno jako výcvik, zahrnuje v první řadě plánované a systematické působení na chování prostřednictvím vzdělávacích akcí, školení a instrukcí s cílem umožnit jednotlivcům dosáhnout na takovou úroveň znalostí, dovedností a schopností, které jsou nezbytné pro výkon konkrétní funkce.

Rozvoj pracovníků vychází z celkově definované strategie reagující na požadavky konkrétní pracovní funkce definované v podobě vyžadovaných znalostí, dovedností a schopností. Strategie by pak měla především zdůrazňovat reálné vazby mezi konkrétními postupy učení a odborným vzděláváním na jedné straně, na straně druhé pak zhodnotit jak tyto činnosti přispívají ke splnění celkového cíle organizace.

Podstata strategie rozvoje lidských zdrojů pak leží v úvaze, že zaměstnanci jsou nejdůležitějším bohatstvím každé organizace, která se snaží vytvořit takové prostředí, ve kterém by byli zaměstnanci pozitivně motivováni, uznáváni, respektováni a byla jim umožněna seberealizace. V neposlední řadě by pak vykonávaná práce měla pracovníky obohacovat. Vystupuje zde i prvek v podobě hnací síly, která umožňuje většině pracovníků využití možností rozvojového potenciálu ve snaze dosáhnout na vyšší úroveň funkčního postavení.

Většina lidí je soutěživě založena, což je dobrým motivačním prvkem právě v oblasti osobního rozvoje. Pro realizaci strategií rozvoje pracovníků ve formě vzdělávání a výcviku jsou nezbytné finanční prostředky, které jsou považovány za účelně vynaložené, neboť znalosti mají tendenci zastarávat a je nutné držet krok s vývojem v dané oblasti.

Všichni pracovníci by měli rozvíjet své znalosti, dovednosti a zkušenosti nejen k získání vlastního užitku, ale především k poskytnutí užitku organizaci v podobě kvalitně odváděných výkonů. Důležitou úlohu zde hraje nejen týmová práce a formování týmového chování, ale i mezinárodní spolupráce a kooperace.

Vzdělávání pracovníků a jejich rozvoj

Součástí celkového rozvoje lidských zdrojů je vzdělávání pracovníků, které vychází z ekonomických a personálních potřeb organizace. Pedler (1989) považuje učení a vzdělávání za něco, co se týká přírůstku znalostí nebo vyšší úrovně existujících dovedností. Dále Pedler (1989) charakterizuje rozvoj jako pohyb od jednoho stavu bytí nebo fungování k jinému. Tento přístup je základem většiny teorií vzdělávání.

Při snaze pochopit jak se lidé učí je třeba vycházet z:

- ❑ procesu učení,
- ❑ pojetí křivky učení,
- ❑ klíčových faktorů psychologie učení,
- ❑ typů učení,
- ❑ z co neefektivnějšího využití teorií učení.

Hovoříme-li o procesu učení, lze tento proces rozdělit na tři základní oblasti ve kterých se lidé učí:

- ❑ znalosti – co zaměstnanci potřebují znát (poznávací vzdělání),
- ❑ dovednosti – co musejí zaměstnanci umět,
- ❑ postoje – co zaměstnanci cítí ve vztahu ke své práci.

Dle Reaye (1994) je učení a vzdělávání trvalým a přirozeným jevem, přičemž za nejlepší cestu k učení a osvojování si něčeho nového je považována praktická zkušenost, neboli práce samotná. Na proces učení a vzdělávání působí celá řada faktorů, za jedny z nejvýznamnějších jsou považovány psychologické faktory učení, které jsou definovány následovně Reay (1994):

- ❑ Motivace nebo účelnost – lidé se nejlépe učí, jestliže vidí výsledek učení, který jim stojí za to.
- ❑ Významnost z hlediska osobního zájmu nebo volby – motivace k učení bude větší, bude-li je jedinec vidět jako něco významného.

- ❑ Učení se prací – dle přísloví „Slyším a zapomenu. Vidím a pamatuji si. Děláním a pochopím“. Pochopení a porozumění je podstatné pro efektivní výkon, pouze práce může završit a dotvořit skutečné pochopení věci.
- ❑ Právo dělat chyby v bezpečném prostředí – učení se prací znamená, že lidé riskují nezdarem. Je tedy třeba zabezpečit takové podmínky, aby jedinci věděli, že chyby jsou dovoleny a nemají pro ně žádné následky, ale že školitelé jim musejí pomoci, jak se ze svých chyb poučit. Jak to vyjádřil Samuel Beckett: „Pokus. Selhání. Nový pokus. Opět selhání. Lepší selhání.“
- ❑ Zpětná vazba – učící se osoby potřebují zpětnou vazbu k tomu aby posoudili jak si vedou. Tato zpětná vazba je realizována prostřednictvím poskytování nástrojů, s jejichž pomocí mohou zhodnotit své pokroky, tj. nástroje sebehodnocení.
- ❑ Právo učících se osob učit se podle svého vlastního časového rozvrhu a svým vlastním tempem – učení bude efektivnější, jestliže učící se osoby budou moci samy sebe řídit v souladu s vlastními preferencemi ve vztahu k rychlosti postupu při učení.

Teoretické přístupy k učení

Mezi základní teoretické proudy procesu učení patří především:

Poznávací (kognitivní) teorie

Tyto teorie vycházejí z podstaty, jak se lidé učí zjišťovat a definovat problémy a jak hledají řešení těchto problémů. Základem je ta skutečnost, že lidé jsou schopni pro sebe objevovat určité věci což vede k větší pravděpodobnosti udržení si těchto zkušeností a dovedností, které pak dokáží v případě potřeby použít. Tyto přístupy se vztahují k samostatnému učení či principu „udělej si sám“. V rámci těchto přístupů je zde vyjádřen prostor pro participativní vzdělávání, semináře či případové studie, což usnadňuje proces učení v tom, že lidé si spíše zapamatují řešení, které vypracovali sami, než kdyby jim bylo poskytnuto ze strany školitele.

Kybernetické a informační teorie

Podstata kybernetických teorií je založena na zpětné vazbě. Reakce zaměstnanců na pokyny a podněty, které jsou kvalifikovatelné, účinně poslouží jako základna pro vzdělávací programy. Vychází se především z toho, že konkrétní úkol je rozdělen na několik částí. K těmto částem se vztahují dílčí pokyny a podněty, čímž má školený zaměstnanec možnost soustředit se pouze na část úkolu a hodnocený výstup je efektivnější.

Kolbův cyklus učení

Kolb a kol. (1974) se zabývali problematikou cyklu učení a definovali čtyři následující fáze:

1. Konkrétní zkušenosti – (označované jako zážitky), mohou být plánované nebo náhodné.
2. Reflexní pozorování – vztahuje se k aktivnímu přemýšlení o zkušenosti (konkrétním zážitku) a jeho významu.
3. Abstraktní vytváření pojetí (vytváření teorií) – generalizování na základě zkušenosti (zážitku) za účelem vytvoření různých pojetí a myšlenek, které lze aplikovat v případě, že se člověk ocitne v podobné situaci.
4. Aktivní experimentování – testování pojetí nebo myšlenek v nových situacích, což poskytuje východisko pro novou konkrétní zkušenost a celý cyklus začíná znovu.

Podstatou Kolbova (1974) modelu je uzavřený kruh, ve kterém se konkrétní zkušenost (zážitek) transformuje do informace či pojetí, které je považováno za východisko v nových situacích. Důležité pro aplikaci tohoto přístupu v praxi je nezbytnost přesunutí zaměstnanců z role pozorovatelů do role aktivních účastníků. Zároveň se také vychází ze skutečnosti, že každý člověk je individualitou, a tudíž se zde projevuje individuální přístup k učení.

Z tohoto důvodu se pak školitelé musejí flexibilně přizpůsobit jedincům tak, aby konkrétní styl učení byl efektivní pro daného jedince. Školitelé by tedy měli upřednostnit tento přístup, než prosazovat svůj vlastní, který nemusí být vždy účinný pro všechny. V návaznosti na tyto skutečnosti Kolb a kol. (1974) rozdělil styly učení do následujících skupin:

- ❑ **Kompromisníci** – školitelé, kteří učí metodou pokusů a omylů a spojují přitom dvě fáze cyklu – fázi konkrétní zkušenosti s fází experimentování.
- ❑ **Imaginativní typy**, kteří preferují postup od konkrétních k abstraktním situacím učení a od úvah k aktivnímu zapojení. Tito jedinci mívají značnou fantazii a mohou vidět celou situaci z různých hledisek.
- ❑ **Logické typy**, které preferují experimentování s nápady a váží si těchto nápadů pro jejich praktickou užitečnost. Jejich hlavním zájmem je to, zda teorie funguje v praxi a spojují tak abstraktivní a experimentální dimenze.
- ❑ **Asimilátoři**, kteří rádi vytvářejí své vlastní teoretické modely a přeměňují řadu nesourodých pozorování do obecného uceleného vysvětlení. Orientují se tak na reflexivní a abstraktní dimenze.

Typy učících se osob (styly učení)

Honey a Mumford (1986) ve svých studiích definují čtyři typy učících se osob, z čehož odvozují základní čtyři typy učení:

- ❑ **Aktivisté** se plně a bez předpojatosti zapojují do nových zkušeností a zážitků a líbí jim si v nových úkolech.
- ❑ **Přemítaví** stojí v pozadí a pozorují nové zkušenosti a zážitky z různých úhlů. Shromažďují údaje, zkoumají je a pak docházejí k závěru.
- ❑ **Teoretici** upravují a aplikují svá pozorování ve formě logických teorií. Mají sklon k perfekcionalismu.
- ❑ **Pragmatici** dychtí vyzkoušet nové myšlenky, přístupy a pojetí tak, aby si ověřili zda fungují.

Honey a Mumford (1986) dále uvádějí, že tyto čtyři styly učení nejsou absolutně výlučné, je zřejmé, že charakter školitele se může prolínat mezi jednotlivými skupinami.

Podmínky pro efektivní vzdělávání

Při shrnutí uvedených teoretických přístupů je nezbytné zaměřit pozornost na okolnosti a podmínky, které by měly být splněny proto, aby bylo možné tyto teorie v praxi uplatnit.

V prvé řadě je za klíčový prvek považována motivace, neboli zaměstnanci by měli být motivováni se vzdělávat. Měli by vycházet z reálné skutečnosti spočívající v zastarávání současné úrovně znalostí, dovedností či schopností a předpokládat, že výkon budoucích funkcí bude vyžadovat nové dovednosti, schopnosti a znalosti. Zároveň jako nezbytný prvek celého

motivačního procesu je třeba přesně definovat a určit cíle, kterých má být prostřednictvím vzdělávání dosaženo.

V systému učení hraje klíčovou úlohu zpětná vazba v podobě školitele, který by pomohl a povzbudil tam, kde je to nezbytné. Dalším předpokladem je pocit uspokojení vzdělávající se osoby ze systému vzdělávání. Každý je schopen se učit za těch nejobtížnějších a nejnáročnějších podmínek za předpokladu, že studiem uspokojuje své potřeby.

Z druhého úhlu pohledu platí, že vzdělávací systém musí být považován za užitečný, pokud ne, hrozí zde nebezpečí neúspěchu i toho nejlepšího systému. Pasivní postoj je považován za významnou překážku v učení, je žádoucí aby se vzdělávající osoby aktivně podílely a zapojovaly do výuky.

Teoretická východiska nabízejí celou řadu přístupů, nicméně je nezbytné používat takové metody, které nejlépe vyhovují konkrétní studijní skupině, jejich obměna a rozmanitost pak povede ke zvýšení zájmu, a tím i efektivnosti. Nejen vhodné metody, styly učení, ale i dostatečný časový prostor pro osvojení a absorbování znalostí a dovedností tvoří významný prvek. Školitel by měl poskytnout dostatek času svým studentům ke „strávení“ nových myšlenek a názorů, jakož i prostor pro vyzkoušení si probrané tematiky. Vzdělávání, které je koncipováno jako dlouhodobé, vyžaduje průběžná přezkoušení a vyhodnocování tak, aby byl znám konkrétní pokrok a posun dopředu směrem k dosažení vytyčeného cíle.

Závěr

Nikdo se moudrým nerodí, nýbrž se jím stává (L. A. Seneka). Tento výrok by mohl účinně charakterizovat celkový proces učení, seznamování se s něčím novým, osvojování si nových poznatků a zejména pak význam vzdělání a osobního rozvoje každého jedince. Role vzdělávání a rozvoje lidských zdrojů je v současné době považována za klíčovou. Empirické studie potvrzují, že není možné jednoznačně říci, který styl či metoda učení je ta nejlepší a neefektivnější, neboť každý z nás je odlišná osobnost a individualita, je tedy zřejmé, že jednotlivé aplikované metody a postupy budou mít jiné výstupy u jednotlivých skupin pracovníků.

Závěrem je důležité zdůraznit, že vzdělávání a osobní rozvoj nesmí být považován za činnost jednorázovou. Proto zabezpečení možnosti vzdělávání a zároveň vyhodnocování zpětné vazby je hlavní prioritou, která vede k dosažení efektivního systému řízení lidských zdrojů jak v soukromém, tak i státním sektoru. Cesta souladu potřeb vzdělání pro výkon konkrétních funkcí a vzdělávacích programů by měla tvořit významný prvek v profesionální Armádě České republiky.

Literatura:

- BASS, B., M., VAUGHAN, J., A. *Training in Industry: The management of learning*. London: Tavistock, 1967, 258 s.
HONEY, P., MUMFORD, A. *The Manual of Learning Styles*. Maidenhead, Peter Honey, 1986, 156 s.
KOLB, D., A., RUBIN, I., M., MCINTYRE, J., M. *Organizational Psychology: An Experimental Approach*. New Jersey: Prentice Hall, 1974, 352 s.
KLEIBL, J., DVOŘÁKOVÁ, Z., ŠUBRT, B. *Řízení lidských zdrojů*. Praha: C. H. Beck, 2001, 264 s.
PEDLER, M. *Towards the learning company*. Management Education and Development, 1989, vol. 20.1. 1-8 s.
PROKOPENKO, J., KUBR, M. a kol. *Vzdělávání a rozvoj manažerů*. Praha: Grada Publishing, 1996, 317 s.
PROVAZNÍK, V., KOMÁRKOVÁ, R. *Motivace pracovního jednání*. Praha: VŠE, 1998, 210 s.
REAY, D., G. *Understanding How People Learn*. London: Kogan Page, 1994, 150 s.

Jak již bylo uvedeno v první části, výzkumná pozornost byla věnována hodnotovým orientacím mládeže z hlediska jejich vztahů k obraně, a zvláště pak nejvýznamnějším sociálním skupinám v armádě – vojákům v základní službě a vojákům z povolání. Tyto poznatky mají nejen historickou, ale v souvislosti s probíhající profesionalizací armády i vysokou aktuální hodnotu.

Vojáci v základní službě

Pro poznání vojáků v základní službě měly podstatný význam výsledky výzkumu **hodnotové orientace československé mužské mládeže ve věku od šestnácti do třiceti let**, který se uskutečnil v roce 1991 a zabýval se zároveň postoji k obraně vlasti, armádě, vojenské základní službě a vojenské profesi. Porovnával hodnoty a postoje branců, vojáků v základní službě a mužů po jejím ukončení. Analyzoval tak zároveň vliv vojenské základní služby na utváření hodnot a postojů mladých mužů. Zkoumal souvislosti mezi výkonem vojenské základní služby s hodnotovými orientacemi vojáků. Konečně věnoval i pozornost hodnotovým orientacím občanů v civilní službě.

Výzkum ukázal, že **mezi hodnotové dominanty současných mladých mužů patří život v míru, kamarádství a stálá, zajímavá a společensky užitečná práce**. Dále pak rodina či vážná známost, čestné jednání, láska a sex, zdraví a životospráva a pravda. Na druhé straně nízkou byly hodnoceny politické a společenské hodnoty – vlastenectví, bezpečnost státu, aktivní podíl na rozvoji demokracie včetně hodnoty společenského uznání a úspěchu.

Nejmenší intenzita byla u hodnoty společenské participace, tj. vlivu na veřejné záležitosti, a víra v Boha.

Pokud jde o satisfakci, nejvíce byli mladí muži spokojeni s realizací hodnoty kamarádství a dobré party, mírového života, s vlastním aktivním přístupem k zdravému životu (omezování kouření a alkoholu) a s hodnotou lásky.

Nespokojeni byli s hodnotami demokracie a s možností ovlivňovat veřejné záležitosti. Vzhledem k tomu, že právě těmto hodnotám přikládali mladí lidé malý význam, neměla jejich nespokojenost motivující charakter. Mezi hodnoty, k nimž naopak zaujímalí kritický postoj a přikládali jim značnou důležitost, patřilo čestné jednání, ochrana přírody, stálá práce a peníze.

Ve srovnání s minulostí byly výraznější individualisticky zaměřené **hodnoty osobní svobody**, tj. života podle vlastních zásad bez ohledu na mínění ostatních, jimž mladí lidé přikládali větší význam než společenskému úspěchu, penězům, vzdělání, společenské participaci a soukromému podnikání.

Dále bylo patrné, že v hodnotové orientaci mladých mužů **trvale klesal význam politických a společenských hodnot**. Při celkovém souhlasu se společenskou změnou měly ideály demokracie a humanismu zatím v hodnotovém systému mládeže podřadné místo, mladí

lidé na uplatnění těchto hodnot rezignovali a zaměřovali aktivitu do oblastí, v nichž očekávají rychlý osobní úspěch – jako je podnikání, sebevzdělávání, záliby, rodina, přátelé ap. Dokládal to znovu opětovný vzestup hodnoty klidného života bez napětí a rizik, výraznou valorizaci hodnot sociálních jistot garantovaných stálou, nikoliv jen zajímavou a společensky užitečnou prací.

Pro postoj k vlasti a její obraně byla patrná **devalorizace hodnoty národa**. Proto i hodnota vlastenectví byla přijímána se značnými rozpaky a mládež k ní byla převážně lhostejná. Přitom je patrné, že hodnota vlastenectví je nacionalisticky podmíněná.

Mládež české národnosti uznávala podle výzkumu nutnost obranyschopnosti země, byla do určité míry ochotna na obraně vlasti participovat, ale byla přesvědčena, že tato úloha přísluší především vojenským profesionálům. Uznávala, že těžkosti a obtíže patří neodmyslitelně k vojenské službě, ale domnívala se, že současný způsob výcviku není příliš účinný.

Ve srovnání s českou mládeží mladí muži slovenské národnosti více akceptovali nutnost obranyschopnosti, ale ani oni nebyli ochotni spojovat svou dráhu s kariérou vojáka z povolání. Souhlasili s výrokem, že stát je bez armády bezmocný, avšak těžkosti a strádání současného způsobu výkonu vojenské služby nepokládali za nutné. Nedomnívali se, že by mladí muži zneužívali možnosti odchodu do civilní služby.

Z národnostního hlediska pak bylo pozoruhodné, že nejpozitivněji se ke sledovaným hodnotám stavěli mladí muži maďarské národnosti.

Autoři výzkumu konstatovali, že výpovědi vojáků v základní službě dokumentují paradox, že většina mladých mužů sice uznává nutnost budovat obranu státu, chápe význam, jaký má pro její zajišťování bojeschopná armáda, přijímá kázeň a pořádek jako nezbytný atribut vojenské organizace, avšak k vlastnímu výkonu vojenské základní služby zaujímá silně kritický, až negativistický postoj. Mezi vojáky byly také velmi rozšířeny pacifisticky laděné postoje, které však neoslabovaly natolik jejich představy o obraně státu, aby odmítali všeobecnou brannou povinnost. Naděje však téměř všichni vkládali do profesionální armády.

Vojáci v základní službě byli skupinou mladých mužů, kteří projevovali nejkritičtější postoje k obraně státu, armádě, vojenské základní službě i k vojenským profesionálům. Příčinou byli velitelé, vlastní vojenské činnost i vojenské prostředí. Reorganizace a redislokace a možnost civilní služby jen účinek těchto příčin znásobily a zároveň zúžily prostor pro intenzivní vojenský výcvik, který vojáci považovali za rozhodující náplň své vojenské služby. Především tento fakt v nich vyvolával pocity ztraceného času a vedl ke konfliktům s veliteli. Proto pro ně neměly podstatný význam ani vojenské tradice.

Ve srovnání s předcházejícími dvěma desetiletími se u mladé generace projevovala tendence k menší preferenci společensky zdůrazňovaných hodnot, devalorizace tradičních vojenských hodnot a vlasteneckých ideálů obrany země, zdůraznění individuálních a skupinových hodnot, preference hodnot bezpečí a zajištění budoucnosti.

Výzkum prokázal, že v době vojenské služby se struktura hodnotových orientací mladých mužů rozšiřovala a prohlubovala také o hodnoty, jimiž jsou kompenzována omezení a jednostrannosti vojenského prostředí, tj. hodnoty klidu, rodiny a známosti s děvčetem, stále práce, kamarádství a party.

Pokud šlo o **občany vykonávající právě civilní službu**, byla s jejím průběhem většina spokojena. Jejich negativní postoje k obraně a armádě byly kritičtější než u ostatní populace. K hodnotě vlastenectví byli převážně lhostejní. Nechuť k vojenské službě však byla převážně

motivována obavami před novým prostředím a náročnými podmínkami jejího výkon. Náboženské motivy byly zcela v pozadí. Jen desetina volila civilní službu z morálních důvodů. Uvážlivější volby civilní služby byly před jejím nástupem než v jejím průběhu, kde rozhodovaly aktuální situační vlivy.

Obecně lze na základě tehdejšího výzkumu shrnout, že **hodnoty a postoje mladých mužů byly typickým příkladem napětí mezi hodnotovým ziskem a hodnotovou obětí**. Nároky mladých mužů na osobní svobodu stoupaly, aniž by byly kompenzovány vyšší mírou odpovědnosti vůči veřejnosti, demokracii a rozvoji společnosti.

Výzkum **Vůle k obraně a vztah k armádě** mezi vojáky v základní službě ukázal, že měli jen malý pocit vojenského ohrožení. Přesto se však domnívali, že je potřebné zajistit obranyschopnost a bezpečnost státu. Současně se v jejich názorech na zabezpečení obrany promítly integrační a desintegrační procesy v Evropě. Kromě úlohy obrany státu armádě přisuzovali i povinnosti při překonávání živelních a ekologických katastrof a masové imigrace.

Vojenskou základní službu chápali a přijímali z ekonomických důvodů, měli však zájem na co nejrychlejší profesionalizaci armády. Armádě důvěrovala jen necelá pětina vojáků v základní službě. Vojáci převážně spoléhali především na mezinárodní zajištění obrany, ne na vlastní vojenskou sílu. O existenci parlamentní kontroly armády byla přesvědčena jen pětina vojáků v základní službě, více než třetina se domnívala, že je nedostatečná, a to především proto, že poslanci tuto problematiku neznají.

Výzkum na téma **Vztah vojáků v základní službě k duchovním hodnotám a k náboženství** potvrdil u této věkové sociální skupiny působivost transcendentních hodnot, např. čestného a pravdivého jednání. Orientace na duchovní hodnoty nebyla u vojáků nutně spojena s náboženskou vírou, ale spíše s humanistickými ideály a zásadami. Znepokojivé bylo zjištění, že silnější náboženská tolerance je provázena slabší tolerancí nacionální, což bylo patrnější u Slováků, zvláště v jejich vztahu k Maďarům. Religiozita vojáků nijak zvlášť neovlivňovala jejich zájem o civilní službu. Věřící vojáci i přes pacifističtější postoje měli pozitivnější vztah k obraně, k plnění vojenských povinností. Projevovali se jako vojáci ukáznění, klidnější, vyrovnanější a byli převážně hodnoceni dobře.

Vztahy mezi vojáky a problémy adaptace na vojenskou základní službu

V centru pozornosti veřejné politiky a zájmu občanů o vojenské otázky a službu v armádě byly **vztahy mezi vojáky a problémy adaptace na vojenskou základní službu**. A to proto, že vzhledem k dosavadnímu životnímu stylu představoval výkon vojenské základní služby pro mladou mužskou generaci značnou fyzickou a psychickou zátěž, a to zvláště pokud jde o počáteční adaptační období.

I když zdroje stresového počátku adaptačního procesu byly širší, hlavní bylo **šikanování**. Bylo dílem převážně vrstevníků, kteří narukovali jen o něco dříve než nováčci. Možné bylo pouze při benevolenci vojáků z povolání, i když oni samotní se na něm podíleli jen minimálně. Nesporným vyústěním však bylo vážné narušení interpersonálních vztahů s důsledky pro úroveň obranyschopnosti i vztahu veřejnosti k armádě.

Kritické postoje nováčků k úrovni interpersonálních vztahů byly podmíněny jak nedostatečnou péčí vojáků z povolání o potřeby vojáků v základní službě, tak vztahy mezi jednotlivými nástupními termíny. Čím déle vojáci v základní službě sloužili, tím pozitivněji hodnotili interpersonální vztahy v jednotce a vztah k zastávaným rolím, tj. vojenským funkcím, ale

zároveň se identifikovali s tradicemi staromazáctví, projevovali negativní vztah k vojenskému výcviku a režimu i k vojákům z povolání. Průmět neformálních vztahů v jednotkách měl tedy spíše negativní vliv a charakter. Své sehrávala nedostatečná informovanost o armádě a z ní vycházející zkreslené představy, které se korigovaly teprve v průběhu vojenské služby.

Velitelé nebyli dostatečně připraveni a schopni řídit a vést podřízené, rozvíjet v jednotce neformální komunikaci, překonávat bariéry mezi jednotlivými sociálními skupinami v armádě a účinně motivovat podřízené k plnění jejich rolí. Nejkritičtější byla především jejich tolerance **staromazáctví**, za níž byla lhostejnost a snaha si ulehčit výkon své pracovní profesní role.

Gnoseologickou determinantou nejspíš byla skutečnost, že sami hodnotili interpersonální vztahy v jednotce a plnění úkolů výrazně lépe než jejich podřízení. Jejich role byla však ztížena tím, že u téměř třetiny vojáků v základní službě se projevovaly rysy maladaptovaného chování, které si kompenzovali v průběhu vojenské služby velmi často právě šikanováním nováčků.

Podle výzkumu představovalo staromazáctví v jednotkách pevně zavedený systém statutů, rolí, norem, tradic, rituálů a neformálních vnitroskupinových vztahů, jimiž bylo regulováno chování vojáků a před kterým velitelé dobrovolně nebo pod tlakem okolností většinou kapitulovali. Jako kdyby bez těchto manýr nebyla armáda schopna fungovat. Ale nejen to, téměř třetina vojáků z povolání v podstatě tolerovala staromazáctví jako spolehlivý prostředek výchovy mladších vojáků ke kázní, soběstačnosti, odpovědnosti a respektování autorit. Odsuzovali šikanování, ale jako by někteří neviděli jeho spojitost se staromazáctvím.

V hodnocení staromazáctví převažovala jakási pseudoteorie reciprocit: **„Teď sice jsi šikanován, ale tyto praktiky pro tebe znamenají budoucí výhodu.“**

Co vojáci v základní službě – nováčci – považovali za nemorální a nedůstojné, to se jim v dalším průběhu vojenské služby jako nemorální a nedůstojné již nezdálo. O tom, že nešlo pouze o nějakou tendenci, ale existující situaci svědčilo zjištění, že např. bolestivý a ponižující rituál tzv. pasování na mazáky akceptovaly nejen tři čtvrtiny služebně starších vojáků v základní službě, ale i dvě třetiny nováčků!

Bylo tedy patrné, že šlo o hlubší morální defekty, zdaleka přesahující etický prostor armády. Byly s tím totiž zároveň spojeny hodnoty skupinové solidarity, seniority a utajování. Bohužel se týkalo takových na vojně nedostatkových hodnot jako bylo využívání volného času, uvolnění z nepopulárních činností, přednostního odběru stravy ap.

Právě perspektiva kvalitativní změny v zastávané sociální pozici a z ní plynoucího statusu a role, vázaná podmínkou bezpodmínečného podřízení se normám staromazáctví, byla psychologickým faktorem reprodukce tohoto systému v armádě. Proto postihovalo v podstatě všechny vojáky v základní službě, kolem devadesáti procent. Iniciátorem byla přitom menšina převážně maladaptovaných vojáků, kteří ovšem svou negativní roli mohli sehrát pouze při konformitě, nerozhodnosti a tudíž podpory většiny. Jen pětina služebně starších vojáků projevovala odpor proti šikanování, ale byli kvůli tomu ostatními ignorováni a vystaveni opovržení.

Jako formy šikanování se nejčastěji uváděly fyzické tresty, týrání, poškozování zdraví, vynucování nejružnějších úsluh, ponižování, zesměšňování, omezování osobní svobody, psychický nátlak, nesmyslné rozkazy, zbytečné aktivity, úmyslné ztěžování činností, vykořisťování služebně staršími vojáky a plnění úkolů za ně – teprve na posledním místě bylo jednání vojáků z povolání s vojáky v základní službě!

Šikanování se projevovalo zvláště při úklidu ubytovacích prostor, v době osobního volna v kasárnách, v rámci výkonu dozorcí a strážní služby, v době výcviku, po večerce, při ošetřování zbraní a techniky a nejméně na vycházkách.

Příčinou utajování šikanování byl především budoucí osobní prospěch, strach ze sankcí, nedůvěra k velitelům a konformita vůči negativním neformálním skupinovým normám. Hlubšími axiologickými příčinami pak zjištěný posun hodnot mladé generace od vlastenectví, kázně a pořádku k hodnotám osobní svobody, samostatnosti, individuality, sebeurčení, spolurozhodování, úspěchu a prosperity. Averse vůči vojákům z povolání a vojenské službě byla tedy podmíněna i odporem vůči oficiálním normám vojenského života. Protikladnost těchto norem se staromazáckými tradicemi tuto averzi jen prohlubovala.

Možnost odstranit šikanování byla podle názorů vojáků v základní službě především v profesionalizaci armády, dále ve zlepšení podmínek výkonu vojenské základní služby, ve větší vnímavosti a spravedlnosti velitelů vůči vojákům, v důslednějším vyšetřování a přísnějších postizích iniciátorů a vykonavatelů šikanování, v postihu nezasahujících velitelů, v lepším výběru poddůstojníků i mužstva vůbec.

Vezmeme-li v úvahu všechny objektivní i subjektivní příčiny včetně možností je řešit, **hlavním subjektem redukce šikanování a jeho budoucí eliminace byla především řídicí a výchovná činnost velitelů, zvláště čet a rot, a jejich serióznější příprava na plnění těchto rolí.**

Vojáci z povolání

Pro efektivní řízení a velení je podstatná znalost pracovní motivace vojáků z povolání. Umožňuje poznat příčiny jejich chování a jednání, i volit vhodné formy a prostředky, jak vyvolávat, usměrňovat a udržovat jejich aktivitu.

Výzkum prokázal, že pokud jde o pracovní motivaci vojáků z povolání, byla dva roky po listopadu 1989 příznivá situace. Většina důstojníků a praporčků měla k vojenské službě kladný vztah, jejich hodnotová orientace byla **převážně pozitivní**.

Bylo tomu tak mj. proto, že v roce 1990 odešla značná část nespokojených vojáků z povolání z armády a zůstali většinou ti, kdo měli dobrý vztah k vojenské službě (80 %). Dvě třetiny z nich chtělo sloužit až do konce produktivního věku, resp. dokud je armáda bude potřebovat. Zároveň se však vzhledem k vnitropolitické situaci výrazně zvýšily jejich sociální nejistoty.

Bylo patrné, že v souladu s koncepcí humanizace armády vzrostl zájem velitelského sboru o práci s lidmi. Zároveň však byl zjišťován menší zájem o výcvik, vlastní vojenskoprofesionální přípravu a další činnosti, které mají pro realizace základních funkcí armády podstatný význam.

Nepříznivá situace se projevovala také pokud jde o saturaci potřeb vojáků z povolání, a to zvláště pokud jde o možnost participativního řízení, pracovního zařazení, dostatku času k výkonu funkce i reprodukci pracovní síly, spravedlivou odměnu, prestiž vojenského povolání, možnosti samostatného tvůrčího myšlení a jednání, uznání nadřízených, respektování názorů a návrhů, využití schopností, osobní vývoj a postup. Kritický byl také stav základních faktorů sociálního prostředí, v němž vojáci z povolání pracovali a žili.

Výzkumní pracovníci na základě šetření upozorňovali, že nedojde-li k uspokojení alespoň nejkritičtějších potřeb, lze s největší pravděpodobností očekávat, že se nepodaří aktivizovat vnitřní tvořivé síly vojáků z povolání a nedojde proto k očekávané změně autokratického stylu řízení, založeného pouze na příkazech a sankcích.

Sociální výzkumy také reagovaly na absenci personální politiky profesionalizace armády a neexistenci racionálních zásad personální práce při reorganizaci, redislokaci a snižování počtů armády.

Bylo zjištěno, že hlavním problémem nebyla profesionalizace, ale **reprofesionalizace**, a to zvláště vzhledem k potřebám nové organizační struktury a zkracování délky vojenské základní služby. Konkrétně řečeno to znamenalo snížení možnosti celoživotního uplatnění v armádě ve prospěch vojáků z povolání se střednědobými a především pak krátkodobými úvazky, tzn. ve prospěch nižších důstojníků, praporčíků a poddůstojníků. Současně se předpokládal růst skupiny vojenských profesionálů na výkonných a obslužných funkcích.

Z hlediska vzdělanosti to znamenalo postupný pokles počtu důstojníků s úplným vojenským vysokoškolským vzděláním i praporčíků s úplným středoškolským vzděláním a nábor nových vojáků z povolání s potřebným civilním vzděláním, jimž bude poskytnuto krátkodobější vojenské vzdělání. V opačném případě by nutně došlo ke stárnutí velitelského sboru, zhoršení jeho zdravotního stavu a mobilitní neprůchodnosti pro mladé schopné vojáky z povolání.

Povinností velení armády bylo proto zajistit pro vojáky z povolání adekvátní výstupní podmínky a sledovat jejich uplatnění v civilních povoláních a v občanském životě. A to nejen z humanitních důvodů, ale i z hlediska zpětného vlivu na vojáky v činné službě. Zvláště již proto, že se koncepce celoživotního vojenského povolání přežila. Preferováni zatím byli především nejstarší vojáci z povolání, zatímco o mladší nebylo postaráno v podstatě vůbec. Přitom za posledních deset let odešly z armády, většinou dobrovolně, dvě třetiny mladých vojáků z povolání do 35 let a rok od roku odcházeli stále mladší a mladší. Nejvážnější příčinou byly špatné mezilidské vztahy a špatná organizace práce.

Vojáci z povolání odcházeli z armády zejména proto, aby si zlepšili životní podmínky, a to mnohdy i za cenu nižšího příjmu. Často proto přijímali zaměstnání, které vyžadovalo nižší vzdělání než absolvovali v armádě. Došlo proto i k degradaci jejich společenského statusu.

I přesto však vypovídali, že se **jejich životní podmínky i pracovní uplatnění zlepšily**. Mj. to znamenalo, že jejich vojenská kvalifikace byla v občanském povolání nevyužita nebo dokonce nevyužitelná, a že tedy byla mezi civilním a vojenským povoláním jistá propast. Většina těchto vojáků odcházela z armády bez její pomoci, a proto k ní neměli dobrý vztah.

Výzkum dále zjistil, že přibližně po patnácti letech činné služby nejsou již zpravidla vojáci z povolání schopni zahájit druhou životní kariéru bez trvalého poklesu životní úrovně. Proto by nejpozději do tohoto věku měli odejít a zůstat by měli pouze ti, kdo mají předpoklady pro výkon vojenského povolání jako celoživotního.

Proto v armádách vyspělých demokratických států dostávají vojáci po krátkodobých úvazcích a po střednědobé službě (kolem čtyřiceti let) výsluhový důchod. Zároveň armády zajišťují rekvalifikaci vojáků z povolání a vojenské vzdělávání tu zároveň zajišťuje i výkon civilního povolání. K takovému řešení se dospělo také u nás.

Bohužel odchody mladých vojáků z povolání z armády byly takového rozsahu, že to ohrozilo její funkčnost. Důvod byl jednoduchý: **armáda pro ně přestávala být zajímavá, a proto z ní odcházeli**. Nejčastějšími příčinami odchodu byly představy o možnostech výhodnějšího a lepšího uplatnění schopností mimo armádu, za nimiž se skrývala nespokojenost se současnými možnostmi seberealizace v armádě, nemožnost podnikat a nespokojenost se služebním zařazením, tj. vykonávanou funkcí.

Dále to bylo nízké finanční ocenění vojenské služby spojené s pocitem nespravedlnosti hodnocení a odměňování, špatná organizace práce jako odraz malé koncepčnosti uskutečňovaných vnitroarmádních změn, špatné mezilidské vztahy, dlouhodobé odloučení od rodiny, nemožnost otevřeně vyslovovat své názory a kritiku, malá sociální jistota, nedostatky v materiálním a technickém zabezpečení života a činnosti jednotek a útvarů, omezování volnosti

pohybu pro zajišťování bojové připravenosti a nízká společenská prestiž armády a vojenského povolání. Šlo o problémy dlouhodobě neřešené, nebo řešené neúčinnými opatřeními, i když je potvrzovaly také předcházející výzkumy.

Bývalí vojáci z povolání

Vojenský ústav sociálních výzkumů zveřejnil výsledky výzkumu **o životní situaci bývalých vojáků z povolání, kteří odešli z armády** v roce 1993. Anketní šetření prokázalo, že naprostá většina těchto vojáků působila v civilní veřejnosti jako nositelé pozitivního mínění o armádě. I když většinou neodcházeli z armády dobrovolně, měli na roky, které v ní prožili, dobré vzpomínky a nelitovali, že část svého života obětovali vojenské službě. Pouze 16 % respondentů vyjádřilo úlevu nad tím, že jim změna politické situace v naší zemi a transformace AČR usnadnila přechod do civilu. Většina účastníků ankety se s tímto přechodem vyrovnala bez větších komplikací a poměrně rychle si dokázala najít stabilní a slušně placená místa. Nepochybně k tomu přispěla příznivá situace na pracovním trhu, nízká míra nezaměstnanosti a rozvoj soukromopodnikatelské sféry, v níž bývalí vojáci nejčastěji nacházejí pracovní uplatnění.

Nejkritičtější se k obraně, armádě a zejména k vojákům z povolání vyjadřovala skupina nejmladších respondentů ankety. U nich byly zaznamenány převážně negativní postoje ke kvalitě výzbroje AČR a ke všem hodnoceným aspektům úrovně dnešních vojáků z povolání. Protože šlo o skupinu respondentů, která neměla větší problémy s uplatněním v civilu, hlavním důvodem jejich nepříznivých postojů k armádě byla nedostatečná identifikace se současnou podobou vojenské profese a nespokojenost s tím, že pro krátký čas služby jim při odchodu z armády nebyly poskytnuty větší finanční náležitosti.

Obecně lze říci, že v podstatě **rovnoměrně byly příčinami odchodu mladých vojáků z povolání z armády reálné podmínky vojenské služby a možnosti uplatnění mimo armádu.**

Nebylo možno ani předpokládat, že vzniklou nerovnováhu bude možno u většiny dosud sloužících mladých důstojníků a praporčků překonat poukazováním na vyšší mravní hodnoty a za pomoci ještě dostatečně neutvořené profesionální hrdosti. Proto byl predikován dalších růst tendencí k odchodu, což vývoj plně prokázal.

Krátkodobě bylo možno tyto tendence zastavit citlivějším řešením personálních problémů, dlouhodobě řešení však předpokládalo zásadní systémové změny (adekvátní organizační struktura, řízení pomocí cílů, materiální zajištění činnosti vojsk, personální práce – modely personálních drah, hodnocení podle výkonu, možnost osobního růstu, změny v systému náboru, výstupní podmínky, reforma vojenského školství, legislativní zabezpečení). To se dosud plně nepodařilo.

Výzkumná orientace se nevyhnula i tomu zkoumat **mínění a postoje** bývalých vojáků z povolání. Nejen z jisté stavovské solidarity a zájmu o jejich osudy, ale především proto, že bývalí **vojáci z povolání tvoří do značné míry veřejné mínění o armádě.** Šetření proběhlo koncem roku 1993, kdy došlo k nejpodstatnějšímu personálnímu pohybu v armádě, a týkalo se právě skupiny vojáků z povolání, která v tom roce z armády odešla. Ověřovalo také efektivnost rekvalifikačních kursů, které pro ně organizovala armáda.

Od roku 1990 do konce roku 1993 odešlo z armády přes 25 tisíc vojáků z povolání. Největší skupina (39 %) opustila armádu v roce 1990, v roce 1991 odešlo 15 %, v roce 1992 to bylo 20 % a konečně v roce 1993 odešlo 26 % z uvedeného počtu. Z toho bylo 60 % důstojníků a generálů a 40 % poddůstojníků a praporčků. V roce 1993 odešli 6592 vojáci z povolání a za první dva

měsíce roku 1994 odešli 993 vojáci. 60 % vojáků z povolání odešlo z armády na vlastní žádost (z důvodů hodných zvláštního zřetele nebo po splnění převzatého závazku), 10 % do důchodu a 9 % pro organizační změny.

K největším odchodům došlo v roce 1993 v civilních orgánech a organizacích, v teritoriálních útvech, ministerstvu obrany, generálním štábu, v týlových útvech a na velitelstvích svazků. Více než polovina odcházejících byla mladší než 40 let, více než třetina (35 %) mladší 30 let. Polovina jich sloužila méně než deset let. Třetina byla praporčíků, dvě třetiny důstojníků. Relativně se tedy zvýšila především odchodovost důstojníků.

I když šetření bylo provedeno poštovní anketou (návratnost 38 %) a odpovídali spíše ti v civilu úspěšnější (většina respondentů byla v civilním povolání spokojenější než s vojenským povoláním), přesto byla zjištěná v mnohém zajímavá. Předně jen třetina se uplatnila ve státním a veřejném sektoru a dvě třetiny v sektoru soukromém (z toho dvě třetiny jako zaměstnanci a třetina jako zaměstnavatelé). Soukromou firmu vlastnilo 15 % respondentů. Stálé zaměstnání dosud nemělo 5 % a nezaměstnaných bylo 3 %. Bývalí vojáci se nejčastěji uplatnili jako samostatní pracovníci, tj. ředitelé, dealeri, daňoví poradci, podnikatelé, manažeři, správní úředníci ap., z toho 25 % v humanitních oborech a 17 % v oborech ekonomických, technických a administrativních. Pětina vykonávala vedoucí místa. Zhruba 70 % bývalých vojáků se uplatnilo na nižších a středních místech managementu, 60 % vykonávalo profesi spojenou a řídicí funkcí, tj. s vedením podřízených. Pětina pracovala v dělnických profesích. Většina (82 %) vykonávala jen jednu profesi.

Při srovnávání civilního povolání s vojenským oceňovali na své nové profesi především slušné jednání se strany nadřízených, možnost uplatnit své schopnosti, možnost práce v zahraničí, spravedlivé odměňování za vykonanou práci, lepší kvalitu rodinného života, příjemné pracovní prostředí a vyšší společenskou prestiž civilní profese. Naopak ve vojenském povolání byly větší možnosti získat byt a byly tu blíže nespecifikované sociální jistoty.

Polovina respondentů si zajistila místo ještě před odchodem z armády, druhá polovina ji hledala během jednoho až tří měsíců po odchodu do zálohy. Všichni oceňovali výstupní náležitosti vojáků z povolání, které umožňovaly snáze překonávat obtíže spojené se změnou profese. Jen polovina respondentů vykonávala profesi související s jejich vojenskou odborností. Ostatní vykonávali úplně jinou profesi, ale jen polovina litovala toho, že jim nové povolání neumožňuje využívat vojenské znalosti a zkušenosti, kdežto druhá polovina byla ráda, že dělá úplně něco jiného než v armádě.

Nejčastěji vojáci z povolání uplatňovali takové návyky jako je ukázněnost, schopnost podřídit se, dochvilnost a obětavost, dále praktické zkušenosti z práce s lidmi a z organizační práce, méně zkušenosti z práce s vojenskou technikou a vojenské teoretické vědomosti. Nejvíce postrádali praktické znalosti z civilního oboru, zvláště z legislativy, ekonomiky a finančnictví. Třetina se cítila handicapována nedostatečnou znalostí cizích jazyků, desetina prací s počítačem. Rekvalifikace jako výstupní náležitost byla oceňována velmi málo. Ti, kdo však ji absolvovali, ji oceňovali převážně kladně.

Rodinná situace bývalých vojáků z povolání se v naprosté většina nezhoršila, spíše se u 16 % zlepšila, především, že už nemuseli dojíždět (u 2 % však dopomohla k rozpadu rodiny a 3 % kvůli novému zaměstnání musela dojíždět). Jen nepatrná část bývalých vojáků z povolání musela uvolnit vojenský byt, všem ostatním zůstal. Odchod z armády neměl také podstatný vliv na změnu zaměstnání manželky.

Životní úroveň se v průměru příliš nezměnila, a to především díky výsluhovému příspěvku, avšak výrazně diferencovala (u třetiny vzrostla a u další třetiny klesla, z toho u každého cca

patnáctého značně). Polovina měla příjem vyšší (třetina více než o dva tisíce), čtvrtina nižší. Pocit existenční nejistoty měla třetina respondentů. Nejlépe na tom byli ti, kdo okamžitě po odchodu do zálohy nastoupili do vedoucích funkcí v soukromém sektoru. A zároveň ti, kdo mohli navázat na vojenskou kvalifikaci.

Nejhůře na tom byli vojáci starší padesáti let, z nichž 70 % uváděla pokles životní úrovně. Dále na tom byli hůře pracovníci v dělnických profesích a kteří pracovali pouze příležitostně. Stejně však na tom byli i někteří samostatní podnikatelé.

Pokud šlo o vztah k armádě, téměř polovina bývalých vojáků důvěřovala vojenskému velení armády, civilnímu vedení však jen každý šestý, s převahou mladších vojáků z povolání. Kolem 85 % bývalých vojáků udržovalo kontakty s bývalými spolupracovníky, zajímalo se o dění v armádě. Polovina by však nedoporučila někomu z příbuzných sloužit v armádě (doporučila by to jen pětina). Také jen pětina by se znovu stala vojáky z povolání ve stejné odbornosti a desetina v jiné odbornosti. 60 % dotázaných bylo spokojeno se životem v armádě, 25 % nikoli. Čtyři pětiny vojáků nelitovaly, že byly v armádě, nespokojeni byly až v posledních letech. Jen desetina litovala, že do armády vůbec vstoupila. Uváděnými příčinami byly především nejistota vojenské služby, politické důvody, vztahy na pracovišti, jednání nadřízených, nespokojenost se službou, pracovními podmínkami, platem ap. i výhodné zaměstnání v civilu. Je patrné, že názory vojáků z povolání se začínaly postupně blížit názorům občanské veřejnosti. Nositeli pozitivních názorů na armádu byli spíše starší bývalí vojáci z povolání.

Obecně se dá říci, že **naprostá většina vojáků z povolání, kteří opustili armádu v roce 1993, působila v civilní veřejnosti jako tvůrci pozitivního mínění o armádě. Kritickými postoji se pak vyznačovali zvláště nejmladší bývalí příslušníci armády.**

Na adaptaci bývalých vojáků z povolání v civilních povoláních měla vliv i **rekvalifikace, která jim byla poskytována na náklady Ministerstva obrany České republiky před propuštěním z armády.**

Nešlo zdaleka o novou formu, byla zavedena již v roce 1958. V polistopadovém období však byla realizována relativně lépe. Byl k tomu i v roce 1992 zřízen Institut vzdělávání a rekvalifikace. Přesto byla rekvalifikace poskytnuta jen každému dvacátému odcházejícímu vojákovi, v posledním období pak každému zhruba desátému.

Zlepšení bylo podmíněno lepší informovaností o této možnosti (dříve o ní nevědělo cca 60 % odcházejících, nyní jen 15 %, tzn., že 85 % je informováno). Proto s rekvalifikací bylo spokojeno až 90 % dotazovaných (s výsluhovým příspěvkem 75 % a s odchodným 65 %). Rekvalifikace také nejvíce pomohla cca pětině dotazovaných, zvláště v adaptačním období. S úrovní rekvalifikace byla nespokojena jen desetina. (Např. s přípravou na výkon dělnických profesí, podnikatelské činnosti, daňového poradenství a účetnictví byli spokojeni všichni, menší byla spokojenost s přípravou na obchodní činnost a řídicí funkce.) Spokojeni byli spíše starší vojáci se středoškolským vzděláním.

Rekvalifikovaní pracovníci se uplatnili více jako podnikatelé, nerequalifikovaní spíše jako zaměstnanci, kde více uplatňovali předchozí vojenské vzdělání. Ze tří čtvrtin si civilní zaměstnání zajistili sami, v ostatních případech za pomoci známých, příbuzných, přátel, inzerce, zprostředkovatelské agentury apod. Ani jeden respondent o to nepožádal vojenskou správu!

Rekvalifikovaní pracovníci pociťovali výraznější existenční nejistotu, protože si zvolili rizikovější profese, a byli tudíž se svými profesemi méně spokojeni. S civilním povoláním bylo však spokojeno 90 % rekvalifikovaných respondentů, zvláště v oblasti daňového poradenství,

účetnictví, podnikání a managementu. Např. zcela spokojeni byli ti, kdo v civilní profesi mohli využít svou vojenskou kvalifikaci a byli ve věku do třiceti let.

Je tedy patrné, že rekvalifikace je významným diferenciálním faktorem, který působí na sociálně ekonomické postavení bývalých vojáků z povolání.

Rekvalifikace přispěla k tomu, že méně odcházeli i do dělnických profesí. Většina také svou rekvalifikaci v nové profesi uplatnila. Vojenskou kvalifikaci využívalo 58 % respondentů (v roce 1991 jen 47 %).

Největší problémy s jejím využíváním měli vojáci na velitelských funkcích. Využívali však některé její složky, resp. návyky jako např. ukázněnost, schopnost podřídit se, dochvilnost, obětavost, zkušenosti z vedení lidí, práce přesčas, organizační zkušenosti, znalost území ap. Zvláště však bývalým vojákům chyběly znalosti legislativy, financí, ekonomiky, fungování podniků, jazyků a práce s počítači.

Snížilo se využití vojenské kvalifikace, nejspíš proto, že vznikají nové profese. Zároveň to ukázalo, že vojenské vzdělání málo počítá s přípravou na tzv. druhou kariéru po skončení služby v armádě, která v budoucnosti nemohla být pro všechny celoživotním povoláním.

Transformace armády měla své důsledky v osobním a rodinném životě vojáků z povolání.

Předně se postupně začínala zhoršovat bytová situace vojáků z povolání (dvě třetiny jich dosud bydlely ve státních bytech, jen pětina u rodičů, desetina ve vojenských ubytovnách a pouze pětadvacetina v rodinných domcích). Armáda již v roce 1992 přišla o více než dvacet tisíc bytů (pokles z 98 tisíc na 75 tisíc, z toho v České republice o 14 tisíc). Přesto v tu dobu pro značné odchody vojáků z povolání, spojené mnohdy i se stěhováním, se zkrátila čekací doba ještě ze dvou let na jeden. Žádostí bylo osm tisíc, je dva tisíce však byt nemělo, tj. 4 % vojáků z povolání. S bytovými podmínkami bylo spokojeno jen 56 % vojáků, zvláště pro nedostatečnou velikost.

Relativně dobrá bytová situace většiny vojáků z povolání byla znehodnocována zejména dojížděním, odloučením od rodin a stěhováním. Dojíždění se týkalo až poloviny dotazovaných, z redislokováných útvarů pak dvou třetin. Polovina z dojíždějících se do nových posádek převážně z rodinných důvodů nechtěla přestěhovat, protože si ve starých posádkách vybudovala dobré sociální a hmotné zázemí. Byly pro ně výhodné i finanční kompenzace za dojíždění. Odloučena nikdy nebyla v tu dobu více než čtvrtina vojáků z povolání (v roce 1987 téměř třetina).

Nárůst odloučených byl podmíněn redislokací, protože v nových posádkách dostala ihned byt jen třetina důstojníků a praporčíků. Odloučenost negativně ovlivnila rodinný život více než poloviny ženatých respondentů (33 % specifikováno jako nedorozumění, u 17 % jako příčina konfliktů a u 2 % vedla k rozvodu). Z rozvedených jen 12 % nežilo nikdy odloučeně.

Při redislokaci však změna posádky vyhovovala dvěma třetinám šetřených. Častější stěhování objektivně podmiňovalo nárůst konfliktů v rodině. Zatímco u těch, kdo se dosud nestěhovali, se konflikty vyskytovaly jen u každého dvacátého, u stěhujících se pětkrát již u každého třetího. Bytová a rodinná situace působila na spokojenost se službou v armádě. Z odloučených s ní bylo spokojeno jen 57 %, z ostatních 80 %. Podobně tomu bylo u dojíždějících a často se stěhujících. Odloučení se negativně projevovalo i v životní úrovni rodin. Rodiny vojáků z povolání byly lépe vybaveny předměty dlouhodobé spotřeby, méně však nemovitostmi, kterých se navíc museli při redislokaci vzdát.

Transformace armády ztížila také možnosti zaměstnání manželek vojáků z povolání (jejich zaměstnanost se snížila o 20 %) a umístění jejich dětí do předškolních zařízení. Manželky měly také menší možnost využívat v zaměstnání svou kvalifikaci, a to zvláště ty, které se v poslední

době stěhovaly (65 % mělo zaměstnání neodpovídající jejich kvalifikaci - ve srovnání se 41 % ve stálých posádkách a 39 % před rokem 1990). Pro polovinu rodin byl příjem manžela jediným příjmem (dříve jen pro třetinu).

Dříve také manželky hlavně nepracovaly proto, že pečovaly o malé děti, v době výzkumu proto, že nebyl dostatek přijatelných pracovních příležitostí. Dalšími důvody pak byly nemožnost sehnat jakoukoli práci, umístit děti do předškolních zařízení (snížení z 84 % na 58 %), častá nepřítomnost manžela doma a zdravotní důvody. Snížila se o možnost pomoci širší rodiny.

Radou humanizačních opatření se zvýšilo množství volného času vojáků z povolání, a to zvláště udělováním náhradního volna za služby, krátkých dovolených, prodloužením řádné dovolené, snížením počtů služeb ap. Pracovní doba se tak snížila z průměrných deseti hodin denně na devět. Méně se to však týkalo reorganizovaných a redislokovanych jednotek.

Kromě sportovních možností se však zhoršily všechny ostatní podmínky pro využití volného času. Mj. i proto, že řada útvarů byla redislokována do posádek, kde dříve byla sovětská vojska, tedy do většinou zdevastovaných prostorů a v menších lokalitách. V nových posádkách se také zhoršily celkové životní podmínky (zásobování, vzdělání, služby, lékařská péče, úřady, vztahy obyvatel ap.).

Celkově je patrné, že organizační změny vážně zasáhly do života vojáků z povolání a nadřazení tomu věnovali jen malou pozornost.

Lepší situace byla pouze při řešení bytových problémů, stravování a uvolňování k návštěvě rodin. Podle mínění dotazovaných u poloviny z nich životní úroveň klesla částečně, u třetiny značně. Jen každý pětadvacátý konstatoval zlepšení. Přitom rodinný život byl primární hodnotou vojáka z povolání. Do pozadí však ustoupily zájmy o veřejnou činnost. Začínal se projevat vyšší zájem o vedlejší pracovní činnost, který by kompenzoval nedostatečné odměňování.

Některé změny v osobním a rodinném životě vojáků z povolání, zejména pokles životní úrovně, nespokojenost s výší služebního příjmu, nárůst odloučenosti od rodiny ad. se negativně projevy v úrovni celkové spokojenosti v armádě.

Zvýšil se počet nespokojených a snížil počet spokojených s výhradami a celkově spokojených. Nejvyšší míra nespokojenosti byla u redislokovanych a dále u reorganizovaných útvarů. Jen čtvrtina vojáků měla pocit existenční jistoty, dvě třetiny pociťovaly nejistotu, což spolu se zbytkem tvoří tříčtvrtinovou většinu bez pracovních perspektiv.

Šetření osobních pocitů ukázalo, že 27 % vojáků z povolání pociťovalo strach, obavy a nejistotu, 23 % bezmocnost, 16 % neklid a nesoustředěnost, 10 % únavu, 8 % vztek a zuřivost a 1 % nudu. Jen 9 % mělo pocit vyrovnanosti, 4 % si myslelo, že vše jde, jak má. Pouze po jednom procentu mělo pocit úspěchu a že se vše daří či měli pocit štěstí. Ke špatným pocitům vojáků z povolání přispívala jejich nízká informovanost. Manželek se stav dotýkal ještě vážněji, protože pocit strachu, obav a nejistoty mělo jejich téměř dvojnásobné množství, než manželé - 47 %. Jen o něco více než třetina vojáků z povolání se orientovala na službu v armádě jako na celoživotní povolání, resp. jak dlouho je armáda bude potřebovat. Šlo však především o vojáky sloužící více než dvacet let, tedy čtyřicetileté a starší. Stejný počet považoval službu v armádě za dočasnou, v podstatě čekali na dovršení nároku na příspěvek za službu. Téměř třetina pak uvažovala o aktuálním odchodu z armády, a to většinou, jak se jim naskytne v civilu vhodná příležitost.

Samostatným problémem bylo **sociální zabezpečení vojenských důchodců**. Výzkum prokázal, že neodpovídalo jejich potřebám, protože téměř se všemi formami sociálního zabezpečení nebyli vojenští starobní důchodci spokojeni. Míra jejich spokojenosti souvisela i s jejich

celkovou životní spokojeností. Třetina měla zájem o novou formu sociální péče – domovy vojenských důchodců. V aktivitách důchodci preferovali pasivní formy. Jen čtvrtina měla zájem o činnost v klubech vojenských důchodců. Armáda poskytovala svým bývalým příslušníkům v naprosté většině jen péči vyplývající ze zákonů. Jiné formy téměř neexistovaly. Vyjádřily se tak dvě třetiny dotázaných.

Míra úmrtnosti vojáků z povolání byla dvakrát nižší než u ostatní mužské populace. Průměrná střední délka vojenských starobních důchodců byla 13,85 roku, tzn. že dožívali o 3 až 5 let déle než ostatní mužští důchodci. Střední délka života devatenáctiletých vojáků z povolání byla o osm let delší než u obecné populace stejného věku. S růstem věku se rozdíl postupně zmenšoval až u nejstarších věkových kategorií zanikal. Tzn. že vliv specifické zátěže, typické pro vojenskou profesi, se na úmrtnosti vojáků z povolání projevoval se značným časovým odstupem.

Starobním důchodcům bylo při odchodu z armády v průměru 52 let, starobní důchod jim byl přiznán v průměru v 57 letech. Po odchodu z armády byla jejich průměrná délka života více než 18 let. Starobní důchod pobírali 13 let. Průměrný věk jejich úmrtí byl 70,8 roku. Střední délka života vojáků z povolání, kteří odešli do starobního důchodu v 56 až 60 letech, byla 20,44 roků.

Lepší parametry vojáků z povolání byly pravděpodobně podmíněny skutečností, že vojákem z povolání se může stát jen občan s dobrým zdravotním stavem, péče o jeho zdraví byla na vyšší úrovni, více pečoval o tělesnou zdatnost, měl vyšší vzdělanostní a kulturní úroveň i kvalitnější životní styl.

Personální budoucnost armády

Ambivalentní důsledky personální transformace armády, odzbrojovací procesy, snižování počtů armád, růst pacifistických nálad i poměrně vysoká míra zaměstnanosti vedly stále k pesimističtějším vizím pokud jde o personální zajištění existence armády.

Zatím byly základním zdrojem obnovy praporčického a důstojnického sboru především střední vojenské odborné školy a gymnázia. Např. na vojenské vysoké školy přicházelo v té době dvakrát až třikrát více absolventů vojenských středních škol, zvláště vojenských gymnázií, než civilních maturantů. Vojenská gymnázia však ministerstvo obrany rušila. Nemluvě již o tom, že se vyžadovalo a vyžaduje středoškolské vzdělání i pro praporčíky. Proto se velení armády začalo mj. zabývat i možnostmi rekrutace absolventů civilních vysokých škol do Armády České republiky.

Šetření se zaměřilo na studenty a absolventy lékařských a technických fakult. Při vysoké míře odmítnutí vyplnit dotazník (až 85 %), projevila zájem o vojenské povolání jen třetina respondentů, a to nejčastěji na dobu do pěti let. O dlouhodobější službu měl zájem jen každý patnáctý, a to zvláště z řad nezaměstnaných lékařů. Zájemci požadovali finanční náhradu v rozsahu 80 až 120 tisíc Kč, měsíční stipendium 1800–2000 Kč (mimo event. školné), čistý měsíční příjem 10 až 15 tisíc Kč, a za to byli ochotni sloužit na délku závazku 1,5 až 2 roky služby za každý rok studia. Dalším faktorem při rozhodování vstoupit do armády byla možnost volby místa posádky a přidělení bytu. Značná část dotazovaných podmiňovala volbu vojenské profese i postavením armády ve společnosti.

Zájemci o službu v armádě preferovali stálou a dobře organizovanou práci v dobrém kolektivu, sociální jistoty, možnost profesionálního vzestupu, dosažení společenského postavení a úspěchu. Většinou však vůbec nebyli informováni o životě a práci v armádě.

Bylo zřejmé, že v budoucnosti bude možné, stejně jako např. v USA, získat zájemce o vojenské povolání mezi studenty a absolventy civilních vysokých škol. Předpokládalo by to ovšem dlouhodobou koncepci a ekonomickou kalkulaci, zda se takový postup vyplácí a ve kterých případech. Úroveň postgraduální vojenské přípravy těchto zájemců o vojenské povolání by však v každém případě měla být tak náročná, aby dosahovali přinejmenším stejné profesionální úrovně jako absolventi vojenských vysokých škol.

Literatura – výzkumy a studie:

- Problematika vnější bezpečnosti ČSFR v programech vítězných politických stran: Volby 1992.* Zpracoval FELCMAN, O. Praha: Institut pro strategická studia, červen 1992.
- Historické souvislosti vývoje územního uspořádání ČSFR a rizika vzniku samostatné České a Slovenské republiky.* Zpracoval FELCMAN, O. Praha: Institut pro strategická studia, 1992.
- Analýza a prognóza vývoje Společenství nezávislých států 1989-1995.* Zpracoval TAX, P. Praha: Institut pro strategická studia, 1992.
- Názory na československou armádu.* Odpovědný řešitel HERZMANN, J. Praha: Institut pro výzkum veřejného mínění, listopad 1991.
- Legitimita armády a vztah k příslušníkům ČSA.* Autor DUBEN, P. Praha: Vojenský ústav sociálních výzkumů, prosinec 1991.
- Nedílná velitelská pravomoc a participativní řízení.* Autor KNOBLOCH, F. Praha: Vojenský ústav sociálních výzkumů, duben 1992.
- Názory armádní veřejnosti na práci orgánů sociálního řízení.* Autor FORRO, K. Praha: Vojenský ústav sociálních výzkumů, září 1991.
- K některým strategickým otázkám využití psychologických služeb v Čs. armádě.* Autor JAROŠ, L. Praha: Institut pro strategická studia, 1992.
- Názory velitelů na problematiku právního vědomí příslušníků armády.* Autor ONDRUŠKA, J. Praha: Vojenský ústav sociálních výzkumů, červenec 1992.
- Hodnotové orientace československé mužské mládeže: Souhrnná zpráva výzkumu.* Autoři jednotlivých částí: SLEJŠKA, D., STANĚK, M., VLACHOVÁ, M., HENDRYCH, J., ČERMÁK, J. Praha: Vojenský ústav sociálních výzkumů, prosinec 1991.
- Vůle k obraně a vztah k armádě.* Autor SARVAŠ, S. Praha: Vojenský ústav sociálních výzkumů, 1992.
- Vztah vojáků v základní službě k duchovním hodnotám a k náboženství.* Autor ŠECL, V. Praha: Vojenský ústav sociálních výzkumů, listopad 1991.
- Názory vojáků odcházejících do zálohy na některé otázky vojenské služby.* Autor ONDRUŠKA, J. Praha: Vojenský ústav sociálních výzkumů, únor 1992.
- Pracovní motivace vojáků z povolání.* Autor ŘEZÁČ, J. Praha: Vojenský ústav sociálních výzkumů, srpen 1991.
- Podmínky a náplň služební dráhy vojáka z povolání: Sociální a profesionální diferenciacie a mobilita vojáků z povolání Čs. armády.* Autor TEMNÁK, Š. Praha: Vojenský ústav sociálních výzkumů, 1991.
- Důvody odchodu mladých vojáků z povolání z armády.* Autor ŘEZÁČ, J. Praha: Vojenský ústav sociálních výzkumů, duben 1992.
- Obyvatelstvo České republiky a evropská bezpečnostní integrace: Empirická studie na základě analýzy empirických dat IVVM a STEM.* Autor SARVAŠ, Š. Praha: Vojenský ústav sociálních výzkumů, 1994.
- Možnosti rekrutace studentů a absolventů civilních vysokých škol do Armády České republiky.* Autor ŠPAČEK, D. a kol. Praha: Vojenský ústav sociálních výzkumů, únor 1994.
- Vztahy mezi vojáky a otázky adaptace na vojenskou základní službu.* Autor ČERMÁK, J. a kol. Praha: Ústav aplikovaných sociálních výzkumů, listopad 1993.
- Důvěra v ministra obrany České republiky.* Zpracoval HENDRYCH, J. Praha: Vojenský ústav sociálních výzkumů, červenec 1993.
- Bývalí vojáci z povolání jako tvůrci veřejného mínění o armádě.* Autorka VLACHOVÁ, M. Praha: Vojenský ústav sociálních výzkumů, květen 1994.
- Efektivnost rekvalifikace vojáků z povolání poskytované na náklady MO ČR před propuštěním z armády v návaznosti na výkon jejich civilního zaměstnání.* Autor ŠUGÁR, J. a kol. Praha: Vojenský ústav sociálních výzkumů, březen 1994.
- Názory vojenské a civilní veřejnosti na aktuální otázky života armády.* Autor CACH, Z., ŠUGÁR, J. a kol. Praha: Vojenský ústav sociálních výzkumů, srpen 1993.
- Vybrané aspekty sociálního zabezpečení vojenských důchodců.* Autor ŠUGÁR, J. Praha: Vojenský ústav sociálních výzkumů, srpen 1993.

- Občané České republiky o armádě České republiky: Komparace civilní a armádní větve průzkumu veřejného mínění.* Autor CACH, Z. Praha: Vojenský ústav sociálních výzkumů, červenec 1993.
- Některé důsledky transformace armády v osobním a rodinném životě vojáků z povolání.* Autor ŠUGÁR, J. a kol. Vojenský ústav sociálních výzkumů. Praha, prosinec 1992.
- Profilující znaky uchazečů o službu v českém praporu mírových sil OSN-UNPROFOR.* Autor PAZDERA, B. Fakta, Oddělení výzkumů VÚPIS, září 1994.
- Sociální důsledky transformace armády v osobním životě vojáků.* Autor ŠUGÁR, J. Praha: Fakta 6. Vojenský ústav sociálních výzkumů.
- Co očekávají od státu? Názory vojáků z povolání.* Autor DUBEN, P. Praha: Fakta 12. Vojenský ústav sociálních výzkumů.
- Budou chtít sloužit? Představy mladých mužů o budoucnosti státu a jejich vztah k obraně, armádě a vojenské službě.* Autorka VLACHOVÁ, M. Praha: Fakta 14. Vojenský ústav sociálních výzkumů.
- Atraktivnost vojenského povolání v naší republice.* Autor CACH, Z. Praha: Fakta 16. Vojenský ústav sociálních výzkumů.
- Prestiž vojenského povolání z pohledu vojenských profesionálů.* Praha: Fakta 17. Vojenský ústav sociálních výzkumů. Ústav aplikovaných sociálních výzkumů, pedagogických a psychologických služeb.

Podstata existence armády je dána její připraveností na události, o kterých všichni doufáme, že nenastanou. To je ale současně také problém armády – když dlouho nenastávají, v takzvaném zbytku společnosti se začínají projevovat tendence projevující se otázkami typu Na co my tu armádu vlastně máme? Odpověď je prostá – musíme si uvědomit, že ji máme právě na to, aby byla připravena na události, o kterých doufáme, že nikdy nenastanou. Ale ony by mohly nastat tím spíše, zejména v oblasti vojenského ohrožení, čím menší bychom armádu měli. ...

Máme tři oblasti specializace, v nichž chceme dosahovat opravdu špičkové úrovně. Vedle pasivních radarových sledovacích systémů jsou to se záchranářstvím, s civilní ochranou a se spoluprací s IZS již přímo související ochrana proti zbraním hromadného ničení a vojenské zdravotnictví, tedy polní nemocnice a vše, co je s touto problematikou spojeno.

***Pohledem ministra obrany
(z rozhovoru ministra obrany Karla Kühnla pro Rescue Report 21. 4. 2005)***

Bezpečnost patří stabilně mezi primární hodnoty českých občanů, a to jak pokud jde o rizika vnitřní, tak i vnější, jakkoli se vnímání bezpečnostních hrozeb spolu s dobou vyvíjí a mění. Výsledky nejnovějšího průzkumu agentury Median např. ukazují, že jsou to především terorismus, epidemie, přírodní katastrofy a chemické či biologické útoky spojené hlavně s islámským světem.

Zajímavé je, že ekonomické bezpečnostní hrozby (ekonomická krize, rozpad EU a zčásti také migrace) se objevují až po již citovaných hrozbách. A teprve po nich lidé jako bezpečnostní ohrožení vnímají zčásti historické či aktuální státy – Německo, Rusko a Čínu.

Výsledky průzkumu mj. svědčí i o našem sílícím evropanství. Jinak se zjištěné údaje nedají zobecnit. Více než dvě třetiny lidí si totiž myslí, že naším nespolehlivějším ochráncem a obráncem před bezpečnostními hrozbami je Evropská unie. Jen necelá čtvrtina našich občanů to čeká od Spojených států. Strategické partnerství hledá u EU dokonce čtyři pětiny dotazovaných, kdežto u USA jen šestina. A to přesto, že americká vojenská kapacita je nejen potenciálně, ale i fakticky až desetinásobně účinnější než EU. Podle výsledků šetření GlobeScan a Ústavu PIPA s 25,5 tisíci respondenty ve 23 zemích ani v jedné zemi nepřevážilo, že by Evropa nehrála ve světě kladnou roli. Nejpriznivěji přitom je hodnocena Francie, zvláště v očích Němců, ale i Číňanů. Nejhuře jsou vnímány Spojené státy a Rusko, a to pro Irák a Čečensko. Proto by podle mínění respondentů vůdcovskou roli ve světě měla převzít Evropa, která se jí ovšem zatím zříká. K tomu jí dosud chybí výraznější vnitřní jednotu

Úvodem

Zamýšlíme-li se nad věrohodností většiny dosavadních prognóz, je dostatek důvodů pro skepsi. Kdyby se splnily např. medicínské předpovědi z druhé poloviny minulého století, rakovina by už dávno byla vyléčitelnou chorobou, lidé by ovládali telefony stejně jako řidiči svá vozidla hlasem, byty byly úplně robotizovány a napojeny na ústřední elektronický systém, noviny a časopisy se daly tisknout doma, lidé si mohli určovat pohlaví svých dětí a prostřednictvím obrazů, zvuků a vůní nejen zbavit depresí, ale vybírat si i náladu, počasí se dalo úspěšně předvídat na deset dní dopředu, vlaky jezdit rychlostí 500 km za hodinu a ve vesmíru vybudovány nové lidské kolonie. Na druhé straně nikdo nepředvídal rozšíření nemoci AIDS nebo stolní počítače a internet. Přesto je dostatek argumentů pro to, aby se prognostika dále rozvíjela a byly zpracovávány další prognózy, a to i v oblasti bezpečnostní politiky. Výrazná dynamika změn v bezpečnostní situaci ve světě a v Evropě je pro to dostatečným důvodem.

Praxe ukazuje potřebu vytvářet si nejrozmanitější představy o bezpečnostní budoucnosti a na jejich základě odhadovat pravděpodobnost uskutečnění různých alternativ a variant budoucího vývoje, protože jen tak lze na základě jedné z nich vědomě působit v jejím duchu.

Přitom si musíme být vědomi, že budoucnost v oblasti bezpečnosti se nedá pro neúplně a zkreslující informace o minulých a přítomných dějích předvídat přesně. Budoucnost není jednoznačně determinovaná a už vůbec ne predestinovaná, a proto ani neexistuje jen jedna jakási objektivní trajektorie vývoje a jeho nevyhnutelnost. V tom je i jistý optimismus, že budoucnost lze určitým způsobem ovlivnit, dojít alespoň zčásti k vytyčenému cíli nebo eliminovat či alespoň redukovat identifikované bezpečnostní hrozby.

Prognostická činnost tedy umožňuje identifikovat budoucí bezpečnostní ohrožení, přicházet s podněty pro rozhodovací procesy v bezpečnostní politice a také aktivizovat občanskou veřejnost proti ohrožením. Ačkoli jsou problémem již krátkodobé bezpečnostní předpovědi na pět let, praxe potřebuje nejen střednědobé na deset-patnáct let, ale i dlouhodobější, např. jako podklad pro rozhodování o vývoji a pořízování nových typů zbraní. Bezpečnostní prognózy mají přitom jeden vážný handicap: nejsou prognózami bez překvapení, a to nejen pokud jde o těžko předvídatelné teroristické akce, ale také zásadní vědecké objevy a s nimi spojené inovace, které mají vliv na změny zbraňových systémů, jako jsou např. neletální zbraně.

To je i důvod, proč mají takový význam **prognózy varovné**. Soustřeďují se na nežádoucí až katastrofické možnosti extrapolace nežádoucích bezpečnostních jevů. Tím plní diagnostickou a aktivizační funkci. Jejich potřeba se ukázala zvláště po 11. září 2001, které se stalo jistým symbolem našeho vstupu do „globální rizikové společnosti“ (Ulrich Beck). Aby i Česká republika v takové společnosti obstála, je bezesporu užitečné mít k dispozici takovou prognózu, která se snaží identifikovat budoucí ohrožení, a tím i vytvářet předpoklady k optimálním rozhodnutím v procesu tvorby a realizace bezpečnostní politiky.

Již studie týmu Ústavu mezinárodních vztahů pod vedením Jaroslava Jandy „Bezpečnostní politika České republiky“ z roku 1996, tedy před téměř deseti lety, varovala:

Lidstvu této planety všeobecně hrozí, že bude pokračovat dosavadní vývoj světa, tj. převážně neřízený, do značné míry chaotický a živelný, ale též s prudkými, a přitom nekontrolovatelnými změnami, vývoj celkově nerovnoměrný, s pásmy ekonomické prosperity nebo naopak bídy, všestranné stability a vedle toho politické a ekonomické nestability.

Lidstvo nadále postrádá globální řízení: přes pomalu prosazující se tendenci k integraci států a k rozšíření počtu i významu nadnárodních organizací se v mnoha regionech role států dále posiluje, ty se nehodlají spojovat ve vyšší celky a vzdát se v jejich prospěch části svých kompetencí. Proto nemohou být úspěšně řešeny zásadní světové problémy, k nimž patří zejména populační exploze, omezené zdroje surovin, energie, vody a potravin, vznik nových chorob a jiných ohrožení zdraví, přírody a životního prostředí, rozmach mezinárodní kriminality, terorismu, proliferace zbraní hromadného ničení aj.

Tato charakteristika se za dekádu let příliš nezměnila, naopak se některé bezpečnostní hrozby ještě prohloubily. Jediným výraznějším pozitivním rysem je pokračující integrace Evropy včetně její snahy o samostatnější bezpečnostní a obrannou politiku, i když i tyto snahy narážejí zvláště na vnitřní odpor, nevyjímaje některé subjekty české politické scény.

Autoři **Padesátiletí čtvrté světové války** mají ambici předložit východiskovou vizi nových globálních, evropských i specificky českých bezpečnostních hrozeb a z nich vyplývajících rizik a také to, jaké na ně mohou být reakce. Pokusili se přitom podívat, s využitím řady prognostických materiálů a scénářů publikovaných ve světové odborné literatuře v posledních pěti letech, na možný vývoj bezpečnostní situace v některých případech až z perspektivy poloviny 21. století.

Považují to i za jedno z možných východisek pro diskusi v rámci bezpečnostní komunity, která má velký význam pro hledání nejen možných odpovědí, ale i otázek týkajících se bezpečnostní budoucnosti.

Bezpečnostní prognóza 2050

Teprve v polovině 21. století se zemím transatlantického civilizačního okruhu, představovaným zejména USA, Velkou Británií, Francií a Německem v úzké spolupráci s Ruskem, Čínou, Indií, Japonskem, Jižní Koreou, Brazílií, Austrálií a Jižní Afrikou, podařilo zvítězit ve **čtvrté světové válce**.

Tak byla podle výroku bývalého ředitele Ústřední zpravodajské služby (CIA) Spojených států Jima Woolseyho pojmenována několik desetiletí trvající globalizovaná válka s terorismem. Její základní příčinou byla nestabilní bezpečnostní situace prakticky na celém světě. Vyvolaly ji především všudypřítomná rizika – teroristické útoky menšího i většího rozsahu, regionální konflikty, šíření zbraní hromadného ničení, výpadky civilizačních infrastruktur způsobených teroristickými útoky atd.

Roku 2050 se sice ještě nedaly vyloučit určité recidivy této čtvrté světové války spojené s mezinárodním terorismem, rozhoření nových ohnisek odporu, ale ty již nepředstavovaly tak smrtelné nebezpečí jako zvláště na přelomu 20. a 30. let.

Vznik čtvrté světové války

Na počátku posledního desetiletí minulého století ještě nebyla tak patrná kritická vážnost nových globálních ohrožení bezpečnosti. Irácká invaze do Kuvajtu v roce 1991 byla vyřešena poměrně jednoduchým způsobem: širokou koalici pod vedením USA; to vyvolalo naději, že bude možné dosáhnout mírového světového řádu. Tento předpoklad vycházel i z toho, že pominula hrozba jaderného konfliktu mezi supervelmocemi a vznikl názor, že svět dosáhl potřebné *geopolitické rovnováhy*, ve kterém může být šíření demokracie nezvratným trendem. Žádný z konfliktů na Balkáně, Středním východě nebo v Africe nebyl považován za reálné ohrožení.

Rozsáhlý teroristický útok na Spojené státy 11. září 2001 všechny tyto představy radikálně změnil, dramaticky zvrátil především jejich představu o vlastní bezpečnosti. Spojené státy zahájily v zájmu vlastní ochrany boj proti svým nepřítelům na široké frontě nejen ve světě, ale i u sebe doma. Jako hlavní nepřítel byl identifikován radikální islámský terorismus, který otevřeně deklaroval cíl zlikvidovat západní společenství a dosáhnout světovlády, mj. i prostřednictvím vytvoření „islámského chalífátu“, který by se rozprostíral na obrovském území od západní Evropy přes Blízký východ a Střední Asii až po Asii jihovýchodní. Skutečnost, že ani umírněné islámské státy, ani islámská komunita jako celek se dostatečně od militantních islamistů nedistancovaly, vedla k tomu, že čtvrtá světová válka byla paralelně nazvána protiislámskou.

Počáteční jednoznačná podpora Spojeným státům v jejich politice především ze strany západního společenství, ale i Ruska, byla nicméně záhy vystřídaná mnohými rozpory pokud jde o formy a metody boje proti nově se vynořující hrozbě. Základním problémem bylo, že se nepodařilo dosáhnout všeobecného strategického konsenzu o tom, co tato hrozba představuje a hlavně o způsobech a prostředcích boje proti ní. Projevilo se to především

v neshodách uvnitř západního společenství s souvislostí s preventivním útokem Spojených států na Irák (2003). Spolu s tím dále v neztenčené míře docházelo k teroristickým akcím na celém světě – od indonéskeho ostrova Bali až po španělský Madrid, který se stal přesně 30 měsíců po 11. září 2001 cílem největšího a nejkrvavějšího teroristického útoku v Evropě po skončení druhé světové války. Nikoli náhodou se možná v den 65. výročí zahájení druhé světové války, tj. 1. září 2004, stala terčem brutálního útoku čečenských teroristů proti školním dětem základní škola v severoosetinském Beslanu.

Hlavní rysy strategie a taktiky teroristů

Teroristické aktivity radikálních islamistů byly podřízeny vzpomenutému základnímu cíli – světovládě ztělesňované islámským chalífátem. Z geopolitického hlediska se teroristům podařilo svými aktivitami vytvořit „oblouk nestability“, který se táhl od subsaharské Afriky přes severní Afriku Blízký východ, Balkán, Kavkaz, Střední Asii až po Asii jihovýchodní.

Velení čtvrté světové války se ujala zprvu al Kajda s dalšími následnými uskupeními, které měly sice disperzní organizační strukturu, ale společný cíl a platformu působení. Diverzifikovaný terorismus na bázi radikální ideologie a technologie vytvořil optimální podmínky pro sofistikované řízení války.

Hlavní teroristická uskupení podporovala ovšem i řada států, a to jednak tím, že na jejich území byly základny teroristů, ale i tím, že poskytovaly aktivitám teroristů diplomatické krytí. To se týkalo např. Iránu, Sýrie a Súdánu. „Třetí sled“ pak představovaly státy, které poskytovaly finanční a ideologickou pomoc. Při té se exponovaly především Saúdská Arábie a „naftové“ emiráty v Perském zálivu. Teroristickou síť doplnily i základny a buňky rozmístěné v prostředí početné muslimské komunity v evropských zemích. K destabilizaci situace v jednotlivých částech světa přispívala i podpora separatistických islámských hnutí působících v nestabilních teritoriích některých významných zemí (Čečensko, Kašmír).

Základním rysem strategie a taktiky teroristických uskupení byla jejich schopnost působit v globalizovaném světě výrazně autonomně. Ke komunikaci mezi nimi, výměně know-how a přípravě teroristických akcí, používaly nejmodernější informační technologie včetně internetu. Spektakulární teroristické útoky ve světově známých lokalitách (západní metropole, turistická centra), spojené s velkými ztrátami civilistů, byly doplněny o útoky proti komunikační infrastruktuře, na které stále více závisel chod moderních společností. V mnoha případech došlo k rozsáhlému kolapsu fungování jejich základních funkcí (průmyslové výroby, služby, doprava atd.). Teroristická uskupení podněcovala i vnitřní konflikty, které byly vlastní především tzv. „hroutícím se státům“ (failing states - nestabilní státy) a nezřídka přerůstající v konflikty regionálního charakteru.

Teroristické útoky měly díky médiím i velmi negativní psychologický vliv na nemalou část veřejnosti. Boj s terorismem a jeho nositeli byl komplikován i tím, že se terorismus stal v globálním měřítku svého druhu velmi výnosným „obchodem“, který měl svůj „trh práce“ a disponoval obrovským kapitálem. Zájmy teroristických uskupení se v této souvislosti nezřídka protínaly i se zájmy transnacionálních struktur organizovaného zločinu, což se např. projevovalo i v teritoriích masové produkujících narkotika (Afghánistán, Kolumbie).

Nejvážnější nebezpečí vyplývalo z toho, že se teroristům podařilo získat zbraně hromadného ničení – chemické, biologické a nakonec i jaderné, které neváhali použít pro prosazení svých cílů. V jejich arzenálu se nacházely i tzv. špinavé bomby (radiologické zbraně). Získání

zbraní hromadného ničení teroristům usnadňovalo, že v první dekádě 21. století došlo ke kolapsu dohod a režimu jejich nerozšiřování.

Průběh a vyústění čtvrté světové války

Ještě v první dekádě nového století se terčem teroristických útoků stala střední a severní Evropa, zejména země angažující se v Iráku jako např. Polsko a Česká republika, následně Německo, Francie a Velká Británie a na začátku druhé dekády 21. století si nebyl vůči nebezpečí terorismu jist již nikdo. Navíc se teroristické akce staly stále četnější, sofistikovanější a barbarštetší. Přesto byla stále patrná nejednotnost západního světa, která se projevovala především sporem mezi Evropou a Spojenými státy o charakter vedení války proti mezinárodnímu terorismu.

Spojené státy aplikovaly primárně silová řešení takového typu, jaké bylo se všemi negativními důsledky aplikováno v Iráku. Odlišnější řešení prosazovala především Evropa, a to zvláště zdůrazňováním použití metody „soft security“, která byla zaměřena na humanitární a rozvojovou pomoc. To mělo být i nástrojem pro řešení sociálních příčin terorismu. Brzy se ukázaly meze této pomoci, kterou nebylo možné realizovat v zemích, kde vládly diktátorské nebo autokratické režimy. Náznorně se to ukázalo především v arabském světě. Právě arabský svět a především jeho centrum na Blízkém východě se stalo zdrojem značné eskalace čtvrté světové války. Událo se tak ve chvíli, kdy v polovině druhé dekády byl v Saúdské Arábii nastolen otevřeně protizápadní fundamentalistický režim. Dlouhodobě nestabilní byla i situace v nejlidnatějším arabském státě Egyptě ve kterém se autokratickému prozápadnímu režimu dařilo jen s největšími obtížemi čelit aktivitám islámských fundamentalistů.

To negativně ovlivnilo existenci umírněných sekulárních islámských režimů, které dosud buď podporovaly boj proti mezinárodnímu terorismu, nebo zastávaly neutrální stanovisko. V řadě případů došlo i k jejich svržení. Nejvážnější situace byla v Indonésii a v jihovýchodní Asii; prakticky se rozpadl Afghánistán, byl v podstatě zničen Izrael.

Stále častější byly i koordinované teroristické útoky různé intenzity s pomocí zbraní hromadného ničení, a to zprvu chemických a posléze i biologických. Evropa. Rusko i Spojené státy byly konfrontovány i s několika velkými bioteroristickými útoky a koncem třicátých let došlo i k použití radiologických zbraní.

Všechny tyto útoky byly spojeny nejen s velkými lidskými, ale i ekonomickými ztrátami. Projevilo se to mj. v poklesu ekonomické výkonnosti Západu, ke kterému přispělo i omezení dodávek ropy z regionu Blízkého východu. Ten se nicméně podařilo kompenzovat díky zvýšené těžbě této komodity v Rusku, které ji zajišťovalo i na základě svých nadstandardních politických a ekonomických vztahů jak s Evropou, tak se Spojenými státy. K pozitivnímu řešení přispělo i širší využití vodíku jako pohonné hmoty.

Evropě se podařilo složitou bezpečnostní a ekonomickou situaci zvládat, i když se značným vypětím, díky fungujícímu modelu evropské integrace ztělesňované existencí Evropské unie, která sdružovala na počátku třicátých let již drtivou většinu evropských států.

Terorismus zasáhl i Latinskou Ameriku, kde sice vedení mezinárodního terorismu mělo jen částečný vliv, ale čtvrtá světová válka se zde rozhořela ve dvacátých letech převážně ze sociálních důvodů. K jejich řešení naštěstí přispěly aktivity náboženských organizací, zvláště katolické církve.

V konfrontaci se soustředěným tlakem radikálního islámského terorismu se ve třicátých letech 21. století stalo zřejmé, že nejednotnost Západu, projevující se mj. spory o charakter vzájemného uspořádání vztahů mezi Evropou a Spojenými státy a o jejich role vůči ostatnímu světu, Západ oslabuje. Tento fakt měl i zřetelný ekonomický důsledek, neboť vedoucí představitelé západních zemí si uvědomili nutnost efektivnějšího sdílení nákladů na boj s terorismem; ty si ve Spojených státech a v zemích EU vyžádaly až desíti procent ročního HDP.

Zvyšující se náklady války se staly i podnětem ke vzniku tak zvané Globální aliance; jejím hlavním cílem bylo zajistit koordinovanou globální bezpečnostní politiku. Působení globální aliance by však bylo limitováno, pokud by se k ní nepřipojily jak Rusko, tak i „nové“ mocnosti jako Čína a Indie, které již od první dekády nového století začaly úspěšně budovat užší partnerské vztahy. Postupně vytvořily alianci s třetinou světové populace a silným ekonomickým i vojenským potenciálem.

Čína ve čtvrté světové válce stála zprvu poněkud stranou, soustředila se především na vnitřní problémy a vyřešení vztahů se sousedy, zvláště již zmíněnou Indií, ale také Japonskem, Indočínou a Koreou. Počáteční nižší zájem Číny o řešení globálních bezpečnostních problémů se výrazně změnil poté, co ji na východě začala ohrožovat aktivita islamistů ve Střední Asii a kdy na jihu začali islamisté blokovat námořní cesty spojující Čínu s Evropou, Blízkým východem, Indií a jihovýchodní Asií.

Vstup Číny, a také Indie do Globální aliance byl ovšem možný i díky tomu, že stále propo-
jenější růst jejich ekonomik jim zajistil potřebnou vnitřní sociální a ekonomickou stabilitu a také možnost zapojit se vlastními vojenskými kapacitami do vojenských operací proti terorismu. Možnosti spolupráce všech aktérů, tj. „starých“ a „nových“ velmocí, vyplýval i z faktu, že jejich vzájemná politická, ekonomická a obchodní provázanost se ve 21. století stala tak vzájemně závislou, že minimalizovala možnost vzniku konfliktu bezpečnostního charakteru mezi nimi. Díky tomu se podařilo udržet pod kontrolou i dvě potenciální konfliktní ohniska: mezi Čínou a Tchaj-wanem a mezi Indií a Pákistánem (ve věci Kašmíru), jejichž eskalace mohla válku proti terorismu výrazně zkomplikovat.

Klíčovou podmínkou pro postupný frontální útok proti terorismu byla výrazná dělba rolí. Američané díky stále nejsilnějšímu vojenskému potenciálu řešili vojenskou část ofenzivních zásahů a evropské země následný proces „peace building“.

Pro úspěch boje s terorismem bylo rozhodující především teritorium Blízkého východu, kde bylo nutné nalézt odpovídající rovnováhu mezi používáním prostředků „hard security“ (prostředků vojenského charakteru) a „soft security“. Celý proces následně vyústil koncem čtyřicátých let 21. století ve vyhlášení nového „Marshallova“ plánu (obohaceného především myšlenkami Beveridgeova plánu z doby po druhé světové válce) pro „širší“ Blízký východ. Jeho uskutečnění bylo možné i díky přijetí Turecka za člena Evropské unie, ke kterému došlo vzhledem k výraznému zhoršení bezpečnostní situace ve dvacátých letech, až na počátku čtyřicátých let 21. století. Ale právě Turecko sehrálo později pozitivní roli při infiltraci militantního islamismu.

V průběhu čtvrté světové války se ukázaly i limity působení mezinárodních organizací, které vznikly po druhé světové válce, zvláště v případě největší z nich – Organizace spojených národů. OSN již od počátku století měla značný problém jak reagovat na nové hrozby (terorismus, rozšiřování zbraní hromadného ničení, působení organizovaného zločinu) a jak reflektovat nové aktéry a jejich zájmy („nové“ velmoci, regionální organizace, nevládní organizace, nadnárodní společnosti).

Role OSN v boji proti terorismu se tak v prvních třech dekádách výrazně minimalizovala de facto na pouhou „debatní platformu“. Rolí Rady bezpečnosti pro operativnější řešení bezpečnostních problémů převzala G-8, resp. G-10 (na konci třicátých let byla G-8 byla rozšířena o Čínu a Indii). Poté co se podařilo ve čtvrté světové válce zvítězit nicméně došlo k určité renesanci OSN. Politická, bezpečnostní a ekonomická stabilita v jednotlivých světových regionech totiž začala ve vzrůstající míře záviset na působení silných regionálních politických, bezpečnostních a ekonomických organizací (např. NAFTA, EU, Liga arabských států, Africká unie, ASEAN, Šanghajská organizace spolupráce, MERCOSUR atd.). Jejich vzájemná koordinace se stala primární rolí OSN, která se tak de facto stala jejich federací. Právě to bylo symbolem obrozeného multilateralismu, který se zrodil z kataklyzmatu čtvrté světové války.

Největším problémem všech těchto organizací bylo, a to bez ohledu na jejich vývoj a sílu, že i přes zvyšující se disponibilní finanční prostředky je po dlouhou dobu nedokázaly efektivně využít.

Technologie, zbraně, lidská práva a svobody v období čtvrté světové války

Technologický rozvoj v období čtvrté světové války

Na vedení války proti terorismu měl výrazný vliv rozvoj technologií. V této souvislosti bylo pozitivní, že změny byly spíše strukturální a technologické, neměnily se ekonomické vztahy, tj. tržní principy, které v zájmu boje proti terorismu byly zčásti regulovány, část zdrojů bylo ovšem nutné alokovat pro vedení bojů. Čtvrtá světová válka tak narušila vývojový cyklus: industrializace – společnost služeb – společnost vzdělání – věk zdraví. Pozitivní bylo, že západní svět spolu s „novými velmocemi“ byl schopen využít rozvoje technologií k získání rozhodující převahy nad terorismem.

Z technologického rozvoje měl na vedení války vliv rozvoj robotů a robotizace všeobecně. Dále poté rozvoj nanotechnologií umožňující konstrukci molekulárních počítačů, což se podařilo kolem roku 2030. Zhruba ve stejném období došlo k nástupu inteligentních strojů a automatizovaných překladů. Do potíží až krize se však dostala globální koncepce internetu, kterou bylo nutné diverzifikovat. Prohloubila se vojenská aplikace expertních systémů. V civilním sektoru se prosadil prodej on-line a začalo automatizovat zemědělství. V high-tech si nejlépe vedly USA, Německo, Japonsko, Finsko a Irsko, ale i Čína ve spolupráci s Indií. Došlo ke sloučení informačních technologií, biotechnologií a nanotechnologií do jedné vědecké disciplíny. Skutečností se stala i tvorba úplných komplexních informací o všech rozumných předmětech našeho okolí, s čímž byla spojena potřeba analýzy, vizualizace a interpretace velkých datových souborů. Ve druhé dekádě 21. století došlo k návratu na Měsíc, v páté dekádě k přistání na Marsu a zahájení nástupu ke kolonizaci sluneční soustavy. V biofarmacii došlo k vývoji léčiv s cíleným pohybem léčiva až na místo určení, náhradě srdce a cév, cílenému výběru léků z genetického hlediska, zásahům do generické informace buňky, výběru pohlaví při porodu, terapeutickému klonování, využití nanotechnologií atd.

Nanotechnologie se staly součástí vývoje moderních zbraní. Důležité bylo, že světové společenství si v této souvislosti uvědomilo nejen pozitiva, ale i možná negativa takového faktu. Po zkušenostech se selháním režimu nerozšiřování zbraní hromadného ničení v první dekádě 21. století se po dlouhých a složitých jednáních podařilo koncem čtyřicátých let vytvořit celosvětový režim kontroly nanotechnologií, který byl mj. primárně zaměřen proti

nebezpečí zneužití jednotlivci nebo malými skupinami s tzv. znalostí umožňující hromadné ničení (KMD - knowledge-enabled mass destruction).

Nové typy zbraní

I přes výrazné sjednocení západního světa spolu s dalšími demokratickými zeměmi ve světě a postupnou společnou podporu Číny a Indie se přesto na uvedených územích vytvořily enklávy, které plně ovládly síly mezinárodního terorismu. Asymetrický způsob jejich boje si vyžádal i asymetrické formy odvety, které spočívaly zejména ve využití neletálních zbraní. Bylo tomu nejen z humanitních důvodů, které si civilizovaná společnost navzdory používaným prostředkům protivníka zachovala, ale i proto, že na těchto územích žili obyvatelé, kteří neměli s teroristy nic společného. Nebylo proto ani možné masově použít zbraní hromadného ničení, jakkoli by to bylo vzhledem k vedení boje legitimní.

Technologický rozvoj vytvářel základ pro výrobu a využití zcela nových zbraní již dříve. Týkalo se to především tzv. neletálních zbraní. Na jejich existenci upozornilo již použití grafitových pum k vyřazení elektrárenských sítí při bombardování Jugoslávie v polovině devadesátých let minulého století. Už tehdy se usuzovalo, že mohou mít jako netradiční bojové prostředky rozhodující roli v budoucích válkách včetně boje proti teroristům.

Základní charakteristikou neletálních zbraní je, že při použití nemají zničit živou sílu, ale ji jen dočasně vyřadit. Nová teorie boje s použitím neletálních zbraní vznikla již na začátku 90. let v USA. Vycházela z ideje, že válka či boj proti teroristům, např. s rukojmími či nevinnými občany, by neměly ohrožit nezúčastněné civilní obyvatelstvo.

Jednalo se především o tyto neletální zbraně: **optické a laserové záření** spočívající v intenzivním využívání koherentního i nekoherentního světla vyvolávající dočasné oslepení či zničení optických senzorů k monitorování a navádění střel na cíl a **nejaderné elektromagnetické impulzy a mikrovlny s vysokou energií** narušující činnost mozku a centrální nervové soustavy i umožňující vyřadit i výpočetní techniku či vyvolat exploze muničních skladů a minových polí na okrajích enkláv obsazených teroristy.

Spolu s tím byly využívány **zvukové a ultrazvukové vlny** způsobující dezorientaci lidí, nevolnost až křeče, strach, davovou paniku, ale i demolující techniku a stavby, dále **prostředky radioelektronického boje** k dezorganizaci velení a ovládnutí zbraní, **prostředky informačního boje** k vyřazení počítačů viry, vložení klamných informací, **biologické zbraně** k vyvolávání infekčního onemocnění a otravou jedy, využití mikroorganismů a produktů jejich látkové výměny či chemikálií k ničení skladů pohonných hmot, přerušení přívodu paliva, zadření motorů, rozkladu výbušnin a maskovacích nátěrů, poškozující pneumatiky, kovy, těsnění, plasty, silnice ap.

Většina neletálních zbraní byla v ozbrojených konfliktech s teroristy zprvu vyzkoušena jen zčásti. Poškození lidského organismu při použití těchto zbraní nebylo často jen dočasné, ale trvalé. Existence těchto nových zbraňových systémů však postupně výrazně měnila obraz válčiště. Brzo však neletální zbraně začali používat i teroristé včetně nového fenoménu bezpečnostních rizik spočívající ve zneužití informací, tzv. info-teroru. Byli tím schopni způsobit více škody s pomocí počítačové klávesnice než použitím trhavin. Na konci dvacátých let se jim podařilo využít tzv. „křížujících virů“, jakéhosi softwarového ekvivalentu křížující střely, čím zvláště Západu způsobili přímo elektronický Pearl Harbour.

Stranou pozornosti, ale nezůstaly ani „klasické“ zbraně hromadného ničení. Např. došlo k vývoji nových chemických látek, jež bude těžké detekovat, a tím se jim i účinně bránit. Došlo i k výraznému

zvýšení doletu a přesnosti nosičů jaderných zbraní. Mj. došlo i k tomu, že jaderné zbraně opustily výlučně odstrašovací poslání a staly se nástrojem pro úder na opevněná velitelská stanoviště nebo muniční sklady. Vzhledem k tomu, že se jednalo o přesně naváděné zbraně slabé intenzity došlo k faktickému návratu k již téměř zapomenuté koncepci tzv. taktických jaderných zbraní.

Drastické omezování podnikání, lidských práv a svobod

Souběžně s volbou strategie a bojových prostředků včetně asymetrických musela být stále drastičtěji omezována lidská práva a svobodné podnikání. Zprvu se začala týkat právnických osob; strategické firmy mohly pokračovat ve své činnosti jen s kontrolní činností státu a nadstátních orgánů a institucí se jmenováním komisařů. Byla zavedena kontinuální kontrola všech společných vodních zdrojů a jejich okamžité zástavy, zdvojená ochrana rozvodů pitné vody, plynu, elektřiny a zásobníků ropy. Podobně byla zajišťována kontinuální kontrola výroby a distribuce potravin. Situaci komplikovalo stále vážnější narušení zemského klimatu, zvláště zvyšování teploty, kdy docházelo k vážnému narušení situace na obou světových pólech.

Omezení se stále častěji a drastičtěji začala týkat i jednotlivých lidí. Nejdříve a nejsilněji zasáhla migraci, postupně došlo k totálnímu zpřísnění možnosti udělení státního občanství v terorismem ohrožených zemích. Byly stanoveny limity pro počet obyvatel na území jednotlivých států včetně kvót pro státní a etnickou příslušnost. Začala být zaváděna identifikace obyvatel a turistů. Došlo i ke značení obyvatel čipem, nepřetržitému monitoringu pohybu a kontinuálnímu odposlechu. Toto opatření se týkalo i všech příchozích ze zahraničí (na území Evropské unie se to týkalo i občanů jejích členských států), jimž byl stanoven zpřísněný pobytový a kontrolní režim. Byl zakázán prodej nemovitostí a pozemků cizím státním příslušníkům. Neochotně začaly být posuzovány a posléze povolovány sňatky mezi příslušníky jiných států. Sen o multikulturní a multietnické společnosti se postupně rozplynul.

Výrazná omezení postihla i vzájemnou komunikaci a platební styk. Byly zavedeny pouze bezhotovostní platby a jejich monitoring. Bylo zakázáno rozesílání klasických, tj. neelektronických hromadných poštovních zásilek a nevyžádané pošty adresně i neadresně distribuované do schránek. Všechny elektronické zprávy procházely přes centrální monitoring zpráv. Nelegální elektronické napadení počítače virem či pokus o prolomení kódu bylo posuzována jako vojenské napadení státu a trestáno dlouhodobým vězněním.

Na pozadí událostí spojených se čtvrtou světovou válkou se odehrával dlouhodobý střet mezi liberalismem (přezírajícím nerovnosti mezi lidmi) a solidarismem (vyzdvihujícím paternalismus). Tento střet nebyl zcela rozhodnut i když v konfrontaci s mnoha kritickými momenty vývoje války se silněji začal prosazovat názor, že svobodu není možno chápat odděleně od vědomí odpovědnosti.

Demografické determinanty, vztah Sever-Jih, stav životního prostředí v období čtvrté světové války

Demografické determinanty

Bezpečnostní situaci v první polovině století ovlivňovaly některé důležité determinanty. Evropa jako jiné industriální země za 150 let velmi zestárla, a to pro snížení porodnosti a prodloužení věku. Staří postupně počtem převýšili mladé. Stárnoucí populace vyvíjela značný

tlak na systémy důchodové a zdravotní péče, což bylo patrné nejen v EU, ale i v České republice. Evropa se musela vyrovnat s nebezpečím snížení výdajů na výchovu, vzdělání a politiku zaměstnanosti a následně s možnou destabilizací veřejných rozpočtů.

V rozvojových zemích došlo k explozi porodnosti, do konce první dekády zde stoupl počet obyvatel o téměř 800 milionů lidí, kdežto v ostatních zemích jen o přibližně 100 milionů. Podíl počtu obyvatel v EU klesl natolik, že v roce 2025 bylo mezi dvaceti nejlidnatějšími státy světa ze zemí Evropské unie jen Německo. Spojené království a Francie z nich vypadly. Západní společnosti byly konfrontovány i s novými ne zcela pozitivními trendy společenského života – konzumerismem, posílením univerzálního individualismu, rozpadem tradičního rodinného modelu života.

Došlo k rozsáhlé migraci do Evropy z jiných kontinentů, která měla svoje pozitivní i negativní efekty. Pozitivní ale časem převážily především z důvodu nahrazení chybějících pracovních sil. To se týkalo i rekrutace personálu do ozbrojených sil (které se v drtivé většině evropských zemí staly plně profesionální) a dalších ozbrojených složek. Bezpečnostnímu deficitu vyvolanému demografickým poklesem Evropa ovšem čelila i vývojem zbraňových systémů na základě nejnovějších technologií.

Celkově se migraci, která je objektivním procesem podařilo Evropě zvládnout promyšlenou a koordinovanou migrační politikou zastřešovanou EU.

Vztah Sever-Jih

Základním ekonomickým faktorem *globalizace* byl neustálý růst zahraničního obchodu, přeshraničních investic a finančního kapitálu. Zvyšovala se ovšem nerovnost mezi bohatými a chudými zeměmi.

Zatímco v roce 1965 byl průměrný příjem na hlavu v průmyslových zemích G-7 dvacetkrát vyšší než v sedmi nejhudších zemích, v roce 1995 to bylo cca čtyřicetkrát, na počátku století 1:87 a ve čtvrté dekádě 21. století již 1:110. To stále představovalo potenciální zdroj bezpečnostních hrozeb i přes bezpečnostní stabilizaci ve světě v polovině století.

Životní prostředí

Vážným problémem byla i konfrontace s důsledky konzumentského způsobu života na *životní prostředí*. To mj. přispělo k postupnému zániku tropických pralesů a orné půdy, poklesu biologické rozmanitosti, úbytku vodních zdrojů, nadměrné potřebě energie a urychlení globálního oteplování. Životní prostředí též negativně poškodilo použití zbraní hromadného ničení teroristickými uskupeními v některých regionech. Jedním z důsledků čtvrté světové války i v tomto kontextu byl vznik ekologické rady bezpečnosti OSN, která se zaměřila na větší prohloubení a koordinaci úsilí států světa zvládat ekologické problémy a předcházet jim. Vznik a působení globální bezpečnostní aliance přitom ukázal cestu, že podobným způsobem lze řešit i globální ekologické problémy.

Závěrem

Bezpečnostní situace České republiky z hlediska vojenských ohrožení je momentálně velmi dobrá. Navzdory častým optimistickým a naivním iluzím o světě 21. věku

je tato planeta stále plná překvapení. Odhalit bezpečnostní rizika, hrozby a ohrožení je stále těžší. Počítejte raději se spíše katastrofickými scénáři, a to i za cenu, že urazíme některé státy, ba dokonce sousedy. Nechceme propadnout omylům, že tato planeta se bude chovat v novém tisíciletí rozumněji, že velmocí a další státy se vzdají svých podstatných pravomocí ve prospěch globálního řízení, že Evropa se promění ve Spojené státy evropské, že se podaří odstranit všechny podstatné příčiny napětí – etnické, rasové, náboženské, politické aj. Bohužel, spíše opak bude pravdou!

Tyto závěry nejsou, jak by někteří čtenáři mohli předpokládat, zcela nové. Naopak. Objevily se v textu již vzpomenuuté publikace týmu vedeného dr. Jaroslavem Jandou „Bezpečnostní politika České republiky“ o jednu dekádu zpět. Jejich aktuálnost je ale stále platná. Středisko bezpečnostní politiky CESES FSV UK, které se vědomě snaží navázat na výzkumnou činnost Jandova týmu si proto jako jeden ze svých hlavních úkolů vytyčilo cíl dále rozvíjet prognostickou činnost v oblasti bezpečnostní politiky. V této souvislosti považují autoři „Padesátiletí čtvrté světové války“ za důležité seznámit odbornou veřejnost se záměry dalšího výzkumu realizovaného na půdě střediska. V této souvislosti uvítají aktivní spolupráci všech, kteří o ni mají zájem.

Empirické šetření k tvorbě scénářů

Středisko bezpečnostní politiky CESES zamýšlí k tvorbě prognostických scénářů realizovat empirické šetření, které se soustředí na:

A. Studium relevantní dokumentace, zvláště minulých a současných bezpečnostních prognóz (USA, Francie, SRN, Rusko, Čína, NATO, EU, ČR) a využití výsledků výzkumné, zvláště prognostické činnosti CESES.

B. V empirickém prognostickém šetření zkoumat následující okruhy otázek:

1. Vývoj bezpečnostních hrozeb a z nich vyplývajících rizik, možnost vzniku jiných bezpečnostních hrozeb než jsou dosavadní.
 2. Vývoj reakcí světa na bezpečnostní hrozby a rizika.
 3. Využití vojenských a nevojenských prostředků v boji proti bezpečnostním hrozbám a rizikům.
 4. Vývoj změn v politickém obrazu světa, zvláště ve velmocenské konstelaci a ve světových organizacích.
 5. Vliv bezpečnostních hrozeb a reakcí na ně na dodržování lidských práv a svobod.
- Převažující technikou prognostického šetření jako podkladu pro tvorbu bezpečnostních scénářů bude modifikovaná delfská anketa s cca 50 našimi experty bezpečnostní politiky (z toho asi polovinu budou tvořit členové týmu Střediska bezpečnostní politiky CESES) s možností využití techniky sociomodelování.

C. Tvorba prognostických bezpečnostních scénářů na základě studia dokumentace, empirického šetření v rámci bezpečnostní komunity, skupinových aktivit ad. metod.

Při tvorbě prognostických bezpečnostních scénářů chce SBP CESES pro srovnatelnost alespoň zčásti přihlédnout k analogickým scénářům týmu Ústavu mezinárodních vztahů vedeného Jaroslavem Jandou, jak byly prezentovány ve zmíněné publikaci Bezpečnostní politika České republiky v této struktuře:

1. Scénáře globálního vývoje

- A. Scénář globálního řízení.
- B. Scénář nového rozdělení světa.
- C. Scénář naprostého znemožnění globálního řízení.

2. Scénáře evropského vývoje

- A. Scénář posílení integrace Evropské unie a nárůst její odpovědnosti za bezpečnost celého kontinentu.
- B. Scénář stagnace či retardace evropské integrace.
- C. Scénář důsledků naprostého znemožnění globálního řízení a vzniku nových dělících čar na Evropu.
- D. Scénář naprostého neúspěchu evropské integrace.

3. Scénáře možné ne/spolupráce Evropské unie a Severoatlantické aliance

4. Scénáře vnitřní bezpečnosti

- A. Stagnační scénář.
- B. Katastrofický scénář.
- C. Optimistický scénář.

Časový rozvrh:

- 1. Studium dokumentace a projekt empirického šetření – 2005
- 2. Studium dokumentace a provedení empirického šetření – 2006
- 3. Tvorba prognostických scénářů – 2007

Kontakt:

Středisko bezpečnostní politiky

Centrum pro sociální a ekonomické strategie FSV UK

Celetná 20

116 36 Praha 1

tel.: 224 491 498

fax: 224 227 950

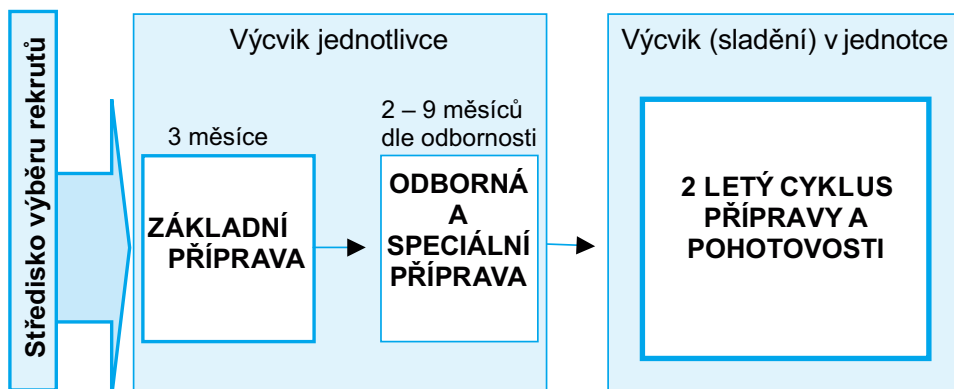
e-mail: sbp@fsv.cuni.cz

Motto:

„V žádné jiné profesi nejsou následky za nepřipravenost personálu tak hrozné nebo tak nezvratné jako v armádě.“

Douglas MacArthur

V posledním čísle Vojenských rozhledů loňského roku je vysvětlena filozofie základní přípravy budoucích vojenských profesionálů rekrutovaných pro potřeby profesionální AČR [1]. Základní příprava je první etapou přípravy každého budoucího profesionála. Zpravidla další etapou jeho profesního růstu je odborná a speciální příprava (viz obr.).

Obr.: Systém přípravy vojenského profesionála (základní schéma)

Odborná a speciální příprava je určena pro přípravu vojáků z povolání (vojáci se jimi stávají následující den po skončení základní přípravy) všech druhů vojsk, jejímž cílem je získání odborných a speciálních znalostí návyků a dovedností potřebných pro výkon systemizovaných funkcí (např. střelec operátor, střelec tanku, pancéřovník, řidič BVP). Odborná a speciální příprava je prováděna podle nově zpracovaných programů pro jednotlivé odbornosti.

Odborná a speciální příprava je v souladu s nově zpracovanými programy prováděna dnem 1. července 2005. Do této doby je realizována formou odborných kurzů jednotlivých vojenských odborností u výcvikových zařízení AČR v souladu se stávajícími programy přípravy. Programy odborné a speciální přípravy (dále programy) byly zpracovány a schváleny koncem roku 2004. K útvarům a zařízením AČR byly distribuovány v prvních měsících roku 2005. Obsah programů a termíny zahájení odborné a speciální přípravy umožňují dosažení počátečních a cílových operačních schopností vyčleněných sil AČR. Obsah výcviku v těchto programech umožňuje velitelům-řídícím výcviku uplatnit novou kvalitu výcviku v odborné a speciální přípravě s cílem dosáhnout plné kompatibility a interoperability s ozbrojenými silami ostatních států NATO, zejména z hlediska dosažení standardizace provádění a hodnocení výcviku.

Struktura programů umožňuje organizovat výcvik výběrovým způsobem na základě splnění stanovených testů a kritérií postupových zkoušek. Splnění těchto postupových testů a zkoušek je předpokladem pro úspěšné absolvování závěrečných zkoušek odborné a speciální přípravy.

Je potřeba zdůraznit, že voják je v průběhu odborné a speciální přípravy ve zkušební době v souladu se zákonem o vojácích z povolání. Vojáci, kteří jsou připravováni v odborné a speciální přípravě delší dobu než tři měsíce, jsou pak ve zkušební době první tři měsíce této přípravy.

Programy zabezpečují vyšší kvalitu výcviku v odborné a speciální přípravě vhodným zařazením náročných témat vybraných předmětů, nepřetržitého výcviku v terénu, průběžných a závěrečných zkoušek a testů tak, že voják, který nesplní dané požadavky, nesplní kvalifikační předpoklady pro služební zařazení na systemizované místo v souladu s vyhláškou MO ČR a zákonem č. 221/1999 Sb.

Cílem odborné a speciální přípravy je vycvičit vojáka k samostatnému plnění úkolů v souladu s jeho předurčením na systematizované místo a vytvoření fyzických a psychických předpokladů pro výkon služby vojenského profesionála. Připravit jej k plnění úkolů v jednotce v rámci dvouletého cyklu přípravy a pohotovosti.

Odborná a speciální příprava v návaznosti na základní přípravu pokračuje ve formování morálních vlastností vojáků, jako jsou vůle po vítězství a bojová připravenost, které vytváří předpoklady pro úspěšné splnění úkolů jednotlivce a jednotky.

V průběhu přípravy musí voják získat nejen potřebné znalosti, návyky a dovednosti, ale také přesvědčení a vůli splnit i nejnáročnější úkoly. Toho lze dosáhnout jen důsledným propojením výchovy a výcviku do jednoho celku.

Výchovou je nezbytné vytvářet a rozvíjet v každém vojákovi tradiční vojenské hodnoty, jako je odpovědnost a smysl pro povinnost, obětavost, odvaha, věrnost čest a další hodnoty obsažené v **Kodexu etiky vojáka z povolání a vojáka v aktivní záloze dobrovolné.**

Cíle výchovy a výcviku lze splnit pouze společným úsilím velitelů, instruktorů a vojáků. Úspěchu při výchově a výcviku je dosahováno osobním příkladem a promyšlenou řídicí prací velitelů a správnou metodickou a odbornou připraveností instruktorů k vedení výcviku.

Obdobně jako v základní přípravě je profil vojáka („cílový stav jeho připravenosti“) rozdělen do tří částí.

V části „**Znát**“ jsou v jednotlivých předmětech formulovány požadavky na teoretickou připravenost (znalosti). V části „**Umět**“ jsou v jednotlivých předmětech formulovány požadavky na praktickou připravenost (návyky, dovednosti) a v části „**Být schopen**“ jsou vyjádřeny požadavky na morálně-volní stránku profilu vojáka.

Organizace výcviku

Výcvik v rámci odborné a speciální přípravy je prováděn u výcvikové základny. Doba jejího trvání je závislá na specifice a náročnosti výcviku jednotlivých odborností a specializací v AČR, přičemž nejkratší 2měsíční příprava je prováděna u mechanizovaných odborností a naopak nejdelší, až 9měsíční příprava, je prováděna u odborníků leteckého personálu.

Do odborné a speciální přípravy nastupuje voják před zařazením na první systemizované místo v dané odbornosti, v jejímž průběhu je průběžně hodnocen. Průběžné hodnocení provádí v souladu s cíli a úkoly výcviku velitelé odpovídající za jeho přípravu. Na základě

dosažených výsledků realizují adekvátní opatření. Výcvik je prováděn dle plánu, který schvaluje velitel výcvikové základny.

Obsah témat, počty hodin, metodické pokyny a metody výcviku jsou v jednotlivých programech stanoveny na základě zkušeností a jsou předpokladem ke splnění cílů v odborné a speciální přípravě. Výraznou změnou oproti stávajícím programům je to, že **velitelé mají právo provádět úpravy** s ohledem na konkrétní podmínky výcviku a na situaci u jednotky tak, aby bylo dosaženo stanovených cílů co nejefektivněji. Tato úprava se provádí v rámci plánování výcviku se souhlasem nadřízeného.

Součástí odborné a speciální přípravy je vševojsková příprava, odborná příprava a v závislosti na jednotlivých odbornostech speciální příprava.

Vševojsková příprava je v rámci odborné a speciální přípravy plánována a prováděna v rotě, četě, nebo skupině bez ohledu na specializaci zpravidla rovnoměrně v průběhu celé odborné a speciální přípravy. Ve vševojskové přípravě jsou vojáci zdokonalováni v předmětech tělesná příprava, pořadová příprava, střelecká příprava, základní řády a vojenská příprava.

Výcvik v **tělesné přípravě** je plánován v rozsahu dvou hodin týdně. Mimo tento počet hodin jsou základní pohybové schopnosti (silové, rychlostní, vytrvalostní a obratnostní) rozvíjeny v rámci stanovených hodin pro služební tělovýchovu vojáků z povolání. Potřebný čas je vyčleněn v pracovní době velitelem útvaru v denním řádu útvaru.

V tématech „Sebeobrana a boj zblízka“ a „Vojenské lezení – trenážer JAKUB“ vede všechna cvičení instruktor s platnou licencí.

Pořadová příprava je plánována v rozsahu jedné hodiny týdně. Ve výcviku jsou vojáci zdokonalováni v přesném provádění cviků beze zbraně, se zbraní a u techniky. Ke zjištění zvládnutí cviků jednotlivcem je v závěru odborné a speciální přípravy prováděno *přezkoušení pořadové přípravy*.

Výcvik ve **střelecké přípravě** je prováděn formou střeleckých nácviků v rozsahu tří hodin za měsíc, které jsou plánovány obvykle vždy ke konci měsíce. Výcvik je zaměřen na střelbu ze samopalu a pistole po zátěži, v ochranné masce a na zdokonalování v házení ručních granátů.

Obsah předmětů **základní řády a vojenská příprava** je zaměřen na prohloubení základních znalostí mezinárodního humanitárního práva, zásad materiálního zabezpečení vojáka, kvality života vojenského profesionála a na seznámení s principy činnosti při zvládnutí davu.

Komplexní výcvik je realizován zpravidla metodou bojové hry, jejíž obsah tvoří vybrané učební úkoly z jednotlivých předmětů výcviku. V průběhu bojové hry se prostřednictvím hravosti a soutěživosti cvičících rozvíjí jejich iniciativa, samostatnost což napomáhá ke stmelování jednotky.

Odborná příprava je pro všechny vojáky dané odbornosti zpravidla stejná. Obsah témat je procvičován v metodické posloupnosti. Výcvik, jehož se zúčastňují vojáci jednotlivých odborností je uskutečňován v četě (skupině).

Speciální příprava zpravidla bezprostředně navazuje na odbornou přípravu. Ve zpracovaném obsahu řeší odlišnosti přípravy pro jednotlivé specialisty.

V průběhu odborné a speciální přípravy jsou organizovány zkoušky z odborné přípravy, určených předmětů speciální přípravy a z tělesné přípravy.

Zkouška z odborné přípravy (sdružená) je realizována v závěru odborné přípravy z vybraných předmětů. Podmínky zkoušky jsou jednotné pro všechny vojáky dané odbornosti. Úspěšné absolvování této zkoušky je podmínkou pro pokračování ve speciální přípravě.

Zkoušky ze speciální přípravy jsou organizovány v závěru speciální přípravy. **Zkouška z tělesné přípravy** je prováděna formou přezkoušení tělesné zdatnosti vojáků a je rovněž organizována v závěru speciální přípravy.

Všechny zkoušky v odborné a speciální přípravě provádí **zkušební komise** v hodinách **vyčleněných na zkoušky**. Předsedu a jednotlivé členy zkušební komise určuje odpovědný funkcionář.

V souladu s dosaženými výsledky je v závěru odborné a speciální přípravy vojákovi stanoveno **celkové hodnocení**. Na základě dosaženého celkového hodnocení je vojákovi v souladu se zákonem č. 221/1999 Sb., část druhá, hlava 1, § 3, písmeno f) sděleno, zda **splňuje (nesplňuje)** kvalifikační předpoklady stanovené pro jeho služební zařazení.

Plánování výcviku

V pracovních dnech se na výcvik plánuje zpravidla 6 výcvikových hodin. Výcviková hodina trvá 50 minut, případná přestávka se organizuje v trvání do 10 minut. Výcvikové hodiny a přestávky mezi nimi lze vzájemně slučovat. Doba nočního výcviku se započítává do počtu výcvikových hodin. Při výcviku na cvičištích (střelnicích) nebo ve vojenském výcvikovém prostoru (dále VVP) se délka výcvikového dne takto nestanovuje [2]. V rozpočtu hodin v odborné a speciální přípravě je plánována záloha, které může být využito k docvičení vojáků, přípravě a údržbě techniky, materiálu, učební a výcvikové základny apod.

Pořadí témat v jednotlivých předmětech vyjadřuje metodickou posloupnost výuky a výcviku v předmětu. V souladu s metodickými pokyny jsou jednotlivá témata plánována a procvičována v blocích tak, aby byla optimálně využita bojová a jiná technika a bylo využito kapacit zejména střelnic, speciálních cvičišť, tankodromů apod.

Hlavními realizátory výcviku jsou instruktoři. Pro vedení výcviku vojáků se připravují podle pokynů a za pomoci velitele roty (kurzu) a vedoucího instruktora a organizují rovněž přípravu na výcvik příštího dne. Pro vedení výcviku v předmětech zdravotnická příprava, vybraných tématech tělesné přípravy a při řízení bojových vozidel musí mít platnou licenci (učitelské oprávnění). V době vyhrazené pro přípravu na výcvik příštího dne se připravují i výcvikové pomůcky, imitační prostředky a jiný potřebný materiál. Podle potřeby se připravuje k použití technika.

Na základě těchto podkladů, pokynů velitele roty (kurzu) a vedoucího instruktora roty zpracovávají instruktoři písemnou přípravu nebo metodický list pro vedení výcviku. Písemná příprava (metodický list) vyjadřuje představu o způsobu provedení výcviku a způsobu dosažení požadovaných cílů. Podrobnost rozpracování záleží na zkušenostech, schopnostech a dovednostech velitelů (instruktorů) vést výcvik.

Provádění výcviku

Doba, která je vyčleněna pro výcvik, musí být využívána efektivně a výcvik musí být veden s vysokou intenzitou. Z těchto důvodů je voják v průběhu výcviku vystavován zvýšenému fyzickému a psychickému zatížení. Výcvik se uskutečňuje za podmínek, které se maximálně přibližují skutečnému boji. Část výcviku je prováděna v noci, vybrané úkoly jsou procvičovány v ochranné masce. Tento výcvik je uveden v obsahu stanovených témat vybraných předmětů.

Témata a jednotlivá cvičení se plní v metodické posloupnosti, od jednoduchého ke složitějšímu, zpočátku s důrazem na přesnost a teprve potom na rychlost. Při zahájení každého výcviku oznámí instruktor téma a cíle, vydá pokyny k organizaci výcviku na pracovištích, provede poučení o bezpečnostních opatřeních (přezkouší jejich znalost) a zahájí výcvik. Vysokou fyzickou a psychickou zátěž při výcviku je voják schopen lépe snášet, chápe-li odůvodněnost tohoto výcviku. Proto je nutné neustále objasňovat cíl a účel výcviku, zvláště při mechanickém procvičování činností (drílů) nezbytných k získání návyků a dovedností. Při výcviku musí vojáci dodržovat pravidla ochrany životního prostředí, pravidla bezpečnosti a ochrany zdraví osob a pravidla požární ochrany.

Výcvik se uskutečňuje v učebnách, na vybudovaných cvičištích, střelnicích nebo jiných zařízeních ve VVP. Úspory času, potřebného k organizaci výcviku a přesunům, se zpravidla dosahuje spojením několika témat (i různých předmětů výcviku) do většího časového bloku. Pro zvyšování efektivity výcviku je nutné racionálně využívat trenažérů a simulátorů.

O výsledcích přípravy se vedou záznamy na každém velitelském stupni v takovém rozsahu, aby dávaly objektivní informace o stavu připravenosti každého vojáka, zařazeného do odborné a speciální přípravy. Tyto záznamy mohou být vedeny v písemné formě, nebo elektronicky pomocí výpočetní techniky. O způsobu vedení záznamu rozhoduje velitel výcvikové základny. Záznamy o výsledcích přípravy vojáka v odborné a speciální přípravě se ukládají minimálně po dobu jednoho roku.

Závěr

Ředitelství výcviku a doktrín řeší otázky odborné a speciální přípravy v celém komplexu a podniká postupné kroky ve všech oblastech tak, aby byl tento úkol důsledně splněn a aby odborná a speciální příprava byla zahájena v nové kvalitě od 1. července 2005.

Jsme přesvědčeni, že odborná a speciální příprava bude sehrávat významnou úlohu při přípravě budoucích vojáků z povolání pro potřeby plně profesionální AČR.

Poznámky:

[1] Dále viz Základní příprava v AČR, VR 4/2004.

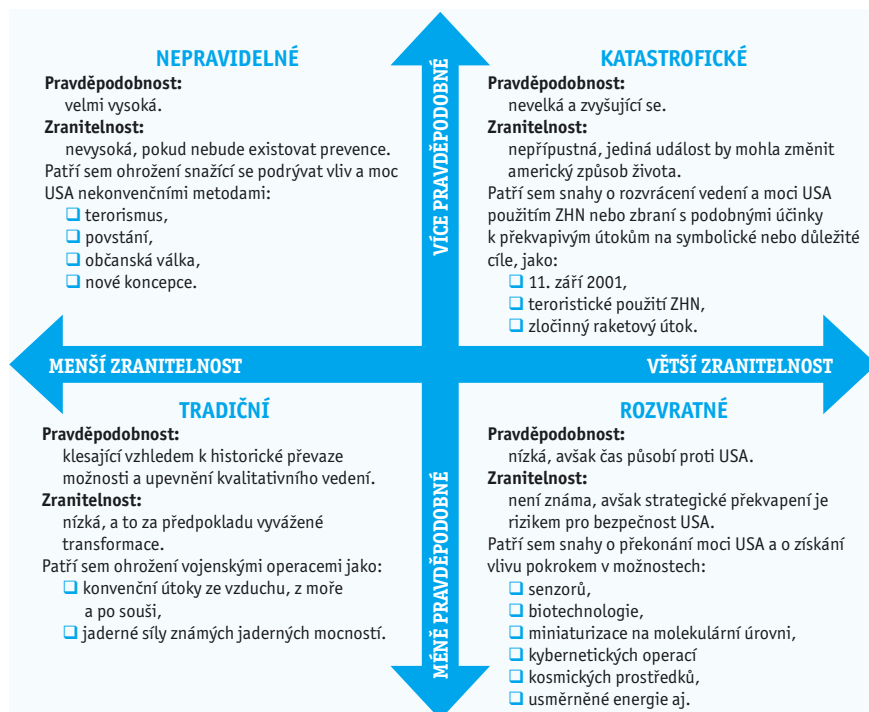
[2] V souladu se zákonem č. 221/1999 Sb., § 25 až 29.

Časopis Defense News č. 45/2004 uveřejnil článek, který je zajímavý z metodického hlediska, protože rozděluje možná ohrožení USA do čtyř kategorií podle pravděpodobnosti a podle zranitelnosti USA. Popsaná metoda může nalézt aplikace i v menším měřítku.

Ministerstvo obrany USA sestavilo přehled možných situací, k nimž se USA musejí připravit a které budou hrát významnou úlohu při reorganizaci ozbrojených sil USA a při zavádění výzbroje potřebné pro řešení těchto situací. Ozbrojené síly USA musejí být připraveny nejen pro známá ohrožení, ale také pro ohrožení méně známá, avšak stále pravděpodobnější, tj.

- k tradičnímu (konvenčnímu) ohrožení,
- k nekonvenčnímu (nepravidelnému) ohrožení,
- ke katastrofickému ohrožení,
- k rozvrtnému ohrožení.

Tato ohrožení mají rozdílnou pravděpodobnost a ohrožují Spojené státy různou měrou. Proto mohou být sestavena do matice se dvěma proměnnými: pravděpodobnost ohrožení a zranitelnost USA. Situace vyplývající z těchto možných ohrožení jsou označovány jako „standardní plánovací situace“ (planning scenarios), viz **obr.:**

Velikost a struktura ozbrojených sil, zbrojní programy a kombinace možností se nezmění, pokud se nezmění tyto plánovací situace. Ozbrojené síly se musejí vyvarovat toho, aby příliš zdůrazňovaly některou z možných situací ohrožení.

Na jaký typ ohrožení se připravit?

Spojené státy jsou vcelku dobře připraveny k řešení pouze jednoho z těchto vznikajících ohrožení, a to k obraně proti nepříteli, který povede útok konvenčními leteckými, námořními a pozemními silami, avšak Ministerstvo obrany USA považuje takový útok za nepravděpodobný.

Za pravděpodobnější jsou považovány útoky vedené s cílem narušovat moc USA nekonvenčními způsoby, jako je válka vedená nepravidelnými povstaleckými silami.

Méně pravděpodobné, avšak stále důležitější jsou „katastrofická“ ohrožení zaměřená na rozvrat vedení a moci USA překvapivými útoky na symbolické a velmi důležité cíle. Takové útoky se zhoubnými účinky by mohly být vedeny balistickými raketami vybavenými chemickými, biologickými, jadernými nebo radiologickými zbraněmi.

Problémem, který představuje nejméně pravděpodobné ohrožení – avšak ohrožení, jež by při realizaci vytvořilo vysokou zranitelnost USA – jsou „rozvratné“ (disruptive) technologie. Tyto technologie předpokládají rozsáhlý pokrok v senzorech, v informační technologii, v biotechnologii, v miniaturizaci na molekulární úrovni, v kybernetických operacích a ve zbraních používajících usměrněnou energii, jejichž možnosti jsou tak velké, že by mohly protivníkovi rychle poskytnout převahu.

Existuje řada situací, které jsou velmi pravděpodobné a velmi náročné a které vyžadují řešení, protože by mohly klást na strukturu ozbrojených sil požadavky zcela odlišné od požadavků současných.

Jedna z těchto uvažovaných situací vytváří problém postupu vůči nespolehlivému státu disponujícímu jadernou výzbrojí: možná Írán v budoucnosti, Pákistán v blízké budoucnosti, Severní Korea a do jisté míry Rusko.

Mohly by vzniknout určité zvláštní požadavky, které by nebylo možno řešit podle jiných typových situací, požadavky, které by byly rozhodující pro ochranu bezpečnosti USA. Jsou to situace toho druhu, který je také nutno zařadit do kombinace situací.

Vojenská strategie „1-4-2-1“

Současný rámec pro stanovení velikosti a uspořádání ozbrojených sil USA, jakož i pro kombinaci zbraní a technologie byl nastíněn ve „čtyřletém přehledu obrany“ USA (QDR – Quadrennial Defense Review) v roce 2001.

Tento „přehled“ položil základ pro národní vojenskou strategii USA „1-4-2-1“, stručně:

- ❑ pro obranu Spojených států (1),
- ❑ pro udržování vojenských sil schopných odstrašovat agresi v Evropě, severovýchodní Asii, jihozápadní Asii a na Středním východě (4),
- ❑ pro možnost čelit agresi současně ve dvou z těchto regionů (2),
- ❑ pro zachování možnosti dosáhnout „rozhodného vítězství“ v jednom z těchto konfliktů (1).

Ministerstvem obrany USA zpracovávané nekonvenční výše popsané plánovací situace mohou být základem pro upuštění od dosavadní vojenské strategie USA a mohou nahradit nynější soustavu 1-4-2-1. Výzkum potvrzuje potřebu plánování pro situace mnohem složitější než dosavadní konvenční situace.

Operační podmínky budoucích situací zahrnují více než samotné ozbrojené síly a vyžadují více integrovaný přístup nejen k tzv. fázi po konfliktu.

Příští čtyřletý přehled obrany (QDR) musí mít mnohem širší přístup než je nynější přístup Ministerstva obrany. Bude nutno úspěšně vést „mnohooborové“ operace ve složitých situacích. Zítřejší zasazení budou probíhat za mnohem složitějších situací při působení mnoha nepřátelských, vlastních a neutrálních stran.

Aby nové situace, které mají být podkladem pro plánování obrany, získaly podporu druhů ozbrojených sil, musejí být podrobeny analytickému procesu u složek Ministerstva obrany. Zatímco ozbrojené síly mají o novou strategii zájem, některé nové situace zpochybňují význam jistých důležitých možností, do nichž ozbrojené síly investovaly miliardy dolarů pro dosažení převahy. Druhy ozbrojených sil potřebují nové vodící zásady, které jim pomohou při rozhodování, kam položit důraz a kde podstoupit riziko, protože nelze být všude stejně silný.

Pramen: Jason Sherman, U.S. Revises Threat Scenarios, Defense News, 45/2004 (nas)

K čemu přitom budou gripeny za dvacet miliard? Budou létat do světa do ohnisek nějakých vojenských krizí nebo budou jenom hlídkovat nad Českou republikou?

Ono platí všeobecně, že stát, zejména stát uprostřed Evropy, bez armády, čili bez schopnosti jaksí prosadit svou vůli na svém území a zabránit prosazení cizí vůle na svém území, není státem. Stát bez armády není státem. Armáda bez schopnosti skutečně tuto vůli prosadit není armádou. A stejně jako na zemi, dnes nemůžeme počítat s armádou na koních a se šavlemi, protože technický vývoj je někde jinde, tak ve vzduchu nemůžeme počítat s dvouplošníky nebo jenom s letadly podzvukovými. Prostě technika vyrobila nadzvuková letadla. My je musíme k ochraně našeho vzdušného prostoru mít, a ten, kdo by snad chtěl tvrdit, že bychom neměli mít nadzvuková letadla, ten by z našich ozbrojených sil udělal neozbrojené síly. Něco takového já jako ministr obrany nikdy nemohu připustit. Kdyby se vláda rozhodla někdy tímto směrem, tak by se musela rozhodnout s jiným ministrem obrany.

Z rozhovoru ministra obrany Karla Kühnla na ČRo6 28. 4. 2005, Studio Stop

Od skončení studené války se strategická situace značně změnila a v souvislosti s hrozbou terorismu je složitější. Spektrum operací – od operací velké intenzity, přes operace k nastolení a udržení míru až po humanitární operace – klade nové požadavky na ozbrojené síly. Přestalo existovat jasně definované ohrožení. Vznikla naléhavá potřeba sil schopných vést rychlé a přesně cílené expediční operace v celém spektru konfliktů na složitém bojišti a v každém terénu, včetně měst a včetně asymetrických operací.

Musí být vytvořena možnost používat odstupňované účinky při zachování možnosti silného nátlaku. Intervence musí být rychlá, aby bylo dosaženo brzkého vojenského a politického účinku při řešení krizí.

Požadavek operací v celém spektru bude přetrvávat a během téže operace budou jednotky plnit bojové, mírové a humanitární úkoly bez jejich přesného oddělení. Ke všem těmto úkolům musejí být vyzbrojeni a vycvičeni.

Budoucí operační koncepce požaduje zavedení těžkých, středních a lehkých sil, schopných dosahovat strategických účinků v konfliktech všeho druhu. Struktura pozemního vojska musí vytvořit takovou rovnováhu těchto tří druhů sil, která bude odpovídat strategické situaci. Zavedení struktury pozemního vojska odpovídající budoucí operační koncepci bude trvat přibližně jedno desetiletí.

Současné ozbrojené síly nemají možnosti rychlé intervence a hledají řešení zavedením tzv. středně těžkých sil (medium weight forces), jako je britský „**budoucí systém pro dosažení rychlých účinků**“ (FRES - Future Rapid Effects System) a „**budoucí bojový systém**“ USA (FCS - Future Combat System).

Nelze předpokládat, že středně těžké síly budou schopny čelit všem ohrožením. Proto existuje požadavek lehkých sil (light forces) a těžkých sil (heavy forces). Všechny tři druhy sil budou schopny navzájem spolupracovat jako součásti jediného celku.

Těžké síly budou potřebné ke zničení technicky vyspělého protivníka, k boji ve městech a v těžkém terénu. Jejich nevýhody jsou pomalé rozvinutí při expedičních operacích, vysoké nároky na logistiku a velká závislost na podpoře jejich mobility. Těžké síly budou vyzbrojeny nyní používanými tanky (které budou postupně zdokonalovány) a novými bojovými vozidly pěchoty, především kolovými.

Lehké síly (vzdušné výsadkové, horské aj.) mají rozsáhlé možnosti použití. Mohou být rychle zasazeny. Jejich nevýhody jsou omezená mobilita na bojišti, krátká doba setrvání na bojišti a malá palebná síla. Jako síly s vysokou strategickou a operační pohyblivostí budou nezbytné.

Nevýhody a omezení těžkých a lehkých sil dokazují nezbytnost **středně těžkých sil**:

- ❑ optimalizovaných pro dosahování rychlých účinků,
- ❑ schopných rychle využít úspěchu,

- ❑ primárně určených k přemístění síly,
- ❑ vybavených větší palebnou silou a obrněnou mobilitou než lehké síly,
- ❑ zabezpečených vysokou taktickou, operační a strategickou mobilitou,
- ❑ vybavených pro vysokou schopnost přežití,
- ❑ schopných zasazení rychleji než těžké síly,
- ❑ použitelných za všech operací,
- ❑ vybavených takovou úrovní palebné síly a obrněné ochrany, aby měly za všech okolností převahu a schopnost přežít.

Jejich palebná síla bude srovnatelná s palebnou silou těžkých sil. Ochrana osádek bojových vozidel bude zajištěna především jejich mobilitou.

Funkční prvky středně těžkých sil jsou:

- ❑ velení schopné vnutit vlastní vůli protivníkovi a vytvářet podmínky pro dosažení úspěchu,
- ❑ informace a zpravodajské údaje pro podporu rozhodování a volbu cílů, aby bylo dosaženo žádoucího účinku, aby byly koordinovány akce na bojišti a aby bylo dosaženo vysokého tempa,
- ❑ manévry pro zvýšení schopnosti ovládnout bojiště vyšším operačním a taktickým tempem,
- ❑ palebná síla pro zvýšení přesnosti, účinnosti a pohotovosti paleb,
- ❑ ochrana pro zvýšení schopnosti přežít zasazených sil během všech fází operací,
- ❑ rozvinutí a zabezpečení pro zvýšení schopnosti vedení expedičních operací.

Středně těžké síly budou kombinací palebné síly a ochrany těžkých sil s pružností a logistickou nenáročností lehkých sil. Nebudou to posílené lehké obrněné útvary, nýbrž budou novým vojenským prostředkem.

V souvislosti se zavedením nové operační koncepce dojde ke změnám bojové podpory (především u dělostřelectva) a logistiky.

Středně těžké síly budou vyzbrojeny víceúčelovými vozidly několika verzí jako bojové vozidlo pěchoty, kanonové vozidlo, minometné vozidlo, průzkumné vozidlo aj.

Středně těžké síly budou vybaveny senzory propojenými s palebnými prostředky do sítí, budou mít rozsáhlé možnosti získávání zpravodajských údajů a budou schopny vést přesné palebné údery do velké hloubky.

Integrace senzorů všech druhů a palebných prostředků do sítě bude velitelům poskytovat mnoho možností zasazení. Informace získaná senzory bude v reálném čase předávána všem zúčastněným k využití v boji, což je podstatou vedení boje opírajícího se o síť.

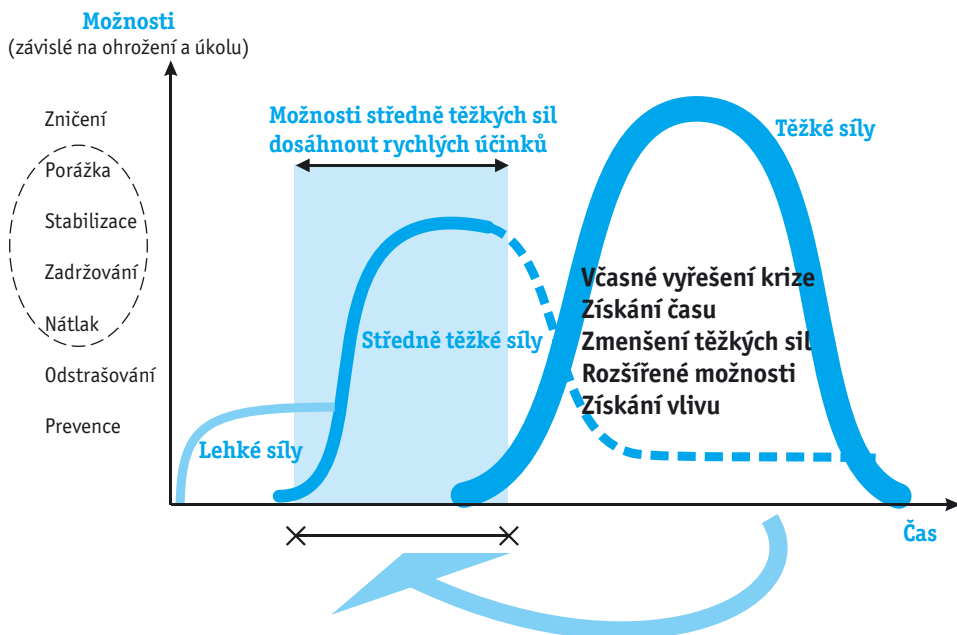
Středně těžké síly budou používat bezpilotní průzkumná a bojová letadla a vozidla bez osádek různého určení.

Pojem manévr nabude nový význam: manévrem bude nejen manévr sil a prostředků, nýbrž manévrem budou především účinky, jichž má být na bojišti dosaženo.

Budou zavedeny nové taktické postupy, aby bylo možno účinně vést operace jak velkého, tak malého rozmachu, aniž by některé z nich měly prioritu.

Středně těžké síly budou schopny podílet se na nátlakových operacích různé intenzity v rámci koalice. Budou schopny reagovat na široké spektrum pravděpodobných potřeb se zřetelem k různým omezením a požadavkům.

Na obr. (viz) je znázorněna nynější mezera v možnostech týkajících se účinků, jichž je nutno dosáhnout, ve vztahu k času potřebnému k rozvinutí a k dosažení požadovaných účinků.

Středně těžké síly mohou být použity **k prevenci, k odstrašování, omezování, stabilizaci anebo porážce protivníka**. V předvídatelné budoucnosti je možno ke zničení silného protivníka použít těžkých sil, pokud je to strategicky účelné. Avšak výhody z použití středně těžkých sil jsou včasné vyřešení krize, zmenšení potřeby těžkých sil, získání času, více strategických možností a získání většího vlivu.

Aby byly středně těžké síly schopny dosahovat požadovaných účinků, budou musit

- ☐ využívat sítě,
- ☐ využívat účinků přesných paleb, včasných údajů průzkumu a informace o cílech,
- ☐ mít k dispozici strategickou a taktickou leteckou přepravu,
- ☐ mít cílevědomě orientovanou logistiku,
- ☐ rychle využívat nové disponibilní technologie.

Možnosti středně těžkých sil mohou být rozšířeny jejich posílením těžkými anebo lehkými silami v závislosti na druhu operace.

Zavedení středně těžkých sil bude klást vysoké nároky na rychlou strategickou leteckou a námořní přepravu, při níž mnohé závisí na včasné výstraze o ohrožení. Možnosti strategické přepravy musejí být souměřitelné se silami, které je nutno přepravit. Hmotnost bojových vozidel středně těžkých sil bude omezena na max. 25 tun.

Možnosti strategického rozvinutí lze zvětšit:

- ☐ rozšířením strategické letecké a námořní přepravy,
- ☐ snížením hmotnosti středně těžkých sil.

Možnosti středně těžkých sil lze rozšířit:

- ❑ zvýšením možností jejich prvků,
- ❑ využitím sítě,
- ❑ zaměřením se na účinky.

Závěr

Středně těžké síly tedy budou jádrem, kolem něhož bude budováno pozemní vojsko. Kombinace těžkých, středně těžkých a lehkých sil bude odpovídat potřebám budoucnosti. Budování středně těžkých sil bude postupné.

Prameny:

RUSI Defence Systems 2/2004:

General Mike JACKSON, The UK Medium Weight Capability.

General Bernard THORETTE, Towards Medium Forces.

General Hans-Otto BUDDE, The Future German Army.

General Alf SANDQVIST (Sweden), Transformation of Ground Combat Forces.

General Dick APPLGATE, Delivering the Medium Weight Capability.

(nas)

Česká republika patří k zemím, jež uskutečňují zásadní reformu svých ozbrojených sil. Od ledna letošního roku je naše armáda plně profesionální, skončila základní vojenská služba. Pro kvalitní fungování této nové profesionální armády je životně důležité využívat v maximální možné míře moderní technologie. Chci však zdůraznit, že nejde výhradně o „technickou“ modernizaci. Jednotlivé projekty nesměřují pouze do oblasti vyzbrojování, ale jsou zaměřeny také na přípravu podmínek pro dokonalé zabezpečení vojáka – profesionála. Čím náročnější práci od něho budeme požadovat, tím kvalitnější zázemí mu musíme vytvořit, protože v lidech spočívá naše největší bohatství.

Z rozhovoru s náčelníkem Generálního štábu AČR generálporučíkem Ing. Pavlem Štefkou, který byl hlavním organizátorem Dnů armády na Moravě / ŠIS

Článek byl uveřejněn v únorovém čísle 2005 francouzského časopisu Défense nationale et sécurité collective. Upraveno a zkráceno.

Skutečnosti denně dokazují nestabilitu světa: povstání a vraždy v Iráku, léčky v Afghánistánu, rukojmí v Beslanu. K těmto vražedným akcím dochází daleko od Evropy. Přesto je Evropané pociťují tak, jako by se jich dotýkaly přímo. Uvědomujeme si, že svět přechází do nového nebezpečnějšího a nejistého věku.

Ozbrojené síly Západu se tváří v tvář těmto ohrožením zabývají úvahami a jednáním. Tato ohrožení jsou označována pojmem asymetrie, avšak bylo by výstižnější mluvit o asymetrických systémech, a to vzhledem k jejich rozmanitosti a složitosti.

Asymetrie znamená střetnutí států anebo vojenské síly s civilními nebo polovojenskými více méně organizovanými skupinami, které nerespektují zákony a používají gerilové anebo teroristické metody. Platí teze: Gerila zvítězí, jestliže neprohráje, konvenční armáda prohráje, jestliže nezvítězí.

Evropské armády musejí dnes vyřešit problémy asymetrie, aby zvítězily v boji proti této hrozbě, která zatěžuje jak stabilitu mezinárodních vztahů, tak soudržnost společnosti. Mají k tomu možnosti dané snahou o přizpůsobení a o přímou spolupráci s civilními činiteli v těchto krizích.

Níže jsou popsány různé kategorie asymetrie a možné taktické metody konvenčních ozbrojených sil.

Asymetrické systémy

Asymetrické systémy se liší podle své povahy, aktérů, motivace, cílů a způsobů akce.

Cílem **loupeživých systémů** je finanční zisk. Jejich aktéry jsou mafie, kartely, piráti a určité sekty. Jejich motivace není politická a jejich snahou je prosperovat a přežít. Cíle jejich působení jsou státní: bezpečnostní síly, právní a politický systém, event. ozbrojené síly. Rozvíjejí skryté aktivity a snaží se, aby nebyly odhaleny. Drogové kartely disponují množstvím peněz často vypraných a převyšujícím hrubý domácí produkt mnoha států. Metodami akce jsou korupce, vydírání, únosy anebo vraždy.

Systémy kladoucí požadavky sjednocují teroristické skupiny, etnické milice a polovojenské síly, jejichž politický cíl je omezený: zaujmout místo v mocenském aparátu nebo se tohoto aparátu zcela zmocnit. Jejich ambice jsou současně rázu politického, ideologického a rázu identity. Cíle jejich působení jsou symboly státní moci jako bezpečnostní síly, osobnosti, ozbrojené síly a obyvatelstvo. Snahou je dosáhnout politického uznání anebo internacionalizace konfliktu. Tyto systémy dávají přednost dvěma metodám, zvláště ve městě anebo nesnadném terénu, a to gerile a terorismu. Ve všech případech se opírají o sdělovací pro-

středky a informační sítě, aby znásobily účinky svých akcí. Opírají se také o skryté financování, jehož zdroji jsou obyvatelstvo, loupeživé systémy anebo některé státy. Nelze ignorovat ani použití zbraní hromadného ničení. Všechny tyto způsoby akce nejsou zaměřeny na zničení prostředků protivníka, nýbrž na oslabení jeho vůle. Střetnutí s asymetrickými systémy je také střetnutím psychologickým.

Subverzivní systémy sledují totální ideologický cíl: zničit dominantní soustavu hodnot a nahradit ji soustavou svou. Jejich aktéři jsou často stejní jako u systémů kladoucích požadavky. Snahou je destabilizovat rozhodovací struktury státu útokem na společnost jako celek s cílem svrhnout vládu nebo získat nezávislost. Prvotním cílem je obyvatelstvo a potom reprezentanti nebo symboly státu.

Společnými rysy všech tří systémů jsou záludnost, násilí, proradnost a skryté jednání.

Z tohoto popisu lze učinit některé závěry:

- ❑ vzájemné překrývání různých aktérů a metod akcí ztěžuje jednoduchou reakci na asymetrická ohrožení,
- ❑ jev asymetrie není nový; změnila se šíře jeho účinků v počtu obětí a emocionálním zatížením rozšířeném okamžitě do celého světa,
- ❑ pro konvenční ozbrojené síly je velkým problémem, že asymetrickí aktéři mohou působit na obyvatelstvo a především na mladé lidi, kteří jsou hlavním cílem působení a zdrojem doplňování a financování asymetrických aktérů,
- ❑ pro konvenční síly je nesnadné působit proti nepříteli, který je ve dne občanem a v noci teroristou s mnoha výhodami: znalost prostředí, odhodlání, fanatismus, nerespektování válečného práva, rozdílné cíle, prostředky a způsoby akce.

Možnosti konvenčních ozbrojených sil

Z věcného hodnocení a pochopení ohrožení vyplývá pro konvenční ozbrojené síly možnost použít proti asymetrickému protivníkovi dvou taktických metod: odstrašování a akce.

Zpravodajství. Asymetrie je složitý fenomén a ozbrojené síly mu musejí dokonale rozumět, aby v poli nezískaly účinky opačné účinkům žádoucím.

Především je nutno vědět, že každá situace je zcela zvláštní.

Za druhé je nutno dobře pochopit základy asymetrie. Asymetrie vzniká z pocitu nespravedlnosti anebo útlaču, ať je racionální či nikoli. Vzniká, když se nějaká komunita cítí ohrožena, právem či neprávem. Může vzniknout také z disymetrické války (vedené mezi ozbrojenými silami srovnatelné velikosti, avšak s výzbrojí rozdílné úrovně), kterou armády Západu nyní vedou při svých intervencích. Při neúspěchu je odvěta nekonvenčními prostředky jedním z důsledků. To je důvod, proč vojenský velitel zasazený do akce musí znát a stále mít na paměti konečný požadovaný stav. Také je třeba, aby byl konečný požadovaný stav vůbec dosažitelný. Existuje „to žádoucí“ a existuje „to možné“. Tímto konečným stavem bude často návrat ke klidu provázený oživením hospodářství a zavedením politických institucí. Následně bude nutno zavést správné metody „v terénu“.

Odstrašování je pojem úzce související s jadernou zbraní. Přesto je tento pojem vhodný pro popis základní taktiky, kterou musejí ozbrojené síly použít proti asymetrii. Zde odstrašování znamená především obsadit a rozdělit terén. Je nutno omezit volnost jednání a pohybu protivníka. Ke splnění tohoto úkolu mají ozbrojené síly, zvláště jejich pozemní složka, nesporné

výhody: schopnost zmocnit se terénu a udržet ho a schopnost trvale kontrolovat prostředí. Odstrašování protivníka znamená rovněž vyvíjet úsilí pro ochranu všech možných cílů, které by protivník mohl zvolit a na něž by mohl soustředit svou akci. Znamená to také zavedení bezpečnostních opatření ve prospěch obyvatelstva, aktérů v krizi (státních, místních, mezinárodních, nevládních), jakož i ve prospěch ozbrojených sil samotných. Riziko atentátů anebo násilných akcí přetrvává, avšak tato taktika snižuje pravděpodobnost jejich výskytu. Žádoucím účinkem bude udržení bezpečných prostorů a získání anebo udržení oddanosti značné části obyvatelstva. Použité způsoby jednání (kontrolovat, chránit, podporovat, uklidňovat), zaměřené na tyto úkoly, musejí správně rozlišit účinek dosažený u nepřítele nebo v terénu od dojmu, který ozbrojené síly zanechají u obyvatelstva, mezi nímž tyto síly působí. Tato taktika přesto přináší rizika. Problémem ozbrojených sil konečně je zde jejich schopnost snižovat úroveň násilí. Použití síly musí do jisté míry být posledním možným opatřením.

Jednání. Taktika akce musí být v naprostém souladu s logikou odstrašování, protože použití síly jako posledního možného prostředku neznámá nečinnost. Naopak, je účelné disponovat všemi možnostmi akce silou, aby byly zachovány věrohodnost u obyvatelstva a vědomí účinnosti u nepřítele.

Věrohodnost u obyvatelstva je důležitá, protože by mohlo považovat Evropany za bázlivce.

Vědomí účinnosti u nepřítele je důležité, protože boj je nevyhnutelně totální a kompromis není pro strany asymetrie přijatelnou volbou.

Použité způsoby jednání (izolovat, poutat, dobývat, odzbrojit, rozvracet, zmocnit se, zbavit vedení) budou proto zaměřeny na nepřítele. Riziko této taktiky spočívá v zapletení se do sporu, ve stupňování násilí, ve skutečnosti, že vojenská akce bude nesprávně zaměřena nebo bude nepřiměřená. Zatímco se vojenské síly snaží získat oddanost obyvatelstva proti asymetrickému nepříteli, který je považuje za cíl svého působení, nakonec dosáhnou opačného účinku. Konvenční ozbrojená akce musí být účelná pro dosažení požadovaného účinku. Jestliže se projeví jako kontraproduktivní, je nutno změnit taktiku. Druhým vážným problémem pro vojenskou akci je dosáhnout její oprávněnosti a přiměřenosti, aby byla omezena podpora asymetrických aktérů ze strany části obyvatelstva. Dalším problémem je, že vojenské síly nemohou vždy v terénu, ve stresové situaci rozpoznávat nepřítele od „přítele“.

Důsledky pro ozbrojené síly

Níže jsou uvedeny úvahy týkající se ozbrojených sil. Především je nutno vojenskou akci začlenit do celkové akce státu. Potom je nutno zhodnotit použití ozbrojených sil, aniž by tím byly zanedbány ostatní formy ohrožení.

Začlenit vojenskou akci do celkové akce státu znamená uvažovat o závažnosti komplementarit mezi různými civilními a vojenskými aktéry. Rozhraní mezi vnitřní bezpečností a vnějším ohrožením zaniklo. Zasazení vojenské síly do asymetrické války musí odpovídat strategii, v níž se političtí, ekonomičtí, právní, policejní a vojenští aktéři vzájemně přímo doplňují. Akce ministerstev obrany, zahraničí, vnitra a hospodářství musejí být koordinovány. Další důležitou meziministerskou oblastí je zpravodajství.

Prizpůsobení ozbrojených sil. Ozbrojené síly se musejí přizpůsobit asymetrickému ohrožení, tj. musejí přijmout praktická opatření. Je nutno disponovat velkými silami pro speciální operace, údernými jednotkami pěchoty a nesmrťícími zbraněmi. Schopnosti vševojskové

součinnosti a součinnosti mezi druhy ozbrojených sil musí být dosaženo na nejnižších stupních. Základem těchto opatření musí být důkladný výcvik a zpravodajství.

Hodnocení ohrožení. Protože ohrožení má dnes povahu asymetrickou, je nutno vidět, že geopolitické převraty jsou nejčastěji náhlé a neočekávané. Globální boj proti islámskému terorismu scelil aliance dříve nepravděpodobné. Je naší povinností působit proti asymetrii všemi našimi disponibilními vojenskými a civilními prostředky. Avšak naše strategie a taktika a prostředky z nich vyplývající nesmí být orientovány na tento jediný typ protivníka. Je nutno disponovat pozemními, námořními a leteckými prostředky schopnými čelit asymetrii v rámci výstavby „Evropy obrany“.

Závěr

Popis asymetrických systémů ukázal jejich složitost, i když nevysvětlil všechny jejich aspekty. Jisté je, že asymetrie není omezena pouze na terorismus. Vojenské konvenční síly mají možnosti působit proti asymetrickým systémům za předpokladu jejich přizpůsobení a úzké spolupráce s jinými státními institucemi. Přitom je nutno si uvědomit, že síla asymetrických aktérů spočívá v jejich schopnosti využívat našich zranitelných míst, jakož i to, že samotné vojenské vítězství nestačí a musí být přeměněno v politický úspěch.

Evropské armády mohou být jednoho dne zasazeny do násilné asymetrické války. Aby v ní zvítězily, musejí disponovat dostatečnými a rozmanitými jednotkami a prostředky. Bez toho nebudou schopny používat taktiku odstrašování a jednání. Obyvatelstvo bude základním prvkem strategie: imperativy jsou snížení úrovně násilí, vedení spravedlivé a přiměřené akce a izolace asymetrických aktérů.

Asymetrický fenomén klade západním demokraciím otázku týkající se budoucnosti mezinárodních vztahů. Státy musejí být schopny zvládnout proces mondializace. „Střetnutí civilizací“ není zajisté nevyhnutelné, avšak národy musejí naléhavě nalézt odpovědi na nepořádky ve světě.

(nas)

Je tedy v této souvislosti česká armáda už dnes srovnatelná se staršími, zkušenějšími členy NATO?

V něčem je, v něčem není. Samozřejmě myslím si, že je celkem přímo srovnatelná v oblasti personálu, zejména nyní, když máme armádu složenou již ze samých profesionálních vojáků. V čem ještě srovnatelná není, je technické vybavení. A právě proto, že já si nepřeji, aby naše ozbrojené síly se staly neozbrojenými silami, tak trvám na tom, že akviziční procesy, ať už se jedná o obrněné transportéry, nákladní automobily, nebo dělostřelecké radary a samozřejmě nadzvuková letadla, musí být dokončeny.

Z rozhovoru ministra obrany Karla Kühnla na ČRo6 28. 4. 2005, Studio Stop

Obecně povědomí považuje dnes jak Rusko, tak Ruskou armádu za beznadějně zaostalé a neschopné, což více méně potvrzují sporadické zprávy v tisku a la „Ruská armáda v troskách“ - či „V Moskvě proti stavu armády protestovalo několik set vojáků ...“ (březen 2005). Zdání však často klame. Ruská vojenská doktrína vychází ze skutečnosti, že Rusko zůstává velmocí jak v regionálním, tak globálním měřítku. Oficiálně bylo sice vyhlášeno, že „na státní úrovni Rusko žádného protivníka nemá“, ale není žádným tajemstvím, že Rusku jsou dnes předkládány územní nároky, týkající se celého obvodu hranic, jež sousedí s tradičními či „novými“ cizími zeměmi, čímž se do značné míry ospravedlňuje orientace ruské vojenské doktríny na organizaci obrany „do všech směrů“. Proto i přes nedostatek finančních prostředků a špatnou situaci ozbrojených sil je stále vyvíjen značný počet sofistikovaných zbraní.

V Rusku (ale i v Číně) probíhá velice intenzivní vývoj protilodních střel. Stratégové obou zemí jsou si dobře vědomi, že jejich námořnictvo v žádném případě není schopné vzdorovat obrovské síle USA, kterou reprezentují především letadlové lodě. Vzhledem k účinnosti obranných systémů, jimiž je operační skupina takové letadlové lodi vybavena, je jedinou možností hromadný útok řízenými střelami. Uvádí se, že by bylo třeba odpálit několik desítek střel, aby alespoň jedna překonala obranné systémy Aegis na doprovodných plavidlech a veškerá další protiopatření. Avšak vyřazení letadlové lodi nezaručí ani několik zásahů a její potopení je kvůli mohutnosti konstrukce prakticky vyloučené. Druhým prvkem ruské (i čínské) doktríny je proto použití střel s jadernými hlavicemi. V zemích bývalého SSSR bylo vyvinuto přes třicet modelů protilodních střel, které mohou startovat z hladinových lodí, ponorek, pozemních zařízení i letadel. Letecké typy jsou řazeny mezi střely vzduch-země (řada Ch), zatímco lodní, ponorkové a pozemní spadají do série P a mívají i slovní označení, často „geologické“ (Vulkan, Uran či Ametist).

Lze říci, že „zlatou éru“ protilodních střel zahájila 21. října 1967 sovětská P-15 Termit (SS-N-2 Styx). Izraelský torpédoborec Ejlat (Eliath) tehdy narušil výsostné vody Egypta a střetl se s raketovými čluny Osa I, které izraelské plavidlo potopily právě střelou P-15. Tato událost se pokládá za první úspěšné použití protilodní rakety.

Říjen 1967 – Středozemní moře. Je krátce, pár měsíců, po šestidenní válce. Egyptské válečné loďstvo se odhodlalo k operaci – pomstě za válečnou porážku.

21. října 1967 – náčelník štábu vojenského námořnictva USA dostává tajnou zprávu: Dnes v 17.30 dva egyptské dělové čluny vystřelily na izraelský křižník Ejlat sovětské rakety typu VP-15. Všechny rakety zasáhly cíl, Ejlat se potopil. Podpis: náčelník námořní rozvědky USA.

Ejlat byl vybudován na základě americké námořní technologie jako velmi moderní stroj. Jeho zničení bylo prvním případem ve světové válečné námořní praxi bojového uplatnění raket proti válečným povrchovým plavidlům.

Do poloviny sedmdesátých let prioritou sovětských ozbrojených sil, válečného námořnictva, v oblasti křídlatých raket byla nesporná.

Ale po případu Ejlat – jako by byl z láhve vypuštěn džin. – Od konce 60. let většina západních mocností začala usilovat o výrobu vlastních protilodních raket.

USA začala s rychlou výbavou raket i vertikálně vypouštěných z ponorek z pozice hluboko pod hladinou.

Nejmocnější sovětskou raketou byl Granit. Tento typ byl určen ke zničení letadlových lodí, jeho použití proti menším plavidlům, které vytvářejí většinou námořních sil kteréhokoliv námořního státu – by bylo ekonomickým plýtváním.

Proto bylo rozhodnuto vytvořit námořní raketový systém Uran. To byl komplex, využívající rychlých raket s malým doletem.

Všechny ruské KB VKP však už byly pracovní vytíženy – a bylo nutné najít nový konstruktérský tým. Tím se stala Zvezda, od 1976 začala pracovat na protilodních raketách Ch-35 (rusky X-35, angl. Kh-35), i pro letecké použití – „aviacionnoho bazírování“.

Bývalý šéf pro výzbroj vojenského námořnictva Fedor Novoselov se obrátil na šéfa Zvezdy (generálního konstruktéra) Viktora Bugajského. Již s námořníky spolupracoval – když začaly práce na raketovém přezbrojení. Věděl hodně o zbrojních problémech námořnictva a zajímalo ho to. Již během války jako mladý konstruktér pracoval na bitevním stroji – šturmovíku Il-2 – stal se tak zástupcem Sergeje Iljušina.

Během chruščovského přezírání (a vlastně ponižování až pronásledování letectva) vedl Bugajský řadu projektů raketové techniky, včetně znamenité nosné rakety Proton. Strojírenský komplex NPO, kde tehdy pracoval, vedl Vladimir Čeloměj.

Hlavním problémem tehdy byl: kompaktnost protilodních raket. Jejich „okřídlení“ velmi komplikovalo jejich uskladnění na lodích.

V padesátých letech Vladimir Čeloměj přichází na skvělé řešení. Pozoroval let ptáků – a povšiml si, že když někteří ptáci zahajují svůj let při opuštění úzkého hnízda v dutině stromu a vůbec nemají zpočátku rozevřená křídla. Startují jako šipky. Teprve když už jsou venku a padají – rozevírají křídla.

„Rulevyje ploskosti Ch-35“ (kormidýlka), které plní u raket funkci křídel – byly koncipovány tak, aby se nastavily do pracovní polohy až když už bude raketa odstartována, a vyletí z kontejneru.

Ch-35 se tak stala první sovětskou protilodní raketou s digitálním systémem řízení. Její procesor zpracovával proud informací od autopilota, navigačního bloku, od hlavičky automatického navádění na cíl, z údajů o práci motoru – a zpětně posílal pokyny, čili vydával rozkazy pro další úsek letu.

To vše mělo fantastický efekt – maximálně se snížila trajektorie letu – prakticky až nad vlny moře. Bugajskij vsadil na mladé počítačové specialisty pro výpočtovou techniku. Z moskevských institutů přišlo do jeho KB (konstrukční centrum, konstruktivnoje bjuro) dvě stě čerstvých absolventů. Rozdělili je na několik brigád.

Vedením jedné z nich byl pověřen Nikolaj Vasiljev. Pro něho byly rakety vlastně už rodinnou záležitostí.

Taktické rakety malého doletu se projevily úspěšně i při falklandském konfliktu. To byl rok 1982 – a od té doby se rychle zaváděly moderní systémy radioelektronického rušení naváděcích systémů letu raket. To zase vyžadovalo, aby Ch-35 přešla na jiný systém navádění.

1983 vypukly ostré koncepční spory mezi těmi, kteří rozhodovali o zakázkách raket pro flotilu. Velení vojenského námořnictva ostře odmítlo přijmout samonavádějící se hlavicí takovou, jak ji vytvořilo KB Leninsk (v Lenigradě).

Hlavní námitka: taková hlavička nemůže proniknout k cíli pro elektronické rušení letu protivníkem. V důsledku sporu Bugajevskij na tom dál pracovat nemohl, nesměl. KB letectva přišel o projekt. Projekt mělo zpracovat KB námořnictva.

2. březen 1983 – Depeše do Moskvy, předsedovi státní voj. prům. komise Smirnovovi: „Sověřšeno sekretno“ – Pro urychlení prací na komplexu taktických námořních (protilodních) raket typu komplex Uran považujeme za účelné předat rozpracování rakety Ch-35 VMS SSSR – podepsán vrchní velitel VMS SSSR admirál flotily SSSR Sergej Gorškov.

Vláda stanovila šibeničně krátkou dobu. Méně než dva roky – na to, aby se od projektu, který byl na rýsovacích prknech – přešlo ke zkušebním střelbám těchto raket.

Na Krymu, hned vedle zkušebního centra, byla rychle vytvořena filiálka KB. Konstrukteři odtud nevyšli celé měsíce.

1985 – k moci přichází Michail Sergejevič Gorbačov. Vidina reforem společnosti byla nadšeně přijata i technickou „raketovou“ inteligencí. Na OKP Zvezda si dali závazek, že uspějí zkoušky rakety o dva měsíce dřív. Mělo to být k 7. 11. 1985, ale všechny tři zkoušky skončily špatně. Přesto šéf projektu rozhodl ještě o čtvrté zkoušce. Raketa č. 4 byla nesmírně pečlivě prověřena a všechny podezřelé součástky vyměněny.

Raketa odstartovala dobře, ale už po krátké době letu její motory se vypnuly. Bylo nutné celou raketu předělat, z původního projektu zůstaly „tolko ruli“! A mezitím – v Perském zálivu – se už rozvíjely dramatické události.

1987 – Při iránsko-irácké válce se střelelo na tankery – a svět se bál o dodávky nafty.

10. dubna 1987 – Gorbi a Reagan – dostali od vlády Kuvajtu poselství se žádostí o ochranu námořních cest. Podepsán šejch Džaber al Achmed al Sabah.

16. 5. 87 – na iránské mině ztroskotal sovětský tanker maršál Čujkov. Sověti urychleně poslali do Perského zálivu 8. operativní eskadru pacifické flotily.

Expert z Ruska nyní upozorňuje na to, že hlavní střelba po námořních cílech při konfliktu Bagdádu a Teheránu se vedla raketově, ne dělostřelecky, jak se dosud říká.

V této tankerové válce se využívaly rychlé dělové raketové čluny. Nejvíce se projevovaly tzv. korpusy stráže islámské revoluce válečného námořnictva Íránu. Byly to malé rychlé čluny s „kašušemi“. Proti nevyzbrojeným tankerům to stačilo jako strašné zbraně. – Tyhle malé čluny div že nezničíly světové naftové hospodářství.

Jediným obranným prostředkem proti nim, ale efektivním, se staly okřídlené rakety (s plochou dráhou letu).

V SSSR se práce nad komplexem Uran maximálně urychlovaly. Nakonec na začátku roku 1987 bylo možné začít znovu zkoušet vylepšenou verzi.

Zkoušky se provedly v letech 1987–1991: úspěšných zkoušek nové Ch-35 bylo provedeno celkem 14.

Dokončovaly se práce nad samonavádějící se hlavicí, ale politický vývoj v SSSR-Rusku najednou vytvořil situaci, kdy se o řadu let všechno zpomalilo.

V letech 1992–1998 visel osud Uranu (Ch-35) na vlásku. Přestala existovat vojenská doktrína, Rusko bylo na pokraji rozpadu, finanční prostředky nebyly na další vývoj raketových komplexů.

Jenom byla ještě naděje, že zahraniční zakázky umožní financovat další vývoj Ch-35 s novou samonavádějí se hlavicí, která již byla vystavena v r. 1992 v Moskvě na mezinárodní expozici nové vojenské techniky.

Indičtí generálové o ni projevíli obrovský zájem. Pákistán se v tu dobu totiž jasně připravoval k rozhodné odvetě na moři – po drtivé porážce ve válce s Indií v roce 1971.

Pákistán nakoupil nejmodernější americké protilodní rakety Harpoon.

Hned po skončení výstavy v Moskvě byla podepsána indicko-ruská dohoda o dodávkách exportní varianty komplexu Uran-E.

V KB Leninec (v Petrohradu) se urychleně pracovalo na dalším vývoji samonavádějící se hlavicí.

Další případ je fantastický: V říjnu 1993 – hlavní konstruktér KB Leninec Anatolij Poznanskij se vlakem vracel z porady v Moskvě domů do Petrohradu.

Jel v kupé sám ve vagonu SOV, protože vezl složku dokumentů. Ale domů už živý nedojel.

Jeho tělo milice našla v nákladním prostoru kupé (v bagažnom jaščíkě).

Desky s dokumenty zmizely.

A přesně za rok – za záhadných okolností – beze stopy zmizel nástupce Poznanského Oleg Golik. Likvidace těchto špičkových odborníků div že neznamenal zánik celé práce nad automatickou hlavicí Ch-35.

Znamenalo to ztrátu několika let – v technickém vývoji v tomto směru. Protože se dalo předpokládat, že ukradená tajemství jsou odhalená tajemství, bylo nutné vymyslet jiný systém samonavádění hlavic, který žádný protivník nemůže znát. Teď už na tom pracovaly kolektivy obou KB – Leninec i Zvezda – těm se podařilo dodržet smlouvu s Indií, a tak r. 1995 odjeli ruští specialisté (velká skupina) do Indie, aby provedli montáž komplexu Uran-E. (Rusové trpěli indickou stravou – nesmírně kořeněnou).

A komplexy byly instalovány ve velmi krátké době na řadě indických válečných lodích.

V r. 1977 – „esminec Delhi“ vyplul na otevřené moře k prvním zkušebním střelbám.

Velitel minolovky Delhi se při prvním výstřelu nesmírně vyděsil zvukového efektu. Byl přesvědčen, že došlo k výbuchu na samotné lodi.

Ještě téhož roku byl komplex Uran přijat jako standardní výzbroj indického vojenského námořnictva.

A všechny indické lodi, takto vybavené, od té doby hlídají. – Ruských specialistů na lodích bylo více než sto (cca 108).

Teprve poté, co Indie dostala podle smlouvy co měla, vydala ruská vláda příkaz, aby se na komplexu Uran pracovalo i pro potřeby ruského válečného námořnictva. A také, aby taktické rakety Ch-35 byly k dispozici pobřežní obraně a rovněž letectvu.

Hlavním konstruktérem celkových prací byl jmenován Nikolaj Vasiljev.

20. 07. 1999 – na Krymu na polygonu byla vyzkoušena dosud neznámá ruská nová raketa. Její charakteristika (zjištěná telemetricky – družicovým průzkumem) svědčí o tom, že je to protilodní taktická raketa nové generace. Tajné hlášení poslal náčelník voj. nám. rozvědky 6. flotily USA do ústředí v Marylandu.

Ale 4. října 2001 byl sestřelen civilní letoun Tu-154, který se nacházel nad Černým mořem, a to ukrajinskou raketou (možná omylem?) při vojenském cvičení.

Prezident Kučma po této tragédii zakázal další raketové zkoušky v oblasti Krymu. Rusko muselo urychleně přenést cvičný polygon na výlučně ruské pobřeží.

Teprve v roce 2002 se podařilo obnovit plnohodnotně zkoušky systému Uran.

Ruské vojenské námořnictvo je nyní zcela spokojeno dokonalostí této zbraně.

Ch-35 prošla zkouškami v barokomoře – přechlazení i přehřátí – v rozmezí od minus 60 °C do plus 85 °C. Ale to je jen malá část velmi přísných zkoušek.

V roce 2003 komplex Uran a rakety Ch-35 byly oficiálně zařazeny do výzbroje ruského vojenského námořnictva.

Komplex se montuje na vojenských plavidlech malého a středního výtlaku. Nevelké rozměry této zbraně umožnily podstatně zvýšit bojovou kapacitu a velmi zvýšit údernou sílu. Informace o cílech velitel každé lodi průběžně a pohotově získává z vlastního palubního radiolokátoru, tak i výzvědné činnosti letectva a družic. Poté, co raketa startuje ze startovního kontejneru, raketa se odstřelením zbaví startovního motoru – a ihned nabere směr na cíl.

20 km před cílem se aktivuje hlavičce samostatného navedení na cíl. Jakmile identifikuje cíl, Ch-35 se sníží na výšku pouhých tří čtyř metrů nad mořskými vlnami. Při takovém nízkém letu, protiraketové obrana napadeného objektu může útok zaznamenat jen pár vteřin před zasažením cíle. Na obranu pak už je beznadějně pozdě.

Ještě jednou významnou kvalitou a předností Uranu je možnost, že **raketový útok se dá provést téměř salvou**. Jde tedy o masivní útok na protivníka. Časový odstup při odpálení jednotlivých raket je jen několik vteřin.

Při takové palbě je možné odpálit skoro současně až 16 raket z jednoho komplexu. Odražit takový raketový útok, při kterém rakety zaútočí z různých směrů, není možné. Rusko už má k dispozici rakety Ch-35 pro komplex PAL – pro palbu ze břehů jednotkami pobřežní ochrany.

Jedna baterie PAL je schopna rychle znemožnit desantní operaci výsadku protivníka. – A je účinná na vzdálenost až 130 km od pobřeží.

To dává možnost ochránit vlastní komunikační systémy i protidesantní obranu. Rozměry komplexu Ch-35 nyní umožňují i jejich aplikaci na lehkých stíhačkách a na palubách vrtulníků.

Je to tedy taktická raketa, použitelná dvěma druhy ozbrojených sil. Je to hospodárné – a to se musí žádat o moderních zbraní.

Efektivní, a nikoli drahá raketa, kterou Rusko může výhodně exportovat, donutila USA k urychlené snaze modernizovat komplex Harpoon (Harpuna), přičemž se prý uvažovalo i o montáži samonavádějící se hlavičce ruské výroby i na systém Harpoon.

Lodní a letecká střela Ch-35 Uran (SS-N-25 Switchblade, AS-20 Kayak), se totiž podobá americké „harpuně“ (AGM-84 Harpoon) natolik, že dostala přezdívku „Harpoonskij“ – nebeská harpuna.

Západní experti (podle tvrzení dokumentu ruské televize) ještě dvacet let nebudou mít ve světě konkurenci. Práce ruských konstruktérů však dále pokračují na zdokonalování nové generace okřídlených raket.

Je to zbraň, která je koncipována tak, aby se stala hlavní údernou silou ruské flotily.

(březen 2005, podle reportáže ruské televize TV1 /Jan Petránek)

Generálmajor in memoriam

Richard Zdráhala – veterán druhé světové války

* 23. září 1912

† 19. července 1977

*„Richard Zdráhala byl typem muže,
v němž touha po spravedlivém
boji burcovala fyzickou i morální
sílu k maximálnímu vypětí
a odvážným činům.“*

Generálporučík v. v. František Fajtl

Narodil se 23. září 1912 v Lipníku nad Bečvou. Vyrůstal v rodině společně se sedmi sourozenci. Jeho otec Karel Zdráhala byl železničním zřízencem. Po absolvování reálky v Šumperku se dobrovolně přihlásil do československé armády a v roce 1931 nastoupil k 3. dělostřeleckému pluku v Litoměřicích, kde absolvoval školu pro důstojníky v záloze. V roce 1933 byl přijat do Vojenské akademie v Hranicích na Moravě a po jejím absolvování byl přidělen k dělostřeleckému pluku na Slovensku.

Po obsazení českých zemí fašistickým Německem uprchl na jaře 1939 do Polska. Tam byl odbojovou skupinou čs. důstojníků pověřen, aby se vrátil zpět do tzv. protektorátu Čechy a Morava a přivezl peníze z „fonde vojenského zátiší“, které by pomohly financovat československý odboj v zahraničí. Fond mezitím zabrali Němci. Richard Zdráhala se spojil s domácím odbojem, který mu dal za úkol zorganizovat přechod emigrantů na Slovensko a dál do Maďarska. Tuto riskantní práci vykonával až do podzimu 1939. Když mu hrozilo zajetí gestapem prchl znovu za hranice do Budapešti, odtud pak do Jugoslávie a dále z Bělehradu do Sýrie. V Bejrútu pobyl asi měsíc, než byl skutečně transport do Francie, do Adge. Zde byl přidělen k dělostřeleckému pluku v La Nouvelle a ustanoven velitelem 2. baterie vyzbrojené 75mm kanóny používaných jako vynikající protitanková zbraň. Později byl přeložen k protitankové baterii vyzbrojené 47mm protitankovými kanóny do vesničky Le Lac. Po porážce Francie odjel anglickou lodí naloženou uhlím a následně osobní lodí Vice-Royal of India převážející utečence, do sběrného tábora v Cholmondeley parku. Zde se setkal s piloty Vašátkem, Fajtlem, Peřinou, Bédou Dvořákem od 2. leteckého pluku, u kterého několik měsíců létal jako dělostřelecký pozorovatel.

Na jaře 1940 byl našim vojákům v Anglii přečten rozkaz generála de Gaulla, který hledal důstojníky - dobrovolníky pro svou armádu. V březnu 1941 udělil prezident republiky podle § 6 branného zákona povolení ke vstupu do francouzské armády generála de Gaulla 12 důstojníkům československé armády, pro které nebylo vhodné zařazení u čsl. vojenského tělesa ve Velké Británii. Vznikla tak skupina Svobodných Francouzů generála de Gaulla. Po krátkém výcviku, kde se seznámil s francouzskými vojenskými předpisy a povelovou technikou, odjel na belgické lodi Capacabana do africké Ghany. Odsud pak zahájil strastiplnou bojovou cestu

po Africe. Byl zařazen k první brigádě 1. praporu námořní pěchoty jako velitel protiletadlové baterie. Se svou jednotkou se přesunul do Libye, Egypta a v polovině ledna 1942 až do prostoru Machili-Tuimi západně od Tobruku.

V únoru 1942 dostali „Svobodní Francouzi“ za úkol vybudovat obranu na jižním křídle VIII. britské armády v postavení u Bir Hakimu. Brigáda zde vytvořila kruhovou obranu nesouvislými zákopy v délce 10-12 kilometrů. Na jejím obvodu byly rozmístěny tři pěší prapory, uvnitř kruhu byl ponechán jeden prapor v záloze. Dále zde bylo umístěno polní a protiletadlové dělostřelectvo, rota zákopníků, spojovací rota, zdravotnická služba a štáb. Protiletadlové dělostřelectvo hájilo celou délku kruhové linie. Vybudovanou pevnost urputně bránil se svými vojáky několik měsíců. Počátkem června 1942 byli přinuceni Bir Hakim opustit a krátce na to byl Němci zajat.

Richard Zdráhala prošel několika zajateckými tábory (Lecca v jižní Itálii a v Brindisi), a nakonec byl odeslán do tábora zajatců Sulmona. Odsud se mu podařilo utéci, ale v horském masivu Gran Sasso d' Italia, byl znovu Němci zajat a ocitl se v zajateckém táboře Colditz v Německu, kde byl v roce 1945 osvobozen americkou armádou.

Po válce vykonával velitelské funkce u čs. dělostřelectva až do roku 1950 a od roku 1951 byl zařazen na funkci učitele katedry všeobecné taktiky ve Vojenské akademii v Praze. Dne 31. prosince 1958 byl přeložen do zálohy, což pociťoval jako velkou krivdu. V roce 1968 plukovník Richard Zdráhala onemocněl a v roce 1977 zemřel.

Do hodnosti generálmajora in memoriam byl povýšen v roce 1990. Generál Richard Zdráhala byl oceněn celou řadou vyznamenání např. Československým válečným křížem, československou medailí Za chrabrost, francouzským Válečným křížem atd.

Plk. v zál. Petr Majer

Použitá literatura:

FAJTL, František. Válečný osud čs. dělostřelce. *Hlas revoluce* 1990.

Vzpomínky manželky paní Věry Zdráhalové.

Foto: archiv Věry Zdráhalové.

Gen. Richard Zdráhala v roce 1940 (Costford, Anglie)

15. března 2005 byla již po čtvrté udělena na základě rozhodnutí Bezpečnostní rady státu „Cena Jaroslava Jandy za významný přínos v oblasti bezpečnostní politiky České republiky“.

Cena byla předána na slavnostním ceremoniálu v Úřadu vlády ČR, kterého se kromě oceněných zúčastnili předseda vlády a předseda Bezpečnostní rady státu Stanislav Gross, ministr zahraničních věcí Cyril Svoboda, ministr vnitra František Bublan, ministryně zdravotnictví Milada Emmerová a ministr průmyslu a obchodu Milan Urban. Přítomni byli též náměstek ministra vnitra a generální ředitel HZS gen. Miroslav Štěpán, policejní prezident gen. Jiří Kolář a představitelé bezpečnostní komunity.

Cenu Jaroslava Jandy za významný přínos v oblasti bezpečnostní politiky předal předseda vlády a předseda BRS Stanislav Gross.

V hlavní kategorii:

- ❑ **Ing. Karlu Kovandovi** – zástupci generálního ředitele pro zahraniční vztahy Evropské komise, bývalému velvyslanci ČR při NATO, *za aktivní a osobité působení ve funkci vedoucího stálé delegace České republiky při NATO a ZEU v Bruselu;*
- ❑ **prof. JUDr. Janu Musilovi, CSc., dr.h.c.** – soudci Ústavního soudu České republiky, významnému odborníkovi v oblasti trestního práva a kriminalistiky, *za dlouholetý a významný přínos v oblasti bezpečnostní politiky České republiky;*
- ❑ **genmjr. v.v. PhDr. Antonínu Raškovi** – sociologovi, přednímu českému expertovi v oblasti bezpečnostní politiky působícímu ve Středisku bezpečnostní politiky Centra pro sociální a ekonomické strategie FSV UK Praha, *za významný přínos v oblasti bezpečnostní politiky České republiky.*

Ve studentské kategorii:

- ❑ **Bc. Janu Závěšickému** – studentovi, studijní obor mezinárodní vztahy a evropská studia, Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzity v Brně, *za práci „Postavení a role Bezpečnostní rady státu jako součásti bezpečnostního systému České republiky“.*

Čestné uznání poté Stanislav Gross předal **Ing. Davidu Kocourkovi** za práci „Ekonomické aspekty mezinárodní bezpečnosti“.

V průběhu ceremoniálu vystoupil s krátkým vystoupením Stanislav Gross, který zdůraznil význam Ceny Jaroslava Jandy a ocenil přínos laureátů k rozvoji české bezpečnostní politiky, její tvorbě a realizaci.

Za oceněné vystoupil genmjr. v.v. PhDr. Antonín Rašek, který připomenul symboličnost okamžiku udílení Ceny Jaroslava Jandy. Podle jeho slov se tak stává ve chvíli, kdy si připomínáme dvě klíčová data naší historie – výročí ztráty svobody nacistickou okupací Československa v roce 1939 a výročí našeho vstupu do NATO v roce 1999, které naopak dalo naší zemi bezpečnostní záruky, v historii dosud nebývalé.

(bal)

English Annotation

Some Reflections over the Latest Security Development and its Relations towards the Czech Republic

Ing. Antonín Krásný, CSc. This article deals with a scenario of probable security advancements and prospective roles of NATO, EU, UN, and OSCE in this century, taking into account their joined impact on the Czech Republic. First, the author outlines potential variants of security behaviour. Presented facts represent a suitable base for decision-makers to raise Czech defence strategy with adequate means (but backed only by limited financial sources). The most important NATO's document "Strategic Vision: Military Challenge" helps us to summarise that the complexity and vagueness of new strategic surroundings need non-traditional ways of thinking, planning, development, among others, namely EBA (effect-based approach). It represents a deep change in the philosophy of planning and deployment. In the past, the centre of gravity was put on the elimination of the enemy. The new attitude pays attention to more complex changes (results) that military operations could produce at all levels of conflicts (political, strategic, economy, moral, psychological, ethic, etc.).

Historical Reflections and Present-day Challenges in the Process of Developing and Implementation of the Security Policy

PhDr. Balabán, Ph.D. The inspiration for writing this article was the 15th anniversary of November Revolution 1989. It was the very beginning of our new security policy. After 15 years we have made a great advance, but there is still a lot to do. The author summarises main events in this field both on international stage and namely state of affairs in our domestic politics; we have introduced three security and three defence strategies, two constitutional acts, four key acts defining the sphere of crisis management and defence support, 23 legal rules etc. Among deficits we may include, first, the absence of "strategical culture" (determined partly for historical reasons, or thanks to the fact we had no strategy policy of our own); ambiguous and undetermined attitude towards defence both among politicians and citizens; political disputes, arguments, rivalries among state departments; missing genuine civil control of the forces (civilian minister does not mean that there is a real civil control over the military).

How Much do Things Cost? (*Modern Economy Tools in Defence*) by *Prof. PhDr. Miroslav Krč, CSc.* The process

of military professionalisation (all-volunteer service) demands basic reform of public finances, esp. with the respect to government revenues and expenditures. To manage or secure financial resources means, first of all, to set our defence priorities. We must gradually reduce defence operation costs, so that we could enhance our capital expenditures. It presupposes a wide rationalisation of armed forces performance in terms of economy. Without those steps, our limited financial means will limit the development of the forces. Professor Krč treats problems of military management from the point of general economy theory, but he warns against one-sided, ill-considered implementations of all civilian economy methods. Saving money does not necessary mean economising resources; such elementary monetarism must be declined. He sets as an example several paradigms from other forces, e.g. accountable budget (Germany), Public Private Partnership (Great Britain), leasing (USA, Norway, Spain, Italy, outsourcing (most of other countries).

MILITARY ART

Experimental Exercise of Opposing Forces Units with MILES Simulators as a Contribution to Infantry Tactics Development

Brigadier-General Ing. Jiří Halaška. At present, the infantry by itself becomes the main element of operational objectives. It gradually assumes tasks of other branches of the army and becomes more universal. Although our forces have no practical experience with changed conditions of deployment (e.g. guard service, humanitarian missions, police or CIMIC tasks), in new operational environment, namely urbanised terrain, forest and mountain areas, deserts (Iraq, Afghanistan, Chechnya), we are preparing new combat and operational manuals, tactical procedures, making use of above mentioned experiences. In particular, Czech Training and Doctrine Directorate Vyškov examined fighting capacities of infantry in representative combat situations, in order to verify success probability related to friendly casualties. Even though there were certain limitations (e.g. OPFOR units were not organic, only at the first stage of harmonisation, etc.), the experimental exercises were successful and proved that the phenomenon of "small power" is going to be the main operational prerequisite in the future. This article refers about and summarises results reached.

NATO Security (Defence) Investments Programme and the Plan of Operational Preparation of the State Territory of the Czech Republic by Col. (ret.) Ing. Jan English, Col. (ret.), Ing. Jan Strbačka, and Ing. Radovan Soušek, Ph.D. The article is a free sequel to articles published in *Vojenské rozhledy* in 2002 and 2004 by the same authors. Today they analyse the subject of NATO Security Investment Programme (NSIP) from the point of operational preparation of Czech state territory (OPCST) and at the same time they point to their relations towards the concept of development of the professional (all-volunteers) forces of the CR, adapted to the new source frame, i.e. ACR reform. They summarise all important items of this OPCST/NSIP concept and emphasise that such plans are merely a starting point upon which we must discuss additional considerations and then put them into practice, because those elaborated plans are not an end, but the beginning of all activities not only for the MoD but also for other involved competent government departments and ministries.

OPINIONS, CONTROVERSY

No Improvisation in ACR Planning and Budgeting by Ing. Jiří Dušek. The author has been working in an economy sphere of Czech defence department for a long time. In fact, he was one of those who introduced the System of Planning, Programming and Budgeting (PPBS) into the forces. Therefore he does not agree with several Ing. Pernica's opinions demonstrated in *Vojenské rozhledy* No 4/2005. Generally, it is not true that leading officials of MoD carry on in confusing financial planning. As such, the planning system is based upon correct principles, but their realisation is a long-term task, as we may see in other armies in the last few years. Ing. Pernica does not realise that the so-called standard expenses are integrated into the same category as capital expenses (and so on), as a result Pernica's statistics is rather misleading. He doesn't take into account that "forced" exploitation of sources at the end of a budgetary period is in its vast majority deliberately planned. But, Ing. Dušek still regards Mr. Pernica's study as a stimulating impetus for further debate.

Housing Allowance is Surely not a Curse by František Němec (Col., ret.). The authors of the article in *Vojenské rozhledy* 1/2005, "Housing Allowance - Blessing, or a Curse?" (Bohuslav Pernica and Petra Müllerová) tried to evaluate housing allowances from the point of "justice". Mr. Němec thinks that the justice was always the problem. It used to be a topic of many discussions. Who can judge the principles of fairness, distribution of benefits and burdens? The real purpose of housing allowances (approved by all political parties) was to react to differences in financial expenses for housing

resulting from the situation that with us we have not enough suitable flats for officers and their families. Housing allowance has nothing common with reward system, remuneration. Moreover, in years to come, we may expect releasing rules of state control tied with housing rents. Mr. Němec concludes that housing allowances can't be paid as a lump-sum, they ought to be differentiated under various circumstances. The article by Mr. Pernica and Miss Müllerová does not propose any solution of this problem, which Mr. Němec regards as its main deficiency.

The Fairness-Problem in the Case of the Ensuring of Housing for Career Military Personnel by Maj. Ing. Bohuslav Pernica, Ph.D. This is a response to the criticism by František Němec (above). The system of benefits is built on the principles not only the efficiency, but also their fairness. Even the situation in other armed forces, e.g. those of the U.K. and the USA, shows that the principles of vertical, horizontal and distribution equality are respected in their military housing policy, both by soldiers and their families. Czech housing policy does not take into account the equality principle. To support his assertions, the author enumerates several examples from abroad, taken e.g. from British Armed Force's Pay Review Body (programme SLA - Single Living Accommodation). In the U.S. armed forces, servicemen, receive ready money (cash) as a basic allowance for housing (or partial BAH, respectively). Maj. Pernica demonstrates that housing allowance in those armies are differentiated also according to actual military ranks, whereas in our forces, in theory, the housing allowance of the Chief of General Staff might be the same as that of a professional soldier of the lowest rank.

INFORMATION PAGES

Military Characteristic of Iraqi Freedom Operation by Doc. PhDr. Jan Eichler, CSc. The war ended in an overwhelming American victory. Firstly, it was a dissymmetric operation (even in the field of morale: highly motivated Americans against disintegrated Iraqi army); secondly, operation confirmed the American superiority in the world (both military and technological). After the conflict ended, new enemy arose with the aim to prevent the U.S. from introducing peaceful arrangement. A small group of suicide bombers were trying to disorder morale American soldiers, to turn public opinion against them, to persuade world that American military is an occupying force. There was a shift from dissymmetry towards asymmetry. Because the Americans are prepared against strong, fully armed "counterparts" (regular forces), this sort of guerrilla war gets them into difficulties. In the former Yugoslavia, the so-called proxies (from the UCK - Kosovo Liberation Army) were deployed, in Afghanistan it was

Northern Alliance. But in Iraq, there is no similar ally (except for the Kurds). Whether they will be successful, or the U.S. "win the peace", time will tell. Those war experiences, risks of asymmetric warfare, must be taken into account especially when we are going to send Czech troops to similar military missions abroad.

How Shall We Continue with the Control of the Prohibition of Biological and Toxin Weapons? *by Ing. Ladislav Středa, CSc., MUDr. Stanislav Brádka.* There are various ways how to strengthen the Biological and Toxin Weapons Convention (BTWC) and reduce the threat of the biological weapons: exchange of relevant data (confidence building measures), introduction of expert teams, declarations of relevant buildings, control visits (on spot examinations), etc. The refusing of such measures must be internationally sanctioned and sanctions ought to be supplemented by sanctions at national levels. In November 2002, the resumed 5th Review Conference of the States Parties to the Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on their Destruction (i.e. BTWC) took place in Geneva. The compromise outcome of this Conference was an agreement to start the "follow-up" process in the frame of the BTWC, on the basis annual meetings of the States Parties to the BTWC which would take place in the period from 2003 to 2005 (with introductory sessions of experts). Shortly, negotiations in 2001 and even the resumed 5th Review Conference in 2002 were not too successful. The 6th meeting is to be held at least till the end of 2006.

Security, or Freedom ...? - False Alternatives *by PhDr. Ivo Hlaváč.* In the last few years, there is a tendency among educated classes, namely in the US and Europe, to place those conceptions, ideas, as two contradictory terms. But we must not allow to be caught between such false alternatives: those two categories are mutually tied, security is a prerequisite for freedom and vice versa, says the author, specialist in social and security policy, by his profession.

Legal and Civil Framework of Current Operations *by Lt.Col. Ing. Vladimír Šilhan, CSc., MSc, JUDr. Vladimíra Knoblochová, DiS.* Potential use of the Czech armed forces in different operational conditions has dramatically changed during the last decade. It includes extreme geographical and climate conditions and also peculiarities of specific environments in regard to civil aspects and legal framework imposed to the multinational allied forces operating in such areas. Civil aspects of current operations are related to the population, civil authorities and international, national and non-governmental organisations, being present in an operational area and causing variety of problems regarding social, economical, humanitarian, cultural, religious, and other conditions. Treating those problems ought

be managed in accordance with NATO CIMIC policy and doctrine. Legal framework of current operations is described by the so-called Laws of Armed Conflict consisted primarily of Geneva and Haag Conventions. Their main purpose is to contribute to the protection of individuals and their properties, as well as the overall population during armed conflicts. It restricts freedom of actions of conflict participants, namely the use of certain combat methods and means, and prescribes general code of behaviour for times of conflict.

Education in the Field of Crisis Management *by Ing. Miroslav Jurenka.* The protection of lives, health, state sovereignty and democratic principles belong among basic responsibilities of a state. Among important tools intended to support those tasks are the education and training of civil servants (i.e. those who work in state and municipal organs, authorities, and are responsible for the public administration of the government in the legislative, judicial, and military branches). But present concept of such education approved by the Czech National Security Council in January 2004 does not react properly to new surroundings and therefore the authors of this article propose to issue the brand new concept, taking into account the latest changes in home, security and defence politics, and at the same time to create suitable conditions for practical instruction of civil servants. The authors summarise legislative measures and acts in the CR dealing with preparation of public servants, explaining proposed concept with the stress put on the share of military schools (namely Military University Brno) which may play an important role in overall education of all members of civil service.

Terminology and Civil Emergency Preparedness (*Small Contemplations over Some Problems*) *by PhDr. Zdena Rosická, CSc.* The primary responsibility of every state is to protect security of its citizens. The prevention of disasters and their consequences depends on early and targeted information. The terms like "security", "threat", "crisis", "crisis management" are much in use nowadays, but in our country people do not use such terms uniformly, in the same manner. There is a danger that ordinary citizens and residents will not understand those words and will react in the proper manner. It is the question of mutual communication, the ability to communicate and work in quite a different environment. The way how to solve those problems are among others in the field of terminology and even that of legislation. In 2000, the Crisis Act introduced a lot of relevant terms, like crisis, crisis management, emergency supply, outstanding event, emergency economy, rescue and sanitary work, disaster, civil defence. The authoress underlines that we have several terminological dictionaries, e.g. NATO manual AAP.15 or NATO dictionary of terms and definitions translated into Czech by the MoD.

The Development of Human Sources by ^{1st} Lt. Ing. Petra Vráblíková, Ph.D. The theme is rather broad, but many items from it can be directly related to the military, as the training is not only a matter of industry. Management of learning styles is applicable both in a civilian plant and armed forces. Process of education of employees consists of three core areas: knowledge, skills, attitudes (towards their work). Other authors differentiate subsequent steps: learning, education, development, professional training (Bass, Vauham 1967). There are many models of learning, among them the most important are those dealing with the inventiveness that arouse, sustain and regulate our behaviour, i.e. the motivation (Reaye 1994). Ms. Vráblíková also enumerates several theoretical concepts of learning: cognitive theories, cybernetic and information theories (e.g. Kolb, Rubin, McIntyre 1994). We must realise that learning, character building and personal development is not a single process, but the process having many facets, where we must continually evaluate the so-called back-feed, so that we could identify people's motivation, how and why they learn.

MILITARY SOCIOLOGY

Social and Political Studies in the Forces after November 1989 (2nd part) by PhDr. Antonín Rašek. The author of this paper is the former deputy Czechoslovak defence minister for social and humanitarian affairs and this year winner of Jaroslav Janda's Price for eminent activities in the field of security and defence. In a way, he summarises his life experiences and studies. The paper is well-backed by sociological research and data collected among others partly by the staff from the abolished Military Institute of Social Research; the large list of used literature is behind this second part of the study. Up to now, the main source of professional soldiers used to be military vocational and secondary (grammar) schools; civilian graduates represented only a small portion. As the military secondary (grammar) schools were dissolved, we may expect that those shares will be the same like in other developed countries. Namely in the current process of professionalisation we must take in consideration values prevailing among prospective young recruits: their needs, financial, material and social requirements, reasons why they ought to be willing to serve in the forces, i.e. the topics this article is dealing with.

Fifty Years of the Fourth World War (*Prognostic Study of the War against Terrorism*) by PhDr. Miloš Balabán, Ph.D., PhDr. Antonín Rašek. The present dynamic security situation asks for a higher prognostic activities. In fact, they are not prognoses without any surprise, as it is impossible to predict e.g. new technological inventions. We can only extrapolate security conditions behind current boundaries; nevertheless we can

obtain relevant data of unwanted and catastrophic situations, to identify threats and thus outline safety precautions. The authors offer the following visions: like in other countries, at the end of first decade of 21st century even the Czech Republic is attacked by terrorist groups. Within the second decade of 21st century, terrorist attacks are more and more complex and barbarian. China and India are entering the so-called "Global Alliance". Global connections among "old" and "new" superpowers eliminate nearly all frictions. This fact helps to reduce controversies between China and Taiwan, India and Pakistan. As far terrorism is concerned, more or less, the UN changed into a discuss club. A phenomenon of "Knowledge-Enabled Mass Destruction" came into existence, humane rights and liberties are being gradually suppressed, the dream of multicultural and multiethnic society faded away...

MILITARY PROFESSIONAL

Vocational and Special Preparation by Lt.Col. Ing. Jiří Víteček, Ing. Štefan Zigo. Career soldiers training (i.e. applied educational courses concerned with skills needed for military occupation, trade, or profession, vocational training) starts the following day after the end of basic training. Training programmes were approved before the end of 2004. It is necessary to highlight that during this preparation the soldier are "on trial". The preparation consists of joint and vocational courses according to individual occupational skills. They are succeeded by P.T., drills, firing practice, basic rules and manuals, combined exercises (e.g. war games). The schooling is concluded by tests. This preparation is hard and puts a great stress upon trainees. Training conditions ought to be as close to warfare situation as possible. A part of training is done at night, in gas masks. Courses are headed by drill instructors with the support of company commanders. Training and Doctrine Directory Vyškov is fully involved into solving and practical realisation above mentioned tasks in all complex and simultaneously makes appropriate steps in all fields of training, so that this objective could be accomplished in time and vocational & special preparation could begin on June 1, 2005.

Threat Matrix (*Standard Planning Situations*) by Ing. Josef Nastoupil (Col. ret.). The American Ministry of Defence has built a classified catalogue of new planning scenarios that will play a central role in restructuring the U.S. military. Dozens of scenarios must be prepared especially for the war on terrorism in coming years. These new "irregular, catastrophic and disruptive" scenarios will have a place alongside traditional war plans. The Pentagon's war plans for decades have focused on countering conventional military threats. New ones are now being drawn to prepare the U.S. military for a wider range of contingencies, including:

irregular (terrorism, insurgency, civil war; concepts such as “unrestricted warfare”); traditional (air, sea and land attacks, nuclear forces of established nuclear powers); catastrophic (e.g. Sep. 11 2001, terrorist use of WMD, rogue missile attack); disruptive (to usurp breakthrough capabilities, such as sensors, biotechnology, miniaturisation, cyber operations, space, energy fields). Source: Jason Sherman, U.S. Revises Threat Scenarios, *Defense News*, 45/2004.

Medium Weight Forces by Ing. Josef Nastoupil (Col. ret.). Simply, what we seek is an effective and robust capacity that we can be deployed rapidly to deal with emerging crises before they escalate to the point where deliberate and large-scale military intervention is required. The unique nature of medium weight capability forces rests in the so-called “rapid effect”. If medium forces are to achieve the necessary effects, they will need to exploit the network, and they must be able to call on organic and joint precision effects and timely intelligence together with targeting information. They must have access to greater amounts of strategic and tactical airlift, including directed logistics. Medium weight forces are the very core, around which the ground army is going to be developed. Future services (rapid effects/combats systems) will be formed mainly by the combination of medium weight and light forces. The article is based upon the summary of documents from RUSI Defence Systems 2/2004: Gen. M. Jackson, *The UK Medium Weight Capability*, Gen. B. Thorette, *Towards Medium Forces*, Gen. H. Budde, *The Future German Army*, Gen. A. Sandqvist (Sweden), *Transformation of Ground Combat Forces*, and Gen. D. Applegate, *Delivering the Medium Weight Capability*.

Asymmetry Problems by Jean-Christophe Bechon. We see instability all over the world, suicide bomb attack in Afghanistan, hostages in Beslan. All those threats can be covered under the name “asymmetry”, but better term for it might be “asymmetry systems”, which could cover wide spectrum of complex and sophisticated hazards. First group of “asking” systems, (e.g. terrorist groups, paramilitary forces) puts their claim in order to weaken the will of their “adversaries”, the second grouping are “subversive” systems trying to destroy their “enemies”, without the least determination to compromise. The common feature of theirs is unity of treacherousness, violence, perfidiousness, and subversive deeds. The conventional forces have only several chances to cope them. Many of them are in fact contra productive, even European forces will have to solve them. It is possible to avoid the “clash of civilisations”, but first we must resolve all sources of instability. The text (shortened and adapted by Ing. Josef Nastoupil,

Col. ret.) was published in a French magazine *Défense nationale* at *sécurité collective*.

New Russian Rocket Technology (*Anti-Shipping Missiles*) by Jan Petránek. Namely, this is a history of the Kh-35 antiship cruise missile which is known by the NATO designation SS-N-25. The author depicts the record of antiship missiles from the late 60's when Israeli torpedo boat Eliath intruded Egyptian territorial waters and was destroyed by Egypt rocket boats armed with Soviet missiles P-15 Termit (SS-N-2 Styx). All the time Russia was involved in their development, as they were the only means to penetrate defence systems of American aircraft carriers. The critical situation arose in 1992-98 when Russian military doctrine ceased to exist. The further development was stimulated among others by an Indian Navy order as India wanted to counterbalance the Pakistani “Harpoons” (bought from the Americans). Then, the Kh-35s were introduced even into units of coastal defence and Russian Air Force. According to Russian TV1, the U.S. “are still well ahead, but the Russians do not fall behind with their technology”. The story is accompanied by never explained murders of Russian constructors of those missiles.

PERSONAL DATA

Major General in memoriam Richard Zdráhala: A Second World War Veteran by Petr Majer (Col. ret.). After graduation from School for Reserve Officers, he started to study Military Academy at Hranice. After that he joined an artillery regiment in Slovakia. Following German occupation, he fled for Poland and arranged illegal border passages to Slovakia and Hungary. It was a risky job, the Gestapo went after him. Not to be arrested, he went to Budapest (Hungary), via Belgrade (Yugoslavia) to Syria. In France he became the commander of 2nd Anti-aircraft Battery. After the French defeat, he served in England with 2nd Air Regiment, and for several months flew as an artillery observer. As Czechoslovak units had very few positions for officers, he was allowed to join General de Gaulle's “Free Frenchmen”. He fought in Libya and Egypt. In early June 1942 the French were forced to leave Bir Hakim fortress, shortly after that he became P.O.W. He succeeded to escape from prisoners' camp, but was captured. In 1945 he was set free by the Americans. After World War II he served in several commander's positions, in the 50s as a tactics teacher at Prague's Military Academy. In 1958 he was forced to retire in 1958, the fact he regarded for the rest of his life as a deep injustice. He died in 1977. After the Velvet Revolution he was promoted to the rank of General Major. He was many times decorated for war-time activities.

Představení autorů tohoto čísla

PhDr. Miloš Balabán, Ph.D. (pplk. v zál.), nar. 1962; absolvent VA, 1991-93 čtyřsemestrální kurs sociologie na FF UK Praha, postgraduální doktorandské studium na Institutu mezinárodních studií FSV UK v Praze se specializací na problematiku ruské armády a ruské bezpečnostní politiky. V letech 1983-2001 sloužil v armádě mj. jako zástupce vedoucího odd. veřejných vztahů, vedoucí odd. výkonné komunikace odboru pro styk s veřejností MO. 1997-99 nositel grantu NATO Research Fellowship Programme k problematice úlohy nevládních organizací v procesu civilního řízení a kontroly OS. Autor a člen řídicích výborů dvou projektů EU/PHARE zaměřených na tutéž problematiku. 1992-95 viceprezident a člen výkonné rady Evropské rady braneckých svazů (ECCO). 2002-2004 zahraniční oddělení ČSSD. Je místopředsedou Asociace BOOSS, od roku 2004 vedoucí Střediska bezpečnostní politiky, CESES, Fakulty sociálních věd UK v Praze. Je členem redakční rady Vojenských rozhledů, pravidelně publikuje v řadě odborných časopisů, mj. měsíčníku Mezinárodní politika.

MUDr. Stanislav Brádka, nar. 1949, absolvoval Lékařskou fakultu Univerzity Karlovy v Praze. Po dvouleté základní vojenské službě nastoupil do Ústavu hygieny práce Příbram při Ministerstvu zdravotnictví. V roce 2000 byl tento ústav přejmenován na Státní ústav jaderné, chemické a biologické ochrany a stal se příspěvkovou organizací Státního úřadu pro jadernou bezpečnost. V současné době zastává funkci ředitele Státního ústavu jaderné, chemické a biologické ochrany.

Ing. Jiří Dušek (plk. v.v.), nar. 1936, Intendanční učiliště Žilina, VŠE Praha, obor finance a úvěr. Vykonával funkce v rámci finanční služby, za postoje v roce 1968-1969 propuštěn v roce 1971 do zálohy, řidič trolejbusu, řidič tramvaje. Po rehabilitaci v roce 1990 reaktivován, výkon různých funkcí v ekonomickém úseku Ministerstva obrany, v současnosti občanský zaměstnanec odboru rozpočtu ekonomické sekce MO. Autor skript pro VA Brno: Standardizace v NATO (1999), Státní rozpočet a rozpočtování v resortu MO (2001).

Doc. PhDr. Jan Eichler, CSc. (pplk. v zál.), nar. 1952, po absolvování vojenské akademie pracoval na tehdejší ministerstvu národní obrany v Praze, v letech 1979-82 působil na československém velvyslanectví v Paříži. V 80. letech se zabýval se vyhodnocováním vojenské politiky ozbrojených sil Francie, v letech 1991-94 byl zaměstnán v Institutu pro strategická studia. V sou-

časné době pracuje v Ústavu mezinárodních vztahů v Praze, kde se zabývá problematikou bezpečnosti. V r. 1990 vydal knihu Francouzská armáda od Gaulla k Mitterrandovi. Publikuje v řadě odborných časopisů, mj. v časopisech Mezinárodní politika a Mezinárodní vztahy. V dubnu 2004 ukončil habilitační řízení na bývalé VA Brno v oboru teorie obrany státu. Na Fakultě mezinárodních vztahů VŠE přednáší předmět mezinárodní bezpečnostní vztahy.

Ing. Jan Englich (plk. v zál.), nar. 1947, po absolvování Vojenského železničního učiliště ve Valašském Meziříčí (1969) sloužil až do roku 2002 jako voják z povolání. V letech 1972 až 1977 absolvoval Vojenskou fakultu VŠDS Žilina. Do zrušení železničního vojska v roce 1993 postupně zastával na všech jeho stupních řízení velitelské a štábní funkce. Od roku 1994 pracoval na GŠ AČR, naposledy jako zástupce náčelníka oddělení operační přípravy státu. V současné době pracuje jako vedoucí technické ochrany železnic a zvláštního plánování na ředitelství Zvláštních obnovovacích závodů MD ČR. Od roku 2003 je členem hodnotitelské komise Dopravní systémy a zařízení pro udržitelnou a bezpečnou dopravu při MD ČR. Publikoval ve Sborníku železničního vojska, v časopise Doprava a je spoluautor učebního textu pro krizový management v dopravě vydaný Univerzitou Pardubice, kde také externě přednáší. Podílí se na realizaci vědeckého úkolu MD ČR s názvem Komplexní systém řízení kolejové dopravy v krizových situacích.

Brigádní generál Ing. Jiří Halaška, nar. 1956, jako absolvent Vysoké vojenské školy pozemního vojska prošel funkcemi velitele tankové čety, roty, praporu i pluku. Později působil ve funkcích zástupce velitele tankové divize a náčelníka správy pro přípravu vojsk 1. armádního sboru. Po absolvování Akademie velení Bundeswehru v Hamburku vykonával funkce náčelníka odboru a sekce operační a bojové přípravy a náčelníka štábu Velitelství sil územní obrany. V současné době je ředitelem Ředitelství výcviku a doktrín ve Vyškově. Publikuje ve vojenském odborném tisku.

PhDr. Ivo Hlaváč, nar. 1976, FF Univerzita Palackého Olomouc, obor filozofie-sociologie, specializace na sociologii politiky (1994-1999), postgraduální studijní stipendium, L'École des hautes études en sciences sociales, Paříž (2000), postgraduální studijní stipendium, Sorbonne IV., Paříž, Francie (2001). Pracoval mj. v Senátu Parlamentu ČR (asistent senátora); jako odborný

asistent na Filozofické fakultě Palackého Univerzity Olomouc (2000-2001); vědecký pracovník Akademie věd ČR, oddělení politické teorie FÚ AV ČR (2001-2003); MV ČR, odbor bezpečnostní politiky, oddělení analýz a koncepcí (2001-2005). V současné době je zaměstnán na Úřadu vlády ČR, odbor informování o evropských záležitostech (zástupce ředitele odboru), je analytikem Střediska bezpečnostní politiky, Fakulta sociálních věd UK Praha (od r. 2005). Externě přednáší na FSV UK Praha a UO Brno. Autor několika hesel ve slovníku Česká bezpečnostní terminologie, (ed. Petr Zeman, MPÚ, Brno 2002) a Filozofického slovníku (Olomouc 1998 a 2000). Rozsáhlá překladová a publikační činnost.

JUDr. Vladimíra Knoblochová, DiS, nar. 1978, v roce 1995 absolvovala půlroční studium na střední škole ve Velké Británii, v roce 1996 střední průmyslovou školu strojní, obor technická administrativa, v roce 1998 Vyšší odbornou školu Bankovní akademii, obor bankovníctví a pojišťovnictví, v roce 2003 Právnickou fakultu UK, obor všeobecné právo. V roce 2004 úspěšně vykonala rigorózní zkoušku v oboru pracovního práva. a práva sociálního zabezpečení. Po absolvování PF UK nastoupila na oddělení mezinárodního práva MO, kde pracuje jako právnička v referátu mezinárodních smluv se zaměřením především na sondáž, přípravu a sjednávání mezinárodních smluv v gesci MO, expertní činnost v oblasti mezinárodního práva veřejného a soukromého v působnosti MO a tvorbu odborných stanovisek zásadního významu pro vedení Ministerstva obrany.

Prof. PhDr. Miroslav Krč, CSc. (plk. v zál.), nar. 1948, Vojenské železniční učiliště (1970), VA Bratislava, obor politická ekonomie (1975), CSc., v oboru válečná ekonomika (1984). V r. 1989 byl jmenován docentem pro obor politické ekonomie, v r. 1997 habilitován v oboru ekonomika obrany státu a v témže oboru jmenován v r. 2003 profesorem. Od roku 1980 přednášel ekonomiku obrany na Vojenské akademii v Brně. V letech 1980-1991 odborný asistent, 1992-2003 vedoucí katedry sociálních věd. Od roku 2003 vedoucí katedry ekonomie na VVŠ PV Vyškov. Po reorganizaci vojenského vysokého školství v roce 2004, vedoucí katedry ekonomie Fakulty ekonomiky a managementu Univerzity obrany. Ve vědecké práci se zabývá problematikou ekonomického zabezpečení obrany. Publikuje doma i v zahraničí.

Dr. Petr Majer (plk. v zál.), nar. 1950. Vyšší dělostřelecké učiliště v Martině, vojensko-pedagogická fakulta VA v Bratislavě (1981), kurz pro informace a komunikaci ve Strausbergu v Německu (1995), studium na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze (1996, 1999). Prošel různými velitelskými funkcemi, starší učitel VDS v Hranicích na Moravě. Od roku 1990 na tiskovém oddělení MO, odboru pro styk s veřejností MO, a Centru řízení informačních systémů. Tři roky byl ve funkci zástupce náčelníka odd. informací a analýz AVIS-MO a tři roky inspektorem Inspekce ministra obrany. Téměř pět let

vedl Linku Armády České republiky. V současné době je pracuje třetím rokem ve zpětnovazebním informačním systému náčelníka GŠ AČR-Otevřené lince armády. Z jeho rozsáhlé publikační činnosti připomeňme především „Vojnu do kapsy aneb průvodce vojenskou službou“ a „Odpovídá Linka armády“.

Ing. Josef Nastoupil (plk. v.v.), nar. 1924, reálné gymnázium, vystudoval vševojskovou akademii, 1945-1982 aktivně sloužil v armádě, nejdéle v protivzdušné obraně státu. V současné době je v důchodu a zabývá se překladatelskou činností (francouzština, němčina, angličtina) ve vojenském oboru. V roce 1996 přeložil pro vzdušné síly ČR známou publikaci Johna A. Wardena „Plánování leteckých operací“ (1989), uvádějící novou filozofii a teorii s letecké války na operačním stupni. Pro armádu mj. také přeložil z francouzského originálu publikaci „Malá encyklopedie vojenské strategie“ (AVIS 2000). Je externím spolupracovníkem vědecké knihovny AVIS, publikuje ve Vojenských rozhledech a dalších odborných časopisech.

Mjr. Ing. Bohuslav Pernica, Ph.D., nar. 1973, v roce 1997 absolvoval VVŠ PV v oboru finanční zabezpečení AČR a poté pracoval jako náčelník finanční služby protileteckého raketového pluku. 1998-2003 odborný asistent na katedře obchodně finanční Fakulty ekonomiky obrany státu a logistiky VVŠ PV ve Vyškově. V roce 2003 doktorát na VVŠ PV s disertací Problém hospodárnosti a profesionalizace Armády České republiky. Pracuje jako odborný asistent na katedře ekonomie Fakulty ekonomiky a managementu Univerzity obrany v Brně. Zabývá se otázkami financování obrany, ozbrojených sil, vztahem armády a veřejných financí a problematikou ekonomiky provozu armády. Publikuje v časopise Vojenské rozhledy. Je členem České společnosti ekonomické a Asociace veřejné ekonomie.

Jan Petránek, nar. 1931, redaktor Čs. rozhlasu od roku 1951 do 1968, specializovaný na mezinárodní vztahy, kosmonautiku a strategii. Zahraniční korespondent v Indii, Pákistánu, SSSR, Vietnamu a Číně. Pro účast na vysílání Čs. rozhlasu proti sovětské okupaci v srpnu 68 zbaven jakékoliv možnosti pracovat jako novinář. Pracoval plných 18 let jako topič v továrně n. p. MITAS v Praze až do listopadu 1989. Chartista. Od roku 1969 až dosud člen skupiny „Šanson věc veřejná“, kde pro R. Pellara, M. Jíru, L. Hermanovou, A. Havlíčkovou, J. Faltýnka, M. Balejovou, T. Duchkovou a F. Sychru napsal řadu šansonových textů. Autor mnoha povídek, psaných pro šansonové pořady a samizdat. Od r. 1987 autor článků v samizdatových Lidových novinách, po jejich legalizaci jejich redaktor – až do odchodu do penze 1993. Od té doby na volné noze, přispívá komentáři do ČRo a ČT.

Pplk. Ing. Vladimír Šilhan, CSc., MSc, nar. 1950, VA v Brně (1974), externí vědecká výchova na VA v Brně

(1987), v roce 1996 studium MSc. ve Velké Británii. Působil v topografické službě AČR, kde zastával řadu odborných a vedoucích funkcí: náčelník provozu (odboru) a střediska, zástupce náčelníka ústavu, náčelník skupiny (oddělení) GŠ jak u ústavů TS, tak na GŠ AČR. V roce 1999 absolvoval půlroční stáž ve vojenském štábu ZEU v Bruselu, poté nastoupil v tomto štábu k plnění funkce v sekci logistiky, přepravy, civilně-vojenské spolupráce a otázek finančně-právních. Podílel se na zpracování strategických koncepcí a plánů, na cvičeních krizového řízení, i na předávání znalostí a zkušeností nově vznikajícímu vojenskému štábu EU. Převeden ke štábu NATO CIMIC Group North, kde zabezpečoval úkoly operační, plánovací a výcvikové podpory velitelství AFNORTH a dalších velitelství v severním regionu NATO v oblasti CIMIC. V současné době je náčelníkem oddělení operačních a výcvikových analýz Správy doktrín Ředitelství výcviku a doktrín. Publikuje a koordinuje publikace informačních analýz s operačním, výcvikovým a rozvojovým zaměřením. Je národním představitelem v panelu SAS/NATO RTO (Standardisation, Analysis and Simulations/Research Technology Organization), styčným důstojníkem ReVD u britského DGD&D (Directorate General of Doctrines and Development) a národním bodem kontaktu pro koordinaci úkolů NATO CD&E (Concept, Development and Experimentation).

Ing. Antonín Krásný, CSc. (pplk. v zál.), nar. 1950, v roce 1976 absolvoval VVŠ PV ve Vyškově. Po praxi u vojsk na velitelských funkcích na taktickém stupni a po absolvování PGS na VAAZ v Brně v roce 1984 se dále věnoval pedagogické práci na VAAZ, později na VA. Koncem roku 1996 přešel na operační správu 2. as v Olomouci do oddělení územní obrany. V roce 1997 začal pracovat na M0 v sekci obranné politiky (obraněného plánování) na Ředitelství obranných příprav jako vedoucí oddělení operační přípravy státního území. Na konci roku 2000 byl propuštěn z armády ze zdravotních důvodů. Dnes pracuje v Ústavu strategických studií Univerzity obrany v Brně a zabývá se problematikou vojenství. Publikuje ve vojenských odborných časopisech.

Ing. Miroslav Jurenka (pplk. gšt. v zál.), nar. 1953, absolvent VVŠ PV ve Vyškově, postgraduálního studia na VA v Brně a kurzu gen. štábu. Pracoval na velitelských funkcích od velitele roty po velitele motostřeleckého pluku u ZVO. Působil deset let na operačních velitelstvích (dva roky na štábu 1. A v Příbrami a osm let na Velitelství pozemních sil v Olomouci). Od roku 2000 působí na Univerzitě obrany v Brně na Ústavu operačně taktických studií - oddělení řízení obrany státu. Věnuje se oblasti krizového řízení, bezpečnostního systému státu a použití AČR v nebojových operacích. Je studentem doktorského studijního programu „Teorie obrany státu“ na Univerzitě obrany v Brně.

PhDr. Antonín Rašek (genmjr. v.v.), nar. 1935, pěchotní učiliště, šest let u letectva, dálkově vystudoval FF UK, obor filozofie a historie (1955-61), poté se stal vojenským novinářem a pracoval v oblasti společenských organizací v armádě. Po srpnu 1968 z armády propuštěn. Věnoval se jako výzkumný pracovník, lektor a poradce průmyslové sociologii řízení, a to v Institutu poradenství Československého komitétu pro vědecké řízení a ve Výzkumném ústavu strojírenské technologie a ekonomiky. V letech 1990-92 byl civilním náměstkem ministra obrany pro sociální a humanitární věci a později ředitelem Institutu pro strategická studia. 1994-95 bezpartijní předseda branné komise ČSSD. V současné době pracuje v Centru pro sociální a ekonomické strategie FSV UK. Je čestným členem Asociace pro bezpečnost, obranu a ochranu společnosti a státu a Ústavu pro strategická studia UO Brno. Autor řady románů, z nichž některé začínají vycházet i v reedicích, a mnoha povídek.

PhDr. Zdena Rosická, CSc., nar. 1955, vystudovala Filozofickou fakultu Jana Evangelisty Purkyně v Brně, obor angličtina-ruština. V obranném sektoru pracuje od roku 1980. Vyučovala angličtinu, ruštinu a češtinu na Vojenské akademii v Brně a jako pedagog působila i na Vysokém učení technickém v Brně na Ústavu společenských věd. Prošla různými funkcemi, v současné době pracuje jako ředitel odboru na Ústavu jazykové přípravy TRADOC ve Vyškově. Kromě pedagogiky, psychologie a teorie vyučování cizím jazykům se zabývá otázkami krizového řízení a problematikou interpersonální komunikace.

Ing. Radovan Soušek, Ph.D., nar. 1973, absolvent Univerzity Pardubice, Doprní fakulta Jana Pernera, obor technologie a řízení dopravy (1998), kde je doposud zaměstnán jako odborný asistent na katedře technologie a řízení dopravy. V roce 2001 ukončil na Univerzitě Pardubice doktorské studium v oboru technologie a management v dopravě a telekomunikacích se zaměřením na počítačovou podporu pro řízení a rozhodování v dopravě a modelování dopravních a přepravních procesů. Na ČVUT Praha je od roku 2002 přednášejícím pro oblast krizového řízení. Vědeckou činnost rozvíjí jako odpovědný řešitel a spoluřešitel grantů, studií a projektů z oblasti dopravy vypisovaných zejména MD ČR. Od roku 2000 je spoluorganizátorem mezinárodní odborné konference Krizové stavy a doprava pořádané Doprní fakultou Univerzity Pardubice. Z jeho bohaté publikační činnosti je možno uvést autorství a spoluautorství na řadě monografií, skriptech a odborných článcích, včetně publikace o historii železničního vojska.

Ing. Jan Strbačka, CSc. (plk. v zál.), nar. 1952, po absolvování VVŠ PV ve Vyškově vykonával velitelské funkce na taktickém stupni. Od roku 1985 do roku 1992 působil jako odborný asistent na katedře všeobecné taktiky ve Vojenské akademii v Brně. V roce 1993 obhájil dizertaci

tační práci z oblasti teorie vojenského umění. Od roku 1993 do roku 1996 působil jako vedoucí starší důstojník na operační správě 2. armádního sboru v Olomouci. Od roku 1997 do roku 2000 působil jako odborný asistent pro výuku operačního umění a strategie na katedře řízení obrany státu Fakulty velitelské a štábní na VA v Brně. V letech 2001 až 2003 zastával funkci náčelníka oddělení operační přípravy státního území odboru perspektivního plánování sekce perspektivního plánování GŠ AČR. V průběhu vojenské kariéry absolvoval vyšší akademické kurzy praporečnického, brigádního stupně a kurz obranného plánování NATO v Holandsku. V současné době působí ve funkci správce rady na skupině krizového řízení a bezpečnostní ochrany objektů Policejního prezidia České republiky v Praze. V rámci své funkce se věnuje rozpracovávání otázek plánování obrany státu na podmínky Policie ČR. Publikoval v časopise Bojová příprava a Vojenský profesionál.

Ing. Ladislav Středa, CSc., nar. 1950, po absolvování Vojenské akademie v Brně v roce 1973 vykonával řadu technických funkcí v ČSLA, především v oblasti výzkumu a vývoje prostředků ochrany proti zbráním hromadného ničení. Po odchodu z Armády České republiky pracoval od roku 1996 v Úřadu pro kontrolu zákazu chemických zbraní MPO a od roku 2000 je pracovníkem Státního úřadu pro jadernou bezpečnost, odboru pro kontrolu zákazu chemických a biologických zbraní.

Plk. Ing. Vladimír Šilhan, CSc., MSc, nar. 1950, VA v Brně, externí vědecká výchova na VA v Brně, studium MSc. ve Velké Británii. Působil v Geografické službě AČR, kde zastával různé funkce jak u ústavů Topografické služby, tak na GŠ AČR. Po přijetí ČR do NATO odešel z funkce zástupce náčelníka VZÚ na půlroční stáž do Vojenského štábu ZEU v Bruselu. Následně nastoupil v tomto štábu k plnění funkce v sekci logistiky, přepravy, civilně-vojenské spolupráce a otázek finančně-právních. Podílel se na zpracování strategických koncepcí a plánů, řešených a procvičovaných ve spolupráci s NATO i na předávání znalostí a zkušeností tehdy vznikajícímu Vojenskému štábu EU. Poté byl převeden k nově vytvářenému mnohonárodnímu štábu NATO CIMIC Group North, kde zabezpečoval úkoly operační a plánovací podpory

velitelství AFNORTH a dalších operačních velitelství v severním regionu NATO. V současné době je náčelníkem oddělení operačních a výcvikových analýz Správy doktrín Ředitelství výcviku a doktrín. Publikuje a koordinuje publikace informačních analýz, zaměřených na přebírání zkušeností ostatních zemí a mezinárodních organizací z oblasti vizí a projektů rozvoje operačního použití vojsk, výcviku, zobecnění zkušeností ap.

Plk. Ing. Jiří Víteček, nar. 1954, po absolvování RDŠ v roce 1974 vykonával velitelské funkce na stupni rota. Po absolvování tříletého studia na VVŠ PV ve Vyškově (1979) vykonával velitelské a štábní funkce na stupni rota, prapor, pluk. V letech 1986 až 1989 studoval na vojenské akademii. Od roku 1989 zastával celou řadu velitelských a štábních funkcí na stupni prapor, pluk, brigáda. Od roku 2003 zastává funkci náčelníka skupiny výcviku pozemních sil u Správy doktrín Ředitelství výcviku a doktrín ve Vyškově.

Npor. Ing. Petra Vráblíková, Ph.D., nar. 1977, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích (studijní obor účetnictví a finanční řízení podniku), studijní pobyt na Technical College Ede, Holandsko (1996), Université de Bretagne Sud, Francie (1999), International Teaching and Training Centre in Bournemouth, Velká Británie (2002). Při studiu pracovala na FÚ Soběslav (oddělení kontroly, majetkové daně), Silvi Nova CS, a.s. (překlady, tlumočení). SVŠ MO Komorní Hrádek - lektorka angličtiny (2001-2002). Po ukončení dvouletého nástavbového studia na ŠVS MO zde působí na funkci náčelníka skupiny jazykové přípravy.

Ing. Štefan Zigo, nar. 1956, VVŠ PV ve Vyškově (1980), vykonával základní velitelské funkce u školních jednotek, po roce 1983 působil ve vojenském školství jako pedagog. Postupně zastával funkce asistenta, odborného asistenta a náčelníka skupiny. V letech 1999 až 2001 zastával funkci náčelníka oddělení rozvoje bojové přípravy pozemních sil odboru bojové přípravy pozemních sil Generálního štábu AČR. V roce 2001 ukončil vojenskou činnou službu. Nyní vykonává funkci správní rady na Ředitelství výcviku a doktrín ve Vyškově. Publikuje ve vojenském odborném tisku.

CONTENTS

Ing. Antonín Krásný, CSc.	
Some Reflections over the Latest Security Development and its Relations towards the Czech Republic	3
PhDr. Miloš Balabán, Ph.D.	
Historical Reflections and Present-day Challenges in the Process of Developing and Implementation of the Security Policy	15
Prof. PhDr. Miroslav Krč, CSc.	
How Much do Things Cost?	
<i>(Modern Economy Tools in Defence)</i>	27
MILITARY ART	
Brigadier-General Ing. Jiří Halaška	
Experimental Exercise of Opposing Forces Units with MILES Simulators as a Contribution to Infantry Tactics Development	40
Col. (ret.) Ing. Jan Englich, Col. (ret.), Ing. Jan Strbačka, and Ing. Radovan Soušek, Ph.D.	
NATO Security (Defence) Investments Programme and the Plan of Operational Preparation of the State Territory of the Czech Republic	44
OPINIONS, CONTROVERSY	
Ing. Jiří Dušek	
No Improvisation in ACR Planning and Budgeting	53
František Němec (Col., ret.)	
Housing Allowance is Surely not a Curse	59
Maj. Ing. Bohuslav Pernica, Ph.D.	
The Fairness-Problem in the Case of the Ensuring of Housing for Career Military Personnel	61
INFORMATION PAGES	
Doc. PhDr. Jan Eichler, CSc.	
Military Characteristic of Iraqi Freedom Operation	66
Ing. Ladislav Středa, CSc., MUDr. Stanislav Brádka	
How Shall We Continue with the Control of the Prohibition of Biological and Toxin Weapons?	77
PhDr. Ivo Hlaváč	
Security, or Freedom ...? – False Alternatives	88
Lt.Col. Ing. Vladimír Šilhan, CSc., MSc, JUDr. Vladimíra Knoblochová, DiS	
Legal and Civil Framework of Current Operations	90

CONTENTS

Ing. Miroslav Jurenka Education in the Field of Crisis Management	99
PhDr. Zdena Rosická, CSc. Terminology and Civil Emergency Preparedness <i>(Small Contemplations over Some Problems)</i>	103
1 st Lt Ing. Petra Vráblíková, Ph.D. The Development of Human Sources	108
MILITARY SOCIOLOGY	
PhDr. Antonín Rašek. Social and Political Studies in the Forces after November 1989 <i>(2nd part)</i>	113
PhDr. Miloš Balabán, Ph.D., PhDr. Antonín Rašek. Fifty Years of the Fourth World War <i>(Prognostic Study of the War against Terrorism)</i>	127
MILITARY PROFESSIONAL	
Lt.Col. Ing. Jiří Víteček, Ing. Štefan Zigo Vocational and Special Preparation	139
Threat Matrix <i>(Standard Planning Situations)</i>	144
Medium Weight Forces	147
Jean-Christophe Bechon Asymmetry Problems	151
Jan Petránek New Russian Rocket Technology <i>(Anti-Shipping Missiles)</i>	155
PERSONAL DATA	
Major General in memoriam Richard Zdráhala: A Second World War Veteran	160
JAROSLAV JANDA PRIZE	
Jaroslav Janda Prize Awarded	162

OBSAH

Ing. Antonín Krásný, CSc.	
Zamyšlení nad bezpečnostním vývojem ve vztahu k České republice	3
PhDr. Miloš Balabán, Ph.D.	
Historické reflexe a současné výzvy v procesu tvorby a realizace bezpečnostní politiky	15
Prof. PhDr. Miroslav Krč, CSc.	
Kolik nás co stojí? <i>(Moderní ekonomické nástroje v obraně)</i>	27

VOJENSKÉ UMĚNÍ

Brigádní generál Ing. Jiří Halaška	
Experimentální cvičení jednotek opozičních sil se simulátory MILES jako přínos k rozvoji taktiky pěchoty	40
Plk. v.z. Ing. Jan English, plk. v.z. Ing. Jan Strbačka, CSc., Ing. Radovan Soušek, Ph.D.	
Program bezpečnostních (obránných) investic NATO a plán operační přípravy státního území České republiky	44

NÁZORY, POLEMIKA

Ing. Jiří Dušek	
V plánování a rozpočtování v rezortu MO se nedá improvizovat!	53
Plk. v.v. František Němec	
Příplatek na bydlení určitě neznamená prokletí	59
Mjr. Ing. Bohuslav Pernica, Ph.D.	
Problém spravedlnosti na příkladu zajišťování bydlení v profesionálních ozbrojených silách	61

INFORMACE

Doc. PhDr. Jan Eichler, CSc.	
K vojenské charakteristice operace Irácká svoboda	66
Ing. Ladislav Středa, CSc., MUDr. Stanislav Brádka	
Jak dál v kontrole zákazu biologických a toxinových zbraní?	77
PhDr. Ivo Hlaváč	
Bezpečnost, nebo svoboda...? – falešná volba	88
Pplk. Ing. Vladimír Šilhan, CSc., MSc, JUDr. Vladimíra Knoblochová, DiS	
Právní rámec a civilní aspekty vedení soudobých operací	90
Ing. Miroslav Jurenka	
Vzdělávání v oblasti krizového řízení	99

OBSAH

PhDr. Zdena Rosická, CSc.

Terminologie a civilní nouzová připravenost (<i>Malá úvaha nad některými problémy</i>)	103
--	-----

Npor. Ing. Petra Vráblíková, Ph.D.

Rozvoj lidských zdrojů	108
-------------------------------------	-----

VOJENSKÁ SOCIOLOGIE

PhDr. Antonín Rašek

Sociálně politické poznávání v armádě v polistopadovém období (<i>2. část</i>)	113
--	-----

PhDr. Miloš Balabán, Ph.D., PhDr. Antonín Rašek

Padesátiletí čtvrté světové války (<i>Prognostická studie války s terorismem</i>)	127
---	-----

VOJENSKÝ PROFESIONÁL

Pplk. Ing. Jiří Víteček, Ing. Štefan Zigo

Odborná a speciální příprava	139
---	-----

Matice ohrožení (<i>Standardní plánovací situace</i>)	144
---	-----

Středně těžké síly	147
---------------------------------	-----

Jean-Christophe Bechon

Problémy asymetrie	151
---------------------------------	-----

Jan Petránek

Nová ruská raketová technologie (<i>Protilodní střely</i>)	155
--	-----

PERSONÁLIE

Generálmajor in memoriam Richard Zdráhala – veterán druhé světové války	160
--	-----

CENA JAROSLAVA JANDY

Udělena Cena Jaroslava Jandy	162
---	-----

Anglické anotace	163
-------------------------------	-----

Představení autorů tohoto čísla	168
--	-----

Obsah v angličtině	172
---------------------------------	-----

VOJENSKÉ ROZHLEDY

Časopis **VOJENSKÉ ROZHLEDY**
čtvrtletník

Vydává:

MO ČR - AVIS (Agentura vojenských informací a služeb)
Rooseveltova 23, 161 05 Praha 6-Dejvice

IČO: 60162694

Vojenské rozhledy, číslo 2/2005

Ročník: XIV. (XLVI.)

Datum vydání: květen 2005

Rozšiřuje:

AVIS, distribuce, Rooseveltova 23, 161 05 Praha 6
pí Endlová, tel. (973) 215 563, endlovao@army.cz

Redakce:

Jaroslav Furmánek (redaktor), telefon: (973) 215 733
E-mail: voj.rozhledy@army.cz
Fax: (973) 215 917

Redakční rada: doc. Ing. Josef Janošec, CSc. (vedoucí), PhDr. Miloš Balabán, PhD.,
Ing. Jan Doksanský, brig. gen. Ing. Jiří Halaška, plk. gšt. Ing. Vladimír Karaffa, CSc.,
doc. Ing. Josef Kašpar, CSc., plk. prof. Ing. Aleš Komár, CSc., Mgr. Antonín Konrád,
pplk. doc. Ing. Dušan Sabolčík, CSc., plk. doc. Ing. Vítězslav Stodůlka, CSc.,
PaedDr. Jaroslav Ševčík, mjr. Ing. Vlastimil Šlouf, PhD., Ing. Milan Štembera, CSc.,
Ing. Štefan Zigo.

Sídlo redakce: Rooseveltova 23, 161 05 Praha 6-Dejvice.

Časopis Vojenské rozhledy v elektronické podobě naleznete na:
http://www.army.cz/avis/voj_rozhl.htm

Grafická úprava: Ing. Bořivoj Beránek

Tiskne: AVIS - Praha

Evidenční číslo: MK ČR E 6059

Identifikační číslo: ISSN 1210-3292